

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 1. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr06val-shoot-idm139779805598496.pdf> (tilgået 18. juli 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

II

H. C. ANDERSENS

EVENTYR

Kritisk udgivet efter de originale Eventyrhæfter med Varianter ved ERIK DAL og Kommentar ved ERIK DAL, ERLING NIELSEN og FLEMMING HOVMANN

VI

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

III

***H. C. Andersen: Bemærkninger m.m.
Erik Dal: Textkritikken
Erling Nielsen: Modtagelseskritikken***

Udgivet under medvirken af

Flemming Hovmann C. A. REITZELS FORLAG KØBENHAVN 1990

IV

Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab med støtte af Carlsbergfondet Statens Humanistiske Forskningsråd Fondet Christine Stampes Billedbog og Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond

Tilsyn med udgaven:
Mogens Brøndsted og F. J. Billeskov Jansen

Printed in Denmark by Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S

© DSL 1986. ISBN 87-7421-451-9 (bd. VI); 87-7421-679-1 (bd. I-VII).

V

Indholdsfortegnelse til bind VI

Illustrationer i dette bind	VII
Forbemærkning til bind VI-VII	IX
H. C. Andersen: Bemærkninger til <i>Eventyr og Historier</i> 1863-68-74	

	I: 1863	3
	II: 1868	14
	III: 1874	25
Supplerende tekster		
	<i>Smaahistorier 4 og 5</i>	35
	<i>Danske Folkesagn</i>	40
Erik Dal: Textkritik. Varianternes vidnesbyrd om udgavernes historie og tidens sprog	47	
	Forkortelser	48
	I: Udgangspunkter	50
	II: Bogtrykkerarkivalier og bogtrykkerpraxis	54
	III: Ændringer udgavevis	63
	IV: Ændringer typologisk	82
Erling Nielsen: Eventyrenes modtagelseskritik	121	
	Bind I	123
	Bind II	149
	Bind III	171
	Bind IV	189
	Bind V	209-30

VI
VII

Illustrationer i dette bind

- 1: Nissebindet, vort omslag til VII. Guldtrykt bindedekoration (i blindtrykt blomsterramme) til EHP/EHF 1/5-62ff. Tilskrevet Constantin Hansen, men antagelig af H. Olrik, se R. Paulli i Fund og Forskning VIII 1961 58 med note 37 og herefter BLorck 375.
- 121: Sæbebobleblæseren, vort omslag til VI. Frontispice til EP-50 og EHP1-62, se II 170, IV 12. Af Vilh. Pedersen ligesom de fem følgende.
- 123: Den læsende familiefader, vort omslag til I. Slutvignet og bindvignet til EP-50, omslagsvignet bag på HP-55 og bag på EHP1/2-62/63, se I 240, II 170, IV 12.
- 149: Manden og drengen i skoven, vort omslag til II. Titelblad til HP-55, omslagsvignet til EHP1/2-62/63, se II 276, IV 12.
- 171: Blomstersælgeren, vort omslag til III. Slutvignet til HP-55, omslagsvignet til NEH 1/10-58/74, se II 276, III 10, IV 68.
- 189: Barnet på storken, vort omslag til IV. Slutvignet til Aarets Historie (HP-55 12), gentaget på bagomslagene til NEH1/10, se III 10, IV 68.
- 209: Markedsscenen, vort omslag til V. Titelblad til EP-50 og EHP1/2-62/63 med forskellig her fjernet tekst, omslagsvignet til sidstnævnte, se II 170 og IV 12.
- 213: Pietro Krohns omslag til Dryaden 1868.
- 230: Lorenz Frølich's storke-ill. til Dynd-Kongens Datter, se V 112, hvor det siges, at ill. ikke bruges i selve eventyret, skønt den findes EHF3-70 75.

VIII
IX

Forbemærkning til bind VI-VII

Færdiggørelsen af denne udgave er en så væsentlig begivenhed for DSL og den lange forsinkelse samtidig så beklagelig, at en redegørelse for udgavens historie synes velbegrunderet.

Udgangspunktet er i virkeligheden, at de to klassiske H. C. Andersen-illustratorer vel var født i samme år, 1820, men at de døde med et halvt århundredes mellemrum: Vilhelm Pedersen i 1859, afløseren Lorenz Frølich først 1908. Frølichs arbejder var derfor ikke ophavsretligt fri før 1958; men i selvsamme år var forlagsboghandler Hans Reitzel på pletten med en pæn trebinds eventyrudgave med de kendte og kære tegninger. Universitetslektor Erling Nielsen i Oslo forsynede udgaven med korte noter; de inddrog især H. C. Andersens egne Bemærkninger, som nu indleder nærværende bind VI.

Om denne udgave skrev daværende bibliotekar ved Det kongelige Bibliotek Erik Dal i årbogen *Anderseniana* 2:IV.4 (april 1961), at den ikke overflødiggjorde Hans Brix & Anker Jensen's kendte udgave, og at man nok kunne undres over, at Danmarks berømteste litteraturværk ikke fandtes i en kritisk og kommenteret udgave.

Herpå reagerede Hans Reitzel omgående med en forespørgsel til Erik Dal, om han ville besørge en sådan edition, og til Erling Nielsen, om han ville skrive kommentaren. De to adspurgte mødtes - i øvrigt for første gang - og gjorde derpå, hvad andersenianere gjorde gennem årtier: spurgte efter overbibliotekar, dr.phil. H. Topsøe-Jensens mening. Den gik ud på, at forslaget ikke alene var godt, men svarede til et gammelt ønske hos Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, for hvilket dr. Topsøe-Jensen var formand 1948-71.

Inden udgangen af 1961 var aftaler mellem de nævnte parter truffet, tekstudgavens principper i detaljer fastlagt og prøvesider fremstillet og godkendt af et ekstraordinært medlemsmøde i DSL. Hans Reitzels Forlag påtog sig produktionsudgifterne hos Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S uden udgift eller indtægt for DSL, og Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond bevilgede honorarer. Herefter udkom de fem tekstbind op til H. C. Andersens fødselsdag i årene 1963-67, hvorunder udgiveren havde bistand af Estrid Dal, Niels Martin Jensen og Jan William Rasmussen med H. Topsøe-Jensen og F.J. Billeskov Jansen som tilsyn.

Ældre udgaver havde haft to ordningsprincipper: Samlede Skrifter 1. udg. følger den første tyske og den første danske udgave med Vilh. x Pedersens illustrationer (1848-50); det hæftevis udgivne bind synes ikke at have andet »princip«, end at de tyske xylografer skar, hvad der efterhånden blev leveret af tegneren. Senere udgaver allerede fra 1862 har fulgt en kronologi eventyr for eventyr. Her anlagdes et tredje princip: kronologisk, men efter de helheder, som de c. 25 successive hæfter og bind udgør, uden hensyn til, at c. 60 af eventyrene havde været førstetrykt i kalendere, blade etc. Se herom Is. 10 og VII s. 12.

Til udgivelse i bind VI forberedtes s. 1-32: H. C. Andersens egne Bemærkninger til de samlede eventyrudgaver; den næstsidste korrektur fra 1968 gennemførte trykkeriet sindrigt i ny teknik; s. 33-46: et par supplerende tekster; og s. 47-119: udgiverens sammenfatning af den viden, tekstvarianterne giver om ændringer i kronologisk og grammatisk forstand. Se nærmere herom s. 49.

Anderledes gik det med kommentaren, til hvilken Erling Nielsen samlede et meget stort materiale, dels fra sekundærlitteraturen, dels ved ud fra sit dybtgående kendskab til hele forfatterskabet at notere paralleller til store og små træk i eventyrene. Noget samlet resultat af arbejdet fremkom dog ikke, men i 1984 modtog DSL (1) fotokopi af det indsamlede materiale, (2) ligeså af Erling Niensens stærkt anoterede eksemplar af udgaven fra 1958 samt (3) manuskriptet til en afhandling om hver eventyrudgaves private og offentlige modtagelse, her s. 121-230.

Cand. mag. Flemming Hovmann, der tidligere havde deltaget i væsentlige DSL-opgavers løsning, bistod ved udgivelsen af de to nævnte afhandlinger, efter at DSLs bestyrelse i 1985 havde besluttet at udgive nærværende bind VI, hvad der dog blev opgivet af praktiske grunde. Den oprindelige tanke var nok at lade modtagelseskritikken følge punktcommentaren hæftevis. I dag forekommer den endelige løsning rigtigere: modtagelseshistorien som afhandling og punktcommentaren holdt sammen i ét bind.

Fra nytår 1986 kunne Flemming Hovmann samle sig om bind VII; det er i sin udformning hans selvstændige arbejde. Det består, som det vil ses, af en indledning og en punktcommentar til hvert eventyr og har som de fleste andre kommentarer i og uden for DSL real og ikke fortolkende karakter. Herom skriver Fl. Hovmann i sit forord til bind VII. Foran kommentaren findes korte afsnit, som til forskellige tider er anlagt og delvis udarbejdet af Erik Dal. Bag i bind VII findes registrene, af hvilke eventyrteksternes person- og stednavne er udskrevet af Estrid Dal 1967, mens værkregistret er udskrevet af cand. phil. Esther Kielberg 1990. Tilsynsførende var to specialister fra Odense: prof. dr. Mogens Brøndsted og docent dr. Johan de Mylius.

Nærværende bind i endelig form bortset fra titelarket har siden 1986 været til rådighed i Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket i xi København og H. C. Andersens Hus i Odense samt hos de implicerede forskere. Men DSLs bestyrelse fandt det ikke muligt at udsende det uden fuldstændig sikkerhed for bind VIPs skæbne. Nu udkommer de sammen, og samtidig kan hele syvbindsværket efter samarbejde med Fløistrup & Baden v/ bogbindermester Niels Fløistrup leveres under ét efter i nogen tid at have været udsolgt i

indbunden stand.

Lettet og taknemmelig kan DSLs bestyrelse - og tekstudgiveren, der i 1974 blev og endnu i nogle måneder er DSLs administrator og således medansvarlig for udgaven til det sidste - rette en varm tak til alle ovenfor nævnte medvirkende og til de donatorer, som muliggjorde udgaven udover Hans Reitzels og Jorck's Fonds oprindelige finansiering: Carlsbergfondet for flerårig halvtidsløn til arbejdet med bind VII; Statens humanistiske Forskningsråd for et stort beløb til (udlæg for) tryk og bind; og Fondet Christine Stampes Billedbog for en væsentlig yderligere støtte. Dette fond er oprettet af hofdame Alette Bardenfleth for indtægten ved udgivelsen i flere lande af den nævnte billedbog, der ved hendes død 1986 overgik fra familieejere til Silkeborg Kunstmuseum; bogen var en af Adolph Drewsens og H. C. Andersens store billedbøger til Drewsens børnebørn på Christinelund, senere Nysø.

Det havde været lykkeligt, om udgaven af dette ubetingede hovedværk kunne være afsluttet i 1960'erne som planlagt. Mange bekymringer, forhandlinger og bevillinger kunne have været sparet derved. Nu er arbejdet gjort til hvad vi tør anse for varig nytte for danske og udenlandske H. C. Andersen-læsere, forskere og udgivere. De hæftede bøgernes farveskala er rundet af, de indbundne eksemplarsers tålmodighedskrævende rygdekoration EVENT er blevet til EVENTYR og udgaven til virkelighed.

6. september 1990

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

Iver Kjær Formand Fl. Lundgreen-Nielsen Erik Petersen

John Kousgård Sørensen Mette Winge / Erik Dal

XII
1

H. C. ANDERSEN Bemærkninger til Eventyr og Historier.

1862-68-74
2

Udover den korte fortale, hvormed H. C. Andersen afrundede EB 1/3-35/37 (I s. 19), føjede han ikke kommentarer til sine eventyrhæfter, højst noter som I s. 189, II s. 12, V s. 123. De samlede udgaver foranledigede derimod de bemærkninger, som her er meddelt i de tre etaper hvori de fremkom, og svarende til nærv. udgaves skifte af forlæg.

I: EHP 2-63 s. 415-30 med deltitel Bemærkninger.

II: SS 27-68 s. 185-208 uden overskrift. Indhold som I med ændret begyndelse og slutning, een textrettelse, samt videreførelse til 1868.

III: EHF 5-74 s. 303-40 plus et blad indholdsoversigt til alle fem bind. 303 deltitel: Bemærkninger til Eventyr og Historier. De to første Bind illustrerede af V. Pedersen, de tre efterfølgende Bind illustrerede af Lorenz Frølich. 304 blank. 305-17: I. Bemærkninger til de to første Bind. 1862. 318-40: II. Bemærkninger til de tre senere Bind. 1874. II er ovennævnte afsnit II lidt omredigeret, og videreført fra 1868 til 1874.

Posthumt trykkes II (+ III) i SS 29-76 og I-III i SS 2. udg. bd. 15. Disse tryk er kollationerede her, men har kun foranlediget en enkelt note. 1876 følger 1868 på vej, 1880 følger 1874.

3

I: 1863.

I denne Udgave er optagen fra de forskjellige tidligere Samlinger alle de Eventyr og Historier, Lieutenant V. Pedersen har illustreret, og de ere her givne i den Orden, hvori de oprindelig bleve skrevne og trykte. De i 1858 og senere udkomne »Nye Eventyr og Historier«, allerede sex Hefter, ville engang, naar en dygtig Konstner overtager at levere Illustrationer, slutte sig til disse to Bind.

Man har sagt mig, at et Par Bemærkninger om Eventyrenes Tilbliven og Fremskriden, ville, for Een og Anden, ikke være uden Interesse, og derfor nedskrives disse.

Ved Juletid 1829 udkom en lille Samling »Digte«, der sluttede med et i Prosa meddeelt Eventyr »Dødningen«, det jeg som Barn havde hørt og nu fortalte i en Tone, der skulde ligne den hos *Musæus*, men det slog ikke an, før det flere Aar efter, anderledes fortalt, traadte frem som »Reisekammeraten«.

I *Harzreisen* 1831 klang første Gang ret Eventyr-Tonen, og det var i Historien om den gamle Konge, der troede aldrig at have hørt en Løgn og derfor lovede, at Den, der kunde sige ham en saadan, skulde erholde Prindsessen og det halve Kongerige.

»Eventyr, fortalte for Børn«, første Hefte, udkom 1835, lille Format, 61 Sider, indeholdende:
* * * * * 4

*Fyrtøiet,
Lille Claus og store Claus,
Prindsessen paa Ærten,
Den lille Idas Blomster.*

Man skulde i Stilen høre Fortælleren, Sproget maatte derfor nærme sig det mundtlige Foredrag; der fortaltes for Børn, men ogsaa den Ældre skulde kunne høre derpaa. De tre førstnævnte Eventyr havde jeg i min Barndom hørt i Spindestuen og ved Humleplukningen; »Lille Idas Blomster« var derimod blevet til, ved at jeg en Dag hos Digteren *Thiele* fortalte hans lille Datter *Ida* om Blomsterne inde i den botaniske Have; et Par af Barnets Bemærkninger beholdt og gjengav jeg, da Eventyret senere blev nedskrevet.

Andet Hefte, paa 60 Sider, udkom 1836 og indeholdt:

*Tommelise,
Den uartige Dreng,
Reisekammeraten.*

Aaret efter fulgte tredje Hefte, heri de to Eventyr:

*Den lille Havfrue,
Keiserens nye Klæder.*

Den hele Samling udgjorde nu et lille Bind, og til dette fulgte Titelblad, Indholds-Register og et Par Forord, hvori var en Udtalelse af, hvortidt disse Digtninger syntes at slaae an, thi det var dengang Tilfældet; dernæst et Slags Regnskab for, hvorfra Stoffet var hentet. »Til danske Folke-Eventyr, jeg som Barn har hørt og nu frit gjengive!, maae regnes »Fyrtøiet,« »Lille Claus og store Claus,« »Prindsessen paa Ærten,« og »Reisekammeraten«. I *Anacreons* Digte findes Fabelen til »Den uartige Dreng«. »Keiserens nye Klæder«, som slutter Heftet, er af spansk Oprindelse; hele den morsomme Idee skyldte vi *Prinds Don Manuel*, født 1277, død 1347.*) Aldeles egen
* * 5

Opfindelse er »den lille Idas Blomster,« »Tommelise« og »Den lille Havfrue«; disse tre maae saaledes regnes for mine tre første originale Eventyr.« Det Sidste af disse vakte nogen Opmærksomhed og gav Lyst til herefter selv at opfinde; et saadant opfundet større »Lykkens Kalosker« udkom da 1838. Samme Aar ved Juletid fulgte første Hefte til en ny Samling, heri:

*Gaaseurten,
Den standhaftige Tinsoldat,*

hvilke begge to ere egen Opfindelse,

De vilde Svaner,

er derimod givet efter et dansk Folke-Eventyr.

Andet Hefte indeholdt:

*Paradisets Have,
Den flyvende Koffert,
Storkene.*

Det Første er et af de mange Eventyr, jeg, som Barn, hørte fortælle, og som isærdeleshed tiltalte mig, saa at jeg ønskede det længere; de fire Verdens Vinde maatte kunne fortælle endnu Mere, Paradisets Have vises endnu langt tydeligere; nu forsøgte jeg herpaa. »*Den flyvende Koffert*« har sit Motiv fra 1001 Nat; »*Storkene*« grunder sig paa Folketroen og de Børnevers, der knytte sig til Storkene.

I Aarene 1840 og 41, efter Reisen til Grækenland og Constantinopel, fulgte: »*En Digters Bazar*«; fra denne blev »*Metalsvinet*,« »*Venskabs-Pagten*« og »*En Rose fra Homers Grav*,« optagne i den tyske samlede Udgave »*Eventyr*«, som V. Pedersen illustrerede; de sættes nu i den danske Udgave paa samme Plads.

Tredie Hefte af »*Eventyr, fortalte for Børn*« udkom 1842, indeholdende:

*Ole Lukøie,
Rosenalfen,
Svinedrengen,
Boghveden.*

*
— 6

Den med Navnet *Ole Lukøie* forbundne Forestilling om et Væsen der ved sin Ankomst gjør de Smaa søvnige, er det eneste Givne; ved Eventyret fik *Ole Lukøie* Skikkelse, i Eventyr-Komedien bragtes Denne personlig paa Scenen, og nu i den sidste Tid har den unge Billedhugger *Schierbeck* fremstillet i *terra cotta* vor lille Drømme-Nisse. Ideen til »*Rosenalfen*« er hentet fra en italiensk Folkevis; »*Svinedrengen*« har et Par Træk fra et gammelt dansk Folke-Eventyr, der, saaledes som det blev fortalt mig som Barn, ikke sømmeligt kunde gjengives. Fortællingen om »*Boghveden*« grunder sig paa Folketroen, at Lynilden svier Boghveden sort. Med dette Hefte sluttedes andet Bind og tilegnedes:

Johanne Louise Heiberg.

Man hørte sige: Der er ingen Feer,
At Eventyret kun var Feens Rige;
Du kom - og hvert et Hjerte troer og seer,
At der er Feer i det Virkelige!

Denne første Tilegnelse bragtes Fru *Heiberg*, ikke blot fordi hun allerede da var den store, feirede Kunstnerinde, men som Een af de Faa, der tidligst udtalte sig venlig og med skjøn som Tak om disse, dengang endnu ikke stort paaagtede Digtninger; hendes velvillige Ord, og særligt *E. C. Ørsteds* ofte udtalte Glæde over det Humorige i Eventyrene, var den første betydelige Opmuntring.

I Aaret 1842 leveredes til »*Gæa*« Eventyret »*Hyldemo'er*«, hvis Frøkorn ligger i det af *Thiele* fortalte Sagn: »Der boer i Hyldetræet et Væsen, som kaldes Hyldemo'er, eller Hyldeqvind. Hun hevner al Overlast, der tilføies Træet, og i Nyboder veed man at fortælle, hvorlunde en Mand, der omhuggede et Hyldetræ, pludselig døde kort derefter.« Hyldemo'er blev i Eventyret en dansk Dryade, Erindringen selv, og saaledes er hun senere i Eventyr-Komedien bragt paa Scenen.

Samme Aar blev givet til *Gersons* og *Kaalunds* Maanedsskrift Eventyret »*Klokken*«; dette ligesom nu næsten alle efterfølgende Eventyr og Historier ere egen Opfindelse; de laae i Tanken som et Frøkorn, der behøvedes kun en *Stemning, en Solstraale, en Malurtdraabe, og de bleve Blomst.

*
— 7

Hvad der i Eventyret kunde udrettes, blev mig mere og mere klart; Kjendskab til egne Kræfter og disses Begrænsning voxte med Aarene.

Eventyrene havde vundet Læsere, ikke blot Børn, men ogsaa Ældre; da nu 1845 en ny Samling udkom, fik denne det korte Navn: »*nye Eventyr*;« dette lille Hefte, hvori findes:

*Engelen,
Nattergalen,
Kjærestefolkene,
Den grimme Ælling,*

tilegnedes Digteren *Carl Bagger* »som en ringe Tak for de friske Tanker og varme Følelser, hans rige poetiske Digtninger have skjenket mig.«

Den første Halvdeel af »*den grimme Ælling*« er skreven under nogle Dages Sommer-Ophold paa *Gisselfeldt*, og Slutningen først bragt paa Papiret et halvt Aar efter, hvorimod de tre andre ere fremkomne, som ved een Gydning. Med denne Samling begynder Eventyrenes store Erkjendelse. Til »*Engelen*« har senere den berømte Maler *Kaulbach* givet en deilig Tegning, der nu som Kobberstik findes rundt om i Verden.

I Sommeren 1846, ved et længere Besøg paa *Nysø*, sammen med *Thorvaldsen*, der glædede sig ved »*Kjærestefolkene*« og »*den grimme Ælling*«, sagde han en Dag: »Naa, skriv os nu et nyt, morsomt Eventyr! De kan jo skrive selv om en Stoppenaal!« og jeg skrev »*Stoppenaalen*«; omtrent paa samme Tid fulgte »*Bedstemoder*«; man gjorde mig opmærksom paa, at denne Skildring havde Lighed med et Digt af *Lenau*, jeg fandt det Samme da jeg læste dette, og lod derfor *Lenaus* lille Digt sætte som Motto, da Historien første Gang blev trykt, jeg troer i »*Portefeullen*,« man saae altsaa, at jeg vidste her var Lighed, men dog ikke troede, at burde forkaste mit Skrevne.

Anden Samling, med de to Eventyr:

Grantræet,
Sneedronningen,

tilegnedes Digteren, Professor Ridder *Frederik Høegh-Guldberg*. »*Grantræet*« blev indgivet mig en Aften i det Kongelige

*
— 8

Theater under Opførelsen af Operaen *Don Juan*, og nedskrevet seent ud paa Natten. Det første Capitel af »*Sneedronningen*« er digtet i *Maxen* ved *Dresden*, Resten herhjemme i *Danmark*.

Tredie Samling bragtes som Foraars-hilsen: *Henrik Hertz* »en Tak for de Værker, hans dybe, poetiske Sjæl og hans rige Vid og Lune har skjenket os.« Samlingen indeholdt:

Elverhøj
De røde Skoe,
Springfyrene,
Hyrdinden og Skorsteensfejeren,
Holger Danske.

I »*Mit Livs Eventyr*« har jeg fortalt, at til min Confirmation fik jeg første Gang Støvler, »de knirkede, da jeg gik hen over Kirkegulvet, og det frydede mig i mit Inderste, at Menigheden nu kunde høre, at Støvlerne vare nye; men min Andagt var forstyrret, jeg følte det og havde tillige en gruelig Samvittighedsqval over, at Tankerne vare ligesaa meget hos mine Støvler, som hos den gode Gud.« Erindringen herom skabte Eventyret »*de røde Skoe*«, der i *Holland* og *Amerika* synes at have vundet sit største Publicum. »*Springfyrene*« blev øiebliklig til for nogle Smaabørn, der bad mig fortælle dem en Historie. »*Holger Danske*« grunder sig paa det danske Folkesagn, der igjen er beslægtet med Sagnet om *Friedrich Barbarossa*, som i *Kyffhäuser-Bjerget* sidder med Skjægget voxet fast i Steenbordet.

Andet Binds første Samling kom 1847, tilegnet *J. L. Heibergs Moder*, »den aandfulde, rigtbegavede Fru *Gyllembourg*«, og indeholdt:

Den gamle Gadelygte,
Nabofamilierne,
Stoppenaalen,
Lille Tuk,
Skyggen.

Eventyret »*Lille Tuk*« blev udtænkt under et Besøg i *Oldenborg*, et Par Barndoms-Erindringer er lagt ind deri; »*Skyggen*« blev digtet under Sommer-Opholdet i *Neapel*, men først nedskrevet i *Kjøbenhavn*.

Aaret efter fulgte *anden Samling*, der indeholdt:

Det gamle Huus,
Vanddraaben,
Den lille Pige med Svovlstikkerne,

*
— 9

Den lykkelige Familie,
Historien om en Moder,
Flipperne.

I flere af Eventyrene findes Enkeltheder, der høre til det Oplevede; jeg har i »*Mit Livs Eventyr*« meddeelt et Par Træk, der ere gjemte i »*det gamle Huus*«, saaledes dette, at Digteren *Mosens* lille Søn gav mig ved Af reisen fra *Oldenborg* den ene af sine Tinsoldater, for at jeg ikke skulde være saa skrækkelig ene; Componisten *Hartmanns* lille Maria var det, der, som to Aars Barn, altid, naar hun hørte Musik og Sang, maatte dandse til den; da hun ved de ældre Søskenes Psalmesang kom ind i Stuen, begyndte hun sin Dands, men hendes musikalske Sands tillod hende ikke at komme ud af Tact og Tone, og saa blev hun

staaende ved hver, saalænge den varede, først paa eet Been og saa paa det andet; det var i complet Psalmetact hun uvilkaarlig dandsede. For *H. C. Ørsted* blev Eventyret »*Vanddraaben*« til. »*Den lille Pige med Svovlstikkerne*« er skrevet paa Slottet *Graasteen*, hvor jeg paa en Reise til Udlandet opholdt mig nogle Dage og modtog fra Hr. *Flinch* et Brev om at skrive til eet af tre vedlagte trykte Billeder et Eventyr for hans Almanak; Billedet, jeg valgte, var en lille fattig Pige med Svovlstikker. Paa *Glorup i Fyen*, hvor jeg ofte tilbragte flere Uger af Sommeren, var dengang en Deel af Haven overgroet, fra tidligere Tid, med store Skræpper, plantede til Føde for de store, hvide Snegle, der havde været en Delicatesse; Skræpper og Snegle gave Materiale til Eventyret »*den lykkelige Familie*«, der senere blev digtet under mit første Ophold i *London*. »*Historien om en Moder*«, sprang frem uden Anledning; paa Gaden, som jeg gik, kom Tanken, og udfoldede sig til Nedskrivning. Dette Eventyr skal i Oversættelse særligt tiltale Hinduerne, til hvem det er naaet hen. Eventyret »*Hørren*« er skrevet 1849 og da trykt i »*Fædrelandet*«.

Efter en Reise-Udflugt Nordpaa, udkom 1851 »*I Sverrig*«; af denne Bog blev senere optagen i den tyske Udgave af *Historier*, som Lieutenant *Pedersen* illustrerede:

Fugl Phønix,
Bedstemoder,

*
— 10

En Historie,
Den stumme Bog.

Her følge de første Gang med Illustrationerne.

Allerede tidlig var i Tydskland flere af Eventyrene illustrerede ved *Hosemann*, *Grev Poggi*, *Ludvig Richter* og *Otto Speckter*; den Sidstnævntes høist geniale Billeder ere senere optagne i den engelske Udgave, der betitles: »*The shoes of fortune and other tales*;« nu bestemte min tyske Forlægger, Consul *Lorck* i *Leipzig*, at udgive de samlede Eventyr med Illustrationer, og overdrog mig at finde en dygtig dansk Kunstner til at udføre disse, og jeg fandt nu afdøde Marine-Officer *V. Pedersen*. Af Hr. *Lorck* købte senere Boghandler *Reitzel* Clicherne, og saaledes udkom 1849 den danske Udgave med 125 Illustrationer.

Med dette Pragtbind var Eventyr-Samlingen afsluttet, men ikke min Virksomhed i denne Digtart; et nyt betegnende Navn maatte derfor tages til den nye Samling, og den kaldtes »*Historier*« - det Navn, jeg i vort Sprog anseer at være det bedst valgte for mine Eventyr i al deres Udstrækning og Natur. Folkesproget stiller den simple Fortælling og den meest dristige Phantasie-Skildring ind under denne Benævnelse; Ammestuehistorien, Fabelen og Fortællingen, betegnes af Barnet, Bonden og Almuen, ved det korte Navn »*Historier*«.

Det første lille Hefte i 1852 indeholdt:

Aarets Historie,
Verdens deiligste Rose,
Et Billede fra Kastelsvolden,
Paa den yderste Dag,
Det er ganske vist,
Svanereden,
Ei godt Humeur.

I 1853 udkom næste Hefte, indeholdende:

Hjertesorg,
Alt paa sin rette Plads,
Nissen hos Spekhøkeren,
Om Aartusinder,
Under Piletræet.

»Skriv«, sagde Digteren *Thiele*, »et Eventyr om en Fløite, der blæser *Alt paa sin rette Plads!*« i disse Ord laae allerede en heel Idee og det nævnte Eventyr sprang frem.

*
— 11

Da det første Oplag af »*Historier*« var udsolgt, bleve *C. A. Reitzel* og Boghandler *Lorck* i *Leipzig* enige om at besørge en forøget Udgave, illustreret ligesom de tidligere *Eventyr*; *V. Pedersen* gav Tegningerne, og saaledes udkom hos os 1855 de illustrerede *Historier*, hvori foruden ovennævnte ogsaa fandtes enkelte nye og alle de senere i »*Folkekalender for Danmark*« aftrykte, altsaa forøget med:

»*Der er Forskjel,*«
Fem fra en Ærtebælg,

*Et Blad fra Himlen,
Den gamle Gravsteen,
Klods-Hans,
Fra et Vindue i Vartou,
Ib og lille Christine,
Den sidste Perle,
»Hun duede ikke,«
To Jomfruer,
Ved det yderste Hav,
Pengegrisen.*

Eventyret: »Der er Forskjel« blev til ved et Besøg paa *Christinelund* ved *Præstø*; der stod paa Grøften et blomstrende Æbletræ, Billedet af Foraaret selv, Træet skinnede og duftede saaledes ind i min Tanke, at jeg ikke kunde blive det qvit, før jeg plantede det ind i en Digtning. »Fem fra en Ærtebælg« har sin Rod i Erindring fra Barndomshjemmet, hvor en lille Trækasse, fyldt med Jord, hvori var plantet Purløg og en enkelt Ært, var min egen blomstrende Have. »Den gamle Gravsteen« er som et heelt Mosaik af Erindringer, Stedet hvor Tankerne har henlagt denne Historie er *Svendborg*, der er Ideen til den først opstaaet. En slidt Gravsteen, der laae som Trappetrin udenfor en af Dørene i *Collins* gamle Gaard i Bredgaden, kom mig med dens halvudslettede Indskrift tidt i Tanken, og som gamle *Preben*, i Stuen tæt ved, hvor hans Hustru ligger Liig, fortæller om hende i Ungdoms Aar, og om deres Forlovelse, saa at han bliver ung og glad derved, sad Componisten *Hartmanns* gamle Fader og fortalte, da hans kjærlige Hustru laae med lukkede Øine; alle disse Erindringer ere benyttede. Historien selv blev iøvrigt første Gang trykt paa Tydsk, i en baiersk Kalender, til hvilken jeg var opfordret at give et Bidrag.

*
- 12

»Klods-Hans« er et dansk Folke-Eventyr, frit gjenfortalt, det staaer som een mig givet Historie temmelig ene imellem alle de senere selv opfundne. »Hun duede ikke« har sin egenlige Kjærne fra et Par Ord, jeg som Lille hørte min Moder sige. Da jeg en Dag paa Gaden havde seet en Dreng skynde sig ned til Tostedet ved Odense-Aa, hvor hans Moder stod ude i Vandet og skyllede Linned, hørte jeg een for sin Strenghed bekjendt Enkemadame raabe fra et Vindue og skjænde paa Drengen: »Skal Du nu igjen ned med Brændeviin til din Moder! det er hæsligt! fy! lad mig see, at Du aldrig bliver saadan Een som din Moder! hun duer ikke!« jeg kom hjem og fortalte hvad jeg havde hørt; Alle der sagde: »ja, Vaskerkonen drikker! hun duer ikke!« kun min Moder tog hende i Forsvar. »Døm ikke saa haardt!« sagde hun, »den Stakkel slider og slæber, staaer i det kolde Vand og faaer tidt i flere Dage ikke varm Mad, hun maa have Noget at holde imod med; det er vel ikke det Rette, hun tager, men hun har ikke bedre! Hun har gaaet Meget igjennem! honnet er hun! sin lille Dreng holder hun heel og reen!« Min Moders milde Tale gjorde et dybt Indtryk paa mig, idet jeg selv med de Andre var ved at dømme ilde om Vaskerkonen. Mange Aar efter, da en anden lille Begivenhed bragte mig til at tænke over, hvor let og haardt tidt Menneskene dømte, der hvor Mildheden kunde see Sagen anderledes, kom hele denne Begivenhed og min Moders Ord mig saa levende i Tanke, at jeg skrev Historien: »Hun duede ikke.«

Da den tydske Udgave blev udsolgt og en ny foranstaltet, forøgedes samme med de tidligere nævnte Historier fra »En Digtters Bazar« og »I Sverrig«, dernæst optoges fra »Folkekalender for Danmark« de tre: »Ærens Tornevej« og Historierne »Jødepigen«, i hvilken er gjenfortalt et ungarsk Sagn, og »Flaskehalsen«, alle illustrerede af *V. Pedersen*; det sidste Eventyr, han tegnede Billeder til, blev »De Visers Steen«, med hvilket vi slutte Samlingen her, uagtet det, ligesom »Flaskehalsen«, hører til de senere i sex Hefter udkomne »nye Eventyr og Historier«.

*
- 13

Disse sex Hefter indeholde:

Første Samling: *Suppe paa en Pølsepind. Flaskehalsen. Pebersvendens Nathue. »Noget.« Det gamle Egetræes sidste Drøm. A. B. C. Bogen.*

Anden Samling: *Dyndkongens Datter. Hurtigløberne. Klokkedybet.*

Tredie Samling: *Vinden fortæller om Valdemar Daae og hans Døttre. Pigen, som traadte paa Brødet. Taarnvægteren Ole. Anne Lisbeth. Børnesnak. Et Stykke Perlesnor,*

Fjerde Samling: *Pen og Blækhuus. Barnet i Graven. Gaardhanen og Veirhanen. »Deilig.« En Historie fra Klitterne.*

Anden Række. Fyrste Samling. *Tolv med Posten. Skarnbassen. Hvad Fatter gjør, det er altid det Rigtige. De Visers Steen. Sneemanden. I Andegaarden. Det nye Aarhundredes Musa.*

Anden Bække. Anden Samling. *Iisjomfruen. Sommerfuglen. Psychen. Sneglen og Rosenhækken.*

Af ikke i nogen af disse Samlinger optagne findes endnu »Den onde Fyrste« aftrykt i Siesby: »Salonen«

1840; i »Illustreret Tidende«: »*To Brødre.*« »*Bispen paa Børglum og hans Frænde.*« »*Flyttedagen.*« i »Folkekalender for Danmark« 1862 endvidere: »*den gamle Kirkeklokke*« og »*Sølv skilling en*«, saaledes er 115 Eventyr og Historier trykte, af hvilke de 80 findes i disse to Dele.

Juni 1862.

H. C. Andersen.

* *

14

II: 1868.

Omfatter også I med de i noterne meddelte varianter.

I de senere Aar er fulgt ikke færre end otte Hefter »*Nye Eventyr og Historier*«; til disse og de enkelte, som findes spredte i Blade og Tidsskrifter, alle samlede her, føie vi efterstaaende Bemærkninger.

Første Hefte, eller som det blev kaldet første Samling, udkom ved Juletid 1857 og har allerede oplevet fire Oplag. Samlingen blev tilegnet Fru *Serre i Maxen* og indeholdt:

*Suppe paa en Pølsepind,
Flaskehalsen,
Pebersvendens Nathue,
Noget,
Det gamle Egetræes sidste Drøm,
A. B. C. Bogen.*

I vore Ordsprog og Talemaader ligger tidt Frøet til en heel Historie; jeg udtalte dette og gav Beviset ved at skrive
* * * * *
--- 15

Eventyret: *Suppe paa en Pølsepind*. Min Ven Hr. Etatsraad *Thiele* sagde en Dag spøgende, De skulde skrive os en Flaskes Historie fra dens Oprindelse og til det Moment, da alene Halsen af den er brugbar, som Fugleglas, og Eventyret »*Flaskehalsen*« blev til.

Pebersvendens Nathue har kun to givne Tilknytnings-Punkter, den historiske Oprindelse til Navnet »*Pebersvend*« og Sagnet om »*den hellige Elisabeth*«.

I Historien »*Noget*« er benyttet et givet Sagn. Paa Slesvigs Vestkyst hørte jeg om en gammel Kone, som der brændte sit Huus af for at redde de Mange, der vare ude paa Isen da Springfloden kom.

Det gamle Egetræes sidste Drøm, ligesom *A. B. C. Bogen*, ere sprungne frem i Øieblikkets Stemning.

Anden Samling udkom i Foraaret 1858, tilegnet Fru *Læssøe*, født *Abrahamsen*, og indeholdt:

*Dyndkongens Datter,
Hurtigløberne,
Klokkedybet.*

Det Første af disse hører til de Eventyr, paa hvilke jeg har anvendt meest Tid og Flid, det kan maaske for Enkelte have et Slags Interesse at see, ligesom gennem et mikroskopisk Glas, hvorledes det er groet frem, har udfoldet og omformet sig. Det egenlige Indhold kom som alle Eventyrene øiebliklig, saaledes som en kjendt Melodi eller Sang kan komme. Jeg fortalte strax for en af mine Venner hele Eventyret, derpaa blev det nedskrevet, atter omskrevet, men selv da det tredie Gang stod paa Papiret maatte jeg erkjende, at endnu hele Partier deri ikke traadte saa klare og farverige frem som de kunde og maatte. Jeg læste i nogle islandske Sagaer, ved disse førtes jeg tilbage i Tiden, og beaandt af den kom det Sandheden nærmere. Jeg læste et Par Nutids Reise-Skildringer fra Afrika, den tropiske Glød og det eiendommelige Nye fyldte mig, jeg saae Landet og kunde med mere Troværdighed tale om det. Et Par Skrifter om Fuglenes Flugt vare ogsaa af Indvirkning, de vakte nye Ideer, de gave karakteristiske Træk til Fuglelivet, som det rører sig i dette Eventyr, der saaledes i kort Tid blev sex til syv Gange omskrevet, til jeg havde Visheden om, at nu kunde jeg ikke give det bedre.

Klokkedybet er udsprunget af Folketroen om Aamanden i Odense Aa og Sagnet om Kirkeklokken, der svang sig ud fra Albani Kirketaarn.

Tredie Samling udkom i Foraaret 1859, tilegnet Componisten Professor J. P. E. Hartmann, og indeholdt:

*Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans Døttre,
Pigen, som traadte paa Brødet,
Taarnvægteren Ole,
Anne Lisbeth,
Børnesnak,
Et Stykke Perlesnor.*

I danske Folkesagn, ligesom i historiske Efterretninger om den gamle Bjerregaard *Borreby* ved *Skjelskør*, findes Meddelelsen om »*Valdemar Daa og hans Døttre*«. Det var en af de Historier, jeg oftest har omskrevet og omstilet, for at give Sproget Klang efter den henfarende, susende Vind, som jeg lader fortælle.

Tidligt hørte jeg Historien om *Pigen, som traadte paa Brødet*, der blev til en Steen og forsvandt med hende i Dyndet. Jeg satte mig den Opgave, psykologisk at løfte hende igjen til Forsoning og Frelse; saaledes er Digtningen voxet frem.

I *Anne Lisbeth* har jeg villet vise, at alle gode Spirer ligge i Menneskets Bryst og maae, om end ad Omveie, komme til Udvikling, her er det *Moderkjærlighed*, som gennem Frygt og Bæven faaer Liv og Styrke.

Et Stykke Perlesnor giver en Overgangs-Tid, jeg selv har gennemlevet. I min Barndom var det ikke usædvanligt, at en Reise, i jevn Fart, fra Odense til Kjøbenhavn tog en Tid af henved fem Dage, nu behøves kun omtrent ligesaa mange Timer.

Fjerde Samling udkom ved Julen 1859, og indeholdt:

*Pen og Blækhuus,
Barnet i Graven,
Gaardhanen og Veirhanen,
Deilig,
En Historie fra Klitterne.*

Enhver som har hørt *Ernst* eller *Leonard*, vil i Eventyret *Pen og Blækhuus* erindre sig det vidunderlige Violinspil.

»*Barnet i Graven*« ligesom »*Historien om en Moder*«, have meest af alle mine Digtninger skaffet mig Glæde, idet manganen dybtsørgende Moder i dem have fundet Trøst og Styrke.

I Historien »*Deilig*« ere saagodt som alle Enkefruens dumnaive, hverdagsferske Udtalelser optagne fra Naturen.

»*En Historie fra Klitterne*« blev til efter et Besøg paa Skagen og Jyllands Vestkyst. Her fandt jeg en Natur og et Folkeliv, der kunde understøtte de Tanker, jeg ønskede at nedlægge i en Digtning, Tanker, som længe havde fyldt mig og som udsprang ved en Samtale med *Oehlenschläger*. Hans Ord havde gjort et dybt Indtryk paa mit unge Sind, jeg tænkte kun paa Ordene og klarede ikke for mig selv, saaledes som nu, hvorledes de tilvisse vare udsprungne.

Hvo af os kjender ikke den Stemning, i hvilken man tidt udtaler en Tvivl, der hvor man i Grunden slet ikke tvivler, men kun af en Anden vil høre sin egen Forvisning udtalt; maaskee var dette Tilfældet her, eller var det mere for at prøve min Troes Fasthed. Vi talte om det evige Liv og *Oehlenschläger* henkastede de Ord: »er De saa vis paa, at der er et Liv efter dette!« Jeg holdt fast paa Forvisningen herom, grundet i Guds Retfærdighed, men brugte i min stærke Udtalelse de uoverveiede Ord: »Mennesket kan forlange det!« - Da vedblev han: »Er det ikke igjen en stor Forfængelighed af Dem, at turde forlange et evigt Liv. Har ikke Gud givet Dem saa uendeligt Meget i denne Verden. Jeg veed,« vedblev han, »hvilken uendelig Fylde af Godhed han forundte mig; naar jeg i Døden lukker mine Øine vil jeg taknemlig prise og velsigne ham; forundes mig da endnu et evigt Liv, da tager jeg det som en ny uendelig Naade.«

»Saaledes kan De tale,« sagde jeg, »Gud gav Dem saa uendeligt Meget paa Jorden, ogsaa jeg bør sige det, men hvor Mange stilledes ikke ganske anderledes i Verden, de kastedes herind med et sygt Legeme, en kuert Aand, førtes ind i de bittreste Forhold til Sorg og Savn, hvorfor skulle de saaledes lide, hvorfor blev det saa ulige fordeelt, det var en Uret, og den kan Gud ikke øve, han vil give Erstatning, løfte og løse Det vi ikke

kunde!« Hvad jeg udtalte blev Stof til den lille Fortælling *En Historie fra Klitterne*. Da den udkom, sagde en Critiker, at det Tivlens Ord, den formede sig om, havde jeg neppe hørt

*
- 18

udtalt, eller selv baaret i mig; der kom saaledes noget Usandt i Fortællingen. Om jeg husker ret var det den Samme eller en Anden lige kyndig, der udtalte, at man vistnok vilde føle sig skuffet, om man efter at have læst Naturskildringen i min Fortælling, eller Meddelelsen om Skagen, den jeg havde leveret til dansk Folkekalender, nu reiste derop og troede at finde en saa poetisk Natur, som den af mig givne. Jeg havde imidlertid den Glæde, at Conferensraad *Brinck Seidelin*, den Mand, som bedst kunde dømme om Sandheden, og som selv har givet en fortræffelig Skildring af *Skagen* i sin Hjørring Amtsbeskrivelse, kom til mig og paa det Varmeste udtalte sin Tak for den Troskab og Sandhed, hvormed jeg havde tegnet hele Naturen derovre. Fra Skagens Præst fik jeg et Brev, ogsaa han glædede sig for Naturskildringerne og særligt fordi de vare saa sande. Han tilføjede, vi ville nu ogsaa troe paa og fortælle, naar Fremmede komme paa Høiden af den i Sandflugt begravne Kirke: »*Jørgen* ligger derinde!«

En yngre Beboer deroppe viste mig megen Velvillie, kjørte omkring med mig, ud paa »*Grenen*«, og om til »*Gammel Skagen*«; paa Veien herhen kom vi forbi Kirken, hvor kun Taarnet endnu rager frem og staaer som Sømærke, han vilde ikke gaee den besværlige Vei, jeg steg af Vognen, gik alene, og har i Fortællingen givet Indtrykket af hvad jeg saae der; da hører jeg snart, at min ellers elskværdige Ledsager efter at have læst »en Historie fra Klitterne«, fortalte, at jeg aldrig havde været oppe ved Kirken, han vidste det, han havde kjørt om med mig. Det syntes at mere Folk, at jeg beskrev hvad jeg ikke havde seet, men mig morede det ikke. En Dag i Kjøbenhavn mødte jeg Manden og spurgte ham strax, om han ikke erindrede vor Fart, og han svarede: »vi kjørte jo nedenunder Kirken ud til »Gammel-Skagen!«« »Ja De kjørte,« svarede jeg, »De maa kunne erindre, at jeg steg af Vognen og gik derop!« Og nu fortalte jeg ham hvad særligt jeg havde bemærket deroppe. »Det er aldeles rigtigt!« sagde han, »ja saa maa De jo have været deroppe, det havde jeg glemt;« jeg erindrede ham om den Sandryg, hvor jeg igjen indhentede ham og kjørte videre. »Jeg husker, at jeg ikke var oppe ved Taarnet!« sagde Manden, »og troede derfor, at De heller ikke havde været det!« Jeg meddeler denne lille Historie for Sandhedens Skyld; maaskee ellers

*
- 19

engang efter min Død Een eller Anden af dem der hørte det af »Ledsagerens« egen Mund, kunde gjentage, at jeg ikke havde været der og seet med egne Øine. Hos Bonden og Fiskeren derovre fik jeg mangt et karakteristisk Træk, mangan god Forklaring, som jeg senere har benyttet, men netop om en saadan, givet mig af Sagkyndige, faaer jeg af en Anmelder det venskabelige Raad, at ved slige Skildringer skulde jeg forskaffe mig Sagkundskab hos Folkene paa Stedet, dette er netop Tilfældet. -

»En *Historie fra Klitterne*« forskaffede mig Digteren *Paludan Müllers* hjertelige Tilnærmelse og Tak, den jeg sætter en saa stor Priis paa, at jeg indskriver den her ved min Digtning.

I Foraaret 1861 udkom Nye Eventyr og Historier, anden Bække, der indeholdt:

Tolv med Posten,
Skarnbassen,
Hvad Fatter gjør er altid det Rigtige,
De Vises Steen,
Sneemanden,
I Andegaarden,
Det nye Aarhundredes Musa.

I et Nummer af *Household words* havde *Charles Dickens* samlet en Deel arabiske Ordsprog og Talemaader, mellem disse fremhævede han: »Da Keiserens Hest fik Guldschoe stak ogsaa Skarnbassen Benet frem.« Vi anbefale, siger Dickens i en Anmærkning, Hans Christian Andersen at skrive et Eventyr herover; jeg fik Lyst dertil, men der kom intet Eventyr. Først ni Aar efter, under et Besøg paa det hjemlige Herresæde: *Basnæs*, hvor jeg tilfældig igjen læste Dickens' Ord, sprang pludseligt frem Eventyret: *Skarnbassen*.

»*Hvad Fatter gjør er altid det Rigtige*,« er et af de danske Folke-Eventyr jeg har hørt som Barn og her paa min Maade fortalt.

I Aarenes Løb har jeg forsøgt mig, saa at sige, i de fleste Radier af Eventyr-Cirkelen, og naar derfor, ikke sjældent, en

*
- 20

Idee eller Stemning opstod, som førte tilbage til hvad jeg allerede havde givet, slap jeg Ideen eller søgte at bringe den frem under en ny Skikkelse; saaledes fik Fortællingen »*De Vises Steen*« Noget af den østerlandske Form, og et stærkt Præg af Allegorien. Man har bebreidet mig, at de senere Eventyr have en filosofisk Retning, der ligger udenfor mit Raaderum, man holder sig vistnok her særligt til denne

Fortælling og det i samme Hefte optagne Phantasi-Spil: »*Det nye Aarhundredes Musa*«. Dette er dog sprunget ud fra Eventyrets Grund. Man har sagt og skrevet, at dette Hefte var det Svageste af hvad jeg havde leveret, og dog findes i dette to af mine bedst fortalte Eventyr: »*Hvad Fatter gjør er altid det Rigtige*« og »*Sneemanden*«. Dette sidste er skrevet ved Juletid under et Ophold paa det smukke *Basnæs* og er fremfor mange andre af Eventyrene, ved flere Leiligheder, oftest ved kongelig Skuespiller *Mantzius's* fortræffelige Foredrag, draget frem til stor Anerkjendelse.

I den senere Tid er blevet sagt af Enkelte, at det især ere de allerførste Eventyr, som have Betydning, alle de senere staae tilbage for disse. Dette er dog neppe Tilfældet, men Yttringerne lade sig forklare.

De Mennesker, som i deres Barndom læste mine første Eventyr, ere blevne ældre og have mistet det friske Sind, hvormed de dengang læste og optog Digtingen. Maaskee har ogsaa Een og Anden fundet, at Eventyrene erholdt en saadan Udbredelse og Erkjendelse i Verden, at det maatte for Forfatteren blive altfor megen Glæde i levende Live, og da nu de ældste Eventyr have gaaet deres Ildprøve igjennem, lader man disse i Ro, og tager fat paa de nyere, dadles skal der. Tidt henkaste Folk et Ord uden at gjøre sig Rede for, hvilke Eventyr og Historier, der høre til de nyere eller til de senere. Flere Gange hørte jeg sige: »Ja, jeg holder nu meest af Deres rigtige gamle Eventyr«, og spurgte jeg da, »hvilke ere de?« da fik jeg som oftest Svaret: »*Sommerfuglen*«, »*Det er ganske vist*«, »*Sneemanden*«, og just disse høre til de nyere, et Par til de allernyeste.

Var dette sidste Hefte et af de svagere, som jeg nu ikke troer, da var tilvisse det Hefte, som fulgte efter i Julen 1861, et af de bedste; det indeholder:

*
- 21

*lisjomfruen,
Sommerfuglen,
Psychen,
Sneglen og Rosenhækken.*

Det blev med et Par Stropher tilegnet Digteren *Bjørnstjerne Bjørnson*.

Du Norges Træ med Frugt og Blomst og Knop,
Tak for hvad om dit Hjem af Dig jeg lærte;
I *Rom*, hvor Minders Storhed rulle op,
Der fik jeg Indblik i dit Digterhjerte;
Du blev mig kjær, derfor jeg Dig har bragt,
Hvad Mødets Aar har i min Lyre lagt.

»*lisjomfruen*« blev skrevet i *Schweiz* efter at jeg flere Gange havde besøgt dette Land og nu paa Hjemreisen fra *Italien* opholdt mig her i længere Tid. Den hele Skildring med Ørnereden er oplevet og fortalt mig af den bayerske Folkedigter *Koppel*. »*Sommerfuglen*« blev ligeledes skrevet i *Schweiz*, paa en Vandring fra *Montreux* til *Chillon*. - *Psychen* blev digtet et Par Maaneder tidligere, da jeg endnu var i *Rom*. En Begivenhed fra mit første Ophold der 1833-34 kom mig i Tanke og gav den første Spire: En ung Nonne skulde jordes, man gravede hendes Grav og fandt i den en prægtig *Bacchus-Statue*. »*Sneglen og Rosenhækken*« hører til de oplevede Eventyr.

Siden denne Samling udkom hengik nu et bittert, tungt Aar, Krigens Aar, Danmark mistede *Slesvig* og *Als*, hvo kunde tænke paa Andet. I meer end Aar og Dag blev intet Eventyr skrevet, først ved Julen 1865 udkom et Hefte, som blev tilegnet Balletdigteren *August Bournonville*; det indeholdt:

*Lygtemændene ere i Byen, sagde Mosekonen,
Veirmøllen,
Sølvskillingen,
Bispen paa Børglum og hans Frænde,
I Børnestuen,
Guldskat,
Stormen flytter Skilt.*

Eventyret om »*Lygtemændene*« sprang frem fra den gennemlevede tunge Stemning i Krigens Aar, der ere Blade til et Tids-Eventyr.

*
- 22

Der staaer ved Veien mellem *Sorø* og *Holsteinborg* en *Veirmølle*, jeg kom tidt forbi den, altid var det som om den vilde med i et Eventyr, og den kom det, indesluttet i et Stykke Troesbekjendelse. Det er, hvad jeg har at tilføie om »*Veirmøllen*«.

Sølvskillingen er skrevet i *Livorno*. Jeg kom fra *Civita Vecchia* med Dampskib; ombord vexlede jeg en Scudo for at have Smaamynt, man gav mig en falsk Tofrank; Ingen vilde tage mod den, det ærgrede mig at

være bleven narret, men snart kom Ideen til Eventyr, og jeg havde da i dette mine Penge igjen.

»*Bispen paa Børglum*« er skrevet efter et Ophold paa *Børglumkloster*. Dette velbekjendte historiske Sagn fra en haard, mørk Tidsalder, der endnu af Mange omtales som skjøn og værd at have levet i, stilles her frem i Modsætning til vor vistnok lyse og lykkeligere Tid.

»*Guldskat*« er skrevet paa *Frijsenborg*. Skov-Eensomheden, den blomsterrige Have, Slottets hyggelige Stuer knytte sig i min Erindring til denne Digting, som her sprang frem, en Blomst i lykkelige Dage.

»*Stormen flytter Skilt*« er samtidig med »*Folkesangens Fugl*« skrevet i *Kjøbenhavn*, henimod Juletid. Hele Skildringen af Laugets Festlighed er Erindring fra min Barndomstid i *Odense*.

Det seneste Hefte nye Eventyr og Historier ved Julen 1866 er tilegnet Maleren *Carl Bloch* og indeholder:

*Gjemt er ikke glemt,
Portnerens Søn,
Flyttedagen,
Sommergjækken,
Moster,
Skrubtudsen.*

I »*Gjemt er ikke glemt*« er givet tre Billeder. Det Første har sit Motiv fra *Thieles* Folkesagn; der fortælles om en Frue, som Røverne satte i Lænke ved Herregaardens Hundehuus; hvorledes hun løses derfra har jeg tildigtet. Det andet Billede hører hjemme i vor Tid. Begivenheden er oplevet paa *Holsteinborg*, Det tredje Billede med den sørgende, fattige Pige hører ogsaa

*
– 23

til det Oplevede; jeg hørte af Pigens egen Mund hvad der her er nedskrevet.

»*Portnerens Søn*« har flere Træk grebne ud af Livet.

»*Moster*« har jeg kjendt i flere Personligheder, som nu hvile i deres Grav.

»*Sommergjækken*« er blevet til paa Opfordring; min Ven, Hr. Etatsraad *Drewsen*, der med Iver og Inderlighed holder paa danske Minder og dansk Sprog, beklagede en Dag, hvortidt gode gamle Navne blive forvanskede. I Aviserne anmeldte Gartnere »*Vintergjæk*«, den vi i vore unge Aar, altid og mere forstaaelig kaldte »*Sommergjæk*«, da den gjækker os med Sommeren. Han bad mig skrive et Eventyr og i det hævde det gamle Navn, og jeg skrev »*Sommergjækken*«.

»*Skrubtudsen*« blev digtet under mit Ophold i *Setubal* i Sommeren 1866. Fra en af de dybe Brønde der, hvor Vandet løftes i Krukker, som sidde paa et stort dreiende Hjul, og da gennem forgrenede Render gyder sig ud over Haverne, saae jeg en Dag en stor hæsleg Skrubtudse. Ved nøiere at betragte den, blev jeg opmærksom paa dens kloge Øine, og snart havde jeg et heelt Eventyr, der dog senere i Danmark blev omskrevet og givet heel dansk Natur og Hjemlighed.

»*Den gamle Kirkeklokke*« er digtet paa Opfordring om et Bidrag til »*Schillers Album*«. Jeg ønskede at lægge et dansk Element herind, og man vil, ved at læse den givne Historie, see, hvorledes jeg har skilt mig ved min Opgave.

»*Theepotten*« er skrevet i *Toledo*.

»*De to Brødre*« er en lille Phantasi-Vignet til Brødrene *Ørstedes* Liv.

»*Den onde Fyrste*« er et gammelt Sagn og hører til de allertidligste af mine Eventyr; det blev første Gang trykt i *Siesby's* »*Salonen*« og er senere blevet optaget i de tyske og engelske Udgaver af Eventyr; jeg vil derfor ikke udelade det her.

»*De smaa Grønne*«, ligesom »*Peiter, Peter og Peer*« ere skrevne paa »*Rolighed*« ved Kalkbrænderiet, sprungne frem i Tilfredshed og Humeur, som et lykkeligt Hjem kan give det.

Nissen og Madamen har Kod fra Folkesagnet om Nissen, der tirrede Lænkehunden.

*
– 24

De tidligere skrevne »*Historier og Eventyr*«, tilsammen 69, ere optagne i 18de, 19de og 20de Bind af »*Samlede Skrifter*«; de nyere 62 Eventyr og Historier, omtrent et lignende Arke-Antal, følge her i 25de, 26de og 27de Bind, saa at »*Samlede Skrifter*« nu have fuldstændigt alle indtil iaar skrevne 131 *Eventyr og Historier*.

»*Rolighed*«, August 1868.

III: 1874. Omfatter også I og II med de i noterne meddelte varianter.

»*Gudfaders Billedbog*« har sin egen lille Historie:

En Dag mødte jeg paa Gaden vor fortjenstfulde Oldgransker Conferentsraad *Thomsen*; han kom fra Paris og fortalte at han paa et af de mindre Theatre havde seet et Slags historisk Folkekomedie om Staden Paris. Det Hele var temmelig poesiløst, sagde han, det var heller ikke godt sat sammen, men for ham havde det været interessant at see denne Billedrække af de forskjellige Tider; han meente, at jeg maatte kunde benytte Ideen og med mere digterisk Beaandelse være i Stand til at skrive for Casino-Theatret en lignende Folkekomedie, hvori man fik hele Kjøbenhavns Historie. - Jeg tænkte derover, og da Aftenen kom, at Byens Gader for første Gang fik Gasbelysning, og Gassen tændtes, men ogsaa, dog kun for denne Aften, de gamle Tranlygter brændte, saa at man paa een Gang kunde see Lyskraften hos Gas og hos Tran, fandt jeg heri Rammen til at omslutte de historiske Billeder. Som Skjønheds Idee, som aandelig Traad gjennem det Hele, tænkte jeg mig de mægtige Rullestene, der i Oldtiden, paa Iisflager bares herved og strandede paa Havets Sandbanker, hvor siden Axelhuus reiste sig, løftedes i vore Dage som Marmorskikkelse paa Thorvaldsens Bud.

--- 26

I længere Tid beskæftigede jeg mig med denne Digtning, men den blev mig for mægtig og vilde umuligt, om den fuldførtes, kunne fremstilles paa en saa lille Scene som *Casinos* og med de Kræfter, som der fandtes. Jeg opgav det Hele, men benyttede senere Ideen til en Billedbog, paa hvis hvide indbundne Blade jeg klistrede Billeder, samlede rundt om fra og ved et Par skrevne Ord saaledes bleve satte i Forbindelse, at de dannede en heel sammenhængende Historie: *Kjøbenhavns Liv og Levnet* seet ved Tran og Gas. Langt senere blev, naturligviis uden Billederne, Historien forkortet aftrykt i »*Illustreret Tidende*«. Den fik derpaa Plads mellem »*Reiseskizzer og Pennetegninger*«, (»*samlede Skrifter*«, 28de Bind). Critiken fandt, at den der ikke var paa sin rette Plads, den hørte hjemme mellem *Eventyr og Historier*. Jeg har derfor nu optaget den her, forsynet med *Frølichs* Tegninger.

Eventyret »*Laserne*« er skrevet længe før »*Gudfaders Billedbog*«. - Den norske Literatur var den Gang endnu ikke optraadt med den Friskhed, Betydning og Mangfoldighed, som nu. *Munch* havde kun skrevet lidt: *Bjørnson, Ibsen, Jonas Lie, Magdalene Thoresen* etc., kjendtes ikke; men jevnlig deroppe fra pukkede man paa de danske Digtere, selv paa *Oehlenschläger*, det ærgrede mig og jeg fik Lyst til ogsaa at sige et Ord, give en Snært i een eller anden lille Digtning. I den kommende Sommer var det, under et længere Ophold paa *Silkeborg* i Besøg hos Papirfabrikant *Michael Drewsen*, hvor jeg daglig udenfor Fabriken saae de store Dynger af Klude hentede allevegne fra, at jeg skrev Eventyret: *Laserne*. Man kaldte det morsomt, men selv fandt jeg mere Braad end Poesiers Honning deri, og lagde det derfor hen. Flere Aar efter, i hvilken Satiren, om en saadan havde været der, ikke længer ganske passede, blev Eventyret igjen taget frem, de stridbare Laser lige velmeent behandlere og sete gennem Lunets Glar; norske og danske Venner opmuntrede mig til at lade det trykke, og jeg gav det til »*Folkekalender for Danmark 1869*«.

»*Vænø og Glænø*« er blevet til i en improviseret Skaaltale ved Middagsbordet paa Holsteinborg, hvor Ingeniurer fra Kjøbenhavn vare tilstede, da det paatænkte at inddæmme Glænø med Fastlandet.

1868 udkom i et lille Hefte for sig Eventyret: »*Dryaden*«. Jeg var i Foraaret 1867, i Anledning af den store

*
- 27

Verdens-Udstilling reist til *Paris*, hvor Opholdet da aldrig før eller senere i den Grad har henrevet og opfyldt mig som under denne Tidsbegivenhed. Ved min Ankomst stod Udstillings-Bygningen reist og indviet; uagtet endnu ikke heel færdig, var Skuet af den mægtigt og overvældende. I Frankrig og i alle Lande meldte Aviserne om denne Herlighed. En dansk Referent forsikkrede, at Ingen uden *Charles Dickens* vilde være i Stand til at give en Skildring heraf. Det forekom imidlertid mig, at det ogsaa laae for mine Evner, hvor glad vilde jeg blive, om jeg kunde løse denne Opgave, og at Landsmænd og Fremmede maatte erkjende det. Opfyldt af denne Tanke saae jeg en Dag ude paa Pladsen foran Hotellet, hvori jeg boede, et udgaaet henslængt Kastanietræ. Tæt ved holdt paa en Arbeidsvogn et ungt, frisk Træ, hentet denne Morgen fra Landet for at plantes herinde. Ideen til et Eventyr om *Pariser-Ustillingen* var gjemt og givet mig i det unge Træ; *Dryaden* vinkede mig. Hver Dag, under Opholdet i Paris og efter Hjemkomsten til Danmark, formede sig

og klang gennem Tankerne Dryadens Livshistorie knyttet til den store Verdens-Udstilling. Denne havde jeg imidlertid ikke kjendt og seet i sin Heelhed, skulde min Digtning blive et tro og fyldigt Billed af den, maatte jeg endnu en Gang i Udstillingstiden derhen. Og derfor allerede i September var jeg der igjen. I Kjøbenhavn blev da, efter min Hjemkomst, Digtningen fuldført og tilegnet Vennen gennem mange Aar, Digteren *J. M. Thiele*.

1870 udkom i Størrelse og Format som »*Dryaden*«: »*Tre nye Eventyr og Historier*«:

*Høsegrethes Familie,
Hvad Tidselen oplevede,
Hvad man kan hitte paa.*

Dette Hefte tilegnedes min trofaste Ven i tunge og gode Dage Etatsraad *E. Collin*.

En Dag i »*Studenteforeningen*« læste jeg tilfældigt, i »*Laaland-Falsters Stiftstidende*«, nogle historiske Optegnelser om den høiadelige Jomfru *Marie Grubbe*, der først havde levet udi Ægteskab med Kong *Christian den Femtes* Halvbroder *Ulrik Frederik Gyldenløve*, siden været gift med en jydsk Herremand og tilsidst, medens hendes tredie Mand, en fattig Matros, der var i Slaveriet, selv endte kummerligt som Færgeskone ovre paa Falster. Efterretningen henviste iøvrigt til »*Holbergs Epistler*«. I disse fortæller *Holberg*, at han som ung Student, da Pesten rasede i *Kjøbenhavn*, opholdt sig paa Falster og boede der hos

28

Færgeskonen, Mo'er *Søren Sørensen Møller*, den een Gang høiadelige Jomfru *Marie Grubbe*.

Her var et rigt Stof til Digtning; *dansk Atlas* og *Thieles* Folkesagn gave endvidere enkelte Oplysninger og jeg skrev Historien: »*Høsegrethes Familie*«.

»*Hvad Tidselen oplevede*« har ingen anden Anledning, end at jeg paa Marken ude ved *Basnæs* saae et saadant Pragtesemplar af en Tidsel, at jeg maatte tegne den ned i en Digtning.

»*Hvad man kan hitte paa*«, hører til de oplevede Eventyr.

Ved Juletid 1871 udkom: *Nye Eventyr og Historier*, ny Samling, tilegnet Forlæggerne af mine Skrifter, Brødrene *Theodor Reitzel* og *Carl Reitzel*.

Dette Hefte fremtraadte i det kjendte tidligere Format med det vante Billede paa Omslaget, og indeholdt tretten Eventyr

*Lykken kan ligge i en Pind,
Kometen,
Ugedagene,
Solskins-Historier,
Oldefa'er,
Hvem var den Lykkeligste,
Lysene,
Det Utroligste,
Hvad hele Familien sagde,
»Dandse, dandse Dukke min!«
»Spørg Amagermo'er«,
Den store Søslange,
Gartneren og Herskabet.*

Alle vare skrevne i det sidste Aar, og de tolv førstnævnte allerede trykt i forskjellige Tidsskrifter og Blade, saaledes var »*Lykken kan ligge i en Pind*« og »*Hvad hele Familien sagde*«, først meddeelt i »*For Romantik og Historie*«. Den første af disse er skrevet under et Sommerophold i Jurabjergene. Her hørte jeg fortælle om en fattig Dreier, der, da Knappen, som holdt hans Paraply sammen, altfor tidt sprang af, en Dag dreiede sig en lille Træ-Pære, der, sat i en Lidse, viste sig mere praktisk til at blive og holde fast. Til sine Naboers Paraplyer dreiede han nu ogsaa et Par Smaapærer, og snart fik han fra Landet og Byerne Bestillinger paa flere af samme Slags, da nogle Aar var gaaet, sad han som en holden Mand. Den Begivenhed gav Anledning til Historien: *Lykken kan ligge i en Pind*.

*
- 29

Som ældre Mand gjensaae jeg den straalende Komet, jeg havde seet som Barn; det var som havde jeg seet den Aftenen forud, og dog laae der saa mange Aar og Erindringer imellem og jeg skrev »*Kometen*«.

»*Ugedagene*« bleve fortalte paa Opfordring, i Hast at fortælle en Historie om Dagene i Ugen; siden bleve de første Gang trykt i *Thorkildsens Kalender*.

I »*Solskinshistorier*« er, ved Tildelingen af Lykkegaverne, tænkt paa bestemte betydende Mænd i vort Land.

»*Oldefa'er*« blev nedskrevet i Erindringen om en Samtale en Gang med *H. C. Ørsted*, om »gammel Tid og ny Tid«, hvorom han havde skrevet en Afhandling i *Kjøbenhavns Almanak*.

»*Lysene*« er en lille Historie hentet fra Virkeligheden.

»*Det Utroligste*« og »*Hvad hele Familien sagde*«, høre tildeels ogsaa til det Oplevede.

»*Den store Søslange*« er et Nutids Eventyr, som »*Dryaden*« er det. Nutidens Opdagelser og Bevægelser give rigt Stof til Digtning, og er mit Øie blevet aabnet derfor, da skylder jeg det *H. C. Ørsted*.

Ikke tidligere kjendt eller trykt var her i Heftet Historien om »*Gartneren og Herskabet*«. Ogsaa den, som jeg troer, er skrevet ud af vor Tid, og som saaledes synes den særligt at have slaaet an. Den hører til de Eventyr og Historier, der ved Oplæsning eller Fremsigelse fra Scenen har paa een Gang faaet et større Publikum. I mine yngre Aar var det Sædvane ved Concerter at have Declamations Numere, der altid vare Digte. Den udmærkede Konstnerinde Jomfru *Jørgensen* ved det kongelige Theater var den Første, som forsøgte at fortælle i Concertsalen et af mine Eventyr; siden med stor dramatisk Virkning fortalte fra Scenen *Phister*: »Keiserens nye Klæder«. Afdøde gamle *Rosenkilde*, ligesom *Nielsen*, have ogsaa forsøgt det; til det ganske Fortræffelige hører *Michael Wiehes* Fremsigelse af »Det er ganske vist«, »*Flipperne*« og »*Klods Hans*«, ligesom ogsaa *Høedts* og *Mantzius's* Foredrag. Paa Casino maa nævnes *Christian Schmidt*, *Stigaard* og *Madsen*.

Ved Juletid 1872 udkom tredie Række, anden Samling: Nye Eventyr og Historier, med et Tilegnelses Digt »*Rolighed*«.

Udenfor Kjøbenhavn ved Kalkbrænderiet ligger Landstedet »*Rolighed*«. I den gamle Deel af Bygningen levede for mange Aaringer siden Generalinde *Hegermann-Lindencrone*, Forfatterinde til Dramaet *Eleonore Ulfeldt* og nogle mindre

* 30

Fortællinger, siden boede her *H. C. Ørsted*. Den nuværende Eier, Grosserer *Moritz Melchior*, ombyggede den gamle Gaard til et lille *Rosenborg* og gav mig her et gjestfrit hyggeligt Hjem i Sommertiden, her bleve flere af de senere Eventyr og Historier skrevne og særligt de fire, som udgjorde det nye Hefte 1872 med Tilegnelsesdigtet:

Rolighed.

Det gamle Kjøbenhavn groer over Volden,
Det kneiser ungt ud mod de aabne Søer,
Hvor »*Rosenvænget*« naaer til *Øresund*,
Og Konstner-Navne lyse ud i Verden*).

Her trives Roserne. Det vilde Viinløv
Udfolder Efteraarets Farvepragt,
Mens bag Kastanietræer og Hyld og Popler
Et Hjem sig løfter, minderigt fra Fortid.
Her Sangen lød: »*Eleonora Ulfeldt*«,
Her Tænkeren sad under Poppelpilen
Og lyttede til *Aanden i Naturen*.

Det Hjem er nu et lille »*Rosenborg*«,
Med Taarn og med Altaner ud mod Sundet,
Hvor *Malmø* og *Landskrona* sees i Solskin
Og *Tycho Brahes* Ø og *Gyldenlund*.
I Karavane Skibe gaae forbi,
Slig Svaneflok, saa stor, kun sees i Sundet.

Naar saa i Aften Himlens Stjerner blinke,
Og Fyret fra »*Trekroner*« lyser vidt om,
Hvert Fartøi ude tænder sin Lanterne,
Troer man at see et festbelyst *Venedig*,
En svømmende, illumineret By.
Dog skjønnest er her inden fire Vægge,
I Gjestfrihedens lykkelige Hjem.

*Johannes Ewald sang uendeligt
Rungsteds Lyksalighed. O, havde han
I vor Tid levet og i dette Hjem,
I dette Hjertelag, hos disse Venner,
Han havde sjunget da en deilig Sang
Om »Rolighed« og Rosenvængets Roser.*

Mit Hjem i Hjemmet, hvor bag Hyldens Hang
Mit Liv fik Solskin og min Harpe Klang,
Dig bringer jeg taknemlig, glad min Sang!

Heftet indeholdt:

*Hvad gamle Johanne fortalte,
Portnøglen,
Krøblingen,
Tante Tandpine.*

Ogsaa om disse har jeg et Par Bemærkninger og Optegnelser.

I min Barndom saae jeg i *Odense* en Mand, der lignede et Skelet, guul og gusten, kun Skind og Been; en gammel Kone, der tidt fortalte mig Eventyr og Spøgelsehistorier, gav mig Besked om, hvorfor han saae saa ynkelig ud. Gryden havde været sat paa at koge efter ham, da han var ude i fremmede Lande. Naar en Ungkarl var paa Vandring, om nok saa langt borte, kunde hans Kjæreste, blev Længslen efter ham altfor stor, gaae til den kloge Kone, faae hende til at sætte Gryden over Ilden, putte Djævelskab deri, og saa lade den koge Nat og Dag. I hvor langt ude i Verden Ungersvenden da var, maatte han, uden Rast eller Hvile, afsted hjemad, hvor Gryden kogte efter ham og Kjæresten ventede. Naar han da naaede Hjemstedet, var han kun Skind og Been, saae ynkelig ud og det tidt for hele sin Levetid. Det kunde jeg see paa Manden her, han havde Gryden kogt efter. Den Fortælling gjorde et dybt Indtryk paa mig og er benyttet i: »*Hvad gamle Johanne fortalte*«.

I Historien om »*Portnøglen*« er ogsaa benyttet et Træk af Overtroens Kløgt. Det er ikke saa mange Aaringer siden, at ogsaa i *Kjøbenhavn* »*Borrdandsen*« spillede et Slags Rolle. Mange troede paa den, endogsaa Folk af Begavelse og aandelig Betydning, de kunde troe at der var en Aand i Borde og andre tømrede Meubler. - I Tydskland, paa en større

*
- 32

Herregaard, hos begavede opvakte Mennesker, gjorde jeg Bekjendtskab med *Nøgle-Aander*. Nøglen kunne give Besked om Alt, og Mange troede paa det. Jeg har i Historien »*Portnøglen*« udviklet dens Behandling og Betydning, men lagt Tiden nogle Aar længere tilbage, end jeg blev indviet i *Nøgle-Klogskaben*. - Hvad her fortælles om Kjældermandens Besøg hos Kammerraaden og *Lotte-Lenes* Opdragelse for Konsten hører til det Oplevede.

Historien om »*Krøblingen*«, der er en af de allersidste jeg har skrevet og maaskee skriver, troer jeg at høre til en af de heldigste jeg har givet, og som et Slags Forherligelse af Eventyrdigtning kunde den maaskee passende slutte den hele Samling.

Eventyret »*Tante Tandpine*« er imidlertid det senest digtede og nedskrevne.

»*Eventyr og Historier*« ere blevne saa godt som oversatte i alle europæiske Sprog*), de ere i mit Fædreland og langt uden for dets Grændser i mange Aar en Læsning for Gamle og Unge. Den høieste Lykke er saaledes blevet mig forundt at opleve en slig Velsignelse, men er man imidlertid, som jeg, naaet op mod Menneskenes sædvanlige, høieste Levealder, Bibelens »syv Gange ti«, vil denne lykkelige Virksomhed være nær sin Afslutning. I det jeg da ved denne Juletid bringer samlet Resten af hele min Rigdom: *hundrede og sex og halvtredsindstyve* Eventyr og Historier, være Violinspillerens Ord i Eventyret »*Pen og Blækhuus*« mit Slutnings Ord, har jeg virket noget Godt, »*Gud alene Æren!*«

»*Rolighed*« den 6. September 1874.

H. C. Andersen.

* *
- - 33

H. C. ANDERSEN

1836 og 1870

34

35

Smaahistorier (Efter det Tydske). (Sluttet.) for Folkebladet No. 39 og 40.

4. Hans og Grethe.

To Brødre eiede hver en herlig Landeiendom og da Brødrene vare Naboer, besøgte de ofte hinanden og talte om deres Huusvæsen og Udkomme; den ene kunde ikke nok rose sin Karls Redelighed, den anden ikke nok sin Piges Snildhed. Nu havde den ældre Broder en prægtig Hingst paa Stalden, den yngre en smuk Hoppe, begge af lige Farve og Størrelse. Den ene Gang efter den anden, dreiede Talen sig om disse Dyr; den ældre Broder vilde købe Hoppen, den yngre havde Lyst til at faae Hingsten. Enige vare de om at begge Dyr burde eies af een Herre; men de kom aldrig til Handel.

Engang, da de igjen talte om denne Sag, udbrød den yngste: »naa! jeg vedder at jeg dog, uden Dit Vidende, skal faae Hingsten og at din redelige Karl selv fører den til mig!«

»Og jeg vedder,« sagde den ældre, »min Hingst mod din Hoppe, at det skeer ikke, thi om selv Karlen stjal den, vilde han sige mig det!«

»Naa, det troer Du!« sagde den yngre.

»Ja jeg er vis paa hans Ærlighed!«

Væddemaalet blev sluttet og Brødrene forlede hinanden.

Næste Morgen kaldte den ældre Broder paa sin Pige og fortalte hende hvad han og Broderen havde veddet om: »Nu stoler jeg paa din Snildhed!«

»Lad mig om det!« sagde *Grethe* og gik endnu samme Aften over til Karlen.

*
- 36

»God Aften *Hans*!«

»Tak, lille *Grethe*!«

»Altid flittig!«

»Ja, det er Eens Pligt og Skyldighed!«

»Jeg har hørt fortælle at din Stald skal være saa net, som et Dukkeskab. Det gad jeg dog nok see!«

Hans følte sig smigret og bad hende træde indenfor. Hun roste hvad der var at rose, og hjalp ham med hvad han endnu havde at bestille.

»Den *Grethe*, er dog en kjøn og flink Pige!« tænkte *Hans*.

- Dagen derpaa, det var en Løverdag, kom *Grethe* igjen.

»God Aften *Hans!*«

»Tak lille *Grethe!*«

»Du bliver da ikke vred over, at jeg kommer her i Dag igjen?«

»Nei, hvor kan Du falde paa det!«

»Har Du allerede Friaften?«

»Ja jeg er færdig med Alting! jeg har rappet mig! for, veed Du hvad, jeg tænkte, som saa, maaskee at lille *Grethe* kommer herover!«

De sadte sig ned og sladdrede. *Hans* mærkede snart, at *Grethe* kunde godt tale for sig og at hun var en særdeles fornuftig Pige, derfor bad han hende, om hun Søndageftermiddag vilde dandse med ham.

Grethe kom og gik med *Hans*. De dandsede til langt ud paa Aftenen. Da sagde *Grethe*: »Gud, hvor det er blevet sildigt! jeg skulde nu allerede være hjemme! Du maa sadle Hingsten og ride med mig hjem!«

Det lod *Hans* sig ikke bede to Gange om. Han tog hende op paa Hesten og de rede afsted i den mørke Aften. For at hun ikke skulde falde af, holdt han sin Arm fast omkring hende, og alt som de rede, maatte han fortælle, hvor kjær hun var blevet ham. Nu troede hun at det var det rette Øieblik til at sige, hvad hun havde paa Hjertet: at hendes Herre gjerne vilde have Hingsten de rede paa, at han havde lovet hende en stor Belønning og naar hun fik den, var det en god Medgift.

»Vil Du, kjære *Hans?*« spurgte hun og kysede ham.

Nu maatte den stakkels *Hans* gjøre det, enten han vilde eller ei, men hvorledes skulde han skjule for sin Herre, dette Tyverie.

»Du maa finde paa noget!« sagde *Grethe*. »*Slig* at Du iaften paa Hjemveien foer vild, og at Ulvene anfaldt Dig, saa at Du maatte lade Hesten istikken. Ulvene have ædt den op lige til Knoklerne; du kan føre ham ud at see disse, jeg skal nok sørge for at der imorgen ligger blodige Hesteknokler i Skoven!«

Saaledes blev det nu; *Hans* lod *Grethe* beholde Hingsten og gik tilfods hjem.

Men *Hans* kunde ikke sove; det piinte ham skrækkeligt, hvorledes han næste Morgen skulde komme frem med sin Løgn; han kunde ikke holde ud at blive i Sengen, han maatte ud af den og nu gjorde han Prøve paa, hvorledes han vilde bære sig ad med at lyve. Han gik ud af sin Stuedør, bankede paa den, traadte ind igjen og vendte sig mod en Krog hvor der stod en Kost, den skulde forestille Herren.

»God Morgen, *Hans!*«

»Tak, gode Herre!«

»Naa, hvorledes har Hingsten det?«

»Ak, Herre! Hingsten - !« ja der stoppede *Talen*, han kunde ikke komme videre. Saa gik han igjen ud af Døren og bar sig ad, som forrige Gang.

»God Morgen, *Hans!*«

»Tak, gode Herre!«

»Naa, hvorledes har Hingsten det?«

»Ak, Herre! Hingsten - !« ja, der stoppede det igjen, Løggen blev ham siddende i Halsen og det laae ham som en tung Vægt paa Hjertet.

Om Morgenens ganske tidligt, traadte han ind i sin Herres Værelse.

»God Morgen, *Hans!*«

»Tak, gode Herre!«

»Naa, hvorledes har Hingsten det?«

»Ak, kjære Herre, Hingsten - !« Her stod han i det, men kun et Øieblik, og han sagde: »Hingsten er stjaalet og jeg er selv Tyven, lad mig nu kun blive hængt!« Han fortalte da, hvorledes det Hele var gaaet til, at *Grethe* havde snakket for ham og at Hingsten var hos Herrens egen Broder.

Herren glædede sig over Karlens prøvede Ærlighed, tilgav ham og lovede endogsaa en Belønning, ligesom Broderen havde lovet Pigen den. »Er det endnu Dit Alvor at gifte Dig med *Grethe*,« sagde han, »saa før hende kun herind i Huset og jeg har da foruden en redelig Karl, en snild Qvinde!«

Det syntes just *Hans* om. Redeligheden havde vundet Væddemaal, medens hiin, som kun stolede paa Snildhed, maatte give slip baade paa Pigen og paa Hoppen, og det var, som det skulde være.

38

5. De blaae Bjerge

Ikke langt fra Bjergene levede en stille, from Menighed; enhver i denne nærrede sig af den Grøde deres Flid fik Jorden til at frembringe, af den Mælk, de fik af Dyrene, som de passede paa Engen. Naar Een spiiste og drak, skete det altid i Tilfredshed og med Tak til Gud. Hver Morgenstund, isærdeleshed, gik enhver ud i det Frie og med Ansigtet vendt mod Østen, tilbade de den usynlige Gud, som sendte Solen frem fra de smukke blaae Bjerge og lod Vandstrømmene styrte ned, at vande deres Ager og Eng, mens Uveiret tordnede og lynede fuldt af majestætisk Pragt.

Nu var der i Menigheden en Mand, som havde Lyst til at see sig lidt nøiere om i Bjergene og udforske Vandstrømme, Vind og Veir. En Dag vandrede han afsted og gjorde, som Lysten bød ham.

Efter nogen Tid kom han igjen tilbage og sagde til den forsamlede Menighed: »Kjære Venner, hvad I hidtil have troet om de blaae Bjerge og om Gud deroppe, er ikke saa! Vi have været i en stor Vildfarelse. Jeg har seet Alt i Nærheden, og fundet det ganske anderledes, end vi meente det var. Bjergene, som her synes saa smukke blaae, ere ujævne, ufrugtbare Stene, og Vandene, som strømme ud af Hulerne, ere vilde, ødelæggende Fjeldstrømme; Vind og Veir ere naturlige Luftsyn, som ved sig selv opstaae og forgaae; Solen kommer frem, langt borte paa hiin Side disse Bjerge, og af en Gud, som man har indbildt os skulde være der, er intetsteds Noget, at see i de blaae Bjerge.

Menigheden studsede ved denne Tale af en Mand, de havde stor Tiltro til, og nogle sagde, fuld af Uvillie: »Saa have da vore Fædre bedraget os! vi have troet et Eventyr, som noget Sandfærdigt!« og de gik fra den Tid ikke mere ud at bede til Gud, der skabte Underværker i de blaae Bjerge og fra nu af, arbejdede de med Ulyst og levede indbyrdes i Utilfredshed.

Mange af dem gik nu selv ud i Bjergene for at see, hvad der stod til at troe, og de udmattede sig forgjæves ved at stige op og ned, og mange faldt i Afgrunden eller forvildede sig i den mægtige Bjergstrækning, saa at de omkom af Hunger.

Dog for een af de Vandrende opgik et klarere Aandens Lys; han saae paa de uhyre Klippeblokke og tænkte: »hvilken Kraft har dog reist disse? de vække i min Sjæl en mægtig Tanke om Storhed!« Han tørstede og søgte ned til Fjeldstrømmen, hvor han saae Vilddyret slukke sin Tørst, og han priiste ham, som lod 39 Vederqvælgelse sprudle frem af den haarde Klippe. Høit oppe fra Bjerget saae han nu hvorledes den, her ødelæggende Bjergstrøm slyngede sig fredeligt nede i Dalen, førte Skibe fra By til By, og bragte Menneskene uendelig Nytte. Han iagttog Skyernes Flugt og Vindenes Forandring, og saae, at de alle vare underkastede deres bestemte Love. Solen steeg hver Morgen op østen for den Bjergspids hvor han stod og han bøiede sine Knæ for den Usynlige, som viiste sin Kraft i Alt rundt om, og han indsaae Sandheden i den gamle Troe, at Gud boede i de blaae Bjerge; men man maatte ikke binde sig til de døde Ord i denne Tro, men til Aanden i dem!

Da vandrede han tilbage til sit Hjem, og han forkyndte Menigheden sit Evangelium, og de som hørte og vilde forstaae, arbejdede igjen med godt Mod, gik daglig, som forhen, ud i det Frie og med Ansigtet vendt mod Østen bade de til den Usynlige, der lod Solen stige, Vandstrømmene styrte og Uveiret lyne og tordne i de blaae Bjerge, og naar de med Tro og Andagt havde bedet, gik de styrkede til deres Dagværk, og deres Hænders Arbejde blev velsignet, og hvert fornuftigt Ønske i Hjertet blev opfyldt.

H. C. Andersen

40

Danske Folkesagn meddeelte af Hans Christian Andersen.

Danmark er rigt paa gamle Sagn om historiske Personer, Kirker, og Herregaarde, Markens Høie og bundløse Kjær, Sagn fra Pestens Dage, Krigens og Fredens Tider. Sagnene leve i Skrift og paa Tunge, flyve saa vidt omkring, en Fugleflok, forskjellige hver, som Drossel og Ugle, som Skovdue og Maage. Vil Du høre, skal jeg fortælle dig et Par.

I gammel Tid, Fjenden hærgede det danske Land; en Aften, Dansken havde vundet en Seier, laae paa Valpladsen mange Dræbte og Saarede, een af disse, en Fjende, var begge Been skudt af. Tæt ved stod en dansk Soldat, han havde just faaet frem en Flaske fyldt med Øl; i det han vilde sætte den for Munden, bad den Haardtsaarede ham om en Drik, han vilde række ham Flasken, men i det han bøiede sig ned med den, affyrede den Saarede sin Pistol paa ham; Kuglen ramte ikke, Soldaten tog sin Flaske til sig, drak Halvdelen af den og gav saa den halve Rest til sin Fjende, og sagde kun: »Slyngel! nu faaer Du kun det Halve!« Da Kongen siden hørte herom, gav han Soldaten og hans Afkom et adeligt Vaabenmærke hv[ø]ri stod afmalet en halvfyldt Flaske; Minde om hans Daad.

Der er et andet smukt Sagn, værd at høre, om Kirkeklokken i *Farum*. Præstegaarden laae tæt op til Kirken. Det var mørk Nat, seent paa Efteraaret; Præsten sad endnu saa silde og beredte sig til Helligdags Prædiken. Da hører han en sagte, underlig Lyd oppe fra den store Kirkeklokke; ingen Vind rørte sig; Klangens var ham uforklarlig, han reiste sig, tog Kirkenøglen og gik over i Kirken. I det han traadte
* * * *
-- -- -- 41

derind hørte Lyden pludseligt op, men han fornå et sagte Suk ovenfra. »Hvem er det, som her forstyrrer Kirkens Fred?« spurgte han med lydelig Stemme, og snart fornå han Trin ned fra Taarnet og han saae i Kirkegangen kom en lille Dreng hen imod ham. »Vær ikke vred!« sagde Barnet, »jeg listede mig herind da de ringede til Aftensang; min Moder er saa syg!« - og nu kunde den Lille ikke tale for Graad. Da klappede Præsten ham, bad ham være frimodig, sige Alting. »Moder dør fra mig, har de sagt; min søde, gode Moder! men jeg vidste at naar Een er syg til Døden, kan han dog blive rask igjen og leve, naar man midt paa Natten tør gaae ind i Kirken og skrabe lidt Rust af den store Kirkeklokke, det hjælper mod Døden; derfor kom jeg og skjulte mig til Klokken slog tolv. Jeg var saa angst! jeg tænkte paa alle de Døde, at de vist nok kom og holdt Kirkegang. Jeg turde ikke see ned; jeg læste mit Fadervor og skrabede Rusten af Klokken.« - »Kom, Du gode Barn!« sagde Præsten, »Vorherre slipper ikke din Moder og heller ikke Dig!« - Saa gik de to til det fattige Bondehuus, hvor den syge Kone laae; hun sov stille og sundt. Vorherre lod hende leve; hans Velsignelse lyste over hende og Sønnen.

Der er et Sagn om en fattig Knøs, *Poul Vendelbo*, som blev en stor og hædret Mand. Han var født i *Jylland* og havde læst sig frem til Student, men følte endnu en stærkere Lyst til at blive Krigsmand og tumle sig i fremmede Lande. Derom talte han en Dag i *Kjøbenhavn*; han gik ved Volden med to unge Kammerater, som havde Formue. Pludseligt standsede han og saae op mod Professorens Vindue, der sad en ung Pige, hvis Deilighed forbausede ham og de to Andre, og da de saae hvor rød han blev sagde de i Spøg: »gaae op til hende og kan du ved Vinduet, saa at vi see det, faae et godvilligt Kys af hende, saa skulle vi give dig Reisepenge, saa at Du kan reise ud og prøve om Lykken er Dig saa god ude, som hjemme.« *Poul Vendelbo* gik ind i Huset, bankede paa Stuedøren. »Min Fader er ikke hjemme,« sagde den unge Pige. »Bliv ikke vred!« svarede han, og Blodet steege ham op i Kinderne, »det er ikke Eders Fader jeg søger!« og nu fortalte han aabent og hjerteligt sin Lyst til at komme ud i Verden og vinde et hædret Navn; fortalte om sine to Venner der stode nede paa Gaden og havde lovet ham Reisepenge under den Betingelse at hun foran Vinduet frivilligt gav ham et Kys; og han saae paa hende med et saa ærligt, aabent og kjækt Ansigt at hendes Vrede forsvandt. »Det er Uret at tale saaledes til en ærbar Jomfru!« sagde hun, »men I seer saa skikkelig ud! jeg vil ikke hindre Eders Lykke!« og hun førte ham hen til Vinduet og gav ham et Kys. Vennerne holdt deres Løfte, gav ham Reisepenge. Han gik i Czarens Tjeneste, kjæmpede ved *Pultava*, vandt ridderligt Navn og Hæder. Siden da Danmark trængte til ham, vendte han igjen tilbage og blev en mægtig Mand i Kongens Hær og Raad.

42

[Herefter har **r1** kun ordene saaledes ... Stue, se *ndf.*; **k** har:]

»Med Guld hans Kjole var bræmmet,
Og Ordner skjulte hans Bryst,
Hans Kind af Solen var brunet
Men Øiet blev kjækt og lyst.«

synger Digteren*). Saaledes traadte han en Dag ind i Professorens tarvelige Stue, det var heller ikke

Professoren han denne Gang vilde tale med, det var igjen hans Jomfru Datter, *Ingeborg Vinding*, som gav ham Kysset, Indvielsen til hans Lykke; fjorten Dage der efter holdt Hr *Peter*[!] *Vendelboe Løvenørn* sit Bryllup.

Paa den danske Ø Fyen hærgede engang Fjenden slem; een Landsby var dog endnu forskaanet, men snart vilde ogsaa den blive plyndret og afbrændt. Et Par fattige Folk levede i et lavtliggende Huus i en Udkant af Byen. Det var en mørk Vinteraften; man ventede Fjenden og i den Angst toge de Psalmebogen og slog op i den for at se om den Psalme de først traf paa kunde give dem Raad eller Trøst. De aabnede Bogen og læste Psalmen: »Vor Gud han er saa fast en Borg.« Fuld af Fortrøstning sang de den og styrkede i Troen gik de tilsengs og sov i Herrens Varetægt. Da de om Morgenen vaagnede var der mørkt i Stuen, Daglyset kunde ikke trænge ind; de gik til Døren, den var ikke til at aabne, nu steg de op paa Loftet, fik der Laagen op og de saae at det var høi, lys Dag, men et tykt Sneefog havde om Natten indsneet det hele Huus og skjult det for Fjenden som ved Nattetid havde plyndret og afbrændt Byen. - Da foldede de taknemligt deres Hænder og gjentog Psalmen: »Vor Gud han er saa fast en Borg!« Gud Herren havde bevaret dem, reist af Sneen en Skandse om dem.

Der fortælles fra Nord-Sjælland et mørkt, tankevækkende Sagn. *Rørvig* Kirke ligger ud mod Sandhøiderne ved det stormfulde Kattegat. En Aften ankrede derude et stort Fartøi, man antog det for et russisk Krigsskib. Ud paa Natten blev der banket paa Præstegaardens Port og flere bevæbnede, formummede Personer befalede Præsten at tage sin Ordensdragt paa og at følge med dem ud til Kirken. De lovede ham en god Betaling, men brugte Trudslers om han vægrede sig. Han gik med. Kirken var oplyst, ubekjendte Folk samlede derinde og Alt i dyb Taushed. Foran Alteret ventede Brudgom og Brud i prægtige Klæder, som vare de af høi Stand, men Bruden var bleeg som en Dødning.

Da Vielsen vare tilende faldt et Skud og Bruden laae dræbt foran

*
- 43

Altaret. De toge Liget og droge alle bort med det. - Næste Morgen havde Skibet lettet. Ingen have, indtil vore Dage, fundet Forklaring paa denne Begivenhed; Præsten som oplevede den, indskrev det Oplevede i sin Bibel, der er gaaet i Arv til hans Slægt, den gamle Kirke [ligger] endnu mellem Klitterne ved det rullende Kattegat og Sagnet lever i Skrift og Minde.

Endnu et Kirke-Sagn maa jeg fortælle:

Der boede i *Danmark*, paa Øen Falster, en rig, fornem Frue, hun havde ingen Børn og hendes Slægt var ved at uddøe. Hun lod da, for en Deel af al sin Rigdom, bygge en prægtig stor Kirke og da den var fuldført og Altarlensene tændte, gik hun op til Altarbordet og bad, paa sine Knæ, Vorherre forunde hende, for hendes gudelige Gave, at hun maatte leve paa Jorden saalænge hendes Kirke stod. Og Aar gik hen. Hendes Slægtninger døde, hendes gamle Venner og Bekjendter, al Gaardens tidligere Tyende, laae i deres Grav; men hun, som havde gjort et saa daarligt Ønske, døde ikke. Slægt paa Slægt blev hende fremmet. Ingen nærmede hun sig, Ingen kom til hende. Hun henlevede i en lang Alderdom, sad forladt og ene; hendes Sandser sløvedes, hun var som en Sovende, men ikke død. Hver Juleaften blussede et Øieblik Livet op i hende og hun fik sit Mæle; da bød hun at de skulde lægge hende i en Egekiste og sætte den i aaben Begravelse i Kirken. Præsten skulde da hver Julenat indfinde sig for hende for at høre hendes Befaling. Og hun blev lagt i Kisten og den bragt hen i Kirken. Hver Julenat kom Præsten, som han skulde det, gjennem Koret hen til Kisten og løftede Laaget, for den gamle trætte Frue, som her laae uden Hvil: »Staaer end min Kirke?« Spurgte hun med bævende Røst; og paa Præstens Svar: »den staaer endnu!« sukkede hun dybt og sorigfuldt, sank tilbage og Præsten lod Laaget falde og kom igjen den næste Julenat, og igjen den næste og atter den næste. Nu er der ikke længer Steen paa Steen af Kirken, intet Spor af de begravne døde; nu voxer her paa Marken en stor Hvidtjørn, deilig i Blomster hvert Foraar, som var det Livets Opstandelses Tegn. Den groer, paa det Sted siger man hvor Kisten stod med den høifornemme Frue, hvor Støvet af hende blev Støv i Jorden.

Lærdommen heraf er let at udfinde: vær agtsom i dine Ønsker, de kunne bringe Straf og stor Fortræd, derom er endnu et Sagn, lysteligt at høre, men ikke lysteligt for Konen det fortælles om. Det var saadan en gammel Morlille der boede ikke langt fra Gadekjæret, derhen gik hun for at hente Vand i sin Krukke og mødte der en Dag, en kjøn, fremmet Mand der lovede hende tre Ønskers Opfyldelse og da hun nu var temmelig svag tilfods, saa var hendes første Ønske, at Krukken selv maatte kunde gaae til Gadekjæret og 44 komme fyldt hjem; og da det var hende besværligt at faae sit Brænde kløvet, ønskede hun at Alt hvad hun slog paa maatte gaae istykker og da den Stump hun havde at spinde var saa kort, ønskede hun at Alt hvad hun trak i maatte blive længer og længer. Da hun nu kom hjem i sin Stue og Vandet var opbrugt, vilde hun forsøge om Krukken virkelig kunde løbe til Gadekjæret og komme fyldt hjem, og det kunde den! da blev hun saa glad at hun slog Hænderne til Hofterne og de gik strax i Stykker saa at hun faldt om paa [Gulvet] og græd bitterligt. I sin Bedrøvelse strøg hun sig over Næsen, den kløede og hun trak i den, trak og trak til den blev saa lang at den hang hende ned i Skjødets. Det var en forfærdelig Ulykke saaledes at faae sine Ønsker opfyldt, men ganske lysteligt at høre derom, og da vi nu ere komne ind paa det lystelige vil jeg endnu fortælle et saadan Sagn om Trolde eller som han kaldes Bjergmanden, der blev narret af Bondens listige

Dreng.

Det er en gammel Folketroe, at da *Vorherre* udstødte de faldne Engle faldt nogle ned paa Høiene, derinde boe de og kaldes Bjergfolk eller Trolde; altid flygte og frygte de Tordenveiret, det er dem et Herrens Røst andre faldt i Ellemoserne, de kaldes Elverfolk og blandt disse ere Qvindfolkene saare deilige at see men ikke at lide paa, de ere ogsaa hule i Ryggen, som et Deigtrug. Andre faldt ned i gamle Gaarde og Huse, de bleve Dværge og Nisser; alle komme de dog stundom i Samqvem med Menneskene, derom er utallige Sagn, underlige at høre. Oppe i Jylland boede saaledes i en stor Høj en Bjergmand med en heel deel Puslinger.

[*Her begynder r3*].

[E]n af hans Døttre giftede sig med Smeden i Landsbyen. De[t] var en slem Smed, han pryglede sin Kone. Det blev hun [træt?] af og da han en Dag igjen vilde prygle hende, tog hun [en] Hestesko og brak den tvers over, saadanne Kræfter havde [hu]n og kunne have knækket ham med; det tog han sig til Eftertanke og slog hende ikke oftere; men da det rygtedes i Egnen blev hun ilde anset og kjendt som et Troldbarn. Ingen i Sognet vilde have Omgang med hende. Det fik Bjergmanden Nys om, og en Søndag, da Smeden og hans Kone stode med Sognefolkene paa Kirkegaarden og ventede Præsten, saae hun ud over Fjorden hvor en Taage hævede sig. »Nu kommer vor Fa'er!« sagde hun; »vred er han!« - Og han kom og vred var han. »Vil Du kaste dem til mig, eller vil Du tage imod dem!« spurgte han og saae med glubske Øine paa Kirkegjængerne. »Tage mod dem!« sagde hun, thi hun vidste at han ikke vilde tage lempeligt paa dem, naar de faldt i hans Hænder. Og Bjergmanden greb den Ene efter den Anden og kylede ham over Rygningen af Kirketaget, mens Datteren, paa den anden Side, tog lempeligt 45 imod dem. Fra den Tid kom hun godt ud af det med Sognefolkene. Alle vare de bange for Bjergmanden og der vare mange af hans Slags rundt om i Landet. Klogest var det at undgaae Klammeri, heller at føre sig Bekjendtskabet til Nytte. Troldfolkene havde jo store Kjedeler fyldte med Guldpenge, det var nok værd at faae en haandfuld af disse, men der til maatte man være snu og snildsom, og det var en Bondemand om hvem jeg skal fortælle, men hans Dreng var dog endnu snildere.

Bonden havde paa sin Mark en Høj, den vilde han ikke lade ligge udyrket, han pløiede den; men da kom Bjergmanden der boede i Høien og spurgte: »hvor tør Du pløie paa mit Loft?« - »Jeg vidste ikke at det var dit!« sagde Bonden, »men det er jo ikke gavnligt for nogen af os, at lade et saadant Stykke Jord ligge udyrket. Lad mig pløie og saae! og da tager Du i det ene Aar hvad der voxer over Jorden og jeg det som voxer i Jorden. I det andet Aar omvendt!« - Det bleve de enige om, og Bonden saae det ene Aar Gullerødder og det andet Aar Korn. Bjergmanden fik Toppen af Gullerødderne og Rødderne af Kornet. Saa levede de i god Forstaaelse. Men nu skulde der være BARNEDAAB i Bondensgaard. Bonden var i stor Forlegenhed, da han ikke godt kunde undgaae at indbyde Bjergmanden, som han levede i god Forstaaelse med: men tog Trolden mod Indbydelsen, da kom Bonden i slet Rygte hos Præsten og de andre Sognefolk. I hvor snu Bonden end ellers var, denne Gan[g] kunne han dog ikke hitte paa Raad; han talte derom [til] sin Svinedreng, han var den snildeste af dem begge. »Jeg skal nok hjælpe os!« sagde Drengen, tog saa en stor Sæk o[g gik] til Bjergmandshøien, bankede paa og blev indladt. Han kom for at indbyde til Barnegilde, sagde han. Bjergmanden tog derimo[d] og lovede at komme. »Jeg faaer vel ogsaa give Faddergave?« sagde han. »Det hører til!« sagde Drengen og aabnede Posen. Troldenøste Penge i den. »Er det nu nok?« Drengen løftede paa Sækken. »Mange give Mere, Faae give mindre!« - Og Bjergmanden øste nok en skovfuld Penge i den. »Er det nu nok?« - Drengen løftede paa Sækken. »Saadanne give de Fleste!« - Da bleve alle de Penge der vare i den store Penge-Kjedel heldt i Posen. »Ingen give Mere! de Fles[te] mindre!« - »Lad mig saa vide,« sagde Bjergmanden, »hvilke store Fremmede I faae!« - »Tre Præster og een Bisp!« sagde Drengen. »Det var stort! - men saadanne Herrer see kun efter Mad og Drikke, de give ikke Agt paa mig. Hvem kommer ellers?« - »Saa kommer *Moder Maria!*« - »Hm! hm! men der bliver vel for mig nok en Plads bag Ovnen! - nu og saa?« - »Ja, saa kommer *Vorherre!*« - »Hm! hm! hm! det var mægtigt det! dog saa høifornemme Gjæster komme silde og gaae tidligt. Jeg vil, medens 46 de ere inde, liste mig udenfor. Men hvad Musik skulle I have?« »Tr[om]memusik!« sagde Drengen. »Vor Fader har bestilt et svært Tordenveir, som vi skulle dandse efter! det bliver Trommemusik!« - »Ih, du Forførdelige!« raabte Bjergmanden. »Siig din Husbond tak for Indbydelsen! men jeg bliver hjemme. Veed han dog ikke at Tordenveir og Tromme er mig og al min Slægt en Rædsel. Jeg gik engang i min Ungdom ud for at spadserere, da begyndte et Tordenveir at tromme, og jeg fik een af Trommestikkerne over Laarbenet, saa det knak. Jeg skal ikke mere til den Musik! Siig Tak og hils hjemme!« Og Drengen tog Posen paa Nakken, bragte Husbond den store Rigdom og Troldens venlige Hilsen.

Af saadanne Sagn have vi mange; nu kunne disse være nok for idag.

Hans Christian Andersen.

Textkritik

Variantapparatets vidnesbyrd om udgavernes historie og tidens sprog

... jeg lever i en stadig Strid med Sætterne,
der velmenende sætte Comma overalt
og derved forstyrre mig Rythmiken.

Kirkegaard's *Papirer* VIII:1 s. 21, fundet DO XXIII 235

48

Forkortelser

anvendt i dette afsnit foruden de i udgaven ellers gængse.

- AJ Anker Jensen: *Studier over H. C. Andersens Sprog*. Haderslev 1929.
- BEG *H. C. Andersens Brevveksling med Edvard og Henriette Collin*. Udg. af C. Behrend og H. Topsøe-Jensen. I-VI. 1933-37.
- BHW *H. C. Andersen og Henriette Wulff. En Brevveksling*. Ved H. Topsøe-Jensen. I-III. Odense 1959-60.
- DO *Ordbog over det danske Sprog*. Grundlagt af Verner Dahlerup. I-XXVIII. 1918-56.
- DSH Peter Skautrup: *Det danske sprogs historie*. Benyttet er II-V 1947-70.
- HR H. P. Holst: *Dansk Retskrivningsordbog*. 1863.
- MD Aage Hansen: *Moderne dansk*. I-III. 1967.
- MO1 Christian Molbech: *Dansk Ordbog*. I-II. 1833.
- MO2 samme, Anden, forøgede og forbedrede Udgave. I-II. 1859.
- MO fællesbetegnelse for de to udgaver.
- RO *Retskrivningsordbog*. Udg. af Dansk Sprognævn (ved Jørgen Glahder). 1955.
- Rubow Paul V. Rubow: *H. C. Andersens Eventyr. Forhistorien - Idé og Form - Sprog og Stil*. Anden, gennemsete Udgave. 1943. (Foretrækkes for 1. udg. 1927 bl.a. pga. registre).
- SGr 70 Svend Grundtvig: *Dansk retskrivnings-ordbog, stemmende med de på det nordiske retskrivningsmøde i Stokholm 1869 vedtagne regler*. 1870.
- SGr 72 Svend Grundtvig: *Dansk Haandordbog med den af Kultusministeriet anbefalede Retskrivning*. 1872.
- SGr fællesbetegnelse for de to ordbøger.

49

Denne afhandling skulle være udkommet i 1969. Da punktkommentaren allerede forinden viste sig forsinket, kom andet arbejde imellem, og manuskriptet er efter periodevis arbejde i et par år slutdateret 31.12.1973. Det blev dengang læst af Erling Nielsen, H. Topsøe-Jensen, F. J. Billeskov Jansen og - som kollegial tjeneste - af ordbogsleder Anne Duekilde, hvis bemærkninger bl.a. om H. P. Holsts ordbog dels blev benyttet, dels henlagt sammen med et par egne noter. To store opgaver til Andersen-mindeåret 1975 var uopsættelige, og derefter kom emnet på afstand.

Ved sagens genoptagelse i 1985 læste prof. dr. Poul Lindegård Hjorth stikprøvevis nogle sider, og cand. mag. Fl. Hovmann kontrollerede alle detaljer og medvirkede på anden måde. Enkelte tilføjelser blev gjort og et par mindre afsnit revideret især efter Anne Duekildes gamle forslag. Om en gen-indlevelse i stoffets detaljer kunne derimod ikke være tale (og en fornemmelse af stoffets selektive eller næsten fuldstændige karakter i de forskellige afsnit må derfor savnes), ej heller om arbejde med den nyeste litteratur om dansk sprog, herunder udtalen, eller om Andersen, herunder *Dagbøger 1825-75* I-XII 1971-77, som dog stedvis var benyttet.

Der er grund til at fremhæve, at afhandlingen er bundet til *apparatets* kronologisk og systematisk

udnyttede udsagn, og at fremdrage en betragtning, der dukker op næsten til allersidst: en metodisk behandling af de angivne sproglige emner måtte inddrage *hele* eventyrsproget. En hel *sprogbeskrivelse* er ikke formålet, selvom der nok gives bidrag til den. En beslægtet opgave ville det være at give en oversigt over de få større og de vigtigste mindre ændringer, der må antages at skyldes eventyrdigteren selv; men denne opgave bør snarere løses i forbindelse med en samlet vurdering af de processer, der fører fra **0**-tryk til bogform.

For 25 år siden kunne man få beskedne eksemplarer af de fleste Andersen-udgaver billigt - og man kunne byde sætterne et frakturforlæg! De sammenlignende læsningers resultat findes derfor som blyantskorrekturer i en række udgaver, der stort set er dubletter i forhold til udg.s Andersen-samling i øvrigt. Disse bøger plus visse korrekturer og forarbejder fortjener at bevares samlet, men der er ikke på indeværende tidspunkt truffet dispositioner herfor.

50

I: Udgangspunkter

Denne udgaves variantapparat tilsigter især at registrere eventyrtrykkenes ændringer frem til og med den illustrerede fembindsudgave, bortset fra ændringer i tegnsætning og - stort set - retskrivning. Manuskriptvarianter medtages, (1) når manuskripter afviger fra den ældste bogudgave på steder, hvor trykkene har forårsaget en note, (2) når manuskripter yder en sikker eller sandsynlig textrettelse med stjerne, (3) i et mindre antal tilfælde derudover; se orienteringen i bd. I. Helt udenfor udgavens rammer og muligheder ligger derimod et apparat (og en efterskrift) med nærmere redegørelse for forholdet mellem manuskripter og tryk. Emnets grundige behandling måtte knyttes til en manuskriptudgave, der ligger helt udenfor synsvidde, eller ihvertfald til en række enkeltstudier som fx H. Topsøe-Jensens for Nordlundes Bogtrykkeri, samlet i *Buket til Andersen*, 1971, og *Vintergrønt*, 1978.

Det har fra begyndelsen stået udgiveren smertelig klart, at arbejdet med trykvarianterne og den snævre begrænsning af manuskriptbrugen, såvelsom nærværende afhandlings indhold, var et underlig brakt farvand i forhold til dybere studier over den kunstneriske proces, som den afspejles i manuskripterne med støtte i andre dokumenter af og om H. C. Andersen. Alligevel forekom opgavens løsning nødvendig.

De stikprøver og ræsonnementer, der i sin tid motiverede valget af eventyrhæfternes førsteoplæg som textgrundlag, har imidlertid vist sig holdbare. Man har længe vidst: at H. C. Andersen arbejdede indgående med sine manuskripter, at han netop derfor var en meget moderat selvretter i trykkene, og at han havde hjælp til den rutinemæssige del af korrekturlæsningen især fra Edvard Collin og fra bogholder L. R. Møller på C. A. Reitzels Forlag (MLE I forord) - med en standardisering udover det rent formelle som lejlighedsvis følge. Ikke desto mindre må udgiver som læser gøre sig klart, at der foreligger et subjektivt moment og et ringslutningsmoment i vurderingen af trykvarianterne. Det subjektive moment ligger i, at udgiveren må stole på sit eget gehør for at afgøre, hvad der er god Andersen-stil på et givet sted - ringslutningsmomentet i at man er tilbøjelig til at godskrive digteren endog sene rettelser til det bedre, fordi man nu engang antager, at han

51

retter godt, hans sættere og hjælpere principielt tilfældigt eller dårligt.

Det samlede apparat er lille i betragtning af de sammenlignede versioners antal, teksterne er med andre ord nogenlunde stabile. Dog er mange tusind detaljer registreret. Behandlingen af dem tjener to formål - hvorfor der redegøres under »ad III« og »ad IV« - og har en teknisk baggrund, skildret under »ad II«, der imidlertid kommer ind imellem de to andre punkter i dette afsnit.

ad III: Tidligere Andersen-udgivere og filologer har i et vist omfang gjort sig selv og deres læsere bekendt med vigtigere ændringer og særlig interessante detaljer i de successive eventyrudgaver. Et nærmere overblik over disses forhold, om så blot i ukommenteret stemmaform, har de dog ikke meddelt. Man kan også med nogen ret underkende betydningen heraf. Men hvis man som her sket postulerer førsteudgaverne som de bedste, er det dog ikke ligegyldigt at vide, hvilke og hvormange ændringer der indkommer, og ad hvilke veje de vandrer frem til de to udgaver af de samlede skrifter, som er de fleste nyere udgavers grundlag.

Undersøgelsen kaster lys over det nittende århundredes almindelige trykkeripraxis. Hvis en forfatter er en stor selvretter - som Oehlschläger, Paludan-Müller eller Pontoppidan - så har forlag og trykkeri fra gang

til gang måttet arbejde med sammenklippede og gennemrettede og delvis nyskrevne forlæg, som var bogen ny. Og forskerne har, hvad enten de strakte sig til en kompliceret textedition (hvormange har vi?) eller blot redegjorde for bearbejdelse, været nødt til at tage udgavespørgsmålet højtideligt. Men i de hyppigere tilfælde, hvor forfatteren lod værket stå som det stod, har forlaget gerne selv sørget for nye oplag og udgaver efter behov, og autor har ventet, at det blev gjort pålideligt, uden at kunne eller ville bebyrde sig med korrekturarbejde.

Heraf følger imidlertid med sikkerhed ændringer i teksten, ikke blot i tegnsætning og stavning, men også på ordplan: ord tilsættes, glemmes, ændres eller bytter plads, alt sammen uden »tyrkfejl« i ordinær forstand. Dette er så nær en naturlov, at man med føje kan bruge det gængse udtryk: fejlene »indsniger sig«, som om typerne blev anbragt af sætternisser. Fejlene vil normalt ophobe sig, fordi hvert oplag gerne sættes efter det nærmest foregående, ikke efter det første eller efter det seneste godkendte oplag. Vort apparat og den følgende behandling vil vise, hvor betydelige sløringer af originalens almindelige præg denne proces kan medføre. Er end eksemplet Andersen måske atypisk, fordi det ikke er sjuskethed og ligegyldighed, men i højere grad pertentlighed og bedreviden, der har været på spil, kan analysen dog tjene til almen belæring.

52

ad II: Det skal dog siges, at udgiveren kun med ringe udbytte har holdtøjnene åbne for de behandlede bøgers tekniske fremstilling som mulig fejlkilde. Som nævnt i forord til bd. I er der under arbejdet brugt mindst to eksemplarer af hver udgave af hensyn til, at der under trykningen af disse bøger kunne være sket rettelser i satsen; men forsigtigheden blev ikke belønnet. Denne afhandling kan derfor ikke gøre fordring på at regnes til *The New Bibliography*, den højt raffinerede faglitteratur, hvori navnlig engelske filologer, litterater og bibliografer har lært hvad læres kunne om ældre bogtrykteknik, med fordybet textkritisk indsigt som mål. Metoderne har vist sig frugtbare ikke blot for deres primære objekter, den elizabethanske og følgende storhedstids bøger, men også for 19. og 20. århundredes litterære tekster, fremstillet mere eller mindre industrielt. Dette kan ses fx af den seneste sammenfatning, Philip Gaskell: *A new introduction to bibliography*, Cambridge 1972, og det forbilledlige atlas af Wytze Hellinga: *Copy and print in the Netherlands. An atlas of historical bibliography*, A'dam 1962. Se også Roger Laufers på s. 119 citerede bog.

Danske studier ad disse baner lader endnu vente på sig, og det her følgende afsnit II har ikke kildegrundlag nok til at være virkelig talende. Måske derfor har udgiveren tilladt sig at bringe ukendte data også om bogfremstillingens økonomiske side.

ad IV: Ændringer i Andersen-udgaverne summerer sig op til et ikke lille bidrag til det danske skriftsprog udvikling i detaljen gennem den senere del af guldalderen, 1835-74. Her tænkes på ændringer i stavning, bøjning og orddannelse, som det er svært at tillægge nogen kunstnerisk betydning. Går man videre til ordforråd og ordføjning, er man inde på vigtigere områder; men selv der må man erkende, at det egentlig andersenienske udbytte ikke er imponerende. Thi som nævnt går de naturnødvendige textudskridninger langt ind på disse områder - de fleste rutineoptryk ihvertfald af afdøde forfattere vil hurtigt afgive eksempler.

Indirekte har dog også ikke-autentiske ændringer af bedrevidende eller ubevidst art nogen betydning for forståelsen af Andersens berømmede eventyrstil. Er end mange ændringer (også i brug af småord etc.) uden følelig æstetisk betydning, så er der dog også uhyre mange, der efter den lettere læsemådes princip tjener til at skubbe teksten ned i mere slidte furer, i retning af normalprosa. Det høres ofte meget tydeligt, og selvom et egentligt bevis måtte bygge på endeløse inventarer over eventyrsproget eller Andersen-sproget som helhed, så er der ingen tvivl om, at en del af varianterne belyser den andersenienske diktion ved at sammenstille dens enkeltheder med nærliggende, men banale vendinger fra det gennemsnitlige sprog.

53

En redegørelse for glidningerne fra udgave til udgave er derfor en pligt, der flyder af vort punkt III; og her er inddraget iagttagelser vedrørende tegn og stavning, under apparatets niveau, men noteret i arbejds eksemplarerne af de gamle udgaver. Af vort punkt IV flyder en sproglig kategoriseret gennemgang af selve apparatets indhold og her med mindre vægt på nøjagtig datering. Udgiveren ville, dersom han havde til opgave at redigere en tekst til »folkelæsning«, ikke forville sig ud i flere konjekter end de få, der er optaget som stjerneformer, men ville nok lade et lidt friere udvalg af tekstformer ældre eller yngre end A nyde fremme. Resultatet ville strengt set være en »redigeret tekst«, men en god.

Faktisk modtog udg. en opfordring til at etablere en sådan, kort efter at denne påstand og nærværende afhandling var skrevet og henlagt, nemlig da han anmodedes om at forestå Lademanns Forlags rigt illustrerede såkaldte *Mindeudgave af Samlede Eventyr og Historier I-V* 1975; her krævedes nemlig retskrivningen af 1948 og en begrænset normalisering af tegnsætningen gennemført, og det forekom da naturligt netop at lade »et lidt friere udvalg af tekstformer ældre eller yngre end A nyde fremme« (se *Mindeudgave I* 16 og V 257). Arbejdet påhvilede stort set Estrid Dal, og vi vovede den påstand, at udgaven »I denne forstand ... rummer den bedste tekst der findes«.

*
- 54

Ordre nr.	Bestill. dato	Titel, evt. oplagstal	Levering uge	Rd.	Mk.	Sk.
18441						
144	17.1.	Kongen drømmer (775)	18/24. feb.	19.	0.	0.
1169	11.12.	Billedbog uden Billeder, 2.oplag (775)	15/21. dec.			
1170	-	NE2-45 (2025)	-	ialt 76.	4.	8.
18462						
3973	17.4.	Liden Kirsten	3/9. maj	18.	5.	4.
1116	12.11.	EB5-47	13/19. dec.	17.	3.	0.
1117	-	EB6-47	-	17.	3.	0.
1123	14.11.	Digte, gamle og nye	20/26. dec.	121.	2.	10.
18474						
268	25.3.	NE4-47	28. mts./3. apr.	53.	1.	8.
269	-	NE1-47	11/17. apr.	38.	3.	12.
818	28.10.	Ahasverus	12/18. dec.	102.	4.	8.
18495						
19	11.1.	Brylluppet ved Como-Søen	21/27. jan.	18.	3.	0.
265	12.4.	EP-50, hæfte 1 (3075)	?	153.	0.	0.
389	2.6.	2 (3050)	2/8. sep.	137.	0.	0.
390	-	3 (3025)	4/10. nov.	153.	0.	0.
3916	-	4 (3025)	2/8. dec.	104.	0.	0.
709	7.10.	Meer end Perler og Guld	7/13. okt.	28.	4.	8.
7577	24.10.	-, extra 1025 exx.	26.10/10 nov	15.	0.	0.
962	22.12.	En Nat i Roskilde	1/5. jan.50	12.	3.	0.
18508						
175	21.2.	Ole Lukøje9	3/9. mts.	35.	0.	0.
271	25.3.	Den ny Barselstue (anonymt)	?	20.	3.	0.

* - 55

Titel, oplag og trykkeripris for en række værker 1854-73.

Bibl.	Titel og år	Sidetotal	Oplag	Pris i Rd.
641	SS 3, 1853, O.T.	294	500	200
646	SS 5-6, 1854, Kun en Spillemand	142+172	500	185
650	EP-54	522	4000	1200
733	En Landsbyhistorie, 1855	114	1000	100
736	HP-55	168	4000	800
745	SS 22,1855	589	2000	1700
	samme som MLE-separatudgave		1000	925
746	Billedbog uden Billeder 4. udg. 1856	104	1500	160
762	SS 23, 1855, At være ...	295	3000	1500
792	MLE, 2. udg. 1859	600	1000	925
843	EHP-1 1862	440	4000	3000
869	SS 24,1863, I Spanien	309	2500	1000
876	Paa Langebro, 1864	22	1500	75
879	Han er ikke født, 1864	76	1000	100
888	Da Spanierne var her, 1865	94	1000	125
889	Ravnen, 1865	11	1500	35
901	Billedbog uden Billeder 5. udg. 1866	104	1500	100
906	De to Baronesser, 2. opl. 1866	276	1500	400
907	Improvisatoren, 3 opl. 1866	355	1500	450
939	15 EH-67	124	2000	200
940	Kjendte og glemte Digte, 1867	378	1000	400

971	SS 25-68, ligeså SS 26/27/28-68	186	2000	400
978	Dryaden, 1868, to oplag	60	6000	330
982	En Nat i Roeskilde, 1869	7	2000	25
992	3 NEH-70	64	5500	320
1006	Lykke-Peer, 1870	186	5500	1000
1007	EHF 3-70 ligeså EHF 3/4 EHP 1/2,4. udg.	344	4000	3600 4000 3000
Endvidere: Nye Eventyr og Historier				
767	NEH 1-58	88	7000	700
774	NEH 2-58	67	6000	600
782	NEH 3-59	79	6000	600
794	NEH 4-59	82	7000	700
817	NEH 5-61	86	6000	600
828	NEH 6-62	100	6000	662 1/2
890	NEH 7-65	76	5000	500
910	NEH 8-66	74	5000	500
1016	NEH 9-72	75	4000	400
1023	NEH 10-72	82	5000	400

56

II: Bogtrykkerarkivalier og bogtrykkerpraxis

H. C. Andersens eventyrudgaver er alle udkommet på C. A. Reitzels Forlag og trykt hos dettes mest benyttede bogtrykker, Bianco Luno, EHF 1/3-70/74 dog i Thieles Bogtrykkeri, uvist hvorfor. Kombinationen af de tre navne kom i stand meget snart efter Lunos etablering 1831-32. Luno døde 1852 og Reitzel året efter; begge firmaer videreførtes af familiemedlemmer, se nærmere de skiftende firmabetegnelser bagpå nærv. udgaves deltider. Firmaerne eksisterer som bekendt endnu, omend C. A. Reitzel har haft en længere pause i forlags-, men ikke i boghandlervirksomheden. At Andersen havde et venskabeligt forhold til guldalderdigternes hovedforlægger og til hans sønner Theodor og Carl Reitzel, der drev firmaet til 1893, er kendt; man kunne ønske en behandling af dette forhold med mange breve i Kgl. Bibl. som udgangspunkt. Derimod er Andersens relation til bogtrykkeriet lidet kendt, kun enkelte steder i dagbøgerne omtaler han korrekturaflevering hos Luno (eller Thiele).

Imidlertid finder man under navnet Emil Wiinblad (VII 353, 355(?), 377) hentydninger til, at den senere succesrige redaktør af *Social-Demokraten* som fattig typograflærling hos Luno forsøgte sig med at sende eventyr i Andersens stil til mesteren selv og fik dem tilbage med et brev. Wiinblads søn og biograf skriver, at Andersen ikke turde anbefale disse forsøg til noget forlag, men at hvis den unge mand vedblivende følte trang til at skrive, skulle han fortsætte (Robert Wiinblad: *Redaktør E. Wiinblad*, 1929, s. 29 f). Og lærekammeraten, senere journalist Norman Bryn, fortæller i en artikel om Wiinblads ungdom følgende (*Social-Demokraten* 27.12.1935, de to henvisninger er med tak modtaget fra den tidligere typograf Robert Pedersen M.F.):

»Blandt de Mænd, der paa den Tid kom i Bianco Lunos Bogtrykkeri, var Digteren H. C. Andersen, der fik nogle af sine Værker trykt her. Jeg har som ung Typograf sat et Par Stykker af Eventyrene og fik herved Lejlighed til at tale med Digteren om Korrekturen og lignende. H. C. Andersen var en venlig, beskeden Mand med et elskeligt Smil og et vindende Væsen. Han tog saa let og overbærende paa Sagerne og virkede saa charmerende, at han ikke kunde undgaa at gøre Indtryk paa mit unge Sind.

57

Naar H. C. Andersen ved sine Besøg gik gennem Sætteriet, hilste han altid venligt paa Personalet, Faktoren, Typograferne og deres Lærlinge, idet han passerede langs Sættekasserne, og han nikkede ogsaa til Emil og hans Læresvend, en ung jødisk Typograf.«

Alle eventyrudgaverne er jævnt pæne bøger, kun 15EF-67 har lidt højere ambitioner. De er håndsats og trykt med maskine på maskinpapir, fortrinsvis med hurtigpresse; Luno øgede sit fortrinlige udstyr med

sådanne fra 1840, og Andersens oplagstal var ofte høje. Formatet er sedez, dvs. at der trykkes 16 sider ad gangen, nemlig et 16-sidet arks fulde text i halvdelen af oplagets størrelse, hvorefter papirbunken bliver »slået om«, og der trykkes på den anden side. Før hæftningen deles dobbeltarket til de da som nu gængse 16-sidede ark (som egentlig hører til oktavformatet).

Der vælges gængse snit af fraktur skrifter, som først i Andersens sidste år brugtes til mindre end halvdelen af dansksprogede bøger. Fremhævelse sker ved spatiering, til latinske og franske ord bruges antikva; begge afvigelser fra grundskriften er i nærv. udgave gengivet ved kursivering, mens isoleret brug af store eller fede typer er efterlignet. Illustrationer er trykt med xylografiske stokke eller med elektrogalvaniske kopier af sådanne, senere med højtryksætsninger af flere arter, sidst med stregklicheer; herom udførligt Erik Dal: *Danske H. C. Andersen-illustrationer 1875-1975*, 1975.

De få dokumenter, der er bevaret til belysning af bogtrykkeriets arbejdsgang, fortjener at udnyttes til belysning af tidens bogverden på førende steder, selvom det ikke er meningen at styre ud i erhvervshistorien med fuld udnyttelse af dette fags kilder.

Bianco Lunos Erindringsbog er bevaret på firmaets kontor for årene 1844, 1846, 1847, 1848, 1850, og udgiveren takker for tilladelse til at bruge den. Det er en lille årbog i grønt helsaffian med guldtryk i nyrococo. Den anfører hver dags bestillere og ordrer og henviser til et ugenummer; senere i bindet findes en seddel med hver uges afleverede ordrer og deres regningsbeløb, desuden et kasseuddrag. De bevarede bind rummer 16 Andersen-bøger, deraf 6 eventyrudgaver, om hvilke der gives følgende oplysninger. Møntsystemet er som bekendt 1 rigsbankdaler, fra 1854 kaldet rigsdaler, à 6 mark à 16 skilling, 1875 konverteret til 2 kroner.

Udgivelsesdatoerne, som kan efterses i BFN, falder naturligvis meget tæt efter afleveringsdatoerne - men disse falder unægtelig så tæt efter bestillingsdatoerne, at man må forbavses og imponeres over den gamle tekniks formåen, jfr. nedenfor. Bortset fra EP-50 i hæfter er digtene fra 1846 den største bog i det foreliggende materiale: 328 sider med indtil 26 linier, sat, korrigeret, trykt og hæftet fra 14.11. til udgivelsesdatoen 26.12., netop 6 uger! Mere kendt er behandlingen af 58 de to mesterværker, som udgør NE2-45, der udkom på dendedagen efter bestillingen, men det drejer sig »kun« om 68 sider. Dagbogen for 11.12.1874 (X 371) fortæller vidtløftigt om spektakler med korrektoren på EHF5-74 - men den udkom dog den 20. samme måned.

Oplagstallene for Andersens skrifter er ikke emnet for denne afhandling, men der er dog grund til at meddele flg. liste over sidetal, oplagstal og bogtrykkerregning for en lang række titler 1853-72; den er fundet i et brevlæg fra Reitzels Forlag (Ny kgl. Saml. 2937,4°, nr. 4). Man bemærker i begge lister uden undren, at eventyrudgaverne ligger højt. At et født standardværk som EP-50 sigter højt og endda må optrykkes få år efter, er sin sag. Men medens et øget oplag af *Billedbog uden Billeder* sættes til 750 salgsexemplarer, lægges NE2-45 på 2000 i erindring om hvor hurtigt man året før måtte optrykke NE1. Til gengæld blev NE2/5 aldrig optrykt i hæfter. Tallene kan sammenlignes med samtidige oplagstal i Sv. Møller Kristensen: *Digteren og Samfundet*, 1942 og senere.

Indad mod værkstedet vender en anden kilde, som er endnu spinklere overleveret end erindringsbogen, nemlig *Bianco Lunos Sætterregninger for 1859*, et af de få bogtrykkerdokumenter i Erhvervsarkivet i Aarhus. Vi befinder os i en periode af akkordarbejde, jf. det følgende, og to år efter at personalet efter ærbødigt anmodning til den dygtige enkefru Charlotte Luno havde opnået en forbedret arbejdsberegning i anledning af en da begyndt dyrtid. Kilden i dens helhed giver ligesom erindringsbogen et levende indblik i tidens bogmilieu, og hvis der forelå længere rækker af disse to slags regnskaber, ville deres vidnesbyrd om Andersens »bogtrykkerhistorie« være et oplagt emne. Her må de sparsomme data stå for, hvad de er værd.

Ved nytår 1859 var man ved at sætte 2. udgave af *Mit Livs Eventyr*, der dog først udkom i november. I sedezformatet er hvert ark lig 2 signaturer à 16 sider, og sætteren afregner disse med 6 rd. 5 mk. Sætteren Kalby får følgelig ved udgangen af januar tre gange dette beløb for sign. 17-18, 19-20, 21-22, dvs. 20.3.0., mens V. Hansen sætter 23-24 og 25 og modtager 10.1.8.; han sætter i februar 26 for 3.1.8. (hvorfor en mark under halvdelen af arktariffen?). Kalby sætter 27-33 for 23.5.8. og i marts 34-35 + 12 sider af 36 for 9.2.6. De sidste 28 sider er ikke fundet i regnskaberne. Efter denne tarif har sætterne for den 600 sider svære bog modtaget godt (37:2) X 6.5.0. = knap 130 rigsdaler. Arktariffen er en omregning af en tarif på 11 sk. pr. 1000 enheder, antagelig fixeret udfra den lette opgave at nysætte en stor bog efter trykt forlæg med identisk satsformat og få rettelser. Ihvertfald opereres for de flg. eventyrhæfter med enten'11 sk. for optryk eller 12 sk. for 1. oplag. Det drejer sig om:

59

NEH3-59 (8 + 80 s.) sættes for 12 sk./1000 eller 6.2.0. pr. sedezark (32 s., 51000 enheder). S. F. Levy sætter sign. 1-2, Møller jun. 3-4 og 5 (»en Form«) samt titelarket (»et Quartblad«). De får følgelig 6.2.0. resp. 9.3.0. foruden 1.3.8. for kvartbladet. I alt for bogen 17.2.8. Det er helt normalt og meget belysende for vor hele problematik, at selv ret små arbejder deles mellem to eller flere sættere.

NEH1-59, dvs. 3. oplag, sættes i september og oktober af W. Røhr, og de 8 + 88 sider på basis 11 sk./1000 eller 5.5.0. arket indbringer ham 17.3.0.

NEH4-59 (8 + 82 s.), basis 12 sk./1000, sættes i november, 1-3 af W. F. König, 3-6 af P. K. Nielsen, der hver får 9.3.0. Desuden beregner de sig hver 4 mark for korrekturrettelse af henholdsvis ark 3 og 4, men intet for resten. Det svarer til de første 2/3 af *En Historie fra Klitterne*, og de har fortjent det, når man ser på deres forlæg **m** (jf. apparatets 4 noter om sættermærker i dette).

De nævnte beløb må ses på basis af en sætters fulde kapacitet. En stor, men ikke ekstraordinær regning (uden Andersen-arbejde) viser en månedspræstation på tre oktavsignaturer og ni sedezsignaturer samt et accidenstryk, svarende til lige ved 200 sider. Betaling 47.8.0., hvorfra går 4X4 daler i forskudsvis udbetalte kostpenge og 5 daler til drengen Peter - underordnet hjælp, som typograferne kunne knytte til sig på egen bekostning. Mange regninger fremviser tillæg for små skriftgrader, korrektur af vanskelig sats og speciel ombrydning. En halv snes rigsdaler om ugen incl. kostpengene er typisk for denne kilde.

For bogarbejde var der altså ikke tale om fast løn. Ved Danmarks første bogtrykkerstrejke, netop hos Luno, havde man i 1848 krævet 12 timers arbejdsdag med 2 timers middag, 7 daler som minimumsløn for fastlønnede og iøvrigt indførelse af akkord: 12 sk. pr. 1000 bogstaver med tillæg for særlige skrifter og opgaver; bogstaver for nemheds skyld beregnet som omfanget af 1000 n'er, først senere ændret til 1000 løbende bogstaver af skriften, hvilket var mere fordelagtigt. Luno kunne svare de strejkende, at han selv forberedte en akkordberegning, og strejken løb ud i sandet uden fordel for typograferne. Forholdene er bl.a. kendt fra accidenssætteren *Jens Christian Lunds Erindringer*, udg. 1934 af Georg Nørregaard efter det nydelige manuskript i Bianco Lunos Bogtrykkeri. Lund levede 1801-82, var hos Luno 1832-77, og hans ugeløn steg 1832-57 fra 4 til 7.3.0. ifl. hans udregninger af livslønningen, der i Luno-årene gennemsnitlig androg 381.2.8. p.a. For hele livet, konverteret til ny mønt, 38.290 kr., deraf 34.460 kr. hos Luno. Der var tillagt den loyale og fortjente medarbejder visse garantier og gratialer i de ældre år. Hans enestående bog er hovedkilde for R. Berg: *Bianco Lunos Bogtrykkeri gennem hundrede Aar*, 1931.

*

60

Værkstedspraxis i Andersens senere år skildres meget nøje i den store »*Haandbog i Bogtrykkerkunsten*, især efter fremmede Kilder, navnlig Aug. Marahrens: »*Handbuch der Typographie, nach ihrem heutigen Standpunkte*«, Kbh. 1872, i titeloplæg 1873 forsynet med ophavsmanden *M Lazarus'* navn i stedet for tyskerens; bogen var imidlertid kommet fra 1870 som bilag til hæfterne af den nye *Skandinavisk Bogtrykker-Tidende*. Lazarus skriver, at n-beregning, gerne 12 sk./1000, er udbredt over hele Norden, men bør erstattes med bogstavberegning. Men allerede 1881 kan Martius Truelsen i *Statistisk Oversigt over Typografien i Danmark i Aaret 1881* skrive, at »den forældede n-Beregning finder endnu Sted paa mindst 5 Provinzbogtrykkerier«, og det fremgår, at hovedstadens sættere ofte er på fast løn, 14-30 kr. om ugen; gennemsnittet 19,76 kr. ligger over »beregningssætternes«, skønt disse altså nu beregner bogstaver, men under trykkernes. Lunos sættere ligger på 18-30 kr., trykkerne på 14-30 for den da dominerende arbejdstid på ti timer daglig.

Et springende punkt i hele arbejdsgangen var udfra ethvert synspunkt *korrekturlæsningen*. Faglitteraturen viser, at sætternes klager over illiberal kompensation for fremmedsprog (hvortil tysk ikke regnedes), satsblanding, bogstavtal etc. træder helt i baggrunden for klagen over tab ved korrekturrettelser. Det naturlige forhold, at egne fejl må bæres af sætteren, rettelser mod manuskriptet af forfatteren, skildres som en - i Tyskland ganske vist opnået - idealtilstand med megen bitterhed mod stærkt rettende forfattere og mod principaler, der henviser til det knappe budget og lader arbejdet gøre uden rimeligt vederlag. Vigtigere for os er dog arbejdsgangen. Gaskell dokumenterer udtrykkeligt, at manuskriptet helt op imod 1900 ofte kun benyttedes til læsning i trykkeriet, mens forfatteren læste uden manuskript. W. J. Karups skrift *Om Correctur*, 1860, nævner først sent og knapt forfatteren, mens dets afløser, F. R. Friis: *Vejledning i Korrekturlæsning*, 1876, regner med forfatterkorrekturer efter manuskript. Lazarus er ikke klar. Teknisk ses en brydningstid i den detaille, at korrektur i udskudte forme erstattes af korrektur afløst opbundne enkelt sider; det første var at foretrække, siger Lazarus, var det ikke fordi forfatterne er slemme til at rette mod manuskriptet. Karup siger udtrykkeligt, at forfatteren bør forlange korrektur af uombrukken sats, hvis han på forhånd venter at skulle rette meget. Når disse forfattere omtaler 1. korrektur, betyder det den der kun ses af trykkeriets korrektør. Friis når frem til betegnelsen huskorrektør (DO ÷), men ikke huskorrektur (DO 1891 ff); dette må muligvis holdes in mente, når Andersen taler om anden korrektur - det ville vi nu kalde første. Det er også værd at vide, at korrektøren ifl. Karup stedvis skal sammenholde 1. korr. med ms., men have hjælp af en konferent (oplæser), hvis teksten er fuld aftal, citerer etc.

61

I denne forbindelse er det værd at sammenligne det utvivlsomme trykmanuskript til *Den lille Havfrue* med textudgaven (se forord til I og II) og med facsimileudgaven, Odense 1951; og det er beklageligt, at de eneste eventyrkorrekturer, vi kender, er så lidet givtige (se forord til IV). Derimod eksisterer korrektoren af *Mit Livs Eventyr* 1855 i Holger Laage-Petersens samling i Kgl. Bibl., desværre meget lidt benyttet i H. Topsøe-

Jensens udgave 1951 med dens vigtige forord. Manuskriptet i Odense er ikke rart, og lakuner i korrektorens text viser, at det er en førstekorrektur, den pietetsfulde typograf Nestler har samlet (og mindre pietetsfuldt ladet beskære hårdt ved indbinding). Rettelserne er tydeligvis foretaget med mindst to hænder: Andersen har foretaget en del rutinerettelser og et antal ændringer, som ikke kan kaldes glubsk, selvom de let kan blive alvorlige, da korrektoren er leveret i udskudte sider (og på uopskårne ark, så rettelserne er svære at følge efter indbindingen). En anden hånd, Møllers eller Collins vel, har korrigeret bl.a. citater og navne. Og samme eller en tredje hånd har, periodevis med blyant, drysset nogle tusinde kommaer ud over den tykke bogs blade til exercits af den hastige og ugrammatikalske, men udtryksfulde forfatter. Dette er helt på linie med komma-manien i de øvrige bind af *Samlede Skrifter* (se s. 69 og allerede 66f). Det er disse detaljer, der får korrektoren til at virke overmalet, og som må have forbitret sætteren, da de jo kunne have været klaret i manuskriptet; digterrettelserne er ikke nær på højde med fx Herman Bangs, Balzacs eller nogle af prøverne i Hellingas ovennævnte atlas.

En anden ting er, at Andersen netop forlod sig på sine skolerette hjælpere. Dette vides eller anes i en række tilfælde, bl.a. af mange venlige og tillidsfulde bemærkninger om Møller i brevene til forlæggerne, og der skal især henvises til det lange citat af brev til Reitzel om EP-54 (s. 68), hvoraf man tør drage ret vidtgående konsekvenser, ihvertfald for alt andet end førsteudgaver. Ikke blot lader Andersen til at nøjes med et gennemsyn af 2. korr. (se ovenfor), men han anser Ingemanns exemplar af EP-50 for tilstrækkeligt kontrolmiddel - ændringer på det lavere niveau er ikke hans sag, uanset om man skal tænke sig EP-50 givet i sætteri med eller uden tilretning. Se nu stikordene *korrektur* i Dagbøger XII 282 og *L. R. Møller* sst. XI 513.

Uden at høre til de mest glansfulde discipliner indenfor litteraturforskningen synes alle disse forhold at fortjene opmærksomhed, ikke blot hvor talen er om H. C. Andersens eventyr, men i almindelighed. Den uimodsigelige omstændighed, at en bog er en fysisk genstand og tilblevet under visse love gældende for en sådan, trækker konsekvenser med sig, også - som vist bl.a. af Gaskell - for den maskinsatte og nu for den fotosatte bog. Også forfatterholdning og forlagspraxis spiller selvfølgelig til enhver tid en rolle for teksten. Mangt et optryk beror på 62 forlagsarbejde alene; måske har forfatteren meddelt et lille antal ønskelige rettelser, måske simpelthen ønsket et helt uændret optryk. De uønskede småændringer kommer man i vidt omfang til livs ved fotografiske optryk eller ved ny satsfremstilling efter bevarede disketter og bånd, evt. omkodede til ændret skrift og format, metoder der har afløst den klassiske stereotypi og stående sats. Imidlertid kan tekstkritik, deskriptiv bibliografi, textologi, eller hvad man vil kalde det, ikke være et anliggende blot for filologisk orienterede forskere af ældre litteratur. Metoderne fortjener at omplantes til dansk og gerne til de nyere og nyeste hovedforfattere.

- Den ældre danske typografiske faglitteratur har udg. behandlet i en række længere artikler i Dansk Provins Bogtrykkerforenings månedsblad *Bogtrykkerbladet*. Martius Truelsens statistiske pjece fra 1881 sammenfattedes i årg. 1981 s. 300-05, og under fællestitlen Dagligt arbejde i bogtrykkeriet omkring 1870 behandlede i 1983 Mendel Lazarus' *Haandbog* s. 104-07 (sats) og 140-43 (tryk), Karups og Friis' korrekturvejledninger 180-83, og »H. C. Andersen i bogtrykkerhænder« 282-86, bygget på ovenstående og på den bevarede forfatterkorrektur af *Mit Livs Eventyr*. I notater på denne bruger Andersen ordet *spaltes* i betydningen spatieres; det er i DO XXI 96 kun belagt i et brev fra Andersen til Collin og der - som ordbogsforklaringen viser - med usikker betydning.

III: Ændringer udgavevis

I nærværende afsnit kan der spares på henvisninger, da citaterne efter sagens natur kan findes indenfor et bestemt sidetal af udgaven. Af samme grund har udgiveren skønnet, at sidehenvisninger uden linietal er tilstrækkelige, især hvor citat følger; og på forhåbentlig umisforståelige steder meddeles kun en del af citatets yngre form (efter >).

Eventyr, fortalte for Børn fra 1835 indtil EP-50

EB1-35 > EB1-42 (I 17-49, **A** > **A2**)

A2 er som hele andetoplaget af EB1/6 en dårlig text, omend den en halv snes steder har kunnet yde textrettelser med eller uden støtte i **m** og altså kan repræsentere nogen omtanke. For de to første hæfters vedkommende udgør **A2** en sidegren, idet EB1-35 > EP-50 (**B**). Både normaliseringer som 27 *paa Natten* > *om Natten*, 36 *hun* > *at hun*, en korrektion som 30 *Præsterne* > *Præsten* (= **m**) og korrupsioner og småfejl som 43 *dandse de* > *dandsede de* står ene i **A2** . - EB-45 er ikke kommet for en dag, se I 22.

EB2-35 > EB2-43 (I 51-84, **A** > **A2**)

Se ovenfor om EB1. Tegnsætningen skifter en del. En fejl som 77 *Piger for Pager* rettes og kommer ikke videre end **A**. Sammenstilling af verber og afsætninger normaliseres efter skoleregler for brugen af og (617,667, 8134) og *at* (6234,7820 cf 7835), jf. s. 108f. Forskellige normaliseringer og moderniseringer står alene i **A2** , der som sagt ikke har været forlæg for **B**, således 62 *klappede med de smaa Hænder* > *i*, 72 *de satte dem* > *sig* (afvigende I 19726), 74 *paa sine Kne* > *paa Knæ*. En karakteristisk bessermachen udviser omtalen af markmusens dør, 57 *Den var et lille Hul* > *Den* [musen] *havde et lille Hul*; »rette vedkommende« har fundet *var* for svagt i denne konstruktion, eller troet det var en fejl.

64

EB3-37 > EB3-46 (I 85-111, **A** > **A2**)

Dette og de tre flg. hæfter er optrykt lineært **A** > **A2** > **B**. I tilfældet EB3 kan man komme i tvivl, fordi et labilt punkt i ortografien, postvokalisk *e*, flimrer en del; men det betyder intet. Altså introducerer **A2** permanente rettelser af tvivlsom art som 94 *dybt* > *dyb*, 98 *begge Hænder* > *begge Hinderne*, 106 *med hele dit Hjerte* > *med dit hele Hjerte* - og en utvivlsom forringelse som 106 *den lumre Pestluft* > *den lune Pestluft*, antagelig suggereret af 10612 *Kjøling*. For tidens og Andersens usikkerhed overfor verbernes pluralis er det karakteristisk, at 9115 og 9124 retter *steeg* > *stege*, 9829 *lader* > *lade*, og at **B** her = **A2** . Men hæftet frembyder kun lidt materiale. Om Carl Borgaards mulige ansvar for korrekturen af EB3/4 se I 13.

EB 4-38 > EB 4-46 (I 115-38, **A** > **A2**)

Her er færre men dummere småting: 119 *Da kom ... Drengene ud af Haven* > *ud i Haven*, en langt almindeligere ordforbindelse, her blot gal; den rettes først i **D** og da til *udfra Haven*. Tinsoldaten siger om danserinden: 122 *hun er noget fornem* > *meget fornem*, et typeeksempel på udvisningen af det mundret talesproglige. (Konjektur II 13728 kan anføres som modargument, men det uklare forlæg + **B** + udg.s skøn har altså medført løsningen * *meget*). Participium pluralis efter *være* indføres 127 *jaget* > *jagede*.

EB5-39 > EB5-47 (I 139-64, **A** > **A2**)

Atter indfører **A2** små forringelser som 14323, 1447, 14624. Helt urimelig er **A2** 142 *Hvem er dine Sønner?* Dette er netop oplyst, men kun **A** har det korrekte *Hvor*. 148 *Orgler* > *Faner* (= **m**) kan være en forfatterkorrektion af en fejl i **A**, men kan også være en andens fornuftige konjektur. 161 *bleve* > *blev* (= **m**) tæller næppe, men 152 *Blod-Taarer* > *blodige Taarer* er vel en forfatterrettelse.

EB6-42 > EB6-47 (I 165-88, **A** > **A2**)

Med *Rosen-Alfen* glider for første gang et tidligere trykt eventyr ind i eventyrhæfterne (bortset fra *Dødningen* > *Reisekammeraten* i EB2); det er betydelig korrigeret. Og da *Svinedrengen* tydeligvis er gennemgået til brug for **A2** , kan der være grund til at tillægge andre ændringer i **A2** nogen autoritet: 17136, 17513, 18024, 18132, selvom hæftet også indfører småforringelser: 1676, 17520, 18018 og rene fejl 175, 181.

65

EB1/6 > EP-50 (**A** eller **A2** > **B**)

EP-50 udkom i fem hæfter, udsmykket med Vilhelm Pedersens illustrationer, der tryktes med galvanoer efter træsnittene. Om hæfternes kronologi se II 170. Ansvar for udgiverarbejdet har næppe påhvilet Andersen, snarere Collin og forlaget. I forhold til EB-hæfterne er EP-50 ikke gennemrettet i bestemte ortografiske o.a. henseender, tværtimod er det svært at se principperne for brugen (evt. tilretningen) af *e* i ord som *Jomfru(e)*, *mu(e)lig*, *saa(e)*, *lo(e)* eller *Du/Dig* overfor *du/dig* (det sidste er snart urettet, snart tilrettet som i senere udgaver). Vaklen kan skyldes, at en så stor bog utvivlsomt har været delt mellem flere sættere, hvoraf nogle nok har været nye i huset pga. personaleudskiftningen efter strejken omkring nytår 1849. Også i teknisk henseende er den tykke bog uegal, nemlig mht. ordmellemmrummene. De er påfaldende forskellige, og det kan i nogle tilfælde skyldes sætteres vaner, men i andre tilfælde tydeligvis hensyn til ombrydning og billedplacering. Når fx fem af de syv historier i *Sneedronningen* slutter nederst på en side, skyldes det jo ikke held alene, men også håndkraft: kneben, stedvis for kneben sats. Skal man derimod puste teksten lidt op, er overdrevne udslutninger ikke nødvendige; man har nemlig ikke følt sig hævet over at variere klummehøjden en smule, ja endog at øge visse linieafstande. Det er ikke blot et spørgsmål om at

undgå horeunger (1. gang **B** s. 36), men også om at hvert eventyr ikke må slutte længere nede end cirka midt på siden, da slutvignetten ellers måtte bortfalde. Altså nedlægges man mellemslag fx **B** s. 120, 162 ff, 191 (på et fornuftigt sted, men med henblik på 195), 299 f. I bindets sidste levering tager denne uskønne praxis overhånd, dog kun af ærgerlig nødvendighed, ikke for at øge det tynde hæftes sidetal. Lignende betragtninger lod sig selvfølgelig anstille for andre udgaver, og hvor almanaktryk og bogudgaver har forskelligt illustrationstal til en bestemt historie, spiller sådanne hensyn ind.

En del af de afvigende steder synes at røbe den sædvanlige korrekthedstendens, men i så rimeligt mål, at der knap kan tales om bessermachen; der findes også stedvise moderniseringer som af 93 *slængrede*, 95 *Flaggene*, 97 *Fiske*, 176 *Knokler* > *slingrede*, *Flagene*, *Fisk*, *Knogler*. Verbernes pluralisformer, som Andersen altid brugte inkonsekvent og næppe har haft i sit talesprog, elimineres i mange tilfælde (30, 41, 92, 94, 104, 117, 125, 170), mens 133 *vilde* (fejl) > *ville*, ikke > *vil*; og 137 *betød* > *betydede* er en ændring i gammeldags retning. Mss. viser iøvrigt, at en række pluralisformer i **A** er sætterens værk.

Småuheld sker: 106 *maa m* > *maae A2* > *naar B*; og en meningsbærende kommaflytning kan ses 135 - resultatet bliver måske »naturligt«, bare galt, se 13629-31.

66

Keiserens nye Klæder og *Svinedrengen* er særtillældene i EB. Førstnævnte fik i yderste øjeblik den **A**-form, der blev stående i **A2**, som forf. næppe har arbejdet med; men ændringer af nogen betydning indføres i **B**, og i *Svinedrengen* ændres både i **A2** og **B**, ja vel også i **B2** (18224). Om disse forhold tillader at slutte til andre forfatterindgreb i **B**, er tvivlsomt; ændringer som 1266, 1358, 15531, 1703 må vist siges at være til det bedre, men forudsætter ikke forf.s medvirken. Her som overalt bør det erindres, at en rettelse kan være fremkommet ved at et optryks udgiver simpelthen har spurgt Andersen om detaljer uden at involvere ham yderligere.

Nye Eventyr fra 1844 til EP-50

NE1-44 > NE1-442 > NE1-47 (II 13-38, **A** > **A2** > **A3**)

Kun det første hæfte NE trykkes i mere end eet oplag. De tre tryk følges gerne linie for linie; hvor dette ikke er tilfældet, står snart **A**, snart **A3** alene. Der er flere ændringer **A** > **A2** end **A2** > **A3**. Sidstnævnte er forlæg for **B**, optrykningen er altså lineær. Den eneste rettelse, der nok bør tillægges fort., er 20 *bringe lidt af Levningerne fra Bordet* > *lidt Levninger*. Resten er bagateller, grammatiske pedanterier etc., nogle fører til formentlig mindre andersenske former som 31 *ligge paa det lidt endnu* > *ligge lidt paa det endnu*, 32 *for stor og for aparte* > *for stor og aparte*, 35 *Ja det er en stor Fornøielse* > *er nok en*, alle **A3**. Andre kan være ligeså gode som de fortrængte former: 27 *Toppen svingede rundt* > *snurrede*. En typisk normalisering er 33 *at jeg kan godt lide dig* > *godt kan*.

En type rettelser under variantapparatets niveau gør sig så småt gældende i **A2**, nemlig ændringer i stort og småt begyndelsesbogstav i (mere eller mindre) substantiviske pronominer og andre ordklasser. I 1850'erne bliver dette træk stærkt fremtrædende. Noteret er to modstridende belæg: 182 *Alle de* > *alle de*, 1914 *nogen* > *Nogen*; det sidste har fremtiden for sig.

NE1/5 > EP-50 (II 13-167, **A3** eller **A** > **B**)

Som bekendt er eventyrenes rækkefølge i **B** bestemt af det tyske forlæg; et system eller en forklaring kan ikke præsteres, og således videre i **B2**, **C** og mangfoldige udenlandske udgaver. Det er følgelig kunstigt at adskille EB's og NE's skæbne i EP-50, da kun slutningen af denne stemmer overens med originalhæfternes rækkefølge. Imidlertid er det 67 netop her, henimod slutningen, at en bestemt tendens gør sig gældende: den grundigere kommatering. Eksempler kan findes allerede i NE3-texter, hvor fx 8829-39 eller 9211-13 gennemrettes, men det er udpræget i NE4-texter, hvor **B** desuden indsætter udråbstegn for nogle af **A**'s kommaer. Emnet kan ikke bære en nærmere behandling. Andersen var meget skødesløs og hans udgivere meget pedantiske, men i en del tilfælde må man nok hævde, at også kommateringen bidrager til Andersens udtrykskunst, og at nuancer går tabt ved ensretningen, der styrkes i senere udgaver. Lad det være sagt een gang for alle, at udg. hår opfattet det tveæggede i at beskyldte andre for pedanteri i en afhandling som den foreliggende.

B har meget få rettelser, man er tilbøjelig til at give forfatterautoritet: 27 gentagelse af boldens »vil De?«; 51 *at de ikke maatte krybe op* > *der maatte*, hvor enhver anden end Andersen vel havde indsat *der før* eller efter *op*; 52 *Frost ... Foraaret* > *Frost ... Tøe ... Foraaret*, en rytmisk og logisk forbedring; 53 *kunde* > *ja*

kunde; 54 *men* > *mens*; 68 *sad inde i* [kareten] **m** > *sade inde iA* > *sad ind iB*. Mindre indlysende er 894 - et godt eksempel på en vending, som har voldt besvær fra begyndelsen, ganske som 1153, hvor **B** også har den rimelige løsning - hvad der måske også kan hævdes om det lille problem 108 *lyse/lyst/lyste gjorde den ogsaa!* 627 kan være en begravelse eller en forfatterrettelse, mens 3411 næppe har noget for sig.

De små moderniseringer gælder her i høj grad verbernes tab af pluralisendelse og *-n* > *-t* i participier; nogle verbalendelser forskyder sig: 33 *hilsede* > *hilste*, 125 *hede* og 151 *hedte* > *hed*, 129 *vant* > *vænnet*, 138 *svart* > *svaret*, men 112 *smilede* > *smilte*, den senere tabende form. Blandt substantiverne interesserer moderniseringen af 21 *Nattergaler*, 24 *Guldqvaste*, 159 *en stor Afkom* mindre end den ofte citerede variant vedr. gruppegenitiv, 22 *Keiseren af Japans Nattergal er fattig imod Keiserens af China* > *Keiseren af Chinas*, se s. 88. Overhovedet er en jævnt moderniserende, grammatiserende og korrigerende tendens her som ellers ansvarlig for det store flertal af bevidste eller »indsnigende« ændringer.

En gang imellem generer pedanteriet og misforståelserne: 35 *klogere end hende er der Ingen i Verden* > *klogere end hun*; 89 *der kunde staae Sengen og en Stol* > *en Seng* (nej, *sengen*, uden hvilken rummet ikke kan bruges til pigekammer, men usædvanlig er konstruktionen unægtelig); 95 *gamle Chineser* > *den gamle Chineser* (*gamle* foran appellativer med bekendthedskvalitet er godt talesprog, kan høres den dag i dag, og godt Andersensprog, typen *gamle Baron* fx flere gange i dagbogen maj-juni 1851, se ndf s. 91); 101 *Flammen ... brændte stadig* > *stadig* (fejl, her netop ikke temporalt); og *og-korrektion* 12111. Rene fejl er 60 *den lange gule Blomst* > *den lange Blomst*; 85 *fine, hvide Klæder* > *sine hvide Klæder*,

68

men sætterne har været så fortrolige med det lange *s*, at fejltypen er meget sjælden (fx IV 24922 **O**).

EP-50 er en fornuftig text, omend indtil tre tryk af eventyrene er gået forud. Den har ikke de gennemgribende ændringer, der gør SS ortografisk fremmed og EH P 1/2-62/63 uautentisk; men de sikre eller trolige digterrettelser er yderlig få udenfor de to gamle eventyr fra EB.

Vilhelm Pedersen-udgavens optryk 1854-55

(I-II, **B** > **B2** > **C**)

EP-50 > EP-54 (**B** > **B2**)

Det tykke bind med Andersens tidlige eventyrproduktion blev optrykt 1854 med uforandret indhold (da de mellemliggende års kortprosa er »Historier«) og stort set linie for linie, omend undtagelser ses fx 73, 267, 502. I princippet følges **B** nøje, der er sider uden en afvigelse selv på kommaplanet. Dog fører visse træk henimod **C**'s praxis, både når denne er moderne og gammeldags i forhold til **BB2**. Tegnfeljt rettes, og nye kommer til; der opereres nogenlunde frit med udråbstegn, kolon og komma; i vokalismen er der mange rettelser indenfor det vanskelige vokalpar *e/æ*, oftest rettes til nutidige former som *hjælpe*, *Bjælke*, *flettet*, *Fjer*, *Kedel*. *Den gamle Gadeløgte* pudses op med gennemførte. *Kj-* og *gj-* moderniseres til *k/g*, og *du/Du* normaliseres til *Du*. Dette er et særtilfælde af en bølge, der sætter ind ihvertfald fra omkring s. 400, hvorefter ord af forskellige klasser får stort begyndelsesbogstav i substantivisk funktion som allerede før nævnt: *Mange*, *Ingen*, *Ingenting* og især *Noget*, endvidere *den Ene* og *den Anden*, *det Halve*, og II 21131 *det Allerfornuftigste* (men allerede **A** 21124 *Den Allerlykkeligste*). Alt dette er under variantapparatets niveau.

Henimod 100 afvigelser, exciperet fra apparatet, viser dog heller ikke noget af virkelig interesse. Imidlertid skriver Andersen til Reitzel fra Sorø 5.6.1853 (Kgl. Bibl. MS NBD 2. rk.):

»Hvorfor jeg i Dag skriver dette lille Brev er egentligt fordi jeg har en lille Frygt og, som Ingemann understøtter, den nemlig, at i hvor fortræffeligt og nøjagtigt, end Hr: Møller læser Correctur af de Par Ark han har af Eventyrene, kan der dog let komme en Misforstaaelse, jeg troer derfor at det er bedst at jeg faaer *anden* Correctur tilsendt, *efter at han har gjennemlæst den*, men uden at første Correctur behøver at følge med, thi jeg har for mig den tidligere Udgave; sendt med Krydsbaand, 69 er der saa godt som ingen Udgift derved og i vor Tid flyver det jo afsted.«

Dette er så ren besked, som man kan forlange, og må være optakten til forf.s bemærkning til Collin, at han »har alt læst Correctur paa flere Ark« (BEG II 231, 14.6.1853). Her er altså forfatterkorrektoren et gennemsyn, der bevidner hans tillid til andres indgreb i det små og hans erkendelse af at eventyrene var *færdige* i det større. Samtidig tør man dog forsigtigt tilskrive plausible smårettelser i EP-54 nogen autoritet, eksempelvis I 24 *Men Hunden ... har her to Øine* > *Men Hunden her, han har* > **C**, tabt **D**; 44 *Derude er rigtigt*

Bal > *Derude er rigtignok Bal*; 58 *Vinger trykkede fast ind om Siderne* > *trykket fast ned mod*; 162 *krøb op i Reden* > *krøb ned i Reden*; 162 *Skulle vi ikke flyve med* > *Skulle vi flyve med*; II 20 *De* > *Du*, hvor kokkepigen taler til nattergalen, se s. 99; 127 hvor *Hebraisk* indføres ved *koax*; 158 *Myggen* > *Myggene* efter *vi* (men det skal der jo ikke en digter til at rette).

Dette forhindrer ikke, at der foruden de tidligere behandlede typer af *petitesser* optræder nye fejl og forringelser, eller at udtryk bliver lidt mere logisk-pedantiske. De fleste rettelser går imidlertid videre fra **B2** til **C** og fra **B2** til **D** og giver derved EP-54 en ikke uvigtig stilling i texthistorien.

EP-54 > SS 19/20-55 (**B2** > **C**)

Da H. C. Andersens halvtredsårsdag nærmede sig, forekom hans produktion moden til at udgives som *Samlede Skrifter* og at krones af hans selvbiografi, hvis tyske originaludgave derfor omarbejdedes til *Mit Livs Eventyr*; se V 12. Temmelig præcist udkom nu 2 bind à 48 sk. hveranden måned fra 7.11.1853. Bd. 18, *Historier*, voldte kvaler og ombyttedes med 19; de to bind *Eventyr*, 19 og 20, fulgtes derfor med henholdsvis bd. 17 og 18 (15.3. og 8.5.1855), hvorefter udgavens oprindelige bindrække afsluttedes med selvbiografien samme sommer. Eventyrbindene er tydeligvis optrykt efter EP-54, hvis indhold og kedelige rækkefølge overtages.

De mest iøjnefaldende ændringer i SS 19/20-55, vor udgaves **C**, ligger under variantapparatets tærskel. De består i en fortsat og udstrakt regulering i en række henseender:

1) Kommateringen, bl.a. tilsætning af komma mellem to adjektiver til samme substantiv.

2) *d/D* i *Du/Dig*, massivt fx i havhexens tale til den lille havfrue, hvor *d-* har holdt stand helt til **B2** (derimod *din*, da ordet er adjektivisk, fx I 6513, der har *Din* **A-B2**).

3) *e/æ*, men denne gang modsat **B2** ofte til fordel for et i vore øjne gammeldags *e* (*Gjerde, Hevn, Melk, Nelder, Øienfor blende lse, hjælpe, hefte, 70 pen, selsom, sjelden*), dog rettes også til sejrende former som *Net, strengt, Tæppe, Bjælde, Bælte, gjelder, hjælpe*. Se om dette lille emne DSH III 175 og IV 73 o.a. litteratur om danskens ortografi.

4) Der sker en til tider overraskende overgang til stort bogstav i substantiviske ord; tendensen er omtalt i det foregående, se også DSH III' 171, der anfører Rask og Madvig som fortalere for det modsatte princip, og SGr 1872 XIII, der kompenserer sin irritation over storbogstaver i substantiver ved at negligere »den al fast Regel trodsende Lyst« til at bruge dem i andre ordklasser. Altså møder man *det eneste Deilige, de Dumme, noget Behageligt, de snakkede Allesammen Fransk, den Ene værre end den Anden, vi To, den Sjette, den er vi Fem og Tyve om, nu slog Klokkeren Tolv, sagt Ja, ja endog hvidte den Lidt, det er Ondt og Slem*. Kuriøst rettes II 11238 *noget fornemt Noget* til *Noget fornemt noget*.

5) Mange særskrevne forbindelser sammenskrives, både præpositioner og adverbier: *bagved, derhen, heroppe, indeni, ovenpaa, saasnart, udaf, udenom, hertil, dengang, imorgen*; hertil konjunktionen *idet*, som Andersen ofte skriver *i det*; cf. ndf. s. 86.

6) En del fremmedords fordanskning trækkes tilbage mod ophavssproget, idet der rettes til fx *Comoden, Congressen, Declamations-, Discurs, Dousin, Marskandiseren, Meublerne, Portraiterne*; men samtidig kan træffes *Caffe- Commerts > Kaffe-Commers, Canari- > Kanari-, Droschke > Droske*.

7) En del vokalfordoblinger foran b, d, g opgives, og der skrives vb. *bed, led, red, peb, steg*, adj. *fed, lig, rig*; hertil et > eet passim.

Når der i det følgende tales om **C**-rettelser eller rettelser af **C**-type, tænkes der på disse punkter, ihvertfald på (1)-(4). Som det let vil forstås, betegner de en mærkbar forskydning af **C**'s totale skriftbillede, omend der kan findes **C**-sider med få eller ingen rettelser fra **B2** . Uden kendskab til personelle forhold omkring **C** eller til Reitzel/Lunos typografiske husstil i 1850'erne må man lade forklaringen på disse forhold henstå.

I forhold til disse tusinder af rettelser er godt 100 varianter i apparatet ikke meget, og de taler ej heller noget interessant eller entydigt sprog. Dog vidner de ikke for nogen personlig indsats fra forf.s side. Der er et par oplagte fejlrettelser, men måske egentlig netop den slags, et par friske øjne standser ved: I 24 *et Par Øine, saa store, som et Møllehjul* > ... *et Par Møllehjul* er pedanteri, men i den tilsvarende vending I 29 oprettes en fejl fra manuskriptet og de fire(!) tryk: *et Karethjul > et Par Møllehjul*. I øvrigt er der et udvalg af gode rettelser med jævn overgang til pedanteri: I 5613, 10813, 14440 (= **m**), 1518, 15319; II 6018, 6334, 15814, hvortil kan føjes en del reguleringer af *af* > *ad* i sammensatte præpositioner og af tegn- og trykfejl i eventyr fra det dårligt satte hæfte NE4; en del af disse rettelser når aldrig længere end 71 til **C**. Samtidig optræder nye lapsus og fejl: 131 *Rødder > Nødder*, 138 *vilde Svaner > hvide Svaner*, II 15 *de bringe > den bringer* etc. Nogle rettelser gælder syntaxen: I 28 (efter semikolon) *hvor de saae, var der Kors > saae der var (dér? eller komma foran ordet?)*; 151 *og > -* mellem to sætninger; II 28 *Gud skee Lov, der dog kommer*

een > kommer dog; 117 og bleve tilsidst enige > og bleve de tilsidst enige (ikke just nogen stilrigtig ændring! se s. 78). - I 6915 og 9028 samt II 4334 forsvinder ordet *stor* - det kan næppe være sætterfejl alle tre gange, jfr. s. 113.

Rent undtagelsesvis kræver en textvariant realkommentar: I 68 o.fl.st. bruges *Rigsdaler*, forkortet *Rdlr.* Det var efter 1813 den kollokviale betegnelse for rigsbankdaleren, men **B2** retter nøjeregnende til *Rbd.* - i sidste øjeblik, for 1854 blev *Rigsdaler* officielt, og **C** bruger dette ord uforkortet.

SS18/20-55 og senere bind blev valgt som textgrundlag af Hans Brix og Anker Jensen, som desværre ikke motiverer valget eller karakteriserer textformen i deres korte redegørelse, Brix I 387 f. Selvfølgelig udgør den et bedre grundlag end de posthume *Samlede Skrifter* 2. udg., men hvad der her er kaldt **C**-rettelser, gør den atypisk og gammeldags at se på, trods den skønsomhed man forsåvidt kan tillægge digterens hjælpere.

Historier 1852-55 II 217-326

De 12 historier i småhæfterne H1/2-52/53 samt andre 12, hvoraf 9 tidligere trykt, forenedes i 1855 både i det illustrerede bind HP-55, der siden blev forlæg for EHP2-63, og i SS18-55 (som også rummer fire Biographiske Skizzer og Anmeldelser, tidl. trykt senest 1853 og uden betydning for det flg.). HP-55 udkom 30.4., SS18-55 8.5.; det var som nævnt ovenfor en forsinkelse, idet HP skulle være kommet før jul, SS18 sammen med SS17 (to skuespil), der imidlertid fulgtes med SS19 15.3.55. Hovedsagen var, at HP måtte have forrang for SS18. H. C. Andersens Breve til Carl B. Lorck, ved H. Topsøe-Jensen, Odense 1969, er en hovedkilde til de to udgavers historie, men løser ikke alle tekstkritiske problemer - sikkert er det imidlertid, at de sidste 12 historier i vor udgave med rette følger HP, fordi den kom først.

Den var nu også sat i arbejde først. 1.11.54 - hedder det i brev til Lorck - håber Andersen og Reitzel, »at endnu *til Julen* Bogen kan komme ud; allerede i denne Uge har Hr Reitzel ladet begynde at sætte »Historier« osv.; en efterskrift meddeler, at SS18 skal komme i 72 februar, hvilket gentages 11.1.55, og da fremstillingen af de samlede skrifter rullede med to bind hveranden måned, er det ikke til at tro, at SS18 skulle have været i gang i oktober, da man knap havde afleveret bd. 13-14 og endnu skulle have 15-16 publiceret før jul. I december udkom endvidere Folke-Kalender 1855 med *Ved det yderste Hav* og *Pengegrisen* med tegninger af Vilh. Pedersen; begge indlemmedes i de to bogudgaver. 10.3.55 jager Andersen på Th. Reitzel, fordi HP dog *må* ud 8-14 dage før SS18 (brev NKS 2937,4°); på dette tidspunkt må man selvfølgelig have aftalt at bytte bd. 18 og 19. 3.4. fortæller han Henriette Wulff, at han om aftenen på sin fødselsdag »læste Correctur baade paa Eventyr og paa Biographien«, hvilket dog ikke er meget oplysende (BHW II 205). 16.4. meddeler han Lorck, at det sidste ark af HP nu -er under trykning.

HP er altså først påbegyndt og først udsendt. Om også først færdigtrykt, er uvist og mindre væsentligt, så gerne man end havde set Luno-arkivalier fra denne vinter. Spørgsmålet har dog sin interesse, fordi forlægget for det først igangsatte bind må være H 1/2-52/53 + diverse trykt og håndskrevet materiale, mens det på forhånd er uvist, om SS 18 er sat efter den samme bunke eller efter korrekturen af HP.

Emnet belyses især af rettelsener under variantapparatets tærskel, dvs. stavnings- og tegnændringer noteret i arbejdsexemplarer. Og disse synes at gøre det klart, at H1/2 er forlæg for begge 1855-udgaver. De små afvigelser forener i godt 30 tilfælde H1/2 med HP, i godt 20 tilfælde med SS18; men disse to tal er kun brøkdele af 120, det antal steder, hvor H1/2 står alene mod de to 1855-udgaver, som nemlig følger »**C**-normen«. En dygtig sætter, muligvis den samme trods opgavens omfang, kan meget vel have behersket denne norm så sikkert, at han har kunnet sætte de to udgaver med denne betydelige grad af ensartethed, uden at forlægget har været gennemrettet; men rettet eller urettet exemplificerer disse udgavers indbyrdes forhold omfanget af ubevidste småændringer.

Fra apparatet kan fremdrages et ubetydeligt antal ubetydelige rettelsener fra de 60 sider, H1/2 fylder. H1/2 = HP mod SS18: 21838; = SS18 mod HP: 22925, 23935, 23936, 2455 (med rettelse hentet i SS18), 2517, 26310, 26630; og alene mod de to 1855-tryk: 2216, 22622, 2457, 25010 (rettelse til det korrekte), 25622, 25716, 25738, 26028, 26429.

De sidste 12 historier frembyder allerede i udgavens noter særlige forhold. SS18 er gennemgående en lidt bedre text end HP og står ofte sammen med originaltrykkene mod denne. Det kunne betyde, at HP var et forringet optryk efter SS18 eller, da dette ovenfor blev afvist, at SS18 simpelthen er bedre gennemset eller

måske sat. Man må regne med, at den blandede manuskriptbunke, HP er sat efter, gik videre til SS18's sætter, ligesom forholdet var for H1/2. Som hovedregel må 73 HP-55 og SS18-55 altså opfattes som sideordnede optryk af tidligere hæfter og tryk. Opdagelsen af det manuskript, der savnedes II 323, bekræfter, at *Pengegrisen* ligesom *Ved det yderste Hav* er sat efter to forskellige manuskripter henholdsvis til **O** og **A**, vel således at Andersen, da Reitzel ønskede disse historier, leverede det ms., der lå forud for det til Delbancos Folkekalender leverede. Derved isoleredes den bedste tekst i **O** alene.

Apparatet meddeler henimod 50 afvigelser mellem 2. halvdel af de to 1855-tryk indbyrdes. I de 9 historier, der har et **O**-tryk, følger SS 18 næsten undtagelsesløst dette overfor HP-55. Det er ikke lykkedes at fornemme en tendens i en af de to udgaver. Hvadenten man spørger efter logik/ulogik, tale/skrift, gammeldags/moderne, giver det lille materiale usikre svar. 29715 og 30828 er der indført textrettelser med støtte i SS18 + **O** eller et ms. 28933 har begge udgaver accepteret forf.s *et Barn kuns*, mens **O** viger tilbage og skriver *kun et Barn*.

Nye Eventyr og Historier fra 1858 til SS25/27-68 III og IV

NEH1-58 > NEH1-582 > NEH1-59 > NEH1-65 (III 11-60, **A** > **A4**)

Hermed indledes de ti ensartede hæfter, der rummer det meste af den senere eventyrproduktion. NEH1 er det eneste bind eller hæfte, der opnår mere end tre ensartede tryk i Andersens levetid. Ændringer i og »under« apparatet viser, at de fire oplag er trykt lineært efter hinanden.

A2 er ikke trykt på stående sats, men bærer samme årstal som **A1** og frembyder kun en halv snes ændringer i apparatet, deriblandt 46 *yngste > ældste*, 52 *tredie > fjerde*, 55 *Offerrøg > Offring*, der som åbenbare fejlrettelser ikke forudsætter forf.s medvirken. Det samme må siges om 4220; et af de steder, hvor fort kæmpede med en tilsyneladende overkommelig, men af en eller anden grund drilagtig formulering.

A3 levner ejheller plads for formodninger om forts medvirken. Det tunge leds flytning 5114 er en af de normaliseringer, optrykkene bringer. Løjnefaldende er et betydeligt antal ændringer af participium på *-t > -n*, fx 165, 303, 352; *-t i ordentlig* og *egentlig* udelades fx 1511, 2034. Ejendommeligt er 58 *en Grændse med alt > forA2 > medA3 > forA4*; hvorfra kommer det sprogfremmede *med* i **A3** (DO ÷), når oplagene i øvrigt med sikkerhed ses at være trykt lineært? måske fra *der er måde med alt*.

74

A4 frembyder flere ændringer end **A3**, måske pga. den længere tidsafstand. *ABC-Bogen* får tilføjet sit manglende Z-vers, men det er vist hæftets eneste ægte rettelse, thi den samtidigt stedfindende ændring 601 er dum (jf. 602) og 603 unødvendig. En fyldigere og omhyggeligere tegnsætning opbygges gennem alle tre optryk, og storbogstaver af »**C**-type« indføres i **A3** og drives i **A4** så vidt som til 2020*Nok*, 244*men Flere af Musene*. I apparatet kan findes regulering af ledstilling som 1318, en pedantisk klargøring som 29 *den > Sedlen*, en skriftsproglig ændring som 48 *den > denne* og en normativ konjunktionsændring som 5418. Påfaldende er ændringer fra singularis til pluralis i finite verber og participier fx 1412, 154, 159, 4630, herunder 168*skar > skjar*, der også findes andetsteds. Ikke for intet er **A4** yngre end den ufriske tekst i EHP1/2-62/63 og påvirket af sin tids praxis.

NEH2-58 > NEH2-60 (III 61-100, **A** > **A2**)

Ændringerne er ret få, ikke systematiske, og hvad kommaterang angår med mange eksempler på både nye og glemte tegn. En række participier får fælleskøns-*n*, fx 6616, 7521, 8022 - kongruenspedanteriet tvinger endog til at tilføje ord 6710 *Hynder ... bleve lagte ... og Brænde > ... Brænde blev lagt*. 69, 70 og 95 ændres *Vildskaben, Minaret* og *Hastværk* til intetkøn. 91 *enge* aftyskes til *snevre*. 92 *der værne > værne der* lyder ægte, men er det næppe.

NEH3-59 > NEH3-61 (III 101-45, **A** > **A2**)

NEH-hæfterne tryktes på tykt papir til Reitzel, Andersen og Collin; de fem i Holger Laage-Petersens samling bevarede hæfter af forf.s eksemplar byder kun på een af ham noteret rettelse: 128 *Flasken var gammel og Glasset med > ... fremme ...*; den har støtte i **r**, men kan ikke gættes, og Brix, som ikke kender dokumentationen, retter den tilbage. Resten er tilfældige petitesser, herunder *af > ad* flere steder samt nogle »**C**-rettelser«.

NEH4-60 > NEH4-61 (III 147-98, **A** > **A2**)

Udeladelsen af det dobbelttydige *gaae igjen* 195 er fornuftig og snarest ægte (men ordene går igen i **D**, ved en ejendommelig, bevidst tilbagegribning uvist af hvem); om 18711 og 18922 er rettet af forf. ved samme lejlighed, er usikkert. I øvrigt rettes fejl som 149 *med* > *ned*, 154 syntaxen. Der er snart flere, snart færre tegn og lidt flere store bogstaver foruden endnu mindre ting, men intet af interesse.

75

NEH5-61 > NEH5-69 (IV 69-117, **A** > **A2**)

Optrykket falder efter SS 26-68 (**C**) og må skyldes et behov for supplerings af hæfterækken. **A** følges med sjælden nøjagtighed; når **A2** figurerer så ofte i apparatet, skyldes det netop dets abnorme kronologiske plads, og selv under apparatets tærskel er kun et lille antal tegnændringer noteret. Af *De Visers Steen* er **A2** det seneste tryk og det eneste der retter distraktionsfejlen 9538.

NEH6-62 > NEH6-65 (IV 119-79, **A** > **A2**)

Optrykket er uden interessante ændringer. Tilfældigheder, reguleringer og pedanterier i det små kan ses i apparatet, under hvis tærskel man noterer sig *Kunstner* > *Konstner* og nogle nye kommaer. 139 *sagde sin Glæde* > *udtalte sin Glæde* er et eksempel på hvordan diktionen forfalskes i en tvivlsom korrektheds tjeneste. Et par singularisformer indføres lidt overraskende, 14541 og 14628, mens en snurrig lapsus findes 152 *kysse ... Englænder med (> paa) ... Bakkenbarter*.

15EF-67 (**B**)

Boghistorisk hævder udgaven sin særstilling som den eneste eventyrbog i stort format og den første med Lorenz Frølich's billeder. Texthistorisk er den en blindgyde, tilmed ud fra stemma-synspunkt meget uhåndterlig. De 15 tekster er hentet fra tilfældige oplag af NEH1/6 (se nedenfor om **C**) og tjener ikke som forlæg for andre tryk. Bogen frembyder et moderat antal ujævnt fordelte smårettelser uden værd, rettelsers af reelle lapsus, regulering af tegn med henblik på flere kommaer og færre udråbstegn. Fremhæves skal kun enkelte ændringer, der lever videre: III 35 ff *Anthon* > *Anton*, 100 *Laage* > *Luger*, 111 *Ane* > *Anna* (ensretning), IV 72 *Presenter* > *Foræringes*, desuden *Kjedel* > *Kedel*, der falder i øjnene ved at optræde i forskellige eventyr. Man kan godt tillægge forlaget disse ændringer, men må blot erindre, at de bevidst er overført til næste tryk, SS, der ellers hviler direkte på NEH.

Alment om NEH 1/8 > SS25/26/27-69 (**A** > **C**)

I 1868 samledes det seneste årtis mange eventyr i SS, hvorom se V 12. SS25 rummer NEH1/3, 26: NEH4/5 og 27: NEH6/7. Dertil kom i alle tre bind grupper af eventyr, der tidligere havde stået trykt udenfor eventyrudgaverne samt evt. i EHP 1/2-62/63. Man valgte som forlæg vilkårlige foreliggende oplag af NEH, hvilket ses af apparatet og det følgende.

76

Da EP-54 optrykkes som SS19/20-55, gennemførtes som ovenfor omtalt en række ændringer (især under apparatets tærskel) med nogen ændring i tekstens ortografiske billede som følge; men de øvrige rettelsers gjorde ikke indtryk ved mængde eller formodet autenti. Hvor talen er om SS25/26/27-68, gælder noget lignende, idet »**C**-rettelsers«, især kommaer, vinder indpas, skønt tendenser i så henseende forlængst var mærkbare i NEH-hæfterne. Andre rettelsers tælles i hundredvis; de er svære at få greb om og vidner bestemt ikke om autors medvirkende hånd. Herom i korthed følgende:

NEH 1-65 > SS 25-68 (III 13-60, **A4** > **C**)

A > **A2** > **A3** > **A4** > **C** > **D**, 4 tekster desuden **A4** > **B** (15EF-67), 1 tekst **A3** > EHP1-62, *Flaskehalsen*. Enkelte steder, hvor **B** = **D** udenom en afvigelse i **C**, kan ikke afkræfte angivelsen af trykkes afstamning. Der er mange **C**-rettelsers især af hovedtyperne æ > e og stort bogstav i substantiviske ord. *Anthon* > *Anton* i *Pebersvendens Nathue* indførtes allerede i **B**, men *Tristand* > *Tristan* sst. ikke før i **C**. Løjnefaldende gennemrettelse af en *Slags* > *et Slags* uanset det flg. ords genus. III 46 *ynge* > *ældre* er en af de åbenlyse fejlrettelsers, der ikke kræver forf.s medvirken. Andre rettelsers har gennemgående præg af tilfældige moderniseringer og normaliseringer. 5422 påvirkes sætningsbygningen - rettelsens ophavsmand har været generet af en »at-sætning« uden komma og *at: det saae under sig de andre Trær voxede og løftede sig som det > ... voxte og løfte ...*

NEH2-60 > SS25-68 (III 63-100, **A2** > **C**)

A > **A2** > **C** > **D**, 1 tekst **A2** > **B**. Hæftet, og det vil stort set sige *DyndKongens Datter*, frembyder et træk, der ikke før har været påfaldende: et stort antal komposita med bindestreg i **A** sammenskrives i **C**. Der er over 50 eksempler, abstrakte som konkrete, gængse som specielle, se fx 8013, 17, 21 og 811, 10, 14, hvoraf de fire sammenskrives, men *Christen-Kjærlighed* og *Seid-Kunst* ikke - eller 8225-30 med fem eksempler, der

alle sammenskrives i **C**. Har forf. i bedste Grundtvig-manér villet bidrage til denne store digtnings høje og gamle stil ved denne knortede grafiske detalje? - Man noterer nogle æ > e og *Kunst* > *Konst*. Apparatet byder på c. 25 ændringer af karakter som i NEH1 > **C**.

NEH3-59 > SS25-68 (III 103-46, **A** > **C**)

A > **A2** > **B** (2 tekster), og **A** > **C** > **D**; se især apparatet til *Et Stykke*

77

Perlesnor. Under apparatniveau findes intet nævneværdigt. En række steder tilføjes verbernes pluralis-e. En del rettelser i forbindelse med bestemthedsbøjning forekommer inkonsekvente: **C** ændrer både 111 *Stakkemens*, 119 *Himmelens* og 126 *Djævlen*, 131 *Englen*, 135 *Altret*. Der er mere fornuft end stilfølelse i en rettelse som 123 *var saa henne i den* > ... *saaledes* ... En retorisk figur eftergås med filen 13214 og 14129 - næppe forf.s bidrag. Pudsigt er 13836, hvor personerne i *Børnesnak* ikke må være *de Børn*, *vi have fortalt om*, nej: *talt om* - hvilket jo bare betyder »skrevet om«. Dette skal ikke være eventyr, *fortalte* for børn!

NEH4-61 > SS26-68 (III 149-98, **A2** > **C**)

A > **A2** > **C** > **D**, 2 tekster **A** > **B**. Her optræder **C**-rettelser, især flere kommaer, der her ikke blot skyldes skødesløs tegnsætning i forlægget, men også en kampagne mod udråbstegn (*En Historie fra Klitterne*); desuden fortsætter sammenskrivninger på bekostning af bindestreger. Også apparatet viser en ret kraftig rutinemæssig tilretning med over 50 ændringer, hvoraf en del nye pluralis-e (men modsat 16512, 16918). Skoleregien om *og i* opremsninger exekveres 1607, 16913, mens et manglende *og* af helt anden type klares behændigt 18324. Der tilføjes -e i *hundred* og *tusind*. Hæftet som helhed er et godt eksempel på, hvad blot een optrykning medfører, og hvor stor eller lille interesse forskydningerne kan siges at have.

NEH5-61 > SS26-68 (IV 71-117, **A** > **C**)

Fra **A** udgår både **A2**, **B** (4 tekster) og **C** (> **D**), hvilket egentlig følger af den atypiske kronologi, 1 tekst går **A** > (*De Visers Steen*, EHP 2-63). De under NEH nævnte småændringer finder også sted her, omend vistnok i aftagende grad mod hæftets slutning, og en del *i* og *u* fordobles; nogle verber bøjes i pluralis. Apparatets varianter er uinteressante, og ingen særlig rettelsetype falder i øjnene.

NEH6-62 > SS27-68 (IV 121-79, **A** > **C**)

Hæftet domineres af *Iisjomfruen*. Fra **A** udgår både **B** (1 tekst), **C** (> **D**) og den sene **A2**. Færre udråbstegn og endnu flere kommaer, fordobling af *i*, men **A** = **C** i en lang række tilfælde, hvor **A2** afviger. I *Sneglen* og *Rosenhækken* vakler *Rosenhakken* og det mere individualiserede *Rosentræet* i **A**, mens en egalisering til det ene eller det andet tilstræbes i henholdsvis **A2** og **C**.

78

NEH7-65 og NEH8-66 > SS27-68 (IV 184-265, **A** > **C**)

A > **C** > **D**; hæfterne trykkes ikke op og bidrager ikke til **B**, skønt denne er yngre. De førnævnte træk vedr. kommaer, storbogs taver og komposita præger også her optrykket, men i aftagende grad - tidsafstanden fra **A** daler og muligheden for ændret husstil med den. Antallet af rettelser i apparatet daler tilsvarende. Man kunne tænke sig at vide, om korrektionen af eventyrtitlen citeret i et andet eventyr, 18531 *det gamle Egetræes Drøm*, og den poetiske singularis 20622 er autentiske rettelser; det er de såmænd nok ikke, men usikkerheden er til at bære.

Fembindsudgavens bd. I-II, EHP1/2-62/63

Da Vilhelm Pedersen døde i sit fyrretyvende år 1859, havde han ikke blot illustreret EP-50/54 og HP-55, men også fire eventyr i Folkekalenderen og, vigtigere, syv stykker fra *En Digtters Bazar* og *I Sverrig*. Sammen med den omstændighed, at H. C. Andersens nye stærke produktivitet i vor genre fra 1858 markeredes med NEH-hæfternes titel og format, viser sidstnævnte illustrationer, at en samlet udgave forberedtes, og denne afgrænsede sig selv, da kunstneren døde. Fremtiden måtte så vise, hvem der kunne fortsætte arbejdet.

1862-63 udkom da de to bind, der er omtalt IV 12. De har een uvisnelig fordel: at de genindfører den kronologiske rækkefølge af eventyrene, som var brudt i EP-50 og SS19/20-55 og derefter i mangfoldige udenlandske udgaver. Men det er vist også det pæneste, der kan siges om denne udgave, i vort bd. I-IV kaldet **D**.

Den kronologiske redaktion af hver variantnote tjener til at sløre omfanget af rettelser i **D**. Grundlaget for **D** er nemlig i det store og hele EP-54 (se nedenfor) og HP-55 (hvortil kommer de IV 13-66 trykte eventyr fra spredte forlæg), så på en mængde punkter er disse bøger lig **D**, men afvigende fra **C**; men **D** noteres i apparatet, således i den allerførste note I, 23, hvor: *sit* **C**, *sit* **D** jo betyder: *sit* **AA2 BB2 D**, *sin* **C**. Alligevel vil man finde en del steder, hvor **D** har foretaget en anden rettelse end **C**, typen II 117: *bleve tilsidst*] *bleve de tilsidst* **C**, *tilsidst bleve de* **D**. Og dertil kommer så de endeløse detaljer under apparatets tærskel. Men netop disse skal her behandles varsomt. Af hensyn til noterne viser arbejdsexemplaret af **D** nemlig afvigelser fra **C**, ikke afvigelser fra sit egentlige forlæg.

Et blik på noterne vil skabe tvivl om dette forlæg. Er det EP-50 (**B**) eller EP-54 (**B2**)? Hvor disse afviger, ses **D** at følge snart den gamle

79

B-form bagom **B2**, snart dennes nydannelse. Svaret findes ved at se på det efter **B** gennemrettede arbejdsexemplar af **B2** med særligt henblik på detaljer under apparatets tærskel. Så hælder vægten til den også kronologisk sandsynligere **B2**, og man skal ikke længere end til side 4, før man finder det første indicium: anførselstegn i **B** glemt i **B2** og ikke rutinemæssigt indsat i **D** (II 437). Heraf må sluttes, at hvor ikke blot tilfældigheder er på spil, skyldes identitet mellem **B** og **D** tilbageretning. Dette støtter ægtheden af de rettelser **B** > **B2**, der omtales ovenfor, og hvoraf kun den førstnævnte forsvinder i **D**; var de uønskede, havde de kunnet rettes tilbage.

Sagen er dog ikke afgjort hermed - der er en rigdom af forskelle på mikroplanet, de er blot ikke noteret i noget arbejdsexemplar, da de ikke skulle bruges til noterne, og det er ikke skønnet muligt at sammenligne **B2** og **D** mere end stikprøvevis. Sammenholder man **D** med det exemplar af **C**, hvori rettelser fra **B2** er indført, får man på overkommelig måde indblik i den parallelle, men i enkeltheder uens udvikling fra **B2** til dens to eftertryk. Emnet kan efter udg.s mening ikke bære en detaljeret undersøgelse, men stikprøver tjener til at karakterisere **D**. Denne text, som i de fleste tilfælde har fire, til tider flere optryk lineært bag sig, er dels gjort til genstand for bevidste ændringer mod alle forgængere, stedvis dog for rettelser af tilbagegribende art; dels er den fulgt med tidens ændringer i ortografisk husstil, dvs. at rettelser af »**C**-type« er så indarbejdede, at de også præger **D**, omend knap så stærkt som **C** selv.

De tekster, der fra rejsebøgerne vandrer direkte ind i eventyrkánonen EHP1/2-62/63, er karakteristiske ved at **C**-rettelser må indføres i de tyve år gamle »Bazar-kapitler«, mens den pågældende norm stort set allerede råder i 1. udg. af I Sverrig.

Disse rejsebogskapitler (samt *Ærens Tornevei* og *Jødepigen*, alle i bd. IV) findes også i SS25/26-68, men apparatet synes utvetydigt at vise, at dette sker med original trykkene som forlæg, ikke med EHP1/2.

De tekster, der optrykkes efter HP-55, kræver kun få ord. Apparatet viser til overmål, at HP-55 og ikke SS18-55 er forlæg for EHP2-63 (**D**), men både apparatet og arbejdsexemplaret viser desuden, at også disse tekster trods den ringe tidsafstand er blevet reguleret, faktisk mere end de fleste eventyr. Det drejer sig ofte om et dusin smårettelser på en af bogens små sider.

En gennemgang af de for **D** specifikke ændringer - der går langt udover hvad en sætter kunne »komme til« at præstere - ville blive meget omfattende og foregribe det flg. afsnit IV om rettelsestyperne. Til gengæld er der i afsnit IV, som ellers sparer på sigler, anført **D** ved en del karakteristiske rettelser, og for så vidt som talen er om citater fra vor udgaves bd. I-II, tjener disse rettelser da til at belyse de i 1862/63 80 stedfundne indgreb. Se især afhandlingens sidste sider, der er stærkt prægede af **D**.

Det skal endnu tilføjes, at EHP1/2-63 blev optrykt 1873 under betegnelsen 4. udgave, hvor altså EP-50 og EP-54 tæller som 1. og 2. Som nævnt I 11 er dette tryk ikke benyttet, skønt det er udkommet i forf.s levetid og formodentlig findested for nogle af de læsemåder, man anser for nye i de posthume samlede skrifter. Forordet I 11 omtaler »optryk ... de«, og denne uberettigede pluralisform skal her korrigeres, ligesom den mere præcist lydende fejl IV 12 lin. 2 fn.: »tre gange«.

Fembindsudgavens bd. III-V, EHF 3/5-70/74, og de sene eventyrhæfter

Vejen frem til Lorenz Frølichs arbejde med at illustrere de sidste 3/5 af eventyrene skal ikke opridses her. Resultatet er kendt: De 2 X 4 hæfter NEH optryktes i EHF3/4-70/71, mens EHF5-74 optog de her hidtil uomtalte hæfter NEH9/10-72 og de tidligere pjecer *Dryaden* og 3NEH70. Og i alle tre bind gled tekster fra

SS25/28-68 ind mellem de andre.

Netop forud for dette Andersens sidste femår var periodens evigt bølgende retskrivningsdebat nået til et resultat i form af det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm i juli 1869; dets vedtagelser kodificeredes i Svend Grundtvigs Dansk retskrivnings-ordbog 1870 og hans mindre radikale Dansk Haandordbog 1872; begge var sat med antikva, men kun den første med å og små bogstaver i substantiver. Ordbøgernes forord og DSH IV 68 ff redegør for reformen, der i sin anden, modererede fase især tilsigtede antikvaskrift samt modernisering af typer som: *sikkre, tappre; Huus, lis; Roes, blaae; Kudsk, Prinds; Qvinde; Vei, Øie; udentvivl, isigte*. SGr 72 er forsigtigere med at indføre æ for e end SGr 70.

EHF frembyder som venteligt eksempler på ændringer fra en molbechsk til en grundtvigsk norm, fx modernisering af ord som: *Skrenten, Muur, Huuset, Vert, Bjelke, blaae, anseete, fremmedt, udsjunget*. Men dels er eksemplerne få (de nævnte er næsten alt hvad hele EHF3-70 byder på), dels er forlægget **C** konservativt i forhold til tidligere versioner (**C** har: *Skrænten, Vart, Bjælke, fremmed*, men *Muur, anseet, udsjunget*). Hverken den ny ordbog eller det ny trykkeri Thieles mulige husstil betegner altså noget brud. Man kan indvende, at SGr 70's forord er fra oktober 1870, så bogen næppe kan have sat spor i EHF3, der udkom 10.12.1870. Men mødets vedtagelser havde været kendt i lang tid og var allerede 1869 genstand for kritisk opmærksomhed i den 81 typografiske verden, fordi forfattere med sædvanlig retskrivning forventede deres manuskripter sat i den ny, hvilket sætterne naturligvis ikke kunne være tjent med at varetage uden ekstrabetaling.

Kun een af de nye paragraffer sætter iøjnespringende spor i EHF, nemlig den om særskrivning. Man opløser en mængde præpositionelle og andre vendinger, der i forlægget var sammenskrevet i henhold til »den sprogstridige og tankesløvende vane, som mere og mere har grebet om sig« (SGr 70 forord, se DSH III 180). Exx.: *i Veiret, i Aftes, hen imod, hvor mangen, høiest ragende*. Andre rettelser er ikke grundtvigske (*een > en, Braadden > Braaden, SGr én, Brod*), og nogle fortsætter tendenser, vi allerede har set virke: *grumme lidt, mange, den > grumme Lidet, Mange, Den*, og i formerne: *har, blevet, spredte > have, bleven, spredt*. Fra den specifikke forløber 15EF-67 overtages bevidst visse navneformer som ovenfor omtalt, men også enkeltrettelser, III 4639 og 1286, jf. **O**'s position III 1425.

De to normers sammenstød ses typisk af de to eventyr, der i sidsteøjeblik finder plads i eventyrkånonen: *Laserne*, fra den traditionelle Folkekalender 1869, glider ind i EHF5-74 uden en rettelse, mens *Loppen og Professoren*, fra den avancerede Folkekalender 1873, må skrues tilbage ved hjælp af næsten 70 ortografiske rettelser på knap 6 små textsider, hvorved fas stavemåder som *Fornøielse, Prinds, Elephant, Toug, faae, reagerede, delicat*.

Hovedindtrykket af EHF er det meget moderate antal rettelser. Mange sider er til sidste komma identiske med forlægget; også de altid naturligt optrædende, oftest ligegyldige småændringer findes i såpas ringe antal, at sætteren eller sætterne uden overdrivelse må siges at have vist mere end almindelig påpasselighed. Måske har de, tværtimod at praktisere en Thiele'sk husstil eller private vaner, lagt vægt på at følge forlægget fra eventyrenes mangeårige faste bogtrykkeri, medmindre direktiver eller (snarere) konkrete rettelser var indført af Reitzels tillidsmand. Nogen indsats fra den gamle digters side er der næppe indicium for; men lidt materiale også fra disse bind findes dog i det flg. afsnit.

Og hermed er eventyrproduktionen afrundet og den fem binds standard skabt, der dels optrykkes gentagne gange, dels vandrer videre til de posthume Samlede Skrifter, som atter er vulgatatext for mange tryk både før og efter Brix & Jensen 1919, der vælger andet grundlag. Den posthume udgave kunne være emnet for Roger Laufers ord s. 20 i den s. 119 citerede bog: »Les vulgates d'auteurs modernes ne sont que des éditions de référence ou de travail, dans lesquels des éditeurs successifs et peu scrupuleux sont allés chercher un texte dépourvu d'autorité. Ces vulgates ne valent que pour l'histoire posthume des textes.«

IV: Ændringer typologisk

Ortografi

Vokalisme

Indlyds-e tilføjet (epentese) eller bortfaldet (synkope)

I 131 *taknemlig*: DO XXIII 647 har ikke slet så tidlige exx; MO kun *-nemme-*; RO begge former; II 202 *Seglgarn*: MO og HR *Seil-*, DO XVIII 939: ofte *Segl-*, *Segel-*, RO *Segl-*. **D** genindfører *Segl-*, V 53 *Seirsglæde*: MO2 tager udtrykkelig afstand fra *Seir-* især pga. komposita. - I 119 *Angest*: både subst. og adj. nærmest tendens > *Angst* (som HR), senere atter konservativt > *Angest*. MO2 s. v. *Angest*: man træffer jævnlig *Angst*, men især af metriske grunde; IV 55 *Svouel*: således MO, men *Svovl* både før og efter **A** (således HR). - Hertil kan regnes varianterne *lidt* og *lidet*, der (ofte med *L-*) ses vakle i app. til IV 63 *Jeg selv veed kun Lidet af vor egen Religion* og 82 *I hvor Lidt de havde*; af MO2 fremgår, at *lidet* er ubrugeligt i tale, mens der er vaklen i en række funktioner i skriftsproget.

Udlyds-e tilføjet (Raragoge) eller bortfaldet (apokope)

III 68 *Legems*, III 107 og IV 16 *Billed*, IV 204: *Helved*: MO dobbeltformer ÷/e af de to første, men ikke af *Helved*; II 35 *Madam (men)* > *Madame (n)*: MO1 ÷, MO2 udførligt om *Madame* > *Frue* i datiden; DO XIII 732: forfranskningen skal kompensere ordets deklassering netop o. 1850; I 38 *Himmerig*: MO: forkortes hyppigt i tale og skrift; DO VIII 132: *-rige* højere stil; andetsteds i eventyrene kan findes *-rige* > *-rig*; I 146 *hundred*, III 64 *tusind*: MO *-del-d*; tendens til *-de*, men IV 50 atter *-d*. V 169 *Hundesteil krO* > *Hundesteile A*: DO VIII 678: nu *lidet* brugeligt. - II 81 *Sverrige*, II 121 *Frankerige*: MO *-rige* s. v. *Svensk, Fransk*; variabelt II 236; III 69 *Omqveede*: MO *-d*.

83

Åbning, lukning

V 20 *Immer* > *Emmer*: *Immer* fynsk, se DO IX 163 m. henv.; I 49 *Pioner* > *Pioner D*: MO ÷, DO XVII 210 *i/e/æ*; II 61 *Øienforblindelse* > *æ* > *e* > *i*: MO kun *-i-*, DO XXVII 1545: *-æ-* almindeligere end *-i-*; II 70 *knipsede* > *knepsede*: MO *knipse* se *kneppe*, HR *knepse*, DO *knepse* nu sj.; I 42 *Kunst* > *Konst D*; HR *Kunst*; MO's fortæller udførligt om det bevidst gammeldags, antityske valg af *Konst*, i øvrigt gammelt stridspunkt, se DSH V s.v. *kunst*. - II 87 *Saallerne* > *Saalerne*: rettelser af dagligsprog; I 93 *slængrede* > *slingrede* allerede **B**; *slængrede* synes isoleret; V 145 *Spædelys O* > *Spiddelys A*: DO XXI 203 *Spiddelys* med 7 sideformer, hvoraf denne ifl. Dyrland er kbh. almueudtale.

Runding, afrunding

II 75 *Iver* > *Yver*: MO henviser fra *luer*, som er bl.a. fynsk dialekt; I 144 *Zephir*: MO *Zephyr*; II 37 *Sirenerne* > *Syrenerne D*, IV 58 (jf. IV 251) *Sirene OO2* > *Syren A*; MO ÷, DO XXIII 15 varianter bl.a. fra Andersen; I 198 *baltrede* > *boltrede*: MO *baltrede*: daglig tale, se *boltrede*, DO I 1089 aflydsforhold; se app.; II 126 *Poppegøien* > *Papegøien*: MO henviser fra *Poppe-*. - II 111 *voxe* > *væxe D*: ifl. DO XXVII 728 allerede af Moth og igen af Levin betegnet som svindende, altså et stærkt eksempel på **D**'s overkorrekte rettelser.

Vokallængde

IV 58 har flere plantenavne med særformer i **O**. *Gjeddeblad* er i DO VI 736 belagt flere gange, *Klasse* derimod kun fra 1726, men tilfældigt iagttaget i orig. trykket af J. P. Jacobsens Mogens (Saml. Værker III 1927 s. 319, 2 gg.), ganske vist mod ms. og bogudg., men dog vel med en kortvokalisk tradition, som DO betegner som gidgs. Uden forb. m. vokallængde, ubelagt i DO, men med mange gamle sidestykker, er *Lillieconvalle* sst. **O** (> *Geddeblad, Klase, Lillieconval A*).

Fremmedord

II 189 *Volonteurer* > *Volontairer D*: DO XXVII 432 *-ai-* ældre, jf. ... om ældre stavemåder indført i sene udgaver; II 303 *Contoir* > *Contor*: MO *Contor*; IV 19 *Altar* kun **O**.

Normen var imidlertid dengang mindre fast end nu. Man skal derfor ikke uden videre lægge for meget i de enkelte eksempler. En ændring eller ændringstendens behøver ikke absolut at dække en realitet i 84 udtalen. Dels har der været vaklende skrift- og udtalenorm i en række ord, dels kan ord simpelthen af sætterne være tilnærmet en skriftnorm. Anne Duekilde nævner som sandsynlige eksempler herpå elimineringen af ord som *taknemlig*, *Seirsglæde*, *Helved*, *Omqvæde*, *Immer*, *Saallerne*, *slængrede*, *Iver*, *baltrede*.

Konsonantisme

Klusil > spirant

I 77 *Knoklerne* > *Knoglerne*: vaklen, se fx I 176, men *-g-* i D; MO har *-g-*, også *-kk-*; HR *Knokkel*, *Knokler*; DO X 865 gi. dobbeltform m.fl. forklaringer; II 120 *kiggede* > *kigede* eller omvendt, fx II 138: *keget m*, *kiget AB*, *kigget B2C*, *kiget D*. MO *kige*, daglig tale *kikke*. Først sent har *kigge* opnået accept og *kigelkeg* betegnelsen forældet; II 81 *Kridt* > *Krid*: mærkelig gammeldags **D**-form, men MO har *Kridt* som sideform, i MO2 m. henv. til udtalen, mens HR har *Krid* med tilføjelse, at det udtales *Kridt*; II 205 *Knebelen* > *Knevlen D* og HR, II 239 *Kjæbe* > *Kjæve C*: MO henviser *-b-* > *-v-*, DO omvendt, SG 1870 har *-b-*, 1872 *-v-* med bemærkning herom i forordet. II 278 *Ukrudt O* > *Ukrud A*: MO kun *Ukrud*, SGr kun *Ukrudt*, der ifl. DO XXV 1020 er »først fra slutn. af 19. aarh. alm. raadende i skriftspr.«, dog med ældre belæg end dette. I 157 *Persille m* > *Petersille A*, II 163 *Petersillie* > *Persille D* (= MO).

Spirant indføjet

II 289 *kun et Barn O*, *et Barn kuns AC* (= **m**), *et Barn kun D*, ret sent belæg for den gamle sideform; II 240 *mens* > *medens*: MO *mens* sjældent udenfor vers, se *imedens*; SGr begge; III 63 *Storkemo'er* > *Storkemoder*: anderledes III 193, kompliceret V 136, ender gerne med *-moder D*; III 123 *-fjer* > *-fjeder D*: MO *Fiæder*, SGr begge, DO *Fjeder* som hovedsted, MO *Fiær* dagligt, *Fær* almuesprog; II 112 *Raadstuen* (> *Raadstuen*) måske fynsk form, se app.; utvivlsomt fynsk er derimod 131 *den skal ligge døe m*, og V 50 *Kornmoen KO*, alle tre med *d* allerede i **A**.

Andre eksempler

I 172 (*hviskede* og) *tviskede* (> *tiskede D*): DO ÷, men *tv-* findes dog i 5 tryk samt i 2 mss. til IV 143; II 84 *Ellepigen* > *Elverpigen D*, indsat i teksten med støtte i **m**: MO *-lv-* > *-ll-*; II 86 *anderledens* (> *anderledes B*), rettet i teksten med støtte i **m**, men svarer nok til sætterens sprog; DO har kun to exx. på *-ns*, begge fra Kierkegaard; II 175 *Banken O* > 85 *Bakken*: normaliserende, MO dog begge; II 198 *Skraalhans* (> *Skraalhals A2*): DO ÷, måske en tilfældighed; II 198 *komik* > *komisk D*: DO X 1076 benytter efter Brix *komik* bl.a. belæg for denne gallicisme; II 205, IV 164, IV 233 *Confirmand/-t*, se app.: gammel vaklen, MO *-t* med lang kommentar om at *-d* er etymologisk korrekt, men *-t* analogisk efter andre ord på *-ant*; der kan ses bort fra den teologiske diskussion, om den pågældende bekræfter eller bekræftes (*-t* eller *-d*); II 264 *svindel* (> *svimmel D*); MO ÷, DO begge adskilt; II 298 *Tyltebær* (> *Tyttebær D*): MO ÷, DO mange exx.; II 300 *Livfuldt* (> *Livfuld D*): DO , men DO XII 1047 *et Livsfuldt* (HCA); II 310 *Mansket-*: = MO, men *Mansjets-* **m**, *Manskjets-* **O**; III 188 *Boeslods-* (> *Boelslods-* **D**): MO s.v. 2. *Bo*, DO II 1066; med anden betydning DO II 964 *Bolslod*; IV 152 *dyndvaad* > *dyngvaad A2* (og 221 allerede **A**): DO begge adskilt, MO kun *dyngvaad*. IV 102 *stift* > *stivt*, men II 67 *gibt* > *gift*; *stivt* og *gift* svarer til MO's exx. V 64 *bladere O* > *blade A*. V 155 *Vindelbroer gro* > *Vindebroer A*: DO XXVI 1673 ænyd., citaterne viser afvikling og korrektion i 19. årh.

Hovedindtrykket af de lydligt relevante staveændringer bliver en naturlig normalisering og modernisering, med en modstrøm i nogle af D's gammeldags rettelser som *vaxe*, *Konst*, *Krid*. Den molbechske norm, styrket af MO2 1859, har antagelig spillet en rolle.

Kompositionsfuge (også udenfor substantiverne)

e-bortfald

I 35 *Spanderemme*: MO1 ÷, MO2 *-dr-*; 143 *Hvalrosse-Fangere*: MO1 ÷, MO2 *Hvalrostænder*; 176 *Billedebøgerne*: MO *-db-* (= **C**); II 263 *Vedbende-Grønt*: MO og DO sideform *Vedbende*, men *-d-* i komposita; 134 *Valnødtræer*: se app., MO *Valnødtem*; V 33 *Bladeluus*: MO *-til-*. - II 179 *øjeblikkelig* (= HR) > *øjebliklig D* (= MO); II 201 *mørkeblaa* (= MO) > *mørkblaa D*; II 222 *sorte-*: se app., MO *sorte-* trods citat fra Oehlenschläger med *sort-*.

e-tilføjelse

I 41 *Sengklæderne*: MO rettere *-gek-*; 127 *Vildrede*: MO *-der-*; II 65 *Sovkammeret*: MO *-vek-*; III 98 *Blegmandens*: MO *-gm-/gem-*; 144 *Spækbræt*: MO *Spekkebræt*; 188 *hundredviis* = MO; IV 58 *Nøkrosen*: MO

en *Nøk*, endnu hovedform i DO; 79 *Spiiskammer*: MO *Spisekammer*, udtales *Spiiskammer*; 175 *Dødninghoveder* = MO. - III 152 *firaars*: MO *fireaarig*, men andre ord med *fiir-*; IV 207 *Borgstue*: kun **ko**.
86

s-bortfald

I 105 *Blodsdraaber* (grundbetydning) = MO, der især angiver overført betydning, ellers: en *Draabe Blod*; HR *-dd-*; II 324 *Spanskrørs-Stokken*: *-r-S-* ved lineskifte, kun i **C**; III 107 *Skibsbyggeren*: MO *Skibbygger* men *Skibs-Bygmester*, se DO; III 184 *Kammerats-Tiden*; IV 221 *Tobaksspinder*(skilte) = MO. - II 61 *safransgule*; III 155 *tillidsvækkende*; HR og RO *-dv-*, men DO har *-dsv-* som hovedform trods tvetydigheden *-d-sv-* og iøvrigt »bog« ved ordet. IV 54 *glædesløst*: MO *-el-*. Den svenske sætter må nok tage ansvaret for III 153 *tröstelös* (MO *trøst(es)lös*).

s-tilføjelse

I 187 *Ildlue*: MO *-ds-*; III 181 *Jesubarnet*, III 191 *Christiansand*, begge med karakter af tilfældigheder.

Andet bortfald

II 25 *Øienhuler* (*Øienhuller* **BC**, *Øiehuler* **D**): MO *Øie-*, MO2 desuden belæg for *Øien-*; 58 *Evigtgrønt*: MO ÷, men har *Singrøn*; 199 *Fædreneland*: MO både *Fædre-* og *Fædrene-*; III 130 *Ulykkensjugl*: MO1 ÷, MO2 *-es-*; V 37 *Skriverbog* = MO, se app. og DO XIX 910 med citat fra V 46, der aldrig har haft *-r-*. - II 15 *rundten om > rundt om* = MO.

Anden tilføjelse

II 21 *Ørelyd > Ørenlyd* = MO. - I 143 *vidløftig > vidtløftig* = MO; II 70 *alfor* (DO I 485) > *altfor* (= MO); IV 130 *blankpolerede > blankt-*: MD III 194.

Sammenskrivning > særskrivning

I 65 *Kongenshave*; II 241 *mit Livshistorie* (men II 228 *Jægerhornetstoner* i alle tryk, V 58 *den Snilletsbaarne*, omtalt AJ 179); II 273 *Kjøgeby*; III 41 *Barndomstid*; 94 *Fordumstid > fordums Tid*: DO V 337; - III 68 *sit Legemsskikkebe > sit Legems Skikkelse*, AJ 173; 172 *Gudshuus*; II 46 *Smaa-Muus > smaa Muus*; III 172 *halvopløste > halvt opløste*. Jf. hertil II 320 *Efteraarsdage* **A** > *Efteraarets Dage* **D**, lidt højere stillag, IV 279 og 24732 **O** > **A**.

Særskrivning > sammenskrivning

II 132 *Diamants Ringe > -tr-*; 208 *Fløiels Klæde > -s-K-*; 251 *et Skjønheds Hele > -s-H-*; 289 *Forlovelses Dagene > -s-D- > -sd-* (= **O** m.fl. exx. i 87 samme historie); 321 *luftigt let*: se app.; jf. II 94 *den Porcellains Skorsteensfeier > Porcellains-Skorsteensfeieren* **D**, AJ 97.

En del af disse komposita er faste ord i sproget, og rettelserne repræsenterer stort set en jævn normativ tendens. De rettede sammenskrivninger virker delvis meget afstikkende og er gennemgående blevet rettet hurtigt. De rettede særskrivninger, især de materialeangivende af typen *Fløiels Klæde*, virker ikke specifikke, blot i almindelighed gammeldags, og rettelserne bidrager til belysning af deres forældelse. Beslægtede fænomener med kompositionsled/afledning foran hovedordet ses I 1529, II 523; se AJ 171ff om sammensætninger.

Substantiver (hertil DSH II 204f og IV 88f, AJ 168f)

Genusvexel

et > en

II 143 *Carnap*: MO *en*; II 23 *Kluk*: MO *et*; II 311 *Collats*: MO ÷; I 23 *Tornister*: MO1 ÷, MO2 *en*, HR *en*, *et*,

DO: nu sjældnere *en*, RO nu alm. *et*; III 80 *Væde*: MO *en*, DO kun *en*; IV 77 *Rusk*: MO *en*, HR *et*, DO nu alm. *et*.

en > et

II 159 *Afkom*: MO *en*, skønt i DO I 197 har langt ældre neutrumsbelæg, HR *et*; IV 125 og II 319 (**A > O**) *Besvar* = DO II 486 cit. i neutrum, MO *et*, DO *en*, *et*, MD II 67; III 95, IV 177 *Hastværk*: MO *et*, DO VII 933 sj. *en*, Andersen-citat; III 151: *Hib*: MO ÷; IV 250 *Løg O*: se DO XIII 559 om vaklen, MO kun *et*; III 70 *Minaret*: MO ÷, DO XIV 77 *et*, Andersen-citat; I 56 *Sneefnug*, II 52 *Sneeflok*: MO *et Fnug*, *en Flokke*, *en Flok*; DO IV 1210 viser *Flok* som vigende bogsprog i datiden; V 249 *en ... Sneefnok O > et ... Sneefnug A*; I 132 *Skum*: MO *et*; III 69 *Vildskab*: HR *en*, MO *et*, DO nu 1. br.; I 53, I 133, II 83, III 14, IV 13 etc. *en Slags > et Slags*, også foran et andet ord, selvom dette er fælleskøn, fx I 117, II 133, 134, 192: MO *et*, men henviser til *en i ældre* og i talt sprog; DO XX 314: følger ofte artsbetegnelsens genus, især gidgs., *et »nu noget sjældnere i rigsspr.«*; DSH III 205: vaklende c. 88 1870; AJ 168: vaklen foran fælleskønsord, næsten kun *et* foran neutrumsord; MD II 66f: genus i sig selv vaklende, yderligere usikkert pga. flg. substantiv; I 98 *istedetfor > istedenfor D*, jf. rettelser af *ingensteds*, *nogensteds* III 144, 175: MO *i Stedet for*, bib. og dagl. *-n*; MO2 s.v. *Kiøbsted*: *en > et Sted*; MO2: »sædvanlig« *ingensteds*, *nogensteds*; DO XXI 1083: *istedenfor* især gidgs. - Om II 79ff *Fiirbeen* se AJ 168: de samtidige udg.s *en* r.t. *et* i SS 2, men ikke konsekvent.

Den bagkloge finder nogen grund til undren over dette materiale. Det indeholder både moderniseringer, århundredgamle »bløde punkter« som *Slags* og *istedenfor*, og former der virker som tilbageskruning af originaludgavernes og vor tids fælles norm.

Hertil genusvexel ved andre ordklasser

frisk/t, *værd/t*, *fremmed/t* brydes, men aldrig *-t* i de ældste udgaver; MO *frisk/t*, *fremmed/t* (efter nogle: *fremmet*), uvis overfor *værdt*; HR uændret i neutr.; *-t*-formerne er ikke i Grundtvigs ordbøger, men belagt i DO, *fremmedt* »sjælden«.

Ved talord: I 153 *hver tusinde Aar > hvert C*; III 143 *een og tyve Aar > eet* (= IV 72); IV 150 *for en hundrede Aar siden > et*, skønt *en* snarere angiver omtrentlighed end genus; ændringerne sker i **C**. Se MD II 390: kongruensbøjning nu opgivet.

den > det i konstruktion med *Barn*: II 164, 174, 288; *den > det*, pronominalt > upersonligt I 32, omvendt I 33.

Kasus

Gruppegenitiv

II 22 *imod Keiserens af China > imod Keiseren af Chinas* (jf. s. 67): cit. MD II 214: »gængs, hvor leddet indgår i navne, titler og andre faste forbindelser«, se også AJ 169; III 140, 141 *Philemon og Bauds Hytte: Philemons o* og **C**, *Philemon OrA* og **D**, cit. som fast forbindelse MD II 212 (uden brug af varianterne og med den korrekte form *Baucis's*); IV 61 *den folkelige Drot, Borgers og Bondes Ven > Borger O* og **C**. Se AJ 169 med exx. udenfor eventyrene.

Genitiv i øvrigt

AJ 169 definitiv genitiv med et ex. på vaklen, MD II 238. II 236 *Onsdag Middag > Onsdags C*; III 38 *Wartburg Sangerkreds > Wartburgs B*. - II 315 *til Laans (i Laan m, til Laan O)*: således **A-D**, MO, DO; se MD II 205. - II 88 *Hud ... som en Beenrads > Beenrad B2*.

89

Kasusændring i pronominer

II 312 *vor Herre faaer ikke Mange, som ham > han D*; IV 102 *som ham der > han der B* og **D**; IV 153 *Du venter gode Venner, bedre end mig > jeg D*; IV 208 *Nu skulle vi have de, som agere > dem C*. Man afholder sig helst fra at dømme om disse prekære varianter, hvorom se MD II 242 ff, men undrer sig ikke over at finde **D** på den (over) korrekte side.

Numemsmorfem

Til r-bøjning

I 71, II 75 -knoppe: MO -knopper; III 99 Aaknappe (dog uændret I 54): DO I 27 »(kun?) hos HCAnd.«; II 24 Guldqvaste: MO -e, som ifl. DO XI 909 nu kun er dial., mens -er er belagt fra 18. årh.; II 209 Gjerdestavene: MO Stav(e) bruges mest i pl. Staver, MO1 (og HR) men ikke MO2 har Gjerdestaver, begge har Gjerdestage, -stave til (ris)gærder; III 122 Oldinge: MO1 -e, MO2 og HR -er og -e, RO -e, MD II 105: -e, mod den alm. tendens i sproget til -er (hertil svarer -er > -e-tendensen i materialet DO XV 415). - Dette og det nærmestfølgende materiale repræsenterer jævnt hen en modernisering.

Fra r-bøjning

I 92, I 95 Menneskerne, se app.; II 21, II 115 Nattergalen MO -e.

-e tilføjet

II 257 Toug: MO Toug, Touge; II 147 Trompeter > -re **C**, nu indført i teksten med støtte i **r**: MO ikke angivet pl., HR -e.

-e bortfaldet

I 55 Fiske: **MO** begge; II 37 Fjere, 38 Fjedre > Fjere > Fjer, II 233 s.d.: MO se ovf., DO IV 1067; II 36 Sneeflokke > -fnokke > -fnug (MO) o.fl.st. (V 29 -fnokkene r > -flokke A > -flokke B, måske for at hindre forveksling med flok = skare, også hos SGr); II 21 Stene: MO begge med visse semantiske forskelle; II 268 Springvande: MO uden pl.; om vaklen i IV 121 ff Gletscher se app.

Dualis

MO har Øren, sj. Ører, og Øine, (mest ældre) Øien, RO har Øren som 90 næsten forældet. Andersens spontane pl. har sikkert været Ører, Øine. I 104 og IV 51 sg. > moderne pl., II 96 Ører > Øren **A2**, II 148 Ører > Øren **C** > Ører **D**, men II 234 Ører > Øren **D**.

Diverse

II 144 Bekjendtere > Bekjendte (således HR): DO II 209 om vaklen i begge tal; II 260 Dramaer > Dramer: se MD II 114; II 319 to eller fire Mænd **A** > Mand **O**, modsat IV 99; III 22 guldgule krøllede Haar > -t, -t Haar: se MO om Haaret som betegnelse for hovedhår, DSH III 203; II 288 Kjøbsteder > -stæder: MO begge, men 259 fejlagtigt Stæder > Steder (= byer). Et par exx. på vaklen mellem synkoperet og ikke synkoperet form findes: II 212 Væsner (cf V 72), 299 Verdner. Et fremmed morfem er fordansket V 132 Tableaux **k-o** > Tableauer **A**.

Numerusvexel

Det må forekomme uforholdsmæssigt at gengive og kommentere alle eksempler, især da de fleste skal ses i deres kontekst og i øvrigt må antages indført af forf.s hjælpere eller ved tilfældigheder under sætningen. Der henvises til stederne og knyttes et stikord til, hvor den stedfundne ændring med rimelighed kan karakteriseres stilistisk eller logisk. Ofte gælder rettelsen kun en eller et par udgaver, ikke alle senere.

Singularis til pluralis

I 289 Pose ... Boghvedegryn ... den > dem; 10813 fejlrettelse; 17715 **O** > **A**; II 441; 4729; 6528 se nedenfor pl. > sg. under I 7122, ligeledes 8430 bytte Ring > Ringe (attraheret af Støvler, DO XVI 1076 i pl.), IV 16030 og V 17414; 9119; 1613 Øie > Øine: jævner stillag; 29015; 2972; III 14913; 141 alt Aandens Dygtige > flere af Aandens Dygtige: konkretisering; 14120 Muur > Mure lgl.; 16513 Fingeren > Fingrene: konkret (og = kr); 19736 lgl.; IV 994; V 4521 sit forgyldte Taamspiiir > sine: saglig rettelse, da talen er om Holsteinborg; 17214 logisk; 17418 distributiv singularis.

Pluralis > singularis

I 2617 fejl; 3015 fejlrettelse; 7122 *Ædderkopper med Sølvkroner* > *Sølvkrone*: MD II 158: pl. talesprogsfjernere og sjældnere, flere Andersen-exx., jf. 799 og sg. > pl. under II 6528; 7826 korrekte; 12930 egnet til overvejelse; 14819 punktuelt mere logisk, men udfra det flg. urigtigt; 91 17513; 1778 galt; II 155; 2019 pedantisk; 2818; 3433 *lagde gode Æg* > *godt A*: indført i teksten, DO XIII 347 »lægger flittigt« (forsåvidt altså ingen numerusvexel); 5012 abstrakt; 17523; 23610 og 23714 **O** > distributiv singularis **A**; 26429 fejlrettelse; 3159 se app.; 32018 i *Tanker/Tanke/Tanken*, se app.; III 559 *ingen Baand* > *intet Baand* skriftsprogligt, jf. 9822; III 15334 og 15440; IV 11717 forbedring; 20622 abstrakt; V 16120 *hver af Smaafiskene ... de* > *den*. - Hertil specielle, kendte steder som I 244/2911; 8018; 18520, samt II 35 og 151 *alletider* > *altid D* (DO I 407 uden karakteristik udover »nu 1. br.«).

Bestemthed: epentese og synkope

En række ord, der ved bestemthedsbøjning har mistet ultimas -e-, får det tilføjet i senere oplag, men ofte med noget modstridende eksempler i samme tryk. MO belyser ikke usus, og det er næppe umagen værd at undersøge DO's belæg. Se MD II 162. Exx.: I 73 *Theatret*, II 44 *Frøknerne*, 127 *Orglet*, III 99 *Klostret*, 126 *Djævelen*, 131 *Englen*, 125 *Altret*, IV 61 *Fingren*, 168 *Meislen*, 103 *Kamret*. Men også den modsatte ændringstype, synkope af trestavelsesformer, træffes, undertiden med de samme ord, således I 41 o.m.fl.st. *Kammeret*, 68 *Himmelen* (MO begge former), 81 *Sabelen* (cf. 82), 95 *-kuppelen*, 100 *Kjedelen*, II 88 *Fingren*, 273 *Fruentimmeret*, III 28 *Seddelen*, 66 *Manoeuveren*, 111 *Stakkelen*, IV 32 *Æselet O* > *Eslet A*.

Bestemthedsvexel

Artikel føjet til nøgen form eller omvendt

II 123 *boet i en Æske*, hvor *en* er udskudt med støtte i **O**. II 2034 *mistet Couleur* > *mistet sin Couleur*, hvorved det kollokviale enhedstryk forsvinder, Igl. II 13618 og V 15411 **O** > **A**; 6928 *Spitsberg* > *Spitsbergen*; se MD II 192 om tyskheder, der dog har en anden karakter; 9529 *gamle Chineser* = 9627 cf 9726, der er fortællerens sprog, se ovenfor s. 67 og MD II 358 samt *Dagbøger* 26.3.73 (X 51): *Imorges lod gamle Arveprindsesse atter høre til mig*. Videre: 2883 *sad ... i Kreds* > *i en Kreds*; III 18 *Jødeland*: se DO IX 1014; 3417; 1254; 14315; 14516; IV 334; 23014 jf. DO XXVII 1241; 2473; V 21135 *Ugedag* > *Ugedagen* (i SS 2), moderniserende, se AJ 183. Omvendt, men også moderniserende, tab af artikel: II 336 se MD II 170; 12215; III 13429; 15237; IV 217; V 36 **O** > **A**.

92

Bestemt > *ubestemt*

I 2426 *Hunden med Øinene* > *Øine D*: analogt med de flg. hunde, men *Øinene* har været omtalt før, modsat 2635 *Sølvpenge* > *Sølvpengene D*; 731 mere »korrekt«; 13637 pedantisk, jf. II 20010; 17024 Igl.; 13438 bort fra bekendtheds kvaliteten af det hidtil uomtalte; 18339 *end den Rose* > *enden Rose: A2*, der i dette eventyr har autoritet; men er *den Rose* for talesprogligt, eller er der distraktion fra *end?*; II 20; *lidt af Levningerne* > *lidt Levninger*; 6614 jf. 6710 og app. samt MD II 169 om propriumsagtig ubestemt form; 8029; 8934 hvorom ovenfor ...; 3051 se app., den ubestemte form fra *r* er vel den bedre; IV 2226 *til Hjerte(t)*, se AJ 181; 19221.

Ubestemt > *bestemt*

I 9814; 16810 pedantisk, se linie 9; II 11936 se MD II 168; 1752; III 15815; 15539; 16030; IV 7725 det almene > det specielle, bekendte; V 7626 nok ægte; 15713 *en heel Vise* > *den hele Vise*, idet *visen* er ældre end sammenhængen; 1624.

Uden at være stort viser materialet tydelige tendenser bort fra den i en vis forstand ulogiske, talesprogligt fortrolige bekendthedsform til den mere skriftsprogslige ubestemte. Ændringerne i modsat retning har i ringere grad stilistisk karakter. Materialet meddeles med samme forbehold som under numerusvexel.

Verber

MORFOLOGI

Præsens: numerusbøjning

Der henvises til foregående afsnit om de forskellige udgavers holdning til dette ærværdige problem. Det samlede materiale kan næppe sættes på formel; en korrekthedstendens og en talesprogstendens synes at konkurrere. Exemplerne er kun få af mange; de tilsigter at vise forskellige syntaktiske typer, og af deres sene form er almindeligvis kun verbet udskrevet. Det skal gentages, at den sene af de to anførte former ikke altid findes i alle følgende udgaver. Se AJ 245 ff.

93

Singularis > pluralis

I 133 *de vil brænde > ville*; 148 *nu skal vi ... Der skal vi > skal ... skulle*; II 171 *har vi > have vi*; III 53 *den skal vi høre > skulle*; 56 *Magt har de > have*; IV 107 *gjør vi ikke ..., saa gaae vi > gjøre ... gaae*, se app.; 108 *nu kommer snart Nabohønsene > komme (= r)*; 227 *Under Tagskjægget var Huller > vare*; V 168 *I grubliserer > I grublisere*.

Pluralis > singularis

I 23 *der brænde over hundrede Lamper > brænder*; II 114 *See I ikke > Seer*; III 80 *Havets Bølger gjøre ... runde > gjør*, se app.; 91 *Paaskjønnelse faae Ingen af os > faaer*, jf. IV 80 *Ingen kjende det > kjender*; 172 *paa de fleste mangle Taarnet > mangler D*, sen rettelse af fejl suggereret af *fleste*; 189 *der ere gode Mennesker > er*; IV 189 *Her ere Flasker > er*; V 31 *Først komme Spurvenes Flok > kommer*, pluralis ad sensum.

Hertil imperativen II 37 *Dræber > Dræb D*; netop i sammenhængen har det høje stillag fået og i adskillige tryk hævdet sin plads. MD III 34 har kun bibelske belæg.

Præteritum: numerusbøjning

Singularis > pluralis

I 91 *toge ... og steeg > toge ... og stege*; II 43 *Nu kom to Tjenere ... og bar > kom ... og bare*; 218 *der løb nu Menneskene om og skjød > der løb ... og skøde*; 231 *de skar > de skare*; 246 *her stod alle Materialer > stode*; 248 *aad > aade (= r)*; III 14 *Disse Tanker var det > vare*; 124 [pl.], *som nu løste sig og foer hen > fore*.

Pluralis > singularis

I 30 *der vare ... to Mænd > var*; 41 *Prindsesser vare der nok af > var*; 92 *der løde ... Kanonskud > lød*; 94 *foran Porten stode høie Palmetræer > stod*; III 169 *Nogen kunne > kan*; 189 *at der ogsaa ere gode Mennesker > er*; V 155 *stode der yndige Ting > stod yndige Ting*, se app. Hertil en særdeles omhyggelig tilføjelse af verbum: III 67 *Hynder bleve lagte ... og tørt Brænde > ... Brænde blev lagt A2*; der må ikke være mistanke om, at sg. *Brænde* har vb. i pl.; IV 52 *Uhumskheder fløde > flød (= 002)*.

94

Præteritum: morfemvariant

II 68 *basked* > *baskede* **B**: indført i teksten med støtte i **m**; *basked* er antagelig ren fejl, thi fakultativt præteritum på *-ed* kan måske findes andetsteds i eventyrene, men er ikke genstand for variantdannelse undtagen, karakteristisk nok, i den rytmiske prosa V 35 o.fl.st. og dér kun i **O**; jf MD III 17.

I 137 *spurgte hvad det betød* > *betydede*: MO ÷, se DO II 554; *betød* er fra c. 1800 og rettelsen nærmest tilbagegående.

II 28 *gjorte* > *gjorde* **A3**: man har det indtryk, at Andersen havde lært skoleforbudet mod *gjordt* lidt for godt, så han foruden *gjort* skriver *gjorte*; fejlen er hyppig, lige fra tidlig tid og indtil sene manuskripter, fx I 199, III 26 (**O**), men næsten altid udrenset. DO VII 500 har belæg fra Holberg og Brorson.

II 207 *grinede kaO* > *grinte A-D*: MO1 *-ede*, MO2 *-ede, -te*, sj. *green*. MD III 20 oplyser, at hvor de konkurrerende morfemer ikke er i ligevægt, har *-te* et særfelt i poetisk sprog og foretrækkes i rigsmål på jysk substrat og ikke sjældent i (ældre) københavnsk.

II 85 *hedte* > *hed D (hede m)*, 125 *hede* > *hed B*, 151 *hedte* > *hed B*: MO både *hed* og *hedte*; Levin betegner *hed* som vigende og talesprogligt (DO VII 1008).

I 49 *hilsede* > *hilste*, se app. og II 33: MO *hilsede*, men i nyere tid som bekendt overvægt for *-te*.

II 48 *hug* > *huggede*: MO *huggede*, i talen ofte *hug*; jf. part. *hugne* > *huggede* II 42; begge eksempler peger mod den nu faste svage bøjning, der har sejret ved analogi.

II 50 *kildede* > *kildrede* (som HR), 135 *killer* > *kildrer C*: MO: *kilde* alm. i fysisk betydning, DO har *kilde* som opslagsord.

III 68 *nænte* > *nænnede C*: MO *-ede*, også *-te*, HR begge.

IV 35 *de ... røge O* > *røgte*: MO *røgte* mindre rigtigt (**m** har ubøjet *røg*).

III 78 *satte sig* > *sad sig A2C, D* har atter *satte sig*: overraskende, selv hvis *sad* opfattes som stavefejl for *sat*.

III 16 *skar* > *skjar A4*: MO ÷, DSH.

I 68 o.fl.st. *smiledede* > *smilte B*. MO begge former, MD III 20.

II 188 *svarte* > *svarede C*: MO begge former.

I 180 o.fl.st. *voxede* > *voxte* (omvendt III 39): MO1 *-ede*, MO2 begge; denne vaklen nu gldgs.

Enkelte af disse belæg modificerer hovedindtrykket af gamle formers og særformers vigen. AJ 245 har eksempler udenfor eventyrene på gamle stærke former som *brang, brak, smak*.

Participium: numerusbøjning

Et af udtrykkene for en normativ ikke-moderniserende indflydelse i textoverleveringens forløb er, at efter pluralt subjekt + *være* indføjes ofte pluralt participium til forskellig tid. DSH III 209 stiller (ganske vist i omtalen af genus) konservative sprogfolk som Molbech og Heiberg overfor rigsmålstendenser til neutrums-*t* i alle former. Konservatismen ses i vort apparat, der indfører former som I 73 *gaæde*, 176 *voxede fast*, II 222 *tagne*, III 16 *reiste*, 181 *vaskede ... og tørret* (> *tørrede*), 195 *overskaarne*; herimod V 186 *Børn vare spredte om* > *spredt*. Med pluralismorfemvariant: V 14 *vare ladede (O 1840)* > *ladte (A 1868)*: MO »ogsaa *ladt*«.

Efter pl. + *blive* fx. III 125 *blev tømt* > *bleve tømte D*.

Efter faae er noteret IV 145 at faae disse satte > sat **A2** .

Også i andre funktioner end infinit verbal er der overvægt for sg. > pl.: I 58 med Vinger trykket > trykkede; II 41 havde Jordbær trukket paa Straa > trukne; III 46 appos. lagt > lagte; 194 Vildænderne fløi forskrækket op > forskrækkede; men IV 54 som baarne af Tanken > baaret (= **OO2**), jf. 5435.

Participium: genusbøjning

Som ved numerus sker der ofte en konservativ differentiering af participiums neutrumsform på -t som normalform til -n/-t alt efter genus. Efter fælleskøns-subjekt + være er der vaklen, men **D** ender gerne med -n-morfem, fx.: I 59 den ... var nu bleven opvarmet overfor saa forskrækket var hun blevet, begge -n **A2** , -t **BC**, -n **D**; 62 en Marmorsøile, som var faldet om; 93 den lille Havfrue [var] kommet til; 141 skulde Synden være kommen; II 16 en Klump Jord, der var faldet, jf. II 151, 245, V 130; II 74 han var frosset ihjel; 246 Moppen var død ... og begravet, jf. III 196, IV 66; IV 33 jaget **O** > jagen; IV 147 fanget var den **AC**, medfangen **A2** , her med betydningsnuance ihvertfald i vore øren.

Efter blive fx.: I 91 blev Himlen overtrukket; 155 Han blev saa nydeligt modtaget, jf. II 28; III 63 blev sat ... fundet ... fik ... > funden; V 16 Humeur ... blevet ..., ... han ... bleven > 2 X bleven **B**, men 2 X blevet **OO2** ; 41 blev han skaaret > skaaren.

Endvidere: II 224 han, baaret > baaren; III 56 Den nye Abc laae endnu kun skrevet > skreven; IV 188 en halv udsprunget Tulipan > udsprungen.

96

Participium: morfemvariant etc. (også adjektivisk), alfabetisk

Dette materiale har overvejende moderniserende tendens.

II 267 havde bedt > bedet **D** (=r): MO bedet, DO II 37: især højtideligt, HR bedet og bedt.

II 277 Grenen blev brækket af > brukken **D**(!): MO: høres i daglig tale. II 249 som ... var budt ØI > buden: MO1 budet, MO2 budet (og budt); 298 og 324 indbudt > indbuden/t, jf. IV 207.

II 193 et gammelt forfaldet Dueslag > forfaldent: DO IV 427: forfaldet som adj. i neutrum, med et andet Andersen-exempel; forfalden er det emanciperede adjektiv med -nt i neutrum.

III 197 forgyldent Raa > forgyldt: MO forgyldt, DO V 501 forgylden(e) som selvstændigt poetisk ord og 499 forgyldte m. part. -dt; forgyldent er en kontamination af disse.

II 67 var bleven givt > gift **C** (= m): MO ÷.

IV 122 kaldet paa > kaldt paa: MO: »kaldte og kaldt er den [MO2 tilføjer: nu] i Talen allene brugelige Form« (dvs. overfor kaldede, kaldet).

II 63 et Glas lunket Vand > lunkent: MO lunkent, DO XIII 10351 lunket fynsk. Forholdet minder om forgyldent.

IV 66 hun er overanstrænget > overanstrengt; MO -gt, DO XV 1382 et andet Andersen-exempel med -get.

II 241 med paakaldt Pen > paaholden: MO paaholden (paaholdt), DO XVI 297 nu især paaholden; i denne betydning nu vel kun denne vending, modsat påholden = nærig, der har -n/-nt, i øvrigt vigende for påholdende.

III 193 Kullene ... havde længe varet slukt > slukkede: MO anfører sluktes, hvorfra man slutter til slukt,

DO XX 551 ingen bemærkninger men eksempler.

II 138 *svart* > *svaret*: MO *svart*.

II 253 [de] *vare voxne over* > *voxede*: DO XXVII 37312.

II 129 *blev ... vant fra* > *vænnet fra*; III 36 *havde ... vænt sig til* > *vannet*: MO *vant*, daglig tale også *vænt*, DO XXVII alle tre samt *vendt*, jf. app. til II 129 (*vendt m*).

IV 51 *vildfaren A*, *vildfarende UOO2C*: DO og HR adskilte opslagsord, MO2: Usædvanligt er det passive partic. *vildfaren*.

Hertil I 56 *sjunget* > *sunget*, I 152 *sjunket* > *sunket* o.m.fl.st. MO har begge former, primært *siunget* og *sunket*.

97

ANDRE FORHOLD

Tempusvexel

Som numerus- og bestemthedsvexel er tempusvexel en stilnuance, der sjældent belyses af isolerede ord og vendinger, men må ses på stedet. Temmelig mange af eksemplerne synes at være rettede eller indløbne fejl, andre er næsten betydningsløse, atter andre pedantiske. Som de andre ændringstyper gælder den yngre form langt fra altid alle følgende tryk, da disse jo kan være sat efter det ældre tryk eller tilrettede. AJ 255 ff behandler emnet.

Præsens > *præteritum*

I 4321 *dandse de* > *dandsede de* fejl; 17520 *ville* > *vilde* fejl, diskuteret AJ 261, jf. II 25921, III 9719, III 11732, IV 26329, se app.; II 4236; 13212 historisk præsens forsvinder; 14535 *nu er hun død og borte i halvhundrede Aar* > *nu har hun været*: germanisme forsvinder, AJ 259 m.fl.exx. der forbliver; 241 *det er Midnat* > *var*: ikke urimeligt, da anførselstegn mangler, men *saaledes er det* i lin. 7 har ej heller anførselstegn og får ikke præteritum; 2367 og 2455 præter. indført i teksten med støtte i tekster før A; 25921 fejl, se app.; 285 *have* > *har* (> *havde D*), *have* sandsynligst; III 13711 *kalde* > *kaldte*: fejl, se app. hertil og til III 14425, *kalde* er »altid«; III 155 *trænger*: **A** er »altids«-præsens > *trængte O*, ligeledes IV 18; V 5816-18 morsom saglig-logisk afglatning; 15121 se app. - Beslægtet V 8815 *bliver* > *skal blive* med forsigtig afstandtagen fra en sagoplysning.

Præteritum > *præsens*

I 17531 fejl; II 2712-13 *skulde ... kunde* > *skulle ... kunne*: fejlrettelse; 4341 dækning forsvinder; 30721 se app.; III 1583 fejl; IV 493 fejlrettelse, se app.; 2032 *de skaanede* > *de skaane*: præsens at foretrække ifl. app., der ikke markerer, at noten gælder det første *skaanede*; V 16328. - Hertil II 31322 *gjorde* > [havde] *gjort*, se app.; III 4129 [er] *skeet* > *skeer*, sikkert den bedre form.

Materialet er ikke stort eller værdifuldt, men viser ihvertfald, at et stiltræk som historisk præsens, så nærliggende i fortalte eventyr, er benyttet eller forsmået teksterne igennem og ikke skal efterreguleres - ganske som andre væsentlige træk i eventyr sproget. Et eksempel som V 151 *Der blæstes qroB*, *Der blæses A* burde nok have medført en textrettelse til **blæstes*.

98

Varianter ved hjælpe- og modalverber

være/have som hjælpeverbum

I 134 *aldrig havde Tiden fløiet saa hurtig > var D*; III 19 *havde ... forvildet sig derhen, krøbet op > ... var krøbet op B*; 96 *Jeg har ... gaaet udfra > er C*; II 263 *have kommet > være kommen D*, jf. 134 *havde, De kommet > var B*, begge steder citeret MD III 142 som exx. på gammeldags brug af *have* + [blevet, og, endnu mere gammeldags, andre] intransitive participier med irreal betydning. II 303 *havde ... truffet > var ... truffen*: engangsbegivenhed, ikke durativt, derfor bedre *var*, ligeledes IV 139 *var vandret afsted efter > havde A2*, *var C*. - Omvendt II 290 *nu er det truffet saa O > nu har det truffet sig saa A*. En smuk variation forskertses III 136 i *C*, når *har udstridt* indføres i forbindelsen: *Da Solen var heelt nede, var Anne Lisbeths Sjæl heelt oppe* [disse ordspil!], *hvor der er ingen Frygt, naar den her er udstridt, og udstridt havde Anne Lisbeth*.

Infinitiv/participium efter finit

Materiale gives MD III 154, karakteriseret som gammeldags eller vulgært sprog. Noteret er I 37 *kunde være hans egen > været D*; III 24 Igl. **A4**, i sammenhængen det rimeligste, omend det korrekte *have* havde »reddet« situationen; III 93 *mindre kunde det da ikke være > været C*; IV 258 *havde kunnet see(t) sig selv*, se app., *seet* må vist kaldes lapsus. Efter *gide*, se MD III 67 om moderniseringer som II 210 *gad ... holdt > gad ... holde D*.

Variationer omkring at

Se AJ 250. Noteret er I 45 *og saae en stor Brændenælde staae at gjøre Pantomime > staae og B*; 48 *vilde komme at engagere hende > komme og B*, begge steder reguleringer af overkorrekt *at*. Lgl. II 285 *staae at bare dig > og D*; IV 19 *ned at glide > og* er straks mindre klar. - Hertil II 28 *ikke at finde > ikke til at finde D*; II 311 *færdigt at > færdig ved at C*, se AJ 208 under præpositioner. Jf. s. 107.

Diverse forbindelser

I 136 *var, som det skulde > skulde være D*; II 227 *hun saae fra Bogens Blade løftede sig ... Rose O > løfte sig A*; III 54 samme konstruktion **A > C**, desuden IV 97. IV 249 *lad ham fri > lad ham være fri D* er en modernisering, 259 snarere en fejl: *Meget skulde hun ikke kunne fortælle > ikke fortælle D*. - II 109 *lyst m > lyste A > lyse gjorde den ogsaa B*, se DO
99

VII 521 og MD III 69 med belæg for rettelser. - Med få liniers mellemrum findes II 144 *Gangen var med gamle Portrætter*, 145 *Altanen ... var med saa meget Grønt*, hvilket har forekommet **D** for uformelt, hvorfor det er rettet til *var behængt ... var bevoxet*. Se AJ 240.

Sammensætning med adverbium incl. be-

En halv snes steder har verber (især participier) ændret, mistet eller modtaget et adverbialt førsteled eller præfixet *be-*. Et par tilfælde er specifikke for **C**: II 119 *afbrændte > nedbrændte*, IV 114 *gruvækkende > gruopvækkende*; ellers tilhører de **D**'s mange reguleringer: II 139 *at frie ham fra den Smule Liv > befrie*, 306 *fremsuccede > sukkede*, III 81 *afvaskede den Dødes Ansigt > vaskede*, 107 *perle bestukken > perlestukken*, 166 *daaret > bedaaret*, IV 152 og 173 *sneebedaskkede > sneedskkede*, desuden III 138 *fortalt om > talt om B*. De to sidstnævnte har vi i det flg. tillagt en stilistisk hensigt, de fleste må betegnes som harmløse og måske netop derfor ganske typiske moderniseringer.

Vaklen mellem uægte og ægte sammensætning af verber findes vist kun i participier: II 79 *ere sagte til > ere tilsagte*, 81 *to blive vist gifte bort > bortgiftede*, 134 *der var lyst op > oplyst*, alle tre **D**-rettelser af moderniserende, måske også lidt mindre talesproglig karakter. Derimod kan urettede gamle former som II 205 *levere* af findes. Adverbiet fra uægte sammensætninger kan imidlertid tabes: II 320 *gav ham med A > gav ham O*, I 175 *for at polere dem (af)*, IV 200 *derpaa kittede hun Hullet (til)*, eller tilføjes: II 176 *og om Aftenen steg Maanen (op,) rund og stor*, III 155 *hyllet i A > hyllet ind i O*. Eksemplerne tangerer nogle af de under præpositionsbrugen nævnte, se nedenfor.

Pronominer

Tiltale, kasus, numerus

De tre tilsyneladende adskilte emner frembyder et lille antal delvis sammenfaldende eksempler. Hvor kokkepigen taler til nattergalen II 20, rettes *De* > *Du* **B2**, muligvis ægte og ihvertfald optaget af H. Topsøe-Jensen i Nordlundes udgave 1973; kavalernerne siger selvfølgelig *De*; hvor gærdestavene taler til hørren II 209, rettes *I* > *Du* (kun **C**). III 125 har *Du* > *De* **D**, men inkonsekvent.

100

Kasus i tiltale varierer usystematisk: I 64 *Din/Din lille Stakkel* > *Din/Du* **D**, IV 55 *Du Qvæg* > *dit* **C** (= **O**), unægtelig den mest stilrette form foran skældsordet »kvaj«; men IV 27 *Din* > *Du ugudelige Dreng* (**O** > **A**). Korrekthed opnås II 35 *klogere end hende* (> *hun*) *er deringen i Verden*, II 81 *Trold-Gubben ... ham* (> *han*) *der boer*, IV 208 *de, som* > *dem, som* (objekt), mere diskutabelt IV 1538; se MD II 243.

Hvor det I 155 hedder: *en Sabel, der var besat med Guldpenge, og den kunde han især bruge, er rettelsen den* > *dem* ikke så interessant som **m**'s *de*, der har et ligeledes aldrig trykt sidestykke II 205 (*de m* >) *dem maatte han levere af*; den falske nominativ er nu forældet eller dialektal ifl. **DO** III 53161. Endvidere findes rettelser ad sensum, men egentlig modsat rettede, til supplerings af AJ 230: I 170 *Skib ... det sejlede* > *de* [ombordværende] *sejlede*; V 54 *deres* > *dets om borgerfolket*, V 136 *deres* **O** > *dens* **A** om ungdommen.

Den gamle (bl.a. »etiske«) dativ behandles AJ 220f, som viser, hvordan den i dansk fraseologi bortfalder eller ændres til præpositioner. Som eksempel gives I 19311 *Johannes nikkede ham sit Levvel* > I 699 *nikkede Farvel til ham*. IV 32 indføres *hvad feiler Dig dog* for den 20 år ældre originals *du*.

Enkelte pronominer, alfabetisk

alt indføres tydeliggørende for *dem* **Alle** IV 43; og III 50 og 115 indsættes *de* mellem *alle* og substantiv, fordi en relativsætning følger efter; det forekommer ikke nødvendigt. II 321 moderniseres *det Alt***A** > *det Hele***O**.

den/det > *denne/dette* I 181 (**O** > **A**), III 39, 48, 95, IV 55, snart med pedantisk, snart med tydeliggørende virkning, da det nu engang ikke er gængs at skrive *dén/dét* for at understrege det påpegende. Modsat rettes til *den/det* II 229 (for fejl at regne), II 237 (se app.) og III 152 (**A** > **O** med smag af dækningsform).

den/det/dem/der er i en række tilfælde udskiftelige, se fx I 28 (*der er det* > *det er der*), I 168, II 16, 60, 136, 208, 277, III 36, 133, 15545.46, 197, IV 37, 134, 137, 149, 155, V 37 og *de/der* V 166. Ændringerne indtræffer så let for sætteren, at de knap er værd at tage grundigt fat på. AJ 196ff behandler det ubestemte *der*, som bliver hyppigere i nyere sprog; Bille & Bøgh forærer ham et godt materiale ved ikke mindre end 64 gange at indskyde [*der*] i brevudgaven - og de var dog Andersens ganske vist yngre samtidige.

hinanden > *hverandre* rettes ofte i **D**, således I 49, 65, 82, 128, II 50, 98, 114; V 161 indføres *hverandre* allerede i **O**. Aage Hansen formoder i 101 anledning af II 114, at rettelsen er foretaget af »grammatikstærke korrektører« (MD II 246) og har givetvis ret heri, thi *hinanden* om to og *hverandre* »i Almindelighed« om flere (som **MO** forbeholdent siger) blev jo skoleregulering, og den stærkt ujske digter har næppe haft det nu nærmest jyske *hverandre* til nogen høj notering. Se **DO** VII 141.

hver rettes på to måder. I substantivisk brug indføres *enhver*, gerne med **E**: II 26, 286, III 26, 123, 124, 128, IV 87. **MO1** har en lang definition, der bliver længere i **MO2**, men begge angiver, at *hver* ofte bruges for *enhver*, især conjunctive (hvad der **DO** IV 430 kaldes inddelende betydning). MD II 360 betegner *hver* som især attributivt og appositionelt, *enhver* som især substantivisk; i varianterne forekommer *enhver* stedvis stift, stedvis moderniserende, men aldrig helt »påkrævet« efter vor usus. - Et stadig labilt punkt er *hvert*, der indføres for *hver* efter neutrumsordene *Blade, Togene, Børnene* (IV 57, V 74, 134). **MO2**: »Man skriver rigtigt: »Brødene koste hvert en Mark.«« MD II 379: neutrums »slet ikke gængs« i selvstændig eller appositionel brug. - Hertil III 44 *Hver som* > *Hvem som* og det snurrige V 148 [*de*] *øvede sig i hver at spytte sig selv paa Ryggen***O** > ... *hver i ...*, hvor ordet i begge stillinger må kaldes overflødig.

ingen > *intet* efter skriftsprogets almindelige regler: II 190 *ingen Bud* > *intet Bud*, III 55, IV 16.

nogle: Aage Hansen (der efter egen oplysning ikke bruger denne form i sine senere skrifter) bemærker

MD II 145 jf. 425, at »forsåvidt den bruges« er flertal især = adskillige, et ikke større antal. II 36 *nogen saa smukke*, III 117 *om jeg havde Nogen* skulle herefter ikke have haft det pedantiske *-le* i **D**. Ændringer i forbindelse med *ingen* og *nogle* ses II 28511, 28518 for variationens skyld samt II 314.

selv kan placeres forskelligt og i visse stillinger veksle med *selve*. Det sidste ses III 165 *selv > selve*, begge forhold IV 56 *selv i (i selv^{OO2} , i selve^C) de Onde er der en Deel af Gud*; begge steder er *selv* den bedre form. II 305 *men jeg er fremmed selv her i Staden > selv fremmed* eliminerer en dobbelttydighed. II 48 og 211 er *selv* bortfaldet ved uheld eller for at svække en emfase.

sig/sin og deres forhold til personalpronominerne er et yndet emne for sprogrigtighedsdrøftelser; og behandlinger som AJ 224-27 eller Aage Hansen: Vort vanskelige sprog 21965 111-15 viser klart, at tvivlstilfælde forekommer også indenfor de snævrere satte normer. I 72 *de satte dem > sig*, I 169 *Allesammen snakke de om dem selv > sig^D* (glemt i app.) synes ligetil, men I 169 har dog i sammenhængen yderligere to urettede *dem*! **D** har endvidere det regelrette, men måske ikke stærkt nødvendige II 96 *Himlen med alle sine Stjerner vare[!] over dem > dens* og I 145 med *ham* som subjekt: *for Allah, sin Gud > hans*, der næppe kan forsvares, så lidt som II 320 *paa hans Leie^A > paa sit Leie^O*, hvor *han* 102 ikke er subjekt. I 101 *til de saae Skyerne seile nede under sig > dem* skulle ikke være nogen forbedring, da *sig* korrekt går på *de*, men dilemmaet ligger klarere i dagen, hvis man konstruerer sætningen »til de lod tjenerne feje under sig«. AJ 228 påpeger en lignende variant i SS 2, nemlig I 134 *godvillig lod hun Qvinderne iføre hende (> sig) de kongelige Klæder, flette Perler i hendes (> sit) Haar*, og det urettede sted III 37 *da kom gamle Minder og hang [!] sine Gardiner op*. Jf. II 321 *hans ... hans > hans ... dennes*, der helt forebygger misforståelse på et sted hvor *sig* ikke kan komme på tale. En beslægtet udvej fandt en bidragsyder til Det danske Bogmarked 1973:47 s. 1750, netop mens disse sider konciperedes: »I Folkebladet beskyldte forfatterinden W.M., forfatteren O.H. for i hans bog *Oluf* at have plagieret hendes bog *Vikingen*.« (Citatet redigeret).

sig/sin/sit bortfalder I 74 *lagde sig lige ned paa (sine) Knæ* (»begravelse«? skriftsprogstendens?) og erstattes med *den/det* IV 146 og I 19322/I 6926 (AJ 229).

Diverse tilfældige steder med varianter i brug af pronominer kan anføres: I 178 *han ^O > den ^A* om en alf, II 55, 174, 318, 326 (*han/den* om pengegrisen), III 99 (*men det er ikke det ^O > derfor ^A*), 124, 132, IV 123, 208 - det sidste sted er det folkelige *nok en een*, der selvsagt ikke nyder fremme i **D** (DO XIV 1319).

Gentagende pronomen

I relativsætninger uden *som* og *der* kan disse ord indskydes i et formentlig velplejet skriftsprogs interesse: II 246, III 141, 144, 158. Den decideret talesproglige type afgentagende pronomen *Blomsterne de voxer* belægges AJ 31 og 233 og Rubow 206 og ses elimineret I 157, III 119, 149. IV 85 har den noget pedantisk nydt fremme som ekko af titlen *Hvad Fatter gjør, det ...*, overraskende er derimod V 72 *Dryaden inde i det var jo Barn endnu > hun var ...* En tydelig forringelse af anden type (særsætning > bisætning) ses IV 2039. Et overflødig *det* bortfalder **O** > **A** I 180 *holde (det) ud at see al den Sorg*.

Pronominernes varianter er for få til at vise almene tendenser. Hver gruppe er lille og til tider med modstridende eksempler. Materialet under eet giver dog sit bidrag til tekstens modernisering og åbner øjnene for konstruktioner med en dengang og delvis endnu labil sprogbrug.

Adjektiver og adverbier

Adjektivbortfald

Nogle af eksemplerne herpå turde være lapsus, simple begravelser; ord som *lille* og *stor* er dog så fremtrædende i materialet, at de kan være strøget for at udviske det barnlige præg, forbindelserne kan have; men ændringerne er spredt over mange udgaver, ikke koncentreret fx. i **D**, og findes som sædvanlig ofte kun i sidegrene af stemmaet. Se I 27 *bare et (lille) Øieblik*, 38 *gammel, gammel > gammel B* og senere, cf. II 289 *gammel mOC, gammel, gammel AD*, 61 *den lille Svale > Svalen (2 gg.)*» 69 *den (store) prægtige Verden*, 84 *en (eneste)*, 90 *en (stor) Glasklokke*, 98 *(hvide) Been*, 143 *(lidt) Mos*, 170 *(lille) Vers*, videre II 43, 60, 79, III 141, IV 97, 115.

Adjektivtilsætning

De fa eksempler må være bevidste, men deres ophav og formål er ikke klart: III 189 *et Aar > et heelt Aar*, IV 185 *det gamle Egetræs Drøm*, der med gentagelse af titlen får tilføjet *sidste*, V 21 *et gammelt Tyende > gammelt, ærligt*.

Adjektivmorfemer

Superlativ kan indsættes for grundformen som I 12729, II 483, eller omvendt III 19016. En omhyggelig pluralisbøjning af *ny* kan tilføjes som II 5527, 13526, se app., og tilsvarende neutrum: *et rask Slag > et raskt Slag* I 143. En gammeldags sideform kan forsvinde: III 26 *lystelige Svende > lystige*. Og en besværlig afledning kan reguleres: II 114 *De tykhovedede Roser > tykhovede (= m)*, se DO VIII 520, der ikke kommenterer de konkurrerende former, heller ikke med bemærkning om, at den korte jo kunne være afledet af *hov* og altså misforståelig.

Det adverbielle -t

Som bekendt kan *-t* efter et adjektiv betegne neutrum, men også være et adverbialmorfem, dog at især ord på *-ig* undgår adverbialmærket, 104 når adjektivet har fået en særbetydning (en grad, en personlig indstilling), men antager det som udtryk for måden hvorpå noget gøres. Aage Hansen oplyser MD II 384, at det var Axel Sørensen, der opdagede reglen 1891 i sin Danske biord. En grafisk så lille og semantisk ofte så diskutabel forskel må nødvendigvis give bidrag til et variantapparat, der også rummer belæg for utvetydigt ordklasseskifte som pi. *deilige > deiligt*. Både tilsatte og fjernede *-t'er* vil snart føles rigtige, snart gale efter vor usus, og vil ofte repræsentere et frem- og tilbage i noterne - hvor megen ulejlighed er ikke ofret uden reelt udbytte på disses oplysninger om *egen(t)lig(t)* og *orden(t)lig(t)*. Alligevel må det være rimeligt at fremlægge en del af materialet, omend de bedste eksempler er præsenteret af Anker Jensen (AJ 192f): II 34 *lagde gode Æg > godt A2*, også omtalt ovenfor s. 91; II 295 *hvor lykkeligt de lege > lykkelige D*; IV 206 *Tanderne ... skinne saa røde*, således også **k**, men *rødt O* (fejl?). Jf. II 79 *Der løb saa vims nogle store Fiirbeen > vimse nogle Fiirbeen D*.

-t tilføjes i ord uden *-ig*: III 53 *Træet stod bladløs*, 114 *fiin klædt*, 142 *eensom staaende*, 135 *halvt gravet*, jf. IV 14 og 15; disse steder kræver tydeligvis et adverbialt *-t*.

-t bortfalder i ord uden *-ig*: I 142 *dreiedes langsomt rundt*; 148 [de] *voxe vildt*; 153 *Hjertet endnu fuldt af Synd*; 160 *Det seer saa raskt ud*; II 15 *aabnede halvt sine Øine*, III 37 *sprang, saa hjertejuldt*; her er både moderniseringer, fejl og særforhold.

-t tilføjes i ord på *-ig*: I 31 *at ligge rigtig godt*; 106 *veemodig stirrede de*; 177 *begyndt saa sildig O > sildigt A*; II 93 *nydelig hæftet op*; 110 [dc] *skinne saa deilige*; IV 104 *han saae stadig ind i ...; sst. det vilde være næsten uretfærdig*; samme blanding som foregående punkt.

-t bortfalder i ord på -igt, den største gruppe: I 24 *havde virkeligt to Øine*, 118 *det gjorde dem saa inderligt ondt*, 156 *de vare saa overordentligt stolte*, II 74 *Nordlysene blussede saa nøiagtigt*, 94 *det var egentligt et Feil*, 101 *Flammen ... ikke brendte stadigt* (her virkelig måden, hvorfor -t burde fastholdes, omtalt s. 67), 273 *de saae meget anstændigt ud* > adj. -ge, III 16 *det har de nyligt seet*, 134 *ideligt maatte skrige*, 180 *Deiligt var det*, 188 *lyksaligt at være fri*, IV 63 *sagde han mildt og alvorligt* > adj. *mild og alvorlig*. Exx. tyder på nogen usikkerhed i forholdet, det er sikkert kun enkelte (måske især det sidste), der kan tænkes at være afgjort på højere trin end ved sættekassen.

Et særtilfælde i denne gruppe er III 78 *handler forstandigen*, hvis bibelsk klingende gamle adverbialendelse tabes i **C**, men ikke i **D**, og altså ikke moderniseres til -t.

105

Nogle konkurrerende adverbier

Et meget lille men næppe tilfældigt materiale afskaffer ord af lidt tvivlsom lødighed i **D**-redaktørens skarpe øren; det skal dog ikke bestrides, at ordene findes urettede andetsteds i eventyrene. Således *just*, ifl. MO2 oftest i dagligtale, jf. AJ 200; det er rettet til *netop* I 90, II 50, 58 o.fl.st, udeladt II 289, og II 194 *just feil* > *urigtigt*. IV 187 *haves min Nærværelse er nødvendig* > *nødvendig* og 11 205 *den som ret kunde opdage* > *rigtig* - har *nødig* og *ret* smagt for tysk?

hvordan og *saadan* har haft en lidt vexlende skæbne i forhold til *hvorledes* og *saaledes*; MO taler om hvor-parrets affinitet til adjektiv resp. adverbium, men har ingen stilistisk kommentar, mens DO VIII 925 skriver: »ordet [hvordan] har en tid lang været (søgt) undgaaet i (formentlig) »finere« spr. til fordel for *hvorledes*.« Og således rettes også I 176 i **D**. AJ 200 og Levin cit. DO XVIII 318 registrerer *saadan* som mere folkeligt end *saaledes* og vigende i skriftsproget, hvilket ses afspejlet I 178, II 177, 196, 270, og II 31 *endda saadanne* > *saaledes*, anderledes II 311, se app. En anden sag er, at *saadan* med sin affinitet til adjektiverne kan bøjes og skifte plads: II 41 *saadant et nydeligt Grantræ* > *saadan*, 136 *saadanne* > *saadan*, lgl. III 185, men *saadan* > *saadant* I 47, III 131. Jf. MD II 360 og 381. - Det er i denne forbindelse uvedkommende, at de mangfoldige forbehold i DO's kommentar til *hvordan* ikke er tidssvarende: forsøgene på at gøre *hvorledes* fint med eller uden anførselstegn har (støttet af den folkelige tautologi »hvordan og hvorledes«) ført til en devaluering af ordet; *saadan* er muligvis styrket i takt med *hvordan*.

Om adv. *der* se under pronominer s. 100 og AJ 196ff med belæg fra *Dødningen* og *Lykkens Galosker*. Om adv. i forbindelse med verber s.u. præpositioner s. 107.

Adverbier udeladt ellet flyttet med moderniserende eller skriftsproglig tendens

Adverbierne er ofte indholdslette og ofte syntaktisk mobile, så det kan ikke undre, at de ofte udelades eller flytter i textoverleveringen, foruden at de kan tilføjes og udskiftes. Blandt de mange banale eksempler herpå, hvoraf nogle skal anføres nedenfor, er nogle trukket ud, fordi de tydeligvis - uanset ophavsmand - trækker teksten en smule i regulerende og nutidig retning.

Exx.: I 37 *lige ned over Næsen* > *ned over Næsen*, jf. 38; I 38 *Vil du saa (> 106 nu) passe Qvæget* (hvorefter *nu* må stryges i næste linie); 45 *jo ikke ... slet ikke* > *ikke ... ikke*, kun **A2**, 75 *Hver engang (> Gang) der kom en Prinds*, 162 *Skulle vi ikke flyve med* > *vi flyve*, II 35 *Ja det er en stor Fornøielse* > *er nok*, hvad der altid hjælper lidt, når man ikke kan nedskrive den ironiske diktion, 63 *saa vidste de ikke at sige* > *intet*, 92 *jeg gaaer nu saadan altid o g tænker mit* > *altid saadan*, 305 *lige ind (> ind) i Ansigtet*, III 31 *det var lidt flyttet tilside* > *flyttet lidt*, 36 *naar saa endelig han kom* > *naar han saa endelig kom*, 42 *at det skulde saadan staae* > *staae saadan*, 49 *ikke endnu kommet* > *endnu ikke kommet*, jf. V 185.

Andre småændringer vedr. adverbier

Med spredt exemplifikation og kommentar, i øvrigt blot som materiale, hidsættes en del henvisninger til steder, hvor adverbier tilsættes, fjernes, bytter plads etc. uden særlig valør.

Exx.: I 2521, 315, 3213, 3421, 4919 20 22 rokering med visse adv., må være ægte, 6630, 8337. II 161, 1716, 3121, 3224, 3334, 4530, 517, 5518, 681 se app., 707, 9817, 12515 *det blev mere > mere blev det*, 1627, 19539, 2075, 2417 *da* og *saa* ombyttet i en lang konstruktion, 29831, 3213. III 2328, 282, 3034, 3937 *Isolde glemte jo ogsaa heller ikke > ogsaa Isolde glemte ... D*, men trods *heller* forbliver det jo en germanisme, 4627, 4639, 5217, 7027, 7225, 7528 for at undgå misforståelser, 9211, 9910, 10722, 12934, 1406 kejtet og ikke ordentlig oprettet syntax, 1425, 16424. IV 539, 14416, 1878, 20328, 22910, 24825. V 7635 *Toner saa bløde og stærke > dertil stærke* (typisk **D** - det skal understreges, at det er rigtigt, ikke bare en lapsus, at toner kan være både bløde og stærke), 15017, 15818, 18516.

Præpositioner

Omend idiomatisk præpositionsbrug i dansk som i andre sprog er meget vanskelig, findes der dog variantpar, som det er svært at tilskrive nogen semantisk, kronologisk, dialektal eller sociolektal nuance, og hvis evt. vekslen i et variantapparat det ikke kan være umagen værd at diskutere - ydermere af den grund at disse småord er særdeles udsatte for uvillede ændringer, når sætteren fremstiller sin text. Uden tanke på fuldstændighed er der dog udskrevet c. 75 præpositionsændringer fra apparatet, og en kort redegørelse for dem følger.

107

Dobbeltformer foreligger i (*i*)*gjennem* og (*i*)*mellem*; kortformerne kan ikke fungere som postposition, sammensætningsled eller adverbium, men er hovedord i DO, hvorimod MO har *giennem* og *igiennem*, men kun *imellem*. Da *gennem* har overvægt i nutidssprog, og da MO ikke tager særlige forbehold imod det, er det måske at vente, at der oftere rettes til denne form, skønt *igennem* egentlig var hvad man kunne forestille sig favoriseret i **D**; det sker da også fx. I 794, II 8524, 8824 (*gjennem*), 12624 (se app.), 12626 og endda 1622 *vade igennem* [den]. III 15 retter **C** men ikke **D** til *igennem*. II 4 610 og 18512 rettes *mellem > imellem***D**, modsatte eksempler mangler. Varianter i ordparret (*i*)*mod* er noteret III 4128, 958 (foran *mig*), og (*i*)*blandt* figurerer ikke.

Tids- og stedbestemmelser kan undertiden benyttes med og uden præposition. AJ 203ff viser, at Bille & Bøgh også her har moderniseret brevene med præpositioner i []. Der henvises til apparatet vedr. konkurrerende former som II 283 *flyttet normere (til) Vinduet*, II 296 *ringe (paa) store Bededag*, IV 78 *faa den anden Side (af) Grøften*, IV 129 (*paa) hiin Side () Sneehavet*, jf. III 156 *hin Side det natsorte, tætte Forhæng*, hvor **O** og **D** er enige om *hiinsides*, og IV 205 *hinsides Fjorden > paa hin Side Fjorden C*; se DO VIII 155 *hinside*, 156 *hinsides*, XVIII 1211 *Side*. Jf. II 319 *Aar og Dag A > i Aar og Dag O*.

Bortfald: Retningsadverbier ved præposition er en så naturlig ting, at et par bortfald snarere skal vurderes som sjuskeri end som et forsøg på en lidt mere formel stil, jf. ovenfor s. 105f: I 90 *løb (ud) i Havet*, III 141 *flyver (forbi) gennem Skoven*, III 187 (*op) til Nørre Vosborg* (jfr. hertil adv. *hernede* II 320 om sydligere geografisk placering). Andre bortfald: I 35 *prygle (paa) ham* (modernisering), I 98, I 180 *kysse (paa) den (do.)*, II 34, III 160, II 260 *give (til) ... England*, men IV 38 *frygte Ulven > frygte for Ulven A*.

Tilføjelser: I 12220 og V 17014 let normalisering, I 2314, 1266, II 15310 er tilføjelser af de netop nævnte retningsadverbier, deriblandt *dybt (ned) i Truget* på allerførste side, hvor *ned* har kunnet undværes indtil **D**.

Modernisering af propositioner finder sted på alle tidspunkter (AJ 206 ff), mens det modsatte næppe er tilfældet. Udover talløse betimelige rettelser *af > ad* gælder det vendinger som: I 27 *midt paa/om Natten*, 62 *klappede med/i de smaa Hænder*, 122 *færdig/nær ved at træde* (jf. I 162, AJ 208, DO VI 340 især vulg. eller dial.), 183 *sige noget ondt mod/om den*, II 151 *taget ude affra en Pyt Vand*, 299 *Lyd fra/af Fugle*, 304 *holde Maade paa/med Rigdommen*, III 46 *passende for/til Landets Climat*, 58 *en Grændse med/for Alt* (DO VII 229 har *af og for* men ikke *med*), 69 *glad i/over* (DO VI 1012 *i* er bogsprog, l. br.), 141 *Baad lagde an/til* (MO kun *an* om at sigte, DO XIII 365), IV 112 *tilfredsstillede med/ved at*, V 14 *i Krig med/mod*; derimod synes II 93 *arvet fra Oldemoder > efter D* at være vilkårligt, se DO I 87 253 og 87 328 med exx. på *af*.

Ændringer uden betydning skal ikke opregnes i større tal. Man se fx. I 3527, 573, 15512, II 8619, 25235, IV 15715, 2078, 23011. En notorisk fejls »indsnigen« og forbedring på fri hånd ses I 119 *Da kom ... Drengene ud af Haven* > **A2-C** > fra **D**.

Konjunktioner

og tilsat mellem ord

De tre sideordnende konjunktioner *og*, *men*, *eller* symboliseres af Aage Hansen med tegnene + ÷ 0 i forhold til det første af de to led de sammenknytter (MD III 328); hans rige eksempelstof bringer gode eventyrcitater især s. 326 vedr. *men*. I variantapparatet træffes *eller* aldrig og *men* sjældent: II 54 *men* > *mens* (antagelig ægte), III 36 *men* > *og dog* (måske fordi der er to andre *men* i den lange, semikolonoverlæssede passage), III 156 *dog* > *men*, IV 183 *og* > *men* (ingen forbedring, og trækker *men* > *dog* med sig i linie 16). Derimod tilsættes eller udelades *og* ikke så sjældent. Mellem ord er der vist kun tale om udeladelse eet sted (V 12728 **O** > **A**); iøvrigt drejer det sig om tilsætning med henblik på skoleregien om at *og* sættes mellem de sidste to af tre eller flere sideordnede led - en regel der ikke altid passer til eventyrdiktionen, og som med rette kritiseres MD III 325; jf. AJ 210-20 om konjunktioner. Da rettelsen er enkel, men kun kan bedømmes i sin sammenhæng, henvises her blot til noterede steder: I 66, 147, 148, 18019, 18022, 1813 (disse tre steder rettes **O** > **A** i den tidlige *Rosen-Alfen*), III 128, IV 20 (**O** > **A**), 24 (Igl., i forb. m. anden regulering lin. 9-10), 84, V 58, 210; desuden II 121 efter semikolon: *og den skønneste Dame tog en af Roserne, lagde den ved sit Bryst > den skønneste ... Roserne og lagde ... B*, samt det ejendommelige sted III 18324. Endnu en gang skal der mindes om, at ændringerne kan tilhøre sidegrene i overleveringen.

To gange har en vidtspændt sideordning manet til modforholdsregler af anden art, nemlig etableringen af et extra subjekt og altså en ny sætning, se sammenhængen og apparatet III 3129 og 1777; ligeledes, ganske enkelt III 15833 **A** > **O**. I samme eventyr bliver to sætninger til een, emfatisk og uden *og*, III 153 *de handle, som de lyste, de høre ikke en Moders Bønner A* > *lyste, høre O*.

og mellem sætninger

Med en tilsvarende normativ eller med anden stilistisk hensigt kan den sideordnende konjunktion tilsættes eller udskydes mellem sætninger. I 8134 dæmpes en stakåndet opremsning, der i forvejen »mangler« et *og* foran *syntes*; det er næppe ægte, så lidt som I 5437 (også kun **A2**), II 14831, men på steder som II 28920 og IV 5311 kan apparatet nok indgive tvivl om, hvad der er rigtigst. III 5418 og 9328 knyttes andre småændringer til det normaliserende *og*; III 16913 flyttes det på plads, der er tre led. Den der har besluttet de nævnte ændringer, hvis det ikke er sætteren i arbejdsprocessen, kunne i flere tilfælde have opnået bremsning og ro blot med et større skilletegn end det sædvanlige komma, eller ved at indskyde et pronomen som II 25921.

Analogt kan fjernelsen af et *og* skabe et raskere tempo, således med held I 1214 *Geviret holdt de i Armen (og) Ansigtet satte de lige ud*, eller II 374; hæve diktionen som I 15139; spolere en genoptagende replik II 1739; eller motiveres med andre *og* i nærheden som III 16039, 16423. Når det blev sagt, at en opbremsning kunne skabes med et stort skilletegn i stedet for et extra *og*, så kan der peges på, at ændring af *og* til et sådant tegn kan have beslægtet virkning: II 29721, III 715; kommaer kan flyde, men et stort tegn indvirker uundgåeligt på prosarytmen. Det sidste eksempel er fra den rytmisk så gennemarbejdede *Dynd-Kongens Datter*, der har andre eksempler, således III 7036, og beslægtede manøvrer med adv. *da* 7924, 816, 8238.

Tendensen i materialet er tydeligvis normativ, stedvis (også eller derimod) expressiv. Af ufrivillig komik er II 11738, hvor en sætning brydes i to halvdele og den anden indledes med den kancelliagtige konnektive inversion og *bleve de*. Jf. III 9623 med samme fænomen i en vidtspunden periode, og III 7922.

at mellem sætninger

Som bekendt kan det sætningsindledende *at* udelades, især hvor atsætningen er objekt eller styrelse. Udeladelse er hyppigst i talesprog, og det vil derfor overraske, at Aage Hansens optælling af 12 litteraturprøver, hvoraf Andersens ganske vist er den ældste, finder 95 pct. *at*, mens de andre varierer fra 98 til 50 pct. *at*. Se MD III 470 med materiale fra [III trykfejl for] II 245-58, tre replikfattige historier fra H2-53.

Apparatets *at*-varianter er hverken talstærke eller talende. Noteret er I 36 + *at* (kun **A2**), 62 appos. *saa nydelig, det var en Lyst (> at det)*, 78

110

analogt hermed, II 92 talenært *at*-bortfald, 156 *huske at ...*, *at ... og at* med bortfald af sidste *at* (trykfejl i app., læs: *og C*), 295 + *at* (= **O**), 190 *først fordi ... og dernæst at > dernæst fordi* (normativt), IV 78 *uden De har > uden at De har* (normativt), IV 91 + *at*, V 143 *at O* bortfaldet i **A**. Hertil kan føjes: (samlet eller skilt) *saa at > saa* I 78, II 20, III 65, overalt i andetoplag og formentlig ved fejl; III 153 [for] *at hun ikke skulde > hun skulde ikke*; II 110 *gaae at lægge sig > hen at*; II 151 *at leve ...*, og *hver at passe sit > hver passe*; og den s. 76 omtalte ændring III 5422. Jf. s. 98.

Andre konjunktioner

Som sidestykker til *(i)gennem* etc. kan nævnes *(i)me(de)ns*, her kun betragtet som konjunktion. MO2 siger, at »*medens* og *imens* ere hyppige i Talesproget, hvor *imedens* næsten ikke høres; nu forekommer *imens* og *mens* derimod ikke ofte i Skriftsproget«. Nøje svarende hertil gælder varianterne ikke *i-* men *-de-*, som **D** indfører i *(i)mens* fx. I 103, 161, 163, II 245. Mindre interessante er spredte varianter omkring ordene *(lige)som(om)*.

Egentlige variationer i sætningsforbindelser skyldes indskud, tab eller udskiftning af konjunktioner. Materialet er lille og usystematisk, men delvis udtryksfuldt, idet de fleste rettelser må betragtes som normerende, men prosarytmisk forringende. Bisætninger kan hæves til hovedsætninger eller hs. reduceres til bis. ved fejllæsning eller rettelse af *det/den/der*, således I 79, 126, III 31 (alle vist uønskede) eller på anden vis: II 82 *man > saa man D*, 289 *der kunde > han kunde (C = O)*. III 171 skifter en sætning kategori på mindre direkte vis: *det var en Hæderspost, hans Fødsel og Kundskaber gav ham Ret dertil*, hvor **D** håndfast retter *dertil > til* og dermed skaber et uskrevet *som*. Tilsat eller fjernet *som* i spidsen af relativsætning ses i øvrigt næsten ikke (III 18729), se ovenfor s. 102.

Udskiftning af enkeltord

Mange steder i det foregående er ændringer klassificeret og karakteriseret, der beroede på et enkelt ords tilkomst, bortfald eller ændring. Udskiftninger kunne ofte ses i flugt med udskiftning af former af

111

samme ord og gled derfor ind i de ved ordklasse bestemte afsnit. I det følgende exemplificeres nogle typer af ordudskiftning, der uanset ordklasse synes at belyse et Andersensk stilelement og dets neddæmpning. Indbegrebet af materialet er en normaliserende og moderniserende tendens.

Fremmedord

Emnet kan gøres kort af ligesom hos Anker Jensen (allerførst i hans »Anden Række«) og Rubow (allersidst), der siger, at eventyrene, skønt mere eller mindre skrevet for børn, dog indeholder et ret anseligt forråd af fremmedord. Hverken Andersen eller hans hjælpere har taget anstød heraf, og i apparatet findes kun isolerede rettelser som I 45 *Visit*, II 116 *Couleur* og I 171, II 23, 44, 109, 176, IV 72 *Present(er)*, som i **D** bliver til *Besøg*, *Farver*, *Foræring (er)*; sidstnævnte ords tyske klang har altså ikke generet, og IV 189 og 192 er ændringen gennemført i mss. DO XVI 1264 viser, at begge ord har været gængse. Prægnant er rettelserne i 107 *Keiseren er i Garderoben > Klædeskabet*, hvor tydeliggørelse og bogstavrim opnås på een gang, her sikret som ægte af eventyrets øvrige ændringer.

Tendensen bort fra fremmedord er et led i den totale omarbejdelse af *Dødningen* og den mere overfladiske af *Lykkens Galosker*. Den ses også i de rent punktuelle ændringer i kapitlerne fra *En Digters Bazar* (III 13 ff); disse er trods genreskift og tyve års tidsafstand mindre bearbejdede end manganen en afskrift af et ganske nyt manuskript, hvad man kan se af udgavens øvrige dobbelttekster; og især i *Metalsvinet* retoucheres næsten kun fremmedord samt begreber fra en sensuel voxen kunstverden: *Lazaroner > fattige Folk*, udeladelse af bronavnet *della Trinitá*, tilføjelse af *Floden* foran navnet *Arno*, *tog Notice af > brød sig om*, *effectfuldt > ÷*. *Venskabspagten* har *Gensdarmen > Soldater*, men *Gendarmer > Gensdarmen* IV 25, desuden bortfald af ordet *Musa*.

Det antityske

Andersens forhold til, hvad der var tysk, belastedes i årene efter 1848-50, så nødtigt han ville; og det kan kaldes karakteristisk, at germanismer netop forsvinder fra EHP 1/2-62/63 og ikke før. Men dels er det et åbent spørgsmål, om rettelserne er hans egne; dels gælder de kun få ord, og de havde været undsagt i visse kredse under en antitysk purisme, der kan påvises allerede hos Johs. Ewald i hans seneste år (se 112 DSH III 383 m. henv.). Rubow 238 påpeger en mulig germanisme som IV 145 *altid opad* (= højere og højere, sidestykker findes fx. II 231 *bøiede sig dybere og altid dybere*) og tilføjer: »Andersen var ellers mod Udryddelse af gode gamle Tyskheder i det danske Sprog, hvorom mere kan læses i *Nissen og Madamen*«; der sigtes til Madamens »*aldrig skal De høre mig sige »Kleiner« eller »Butterdeig«, jeg siger Fedtkager og Bladdeig*« (V 36, fra 1868). MO2 har *Bladdei* og nævner *Butterdei*, men foretrækker *Smørdei*, tysk *Butterteig* (og *Blätterteig*); hverken MO eller DO kender *Fedtkager*.

Geburtsdag er nok den mest iøjnefaldende germanisme. Den bukkede endeligt under for *Fødselsdag* i 1850'erne (MO ÷, DO VI 379 og 732, DSH III 88), således **D** I 90, 121, 173, II 179. AJ 161 citerer spøgende selvrettelser fra Oehlenschläger og fra Andersens *Han er ikke født* fra 1864; tilfældigt noteret er desuden ordenes personkarakteriserende brug i Ibsens *Fruen fra Havet* så sent som 1888. Prof. Anders Bjerrum har mundtligt foreslået den forklaring, at man fra 1839 havde en dansk opdraget konge. - Rigmor Stampe citerer i H. C. Andersen og hans nærmeste omgang, 1919, et brev fra Louise Drewsen f. Collin (1839-1920), heraf ses, at Collinernes sprogbevidsthed ikke forbød ord som *Geburtsdag*, *Fatter* og *Mutter*, og at det var de ældre børn i hendes generation, der »satte »Faer« og »Moer« igennem, trods megen vemodig Modstand fra Forældrene, som egentlig fandt det ukærligt at forandre disse dyrebare Navne!« (s. 25); se nedenfor.

gesvindt er dog et langt hyppigere ord. I MO søges det forgæves mellem *Gestalt* og *Gevalt*, der begge i øvrigt kun figurerer med henvisning til andre ord; *Gelender*, der IV 20 ses erstattet med *Rækværk*, findes slet ikke. D erstatter gerne *gesvindt* med *hurtigt* (I 32, II 47, 53, 95, 212, 247, men V 19 *gesvindtmOO2*, *hurtigtA*, *gesvindtB*, hvor **A** og **B** er så sene som 1868 og 1870). **D** varierer dog med held: I 49 *strax*, II 33 *en Fart*, I 123 *saa gesvindt > rundt*, eller ordet glider ud: I 35, IV 72, III 145 (fra 1859) har ordet i en renskrift, men *hurtigt* i alle tryk.

Resten er egentlig småting: I 65 *ganske tør > allerede tør* er snarere en reel ændring end et forsøg på at undsige *ganske*; I 72 *Randsel > Vadsæk D*; II 129, 138, III 129 *saagar* (MO ÷) *> endog(saa) D*, jf. IV 33 *saagar O > maaskee endog* (AJ 200); II 193 *fort* (MO kun dagligtale, DSH III 240) *> videre D*; II 193 *Ansats* (MO ÷) *> Anlæg* (til at blive gal) **D**; III 91 *enge > snevre A2* og senere; III 176 (*Blomster*)*svibler* (MO +) *> -løg*.

Det barnligt sentimentale og expressive

Med føje indleder Anker Jensen sin bog med at omtale det stærkt brugte ord *deilig* og det i Andersens mund lidt svagere *nydelig*. Især det sidste ord ses rettet i udgaverne, fremfor alt I 53ff i *Tommelise*, »det mest ammestueagde Andersen har skrevet« (Rubow 204, jf. Brix og Jensen I 393). Det er dog først **D**, som øver den - autoriserede eller uautoriserede - velgøring at variere dette ord *til yndig, stadselig, deilig, velsignet*, superlativ *allerkjønne*, aldmens 2 X *deiligste* bliver til *skinnende* og *pragtfulde*. Tilsvarende steder ses I 3925 (se app.), 3933, 7311 (*den deiligste Throne > en Fløiels Trone D*), 7719, 831 - derefter synes den værste misbrug overstået. Som nævnt s. 71 kan det ikke være et tilfælde, at ordene *stor* og *lille* udgør hovedparten af de adjektiver, der tabes i senere udgaver; det må have noget med den stedvis lovlig barnlige diktion at gøre; jf. s. 103.

Børns glæde ved lydmalende eller på anden måde iørefaldende ord er som bekendt imødekommet især i de tidlige eventyrs sprog. Dette præg ændres ikke af et par steders overgang til de i sammenhængen mere skriftsprogligt banale ord: I 181 *Bidronningen surrede > summede*, IV 89 *Solen ... gloende > glødende*, IV 143 *Omnibussen rumlede > rullede*.

Kammertonen

Skønt breve og dagbøger en sjælden gang kan røbe Andersens kendskab til ikke blot livets, men også sprogets mindre decente sider, er hans trykte skrifter og især hans eventyr præget af tidens decorum. Det skal her dels vises, dels postuleres, at en del rettelser i eventyrudgaverne skyldes hensyn til denne »victorianske« codex.

Dens stærkeste udslag kan ganske vist blive emne for hans spot. IV 231 har generalen i en alvorlig situation tid til at blive forfærdet over, at hans barn taler om at spytte: *Naar har du hørt Papa og Mama sige spyttede? Det har du nedefra!* (men hvilken eufemisme kunne barnet have brugt?). IV 110 svarer den portugisiske høne på spørgsmålet *Hvad har jeg gjort?: »Gjort! ... det Udtryk er ikke af den fineste Slags ...«*. Og når *Æ* karakteriseres som en upassende lyd, skyldes det den arme vokals ekstrementale associationer (III 96, DO XXVII 1143). Fra det virkelige liv i den collinske kreds kan nævnes, at Louise, som skulle oplæse et Andersen-eventyr i skolen, havde svært ved at finde et uden noget som var gruelig flovt at sige; hun standsede ved *Nattergalen*, og selv der fandt hun et generende sted: »Men Mutter, skal jeg da sige at Hoffolkene skulde dunkes paa Maven, det er da altfor rædsomt!« 114 (BEG II 232 fra 1853). Edv. Collin skriver om *Ahasverus* BEG II 162, gør indvending mod det stygge ord *Sviren* og henviser til steder, han ikke kan læse for sin kone (pga. emner fra sexualitetens verden). Ganske svarende hertil skriver Andersen 19.4.68 (*Dagbøger* VIII 52), at han ville læse *Psyken* for skuespiller Fritz Hultmann, »men da hans Frue blev i Stuen var jeg geneert ved at læse den.« Og Topsøe-Jensen fremdrager i Nordlundes udgave af *Ilsjomfruen* 1974 s. 82 en manuskriptpassage om hunden, »der fyldte Stuen med Stank, men det forargede Ingen« - hvilket forsvinder ved den videre bearbejdelse. Jf. at netop Louise Drewsen i sit før citerede brev til Rigmor Stampe s. 20 omtaler de to gamle hunde, familiens stille skræk, af hundefjenden Andersen kaldt Hyl og Stank: »men man tav, og blev det nødvendigt at aabne et Vindue, skete det uden at nogen fortrak en Mine.«

Man tør herefter formode, at fig. rettelser i **D** skyldes vidtdreven sproglig pænhed: II 23 *holde Fuglen frem for Folket > vise* (DO VIII 397); II 25 og 58 former afvb. *vande > vade* i høj stil (MO har ikke *vande* = urinere, og Levin siger, at det er ukendt i kbh.sk og fynsk, DO XXVI 396, men den dobbelte rettelse er dog påfaldende); II 129 *vant/vænnet fra > af med*, der fjerner associationen til diegivning; II 280 *gjort > skabt*, omend AJ 243 har exx. på *gøre* om kreativt virke; og måske endda II 25 *Keiserens svage Lemmer > Legeme*; IV 152 og 173 *snee bedækkede > sneedækkede* samt I 179, II 83, 92, 97, 207 *bare > blot/kun*, jf. app. til I 17916.

Udenfor denne åbenbart så prekære sfære kan det ikke forbavse, at *væk* og *i et Væk* elimineres II 113, 119, III 37, 122, thi ordet er til dato »et udpræget talesprogsord« og tidligere med »præg af plathed« (DO XXVII 706, MO ÷), skønt dog vist uden uheldige associationer. Ordet *jubilere* bruges flere gange, fx. lidt nedsættende men urettet III 49, men *> juble* II 228 (se DO IX 889). Og med rettelsen II 97 *ikke noget at være saa forfærdeligt af > -lig > stolt D* (desværre glemt i apparatet) er vi udenfor den uanstændige begrebssfære og inde i de - i vor forstand - uanstændige anslag mod Andersens ægte hørte replikker. Mere rimeligt er det, når **D** som før nævnt dæmper vurderende og sensuelle udtryk i *Metalsvinet's* kunstverden, IV

16.

Men hvem har foretaget de **D**-rettelser, hvorom nærv. stykke egentlig handler? Han *behøver* ikke at have været særlig bigot; i visse tilfælde har han måske blot villet sikre sig imod, at en seriøs, ja højstemt vending kunne virke distraherende i en læsers øren og således forfejle sin *kunstneriske* hensigt; »og det skal man ikke gjøre Nar af. - men det gjorde de«.

115

Andre eksempler

Udover de nævnte kategorier forefindes selvfølgelig en hel del udskiftninger af enkeltord, som det næppe er muligt eller lønsomt at kategorisere eller kommentere til bunds. Nogle kan meget vel vurderes stilistisk, andre er helt eller næsten uden påviselige plus- eller minusværdier; den der ønsker at bruge materialesamlingen, vil selv vide at danne sig sin mening.

Exx.: I 70 *skrækkeligt* > *forskrækkeligt* **B**; 79 *smaa sorte Nisser* > *smaa bitte Nisser* **D** (har red. kun kunnet forestille sig røde nisser?); 91 *røde Lyn* > *stærke Lyn* **D**, som nok ikke har villet have røde lyn og en blå lynstråle i kun to liniers afstand; 104 *kosteligt* > *kongeligt* **B2**; 106 *boblende* > *bølgende* **C**; 118 *lille* > *unge* **A2**; 124 *ligesom* > *som* **D**, vel pga. *lige* tæt ved; 134 *godvillig* > *villieløs* **D**, jf. DO VI 1205, hvorefter *godvillig* rummer mere selvbestemmelse end *frivillig* (og ihvertfald mere end *villieløs*); 138 *vilde Svaner* > *hvide Svaner* **C**; 154 *forskrækket for at* > *bange for at* **D**; 158 *nu bestemt* > *saaledes bestemt* **D**; 161 *syng* > *sige* **A2**; 171 *hvor morsomt de selv havde det* > *fandt det* **A2**; 179 *sige* > *betroe* (sin sorg) **D**.

II 21 *spurgte* > *sagde* **A2**; 27 *Toppen svingede rundt* > *snurrede* **A3**; 72 *skrapt* > *skarpt* **B**; 117 *fremmed Fugl* > *fornem Fugl* **B2**, kan være ægte; 118 *raabte* > *sagde* **D**, naturlig neddæmpning; 121 *Sidekamrene* > *Sideværelserne* **D**, rimeligt nok, da talen er om Thorvaldsens Museum, men kan skyldes hvemsomhelst; 145 *voxte* > *skød* **D**; 147 *flere Skuffer* > *store Skuffer* **B**, galt; 149 [graven] *veed jeg ikke* > *kjender* **D**, modernisering; 250 *Rønnebær* > *Rønnebærtræ* **B**, korrektion ligesom 265 *Hylde træet* og *Piletræet* > *Hyldebusken* og *Piletræet* **D**; 279 *stumpede* > *stumpe* (om skaftløs kniv) **D**; 324 *Training* > *Trainering* **D**, se DO XXIV 888 og 906; 325 *Stykket ... blev godt givet* **A** > *spillet* **O**.

III 17 *Violer* > *Blomster* **A3** for variationens skyld; 29 *den* > *Sedlen* **A4** for at undgå flertydighed; 54 *blaae Blomst ved Vandet ... røde Klokkeblomst* > *røde ... blaae* **D**, åbenbart svarende bedre til red.s botaniske begreber; 60 *Ægteskabs* > *Ægtestands* **A4**; 64 *violbrune* > *violetbrune* **D**; 73 *faldt ... paa* > *fandt ... paa* **C**, modernisering; 81 *en haard Trægreen* > *stærk* **D**, som må have ment, at *haard* går på overfladen, *stærk* på brugbarheden; 91 *Storken* > *Storkefader* **D**; 145 *den* > *Odense* **D** trods et *Odense* lige forud, for at undgå *den* om byen; 165 *stod* > *sad* **D** svarer til det foregående; 198 *trukket* > *taget* **C**.

IV 113 *Lynglimt* > *Lysglimt* **C**; 124 *Høiryggen* > *Høideryggen* **A2**, sætterkorrektur; 139 *sagde* > *udtalte* (sin glæde) **A2**; 151 *det store Bord* > *det hele Bord* **C**; 129 *særligt* > *især* **C**; 162 *Tankeblink* > *Tankeblik* **C**, se app.; 174 *Tanker* > *Taler* **B**, se sammenhængen; 177 (*Sommeren gik, Efteraaret*) *gik* > *kom* **D** (= **k**); 187 *sagde* > *spurgte* **D**; 187 *nødig* > *nødvendig* **D**.

116

V 25 *Klokken* > *Kirke-Klokken*; 52 *Kobbeltrommer* > *Kjedeltrommer*; 75 *rører* > *bevæger*; 87 *Skribent* > *Referent* (*Udstillings Correspondent* **r**), alle rettet i EHF.

Supplerende punkter

Kortslutninger

Dette ord kan være en passende metafor for den nærliggende afskriver- og sætterfejl at udelade den ene af to på hinanden følgende fraser, sætninger eller perioder, der begynder eller ender ens. Typografudtrykket »begravelse« betegner nemlig enhver overspringelse helt ned til enkeltord, uanset om konteksten lægger dem nær. En række tekstvarianter skal betragtes under dette synspunkt.

II 27 Svalens spørgsmål »vil De?« fordobles i **B**, måske blot som lydmalning, men se II 52 *Næste Dag blev det klar Frost, - og saa kom Foraaret*; allerede **B** indskyder og *saa blev det Tøe*. Man har ikke trykms. til II 27, men til II 52, uden **B**'s tilføjelse; så de to utvivlsomt ægte rettelser behøver ikke at være restitution af gamle formuleringer, men de kan være det.

II 62 *Jeg troer, jeg veed, jeg troer det m* > *Jeg troer, jeg veed, -jeg troer, det* (kan være) **A** > *Jeg troer, det B*. **B** kan være en kortslutning, men kan også være rettet for at undgå de fulde formers dobbelttydighed: »jeg tror- nej jeg ved - nej jeg tror«? eller »jeg tror nok, at jeg ved - jeg tror, at det ...«?

IV 155 *ja forklar, fortæl, giv os det i Ord: C* udelader *fortæl*;

kortslutning? eller lettelse af et tungt sted?

V 134 *Et gyldent Æg; [det var varmt endnu. Hun O >] hun lagde det ved sit Bryst og Varmen blev: når Hun > hun*, når der ikke er identiske ord i passagen, og når det af sammenhængen fremgår, at svanen netop er fløjet op fra ægget, må man vel her regne med en ændring og ikke med en sætterfejl; men **O**'s form forekommer bedre.

V 137 *Jeg fornåm om (de danske Adelsmænd, der ...) > Jeg fornåm saa meget smukt, jeg fornåm om ... B*; Da **krO** ikke har bidraget til apparatet, kan man her ikke gætte på restitution af en gammel overspringelse; rettelserne skal gøre den sære konstruktion *fornåm om* mindre stødende.

Se endvidere III 33, hvor to liniers forskel i **O** og **A** kan være en kortslutning, omend en stryging af pladsmangel er sandsynligere, samt V 12731, der muligvis også forklæres anderledes. Emnet kortslutninger udover enkeltordet smuldrer altså næsten bort.

117

Ledfølge

Også dette emne smuldrer, delvis fordi en del mindre eksempler kan findes i det foregående; men det bør dog fremhæves. Man kan nemlig vente sig en del af et menneske, der - om så kun i sine dagbøger (19. maj 1866, *Dagbøger* VII 110) - kan skrive: »Paa Hjemveien fortalte Fru O Neill mig at hendes Morfader var for politisk Færd af Don Miguel blevet med Flere henrettet i Oporto.« Og ofte citeret er Rubows passus s. 234 om fremskydning af et vigtigt sætningsled, figuren emfase: »Han bruger den ofte saadan, at jeg ikke tror der lader sig finde anden Forklaring, end at hans Temperament fordrede livligere Ombytning af Sætningens Hovedled end andre Menneskers. Hans Venner kritiserede den hos ham, og Edv. Collin har vist ligefrem rettet nogle Steder omvendt Ordfølge til normal.« (NB ledfølgen i sidste sætning!). Ombytningen kan markere resumé, resultat, liv, gentagelse, folkelig eller poetisk stil. Emnet udgør begyndelsen af Anker Jensens lange slutkapitel om ordstilling, AJ 268-98; det kan selvfølgelig exemplificeres fra variantapparatet, men egentlig i forbavsende ringe grad. Her som andetsteds måtte en metodisk behandling inddrage eventyrteksten i almindelig forstand, ikke blot de »frynser« (jf. s. 119), apparatet indeholder.

I 172 *Her er to smaa Muus i Nat, som ville ... > ... som i Nat ville ... D*; mere korrekt, men mindre karakteristisk, er dommen AJ 296.

II 89 og 115, III 42 bør læses i apparatet. De er eksempler på sætninger, der har meget svært ved at finde deres leje, og som man kan synes, at forf. burde have omformet helt for at blive tilfreds. De er omtalt s. 67. Se også II 208.

II 160 *trak saa dybt Veiret; 264 købe i Kjøge en Guldring; III 55 nu holder mig ingen Baand* (her to nominale led); III 82 (da) *faldt Svømmehuden, som en sønderreven Handske af; IV 91 da i Morgenskjæret han ... red tilbage* (hvor det nu fremdragne ms. har et overstreget *han* efter *da*) - er steder der har fået den normale ledfølge, som regel i D.

Hovedsætningsordstilling i bisætning

Ligesom de foregående få eksempler henhører de fleste af de følgende til adverbiernes syntax, jf. AJ 281 og Rubow 206. Undtagelsesvis kan subjekt og verbum ændre plads i en variant: II 295 ... *Sagnet fortæller at for mange Aar tilbage ... blev et uskyldigt Barn lokket > et uskyldigt Barn blev lokket* **D** - virkelig kejtet, fordi for mange Aar tilbage ikke bringes på 118 plads samtidig. II 129 *det saae ud som hele Huset sov eller der var ingen hjemme > Ingen var hjemme* **D**. At de to led kan bytte plads i et udråb som II 313, er naturligvis en anden sag.

Derimod findes et antal eksempler på, at adverbiet fra sin hovedsætningsplads efter verbet flyttes hen foran dette, som normalprosaen kræver det af bisætninger, typen I 33 *at vi skal ikke > at vi ikke skulle* **D**. Således II 248 *ja at den skjød endogsaa nye Skud > endogsaa skjød* **D**; IV 108 *saa højlig, at han var ikke grov > ikke var* **C**, AJ 281; II 33 *den kalkunske Hane, der var født med Sporer og troede derfor > derfor troede* **D**, AJ 283.

Anderledes II 28 *Gud skee Lov, der dog kommer een > kommer* (se app.) og IV 139 *ingen Vei er saa høi, man jo kan komme den > kan jo* (kun **A2**), hvor sætningsforbindelser skilles til særsætninger.

Diverse rettelser i D

I gennemgangen af udgavernes historie blev den illustrerede fembindsudgave, hvis fire første bind normalt har sigel **D**, ikke omtalt så udførligt, som dens talstærke rettelser kunne motivere. De spreder sig over alle felter, og selvom visse paragraffer af det foregående er sparsomme med at meddele ændringernes sigler, vil man dog finde D'er overalt. Et antal egentlige rettelser i **D** vil bidrage til forståelse af denne udgaves gennearbejdede, noget gammeldags superlogiske og skriftsproglige karakter. De meddeles uden [!]’er eller hvorfor?’er og stort set i udgavens rækkefølge, da en systematisering ikke synes påkrævet til formålet.

I 37 *Da (> Det) maa jeg dog selv see efter*; 44 om en af Idas blomster: *det var en Hofdame > hun bildte sig ind at vare en Hofdame*; 81 *R. blev ogsaa fornøiet > R. straalede af Fornøielse*; 97 *Malstrømmen, hvor Vandet ... hvirvlede > Malstrømmen, der ... hvirvlede*: økonomisk, men den indsmuglede ordforklaring er gået tabt; II 62 om kragens kæreste: *Det var naturligvis ogsaa en Krage [,] hans Kæreste*: den efterstillede indholdsudfyldning af *det* (MD I 164) bortfalder som for tilfældigt anbragt; 145 *dem ... de > dem* [dvs. billederne] ... *Personerne*; 146 *der gik Uger og der gik Dage > Dage ... Uger*, lgl. II 222 og 283, jf. III 15416 - *dagene må jo gå, før der kan gå en eller flere uger*; 166 et inquit flyttet til et logisk rimeligere sted; 203 *hans aandelige Kraft her var ikke stærk nok > blev ikke givet Styrke*: en eller anden har husket på, at menneskenes evner alle er gudgivne.

II 233 *hun hørte og hun hørte ikke > ikke hørte*: er det for en gangs skyld **D**, der har den kollokviale form? 241 *dette af Folket selv skrevne Blad, tidt med paaholdt Pen > dette af Folket selv, tidt med paaholden Pen, skrevne Blad*: 119 **A** er virkelig lovlig skødesløs, men **D** synes for tung; stedet minder om det næste, 251 *alt Skabt af Gud > al det af Gud Skabte*; 272 en hel sætning udeladt; 284 *Men den unge Pige ved Tagvinduet stod > Men ved T. stod den unge Pige*.

III 165 *Forlovelsen stod i Byens Avis > stod anmeldt*; 170 *Tiggeren dernede > Tiggeren dernede paa Gaden*; 176 *alle Farver, og alle slebne og glattede af Havet > de laae med alle Farver, alle slebne ...*

IV 8034 ændring i **D** pga. fejl i **A**; 210 *Det var Fader Pibehoved > ... som sagde Snak*: tydeliggørende.

V 60 citat forlænget; 78 *Vogn fulgte Vogn, Gaaende Ridende > fulgte Ridende*; 78 *Træets > det unge plantede Træes*; 137 *det [ur] gik rigtigt, men ikke Borgmesterens > men det gjorde ikke Borgmesterens*; 157 *følge med > følge med i denne »dandse, dandse Dukke min!«*

La textologie se situe donc dans l'étroit domaine qui sépare les textes d'eux-mêmes et ne départage qu'une frange de leur signification.

Roger Laufer: *Introduction à la textologie: vérification, établissement, édition des textes*. Paris 1972.

ERLING NIELSEN

Eventyrenes modtagelseskritik

BIND I

Eventyr, fortalte for Børn 1835-42

EB I:1 1835

Når H. C. Andersen i MLE (I 289) påstår, at hæftet kun fik én anmeldelse, glemmer han åbenbart, at allerede 17.5.1835 bragte A. P. Liunges æstetiske ugeskrift *Søndagsblad* en anonym omtale, som ganske vist var kort, men til gengæld udelukkende positiv:

»Hr. H. C. Andersen har i disse Dage udgivet første Hefte af en Samling »Eventyr, fortalte for Børn.« Ligesom de fleste foregaaende Arbejder af den ærede Forfatter, bærer ogsaa dette et stærkt Præg af Originalitet; Stilen er ypperlig beregnet paa at fængsle Barnets 124 Opmærksomhed og fortreffeligt klinger det belærende: »for«, som ofte forekommer i de Sætninger, der slutte de enkelte smaa Afsnit. - Ved at kaste et Blik saavel paa dette lille Arbejde, som paa de mange andre gode æstetiske Produktioner, der i den senere Tid ere fremkomne fra forskjellige Hænder, kan man ikke andet end glæde sig ved den frodige Blomstren, som hersker i den poetiske Deel af vor Litteratur og som staaer i en saa stærk Modsætning til andre aldeles nøgne Grene paa det store Kundskabens Træ.«

Da Carl Bagger i april 1835 anonymt havde overtaget redaktionen af *Søndagsblad* (Vilhelm Møller i Baggers Samlede Værker, bd. 2, XL, 1867), kan der næppe være tvivl om, at denne uforbeholdne ros - 9 dage efter hæftets udgivelse - skyldes ham.

Men den eneste anmeldelse Andersen »husker« i 1855, så intenst, at han omtaler den hele to gange (MLE I 201, 289), står i Joh. Nik. Høsts *Dannora. For Kritik og Anticritik, I*, 1836, 74 (iflg. H. Topsøe-Jensen: *Buket til H. C. Andersen. 1971.17* udkommet sommeren 1835), som han dog ikke citerer helt korrekt. In extenso lyder teksten:

»Om endog Anmelderen Intet har imod gode Eventyr for Voxne, kan han dog ikke Andet, end finde denne Digtart aldeles uhensigtsmæssig, naar det gjælder Læsning for Børn. Ikke som om han oversaae, at netop Disse ofte ere meest aabne for ethvert Indtryk af det Vidunderlige; men skal da deres Læsning, om end blot i Fritimerne, være blot til Lyst? Den, der vil give Børn Noget at læse, bør dog vel, i det mindste lønligen, have et høiere Formaal dermed, end blot at more dem. Men det ligger i Tingenes Natur, at man ad denne Vei aldrig vil kunne bibringe dem nyttige Kundskaber om Naturen og Mennesket, men i det høieste kun en eller anden Leveregel; og saa er det endda et Spørgsmaal, om ikke den Nytte, derved maatte vindes, kun altfor meget opveies ved den Skade man maaskee stifter ved at fylde Indbildningskraften med phantastiske Synsmaader.

Af Herr. Andersens Eventyr ville sandsynligvis de tre første: »Fyrtøiet«, »lille Claus og store Claus« og »Prindsessen paa Ærten« kunne mere Børn; men det er saa langt fra, at Disse deri ville kunne finde nogen Opbyggelse, at Anmelderen end ikke tør indestaae for denne Læsnings Uskadelighed. I det mindste vil vist ingen paastaae, at Barnets Takt for Sømmelighed skærpes, naar det læser om en Prindsesse, der sovende rider paa en Hunds Ryg, hen til en Soldat, som kysser hende, hvorefter hun selv, lys vaagen, fortæller denne smukke Tildragelse, som - »en underlig Drøm«; eller at dets Sands for Ærbarhed skærpes, naar det læser om en Bondekone, der i sin Mands Fraværelse, sidder alene tilbords med Degnen, (fodnote: »Der var dækket et stort Bord med Viin og Steg og saadan en deilig Fisk.«) »og hun skjænkede for ham og han stak paa Fisken« (Hvad er det paa 125 Dansk?), »for det var Noget han holdt af;« eller at dets Agtelse for Menneskers Liv skærpes, naar det læser Begivenheder, som at Store Claus slog sin Bedstemoder, og Lille Claus ham ihjel, fortalte som om det havde været en Stud, der sloges for Panden. Eventyret om Prindsessen paa Ærten forekommer Anmelderen ikke blot udelikat, men endog uforsvarligt, forsaavidt Barnet deraf kan indsuge den falske Forestilling, at saa høi en Dame altid maa være forskrækkeligtømskindet.

Anmelderen erkjender iøvrigt »Lille Claus og store Claus« for et meget vittigt, og »Fyrtøiet« for et ikke uvittigt Produkt; i »Prindsessen paa Ærten« troer han derimod at savne Saltet.

»Den lille Idas Blomster« er maaskee mindre morsomt, end de andre Eventyr, men det er mere uskyldigt og har en smuk poetisk Grundtone. Kun Skade, at Dette heller ikke har nogen Moral, som man tilforn kaldte det eller at Denne ialtfald ligger saa skjult, at den kunde trænge til at skrives med store Bogstaver, som »Dette skal være Troia!«.

Foredraget er ligesaa fatteligt, som i det Hele behageligt. At »rigtig« og »ækel«, som det synes, høre til Forfatterens Yndlingsudtryk, at Kagekonernes Sukkergrise o.s.v. nævnes som Climax mod Kjøbenhavn, og at Folk kjøre i Kongenshave, har ikke forarget Anmelderen nær saa meget, som den Vittighed, at Hofdamen tog Vandstøvler paa, har tiltalet ham.

Han slutter med det Ønske, at den talenrige Digter, der har et høiere Kald, ikke fremdeles vil spille sin Tid paa at skrive *Eventyr for Børn*.«

Vel er anmeldelsen stupid, men den rummer nogle nuancer, som det ikke har passet Andersen at gengive i MLE: *Lille Claus og store Claus* betegnes som meget vittigt, *Den lille Idas Blomster* har en smuk poetisk grundtone, og stilen er i det hele både fattelig og behagelig. Og til sidst omtales Andersen som »den talenrige Digter, der har et høiere Kald« (i MLE I 289 komprimeret til det neutrale »Forfatteren«). Forresten fik Høst jo ret i at Andersen ikke fremdeles ville spille sin tid på at fortælle eventyr for børn. Allerede i 1838 skrev han sit første voksne eventyr, og fra 1843 strøg han ordene »fortalte for Børn« af sine hæftetitler. Den grundholdning til eventyr for børn som anmelderen redegør for i første afsnit var han ikke ene om i samtiden, bl.a. formulerer Poul Møller samme synspunkt i sin lille opsats »Om at fortælle Børn Eventyr«. Og når det gælder forargelsen over den manglende moral i hæftet deltes den af fx. Hauch (se p. 128) og vistnok Ingemann.

Anmeldelsens påstand om at eventyr ikke er til nogen nytte for børn fik året efter en offentlig modsigelse. Nordisk Ugeskrift, udgivet af
126

Selskabet for en forbedret Retskrivnings Udbredelse, indeholdt 17.9.1837 under fællestitlen »Polemiske Småhug« to digte, hvoraf det første hedder

»Til min lille Broder
(Med Andersens Æventyr)«

og som i sin helhed lyder:

»Når nogen siger dig, man kan
Af Æventyr slet ingen Nytte have,
Da le dem ud, og spørg: Kan man
Ej lære her at læse og at stave?
og sig kun så: Min Bror har sagt,
At Digteren i Æventyrets Folder
Langt mere sandt og godt har lagt,
End eders hele *kloge* Liv indholder;
I har kun Blik for Nyttens, om
Den føles kan og vises med en Finger,
Ej for den høje Sandhed, som
Frigjort fra Hverdagslivets Støv sig svinger;
Men jeg, som læser Æventyr,
Det skal I see, jeg blir en prægtig Fyr!

Læs du kun Æventyr, min søde Dreng,
Helt udenad, og når du går i Sæng
Om Aftenen, fortæl da Mor og Gitte
Om Fyrtøj, store Klavs og om den bitte.
Og når Papa ej lege vil som for,
Så sig til ham: Min lille Fatter, hør,
Hvis du tillader, vil jeg forelæse
Historien om den *rigtige* Prinsesse,
Som lugted Ærten med sin fine Næse; -
Og du skal see ham strags i god Kulør.
Når så du bliver stor og stærk af al den Læsning
Så kommer med Sydostvinds raske Blæsning
Til Hjemmets gamle Kredsliv jeg igjen,
Og tar dig med; så skal vi rejse hen
Og læse Æventyr, ej blot på Dansk,
Men på Latin og Græsk og Tysk og Fransk
Og se det store Æventyr, hvis Navn
I Jylland kaldes Kongens Kjøbenhavn.«

127

Polemikken kan kun være rettet mod Dannora, og skønt Andersen allerede havde udgivet både 2. og 3. hæfte, da digtet blev trykt, viser eventyrtitlerne, at det er 1. hæfte digteren har sendt til sin bror i Ålborg. Digtet er udgivet under pseudonymet Paidophilos, men i 1840 optog digteren det i sine »Lyriske Digte«. Hans navn er P. L. Møller, som altså har forsvaret Andersen 5 år før han begyndte at anmelde ham og 6 år før de gjorde hinandens bekendtskab.

Såvidt den offentlige kritik. Men for A var det lige så væsentligt hvad vennerne mente. Når han læste eventyr op inden de blev trykt, var det ikke mindst for at fa en forhåndskritik, og når han forærede sine bøger væk, udbad han sig gerne en udtalelse om dem.

Den allerførste privatvurdering er den mest forbavsende af alle. Allerede 16.3.1835 betror han Henriette Wulff at han har »skrevet nogle Eventyr for Børn, om hvilke Ørsted siger, at naar Improvisatoren gjør mig berømt, gjør Eventyrene mig uddelig, de ere det meest fuldendte jeg har skrevet, men det synes jeg ikke« (BHW I 211). Ørsted kunne mere end sin fysik, han havde også profetiske gaver.

Med det samme hæftet udkom, sendte A det til sine to digtervenner i Sorø, Ingemann og Hauch. Endelig, endelig 6.11. tog den sidste sig sammen til et længere brev, som på flere punkter ligger på linje med Dannora-kritikken: »Jeg siger Dem naturligviis min Mening uden Omsvøb; thi enhver anden Fremgangsmaade vilde være at fornærme Dem. De to mellemste af Deres Fortællinger forekomme mig meget passende paa deres Plads, og jeg kan næsten ubetinget give dem mit Bifald. Prindsessen paa Ærten er i mine Tanker et baade moersomt og træffende lille satirisk Eventyr, og mangen Moder gifter ikke sine Børn bort paa bedre Grunde, end den her anførte. Den gamle Dronnings Fiinhed er ubeskrivelig stor, og ingen borneert Adelsdame kunne have den større. Fortællingen »Lille Claus og store Claus« er ogsaa, saavidt jeg kan skjønne, (trods Alt, hvad den fine Portion af Læseverdenen kan have derimod) et sandt Foster af en barnlig, men derfor ikke liden Indbildningskraft. At Billederne er groteske og derved fremtrædende, skader Intet, tvertimod maae de vel i en slig Fortælling netop være saa. - Den første Fortælling behager mig mindre, og jeg troer, at den moralske Ligegyldighed, der ligger deri, er den til Skade. Forstaa mig kun ret! Man skal naturligviis ikke i noget Eventyr hverken for Børn eller Voxne (om Fabler og om gnomiske Digte tale vi ikke her) skue en Pegepind, der henpeger paa et moralsk ABC. Moralen skal, som bekjendt, ikke ligge udenfor, men i Digtet selv. Digteren behøver ei at spille en eneste Reflexion derpaa, men fra Digtets inderste Kjærne skal den levende springe os imøde. Det er en stor Vildfarelse, derpaa er jeg saa vis som paa mit eget Liv, at ville bortfjerne og foragte den; thi 128 overalt i Verdenslivet træder den frem, og uvilkaarligen tage vi Part for det Gode mod det Slette, og den Digter, der ikke agter herpaa, formindsker aabenbart sine sande Læseseres Deeltagelse, hvilken ingen Konsttheorie kan erstatte ham. De har i den anden Fortælling ogsaa i det Hele løst hiin Opgave; i store og lille Clauses Skjebne see vi (skjøndt paa en barnlig Maade) ligesom Fingeren af en høiere Magt, der beskytter den Svage mod den Stærkes Uretfærdighed. I den første Fortælling er det derimod stødende, at Soldaten saa aldeles uden Samvittighed og Taknemmelighed dræber den gamle Kone til Gjengjeld for hendes Tjeneste, lad være, at hun ogsaa har viist ham denne af Egennytte. De vil sige, at Børn ikke tænke ved Sligt, at den barnlige Naivetet hopper let herover. Men de Voxne, der ogsaa bør kunne læse slige Fortællinger med Fornøielse, tænke derved, og et klogt Barn behøver ei at være meget stort, før det gjør det Samme. En anden Feil ved dette Eventyr er, at det er en Efterligning af et bedre Digt, nemlig Alladdins Lampe. I Deres sidste Eventyr (Den lille Idas Blomster) findes der aabenbart meget smukke Ting; dog minder det lidt formeget om Hofmanns bekjendte Maneer; men De er en god Digter nok for ikke at trænge dertil. Dette er hvad jeg efter min Overbeviisning med den høieste Oprigtighed kan sige om Deres Eventyr. Flere Digte, som de to mellemste, troer jeg maatte kunne læses med megen Fornøielse af Enhver, som har baade Naivetet og Hjerter nok til at kunne sætte sig ind i Børnearene igjen. At Mange ville være for

fornemme, for satte og for eensidig udviklede dertil, forstaaer sig afsig selv; men en Digter skal mindst af Alle ville smigre Enhvers Smag; naar han først har vundet de Bedste for sig, da vinder han nok siden den hele Verden; men om han omvendt havde vundet den hele Verden, de Bedste undtagen, da vilde dog Vinden snart dreie sig, og Verdens Bifald forsvinde« (BtA 188-90).

Den opfattelse af forholdet mellem kunst og moral Hauch her forfægter, holdt han fast ved og uddybede i Afhandlinger og æsthetiske Betragtninger, 1855 p. 313-16. Men den moralske gradsforskel mellem de to skæmteeventyr her turde være minimal: Er det mer undskyldeligt, at en velbjerget bonde - ovenikøbet i berigelsesøjemed - slår sin bedstemor ihjel end at en soldat på vej hjem fra krigen hugger hovedet af en fremmed heks for et sølle fyrstøjs skyld? Bonden begår overlagt mord, soldaten handler i affekt.

Men Ingemann, som A ivrigst korresponderede med, reagerede undtagelsesvis ikke. Forklaringen på hans tavshed fremgår af A's brev 17.12.1835, da han sender ham næste hæfte: »Gid De maa være mere tilfreds med disse end med de forrige! Mange sætte disse, forunderligt nok, selv over »Improvisatoren«; Andre derimod ville, som De, at jeg ikke skulde have skrevet dem! Hvad skal jeg nu troe?« (BfA I 315) (A 129 besøgte Ingemann i sommeren 1835, og da har eventyrene formodentlig været debatteret).

Der var ingen A stolede mere på i litterære spørgsmål end Ørsted og Ingemann, og så længe de levede konsulterede han dem begge flittigt. Men nu forudsagde Ørsted, at eventyrene ville gøre ham udødelig, mens Ingemann ønskede dem uskrevne. I sandhed: »Hvad skal jeg nu troe?«

EB I:1-2 1835

Dansk Litteratur-Tidende havde ikke anmeldt 1. hæfte, men snart efter at 2. hæfte var udkommet, kom der 6.1.1836 en omtale af begge hæfter af signaturen H.T., som yderligere i samme artikel behandlede C. Molbechs Julegave for Børn, 1835. Ligesom Dannora-kritikeren går H.T. ud fra principielle overvejelser, men mens den førstes var af moralsk art, er den sidstes af stilistisk karakter:

»At skrive for Børn er vist en vanskelig Sag. Naar man paa den ene Side meget let kan blive dem for høit travende, saa maa man paa den anden Side ogsaa vogte sig for, at stige altfor dybt ned, i det Øiemed at Barnet ret skal kunne forstaae og fatte det Fortalte. Ligger det aldeles indenfor Barnets Horizont, saa bryder dette sig ikke derom; thi det vil og maa see opad og lade sine Tanker gaae forud for Indsigten. Selvanskuelse hører ikke Barnet til. Denne Middelvei maa nu ligesaavel iagttages med Hensyn til Formen som til Materien. *Andersens* Methode indeholder en Stræben efter at slaae ind paa den mundtlige Fortællings livligere og mindre ordnede Foredrag. *Molbechs* Foredrag er derimod i høieste Grad roligt og simpelt, og vi kunne ikke andet end give dette sidste Fortrinnet, ikke fordi A. i hiin Stræben er uheldig, men fordi vi mene, at den kun høist ufuldkommet kan realiseres.

Det kunde synes, som om en godt og aandrig fortalt Historie kun behøvede at skrives op Ord til andet, for paa Tryk at have samme Værd som den havde ved det mundtlige Foredrag. At det imidlertid ikke vil være Tilfældet, er velbekendt, thi baade den Fortællendes og Tilhøreres Individualitet savnes; og det er ikke nogen tom Conveniens, at man ikke maa føie sine Ord paa samme uordnede Maade paa Tryk, som det meget godt kan gaae an, at føie dem i det mundtlige Foredrag. Dertil kommer, at det er Børn, der her skulle være Læsere; og ere de end netop vante til denne Form, i hvad de høre fortalt, saa ville de dog ikke være istand til under Læsningen at give de trykte Ord det Liv, uden hvilket et saadant Foredrag aldeles maa forfeiles, idet det baade kan give Anledning til, at det Fortalte ikke forstaaes som det skulde forstaaes, og tillige, fordi Barnet under den langsomme 130 Opfattelse, som Læsningen afgiver, faaer Tid til at tænke mere over det Enkelte, paa sine Steder kan forekomme det enfoldigt. Dette Sidste mene vi nu vel intetsteds at kunne blive Tilfældet med A.'s Fortællinger, men det er dog en muelig og meget naturlig Følge af den Methode, han har fulgt, og det er en Følge, der vilde være høist skadelig, thi Børn maa som sagt ikke gives Anledning til i deres Forestillinger at sætte sig paa den høie Hest, eller blive kritiske. Hvad der leveres dem bør altid staae over dem, og det er ogsaa saadanne Ting, som de helst ønske at høre.

Vil man nu her indvende os, at det ikke er nogen afgjort Sag, at A. ved sine Eventyr fornemmelig har tilsigtet en Læsebog for Børn, men at han mueligen i dem ogsaa har villet afgive en Prøve paa et Foredrag, der smukt udført, maatte kunne interessere den Voxne; da er det vel saa, at dette ikke finder nogen bestemt Modsigelse i Titelen. Men om det nu endogsaa har ligget i hans Plan - og vi kunne ikke undlade i denne Anledning at bevidne, at vi med megen Fornøielse, og uden at behøve nogen Abstraction [ordet er her brugt i betydningen: stærk koncentration af opmærksomheden], have læst begge Hefter -; saa burde det dog neppe være hans Hovedhensigt, og har upaatvivlelig heller ikke været det. Derom vidner, blandt Mere, Fortællingen i andet Hefte: »Den uartige Dreng,« hvori Andersen ubarmhiertigen og uden derved at vinde

noget stort Udbytte for Børnene, har slaaet en Streg over de Følelser, hvormed den Voxne maa see Anakreons Fortælling beskaaren for al sin Poesie. Dog, dette er jo for en Deel af mindre Vigtighed, og denne Fortælling vilde maaskee heller ikke have forekommen os saa stødende, dersom den ikke fulgte umiddelbart efter en Fortælling som »Tommelise,« der, ligesom den forekommer os at være den bedste af de leverede, i sig ogsaa er det yndigste Eventyr, man kan forlange.

Foruden denne tillade vi os at fremhæve som de fortrinligste: »Prindsessen paa Ærten« og »Reisekammeraten,« hvorvel begge af meget forskiellig Slags.

En Fortælling, som vi vel ikke egentlig have Noget imod, men som synes os ikke at tilfredsstille de Pretensioner, hvormed den møder, er »Den lille Ida og hendes Blomster.« Den synes at være en Efterligning af Hoffmann, men hvad enten den nu især er skreven for Voxne eller Børn, saa mene vi, at den Ingen af dem vil tilfredsstille.«

Resten af anmeldelsen, godt halvanden side, er om Molbechs Julegave for Børn, som viser sig ikke blot sprogligt men ogsaa moralsk at have »et ikke ubetydeligt Fortrin«.

Anmelderen går ud fra, at børnene selv skal stove sig gennem hæfterne. (Samme fejltagelse gør P. L. Møller sig ogsaa skyldig i, når han polemisk mod Dannora-kritikken skriver, at eventyrene bl.a. har 131 den nytte, at barnet lærer at læse, ja, at hans lillebror ligefrem kan opmuntre faderen ved at læse *Prindsessen paa Ærten* for ham). Andersens tanke, at den voksne skal fortælle/læse eventyrene højt for børnene er ikke faldet ham ind. Men selve fordømmelsen af fortællemåden er et bevis på, hvor revolutionerende ny Andersens stil forekom samtiden.

Til disse få og mest negative anmeldelser kan føjes et par svenske, som ogsaa angår de 2 første hæfter.

29.12.1838 skriver Andersen begejstret til Henriette Hanck: »I Sverrig er udkommet *en original* Børnebog: »Lekkameraden« og tænk Dem, det er en Oversættelse af mine Eventyr« (BHH 309). Det drejer sig om »Lekkamraten. Vald samling af Sagor och Berättelser for Barn. Utgifven af J. W. L[iffman]. Första häftet.« Den blev anmeldt 20.12.1838 i Sveriges største avis på den tid, Aftonbladet, som skrev:

Bogen »innehåller nio sagor, hvaribland fem [»Elddonet«, »Rike-Pelle och Fattig-Pelle«, »Lilla Idas Blommor«, »Tumme-Lisa«, »Reskamraten«] af den så fördelaktigt kände unge Dansken Andersen, författare till Spelmanen från Svendborg och Improvisatoren, tvenne [»Hans och Greta«, »Den Fattige och den Rike«] af bröderne Grimm, en [»Fogelboet«] af [Christoph v.] Schmidt och en [»Rübezahl«] af Musäus. Allesammans äro väl valde, men serdeles de af Andersen, hvilkas muntra, lifliga och färgrika stil är ganska lämplig att roa den klass af läsare, för hvilken de äro ämnade. Bland dessa utmärka vi isynnerhet *Rikepelle och Fattigpelle*, såsom ej allenast den bästa i närvarande samling, utan äfven en af de bästa i hela denna genre vi haft tillfälle att se.«

Denne omtale underholder han Henriette Hanck med i sit næste brev til Odense: »mine [eventyr] giver man Prisen« (BHH 313). Det er noget andet end at blive sat i skygge af skrivekuglen Molbech! - Men han har næppe vidst, at samme dag - 20.12.1838 - stod der ogsaa en anmeldelse i Dagligt Allehanda:

»De Andersenska Sagorna synas oss röja en verklig talang i denna genre, synnerligast de båda *Tumme-Lisa* och *Lilla Idas Blommor*, hvilka tyckas egentligen beräknade på små Flickor. De andas en så ren, oskuldsfull barnafromhet, att de äfven af äldre personer kunna läsas med nöje. Sagan om *Reskamraten* såväl som den om *Elddonet* äro båda Goss-Sagor. Den förra är rätt vacker i början, men sjunker under fortsättningen stundom till en enfald, som nog rätt mycket närmer sig pjoller. Båda synas emellertid på det hela böra rätt mycket roa de läsara, för hvilka de egentligen äro ämnade [...]

Sagan om *Rike-Pelle och Fattig-Pelle* skulle vi vilja utgallra ur ifrågavarande häfte. Den tillhör en genre, som mycket är i svang hos vår allmoge. Väl eger den i framställningssättet ingenting egentligen 132 klandervärdt, men dess tendens är mindre sedlig, såsom skildrande, icke redlighetens seger öfver ondskan, utan den sluga elakhetens öfver den dumma. Det ä visserligen ej vår mening, att man i barnböcker skal predika moral, men man bor åtminstone noga undvika allt hvad som kan ega äfven den aflägnaste skynt af motsatsen utafdet strängt sedliga. För öfvrigt vilja vi ej härmed hafva sagt, att boken för denna enda Sagas skull är förkastligt. En far eller lärare, som sätter den i handen på sitt barn, kan lätt supplera den moraliska tillämpning Förf. har underlåtit, och i allmänhet anse vi oss med skäl kunna rekommendera detta lilla arbete som en ganska passande barnlektyr.«

Hauch havde moralske betænkeligheder ved *Fyrtøiet* men ikke ved *Lille Claus og Store Claus*. Her er det omvendt! Hvad Andersen har tænkt, vides ikke, men i hvert fald figurerer ingen af de to eventyr på hans meget omfattende oplæsnings-repertoire, og han blev mere sparsom med at genfortælle folkeeventyr.

Af brevene fremgår det, at 2. hæfte har gjort større lykke end 1. Allerede 10.6.1835 skriver Signe Læssøe til Henriette Hanck - uden overhovedet at nævne 1. hæfte: »I hans sidste smaa Fortællinger er den Liden *Tommelise*, som er saa allerkjereste, saa reen poetisk, at jeg ret længes efter den skal blive trykt for ret tidt

at qvæges i disse milde Straaler fra Poesiens sande Sol -« (BHH 114).

Hauch lod til en forandring omgående høre fra sig 24.12.1835:

»Inderlig Tak for den anden Deel af Deres Eventyr, som jeg med megen Fornøielse har læst. Det første Eventyr forekommer mig at være baade smukt og betydningsfuldt, og Reisekammeraten anseer jeg for at være endnu bedre. At det er den Døde, der saaledes belønner og gjengjelder den stakkels Johannes Velgjerning, er en god Opfindelse. [Ja, det er jo selve grundtanken - overtaget direkte fra folkeeventyret.] Især er den Dødes natlige Tog med Prindsessen til Troldens Bolig phantastisk skjønt. Jeg havde kun ønsket, at man endnu havde faaet Noget at vide om, hvorledes Prindsessen uden sin Skyld var faldet under Fortryllelsen; derved vilde man have faaet større Interesse for hende. [Igen følger Andersen folkeeventyret, som heller ikke motiverer troldens magt over hende.] I den mindste Fortælling har De heldig løst den Opgave at fortælle Noget, der kan more og tilfredsstillende Børn, uagtet den egentlige Betydning først skal og kan forstaaes af den Voxne. Jeg sætter rigtignok disse tre Eventyr betydelig over dem, der staae i første Deel [...] Deres Bog har William faaet, der forsikkrer, at han holder meget af Dem derfor. Han er den af vore Børn, der røber meest Phantasie, og har i stor Spænding hørt paa alle tre Eventyr« (BtA 191 ff).

12.2.1836 skriver Henriette Hanck: »Det morede mig meget at læse 133 Deres Eventyr, »Tommelise« er saa nydelig; »Den lille uartige Dræng« grumme comisk, De vinder rigtignok Efterslægten« (BHH 124).

Ingemann, der ikke havde brudt sig om det 1. hæfte, har åbenbart heller ikke ladet høre fra sig om det næste. I hvert fald skrev Andersen 11.2.1837 til ham: »Med det Allerførste skal De faae et nyt Hefte Børne-Eventyr, som De jo ikke holder af« (BfA I 369). Allerede 2 dage senere spørger Ingemann forbausset i et langt brev: »Har jeg læst rigtig, og troer De, at jeg *ikke* holder af Deres Børneeventyr? 2det Hæfte holdt jeg *særdeles* meget af, og det har jeg givet til flere Børn. Hvad jeg havde mod 1ste Hæfte, har vi talt om; men jeg veed ikke rettere, end at jeg har sagt Dem, hvor kjært 2det Hæfte var mig« (BtA 281). Dermed var sorgen slukket.

7.1.1837 giver A madam Iversen i Odense, bogtrykkerens enke, en overraskende besked: »Hvad mon Tante Augusta [datteren i huset], som ikke kan lide mine Børne-Eventyr, siger til, at *Heiberg* erklærer disse at staae høit over »Improvisatoren« og »O.T.«, og at Eventyrene ville give mig det største Navn i vor Literatur fremfor Romanerne?« (BfA I 366). Og som et ekko heraf hedder det en månedstid efter i brev til Ingemann: »Heiberg siger, det er det Bedste jeg har skrevet« (BfA I 369). Det lyder ikke 100 pct. overbevisende. For det første havde Heiberg på dette tidspunkt ikke læst Improvisatoren og næppe heller O.T.. Dernæst har han aldrig offentligt udtalt sig om eventyrene. For det tredje er det udelukkende i disse to samtidige breve A påberåber sig Heibergs autoritet i denne sammenhæng, i begge tilfælde over for tvivlere som skal overbevises. Endelig minder selve formuleringen i første brev mistænkeligt om støbeformen for Ørsteds berømte vurdering fra marts 1835 (p. 127).

EB I:1-3 1835-37

Det nye hæfte fik kun én offentlig kritik, men til gengæld omfatter den hele Første Samling, er hævet over moralske anfægtelser og sproglige bekymringer og tager stilling til digterens spørgsmål i »Til de ældre Læsere«: Skal jeg fortsætte eller slutte med at fortælle eventyr? Anmeldelsen stod i Kjøbenhavnsposten 18.7.1837 (godt 3 måneder efter udgivelsen af hæfte 3) og er signeret l.n.. Da Orla *Lehmann.*, digterens ungdomsven (MLE I 109), på det tidspunkt var redaktør af avisen, er det nærliggende at gætte på ham som anmelderen. Så vidt det kan ses har Andersen aldrig omtalt netop denne kritik, som i høj grad må have opmuntret ham:

»Det har undret os, at der endnu ikke har viist sig nogen offentlig Bedømmelse af *H. C. Andersens* »Eventyr fortalte for Børn«, efter at 134 Samlingen af dem i omtrent et Par Maaneder har været sluttet med det udkomne 3die Hefte, og skjøndt Forfatteren i dette sidste saa godt som udtrykkelig udbeder sig en saadan offentlig Dom. Ligegyldighed hos Publicum kan det neppe være, thi saavidt vides have de *Andersenske* Eventyr, ikke alene fundet Indgang og venlig Modtagelse hos dem, for hvem de ere fortalte, men de ere ogsaa almindelig anerkendte og læst med Fornøielse af de Ældre. Vel beretter Forfatteren, at ingen af hans Arbejder ere blevne saa forskjelligt vurderede som dette. »Medens enkelte Mænd«, siger han, »paa hvis Dom jeg sætter stor Priis, have tillagt dem meest Værd af hvad jeg har skrevet, meente Andre, at disse Eventyr vare høist ubetydelige og raadede mig til ikke at skrive flere«. Men denne Forskjellighed ligger dog snarere i selve Digtarten, end den alene skulde gjelde *Andersens* Eventyr. Til at glæde sig ved, eller endog blot med Interesse følge et Barneeventyr, udkræves der for den Ældre en særegen Modtagelighed, som langtfra Alle ere i Besiddelse af, og Forfatteren maa derfor ikke undre sig over, at han hos Mange kan

finde Lunkenhed og Ligegyldighed for disse sine Aandsfostre. Den der derimod er inde i Eventyrenes Verden og med Børnene formaaer at leve i Phantasiens Rige, han maa vist give *Andersen* det Vidnesbyrd, at han i dette Rige er den dygtigste og interessanteste Fører man kan ønske sig, og kan man end ikke med hine Mænd være enige i at Eventyrene som Samling ubetinget skulde være det mest værdifulde, *Andersen* har skrevet, saa ere der dog efter vor Mening Nogle blandt dem, der uden at tabe kunne sammenstilles med det Bedste, der er leveret i denne Genre. Vi mene hermed især »Tommelise« og »den lille Havfrue« - hvilke begge ere Digterens egen Opfindelse; ligeledes »Reisekammeraten«; skjøndt vi dog ikke kunne undlade at anke over, at Fortælleren i den Slutningsapostrophe, hvormed han i »den lille Havfrue« henvender sig til sine barnlige Tilhørere, forlader det poetiske Gebet, indenfor hvilket den hele Fortælling forresten saa fortræffeligen er holdt. Vi tør holde os overbeviste om, at Samlingen tidlig eller sildig vil blive en almindelig yndet Bog baade for Børn og de Ældre, der med Aarene ikke have tabt Muligheden til at gjenføde deres Barndoms Drømme; og vi haabe, at Forfatteren, i den Yndest, hans Eventyr ville vinde, vil see sig kaldet til, fremdeles at forøge dem, ved Udarbejdelsen af de Ideer, som i denne Henseende maatte frembyde sig for ham.«

Ligesom i denne anmeldelse går den private brevkritik af hæfte 3 udelukkende på Havfruen, ikke en lyd om den lige så berømte Keiser. Også denne gang har Hauch et forbehold, men i stedet for at meddele *Andersen* det, betror han sig til Ludvig Bødtcher i brev af 22.5.1837: »*Andersens* lille Havfrue har jeg læst med Fornøielse, det 135 vigtigste, jeg derimod har at indvende, er, at en Havfrue, der føler saaledes, allerede havde Siæl i Forveien, og ei behøvede at erhverve den. I Fouqué's »*Undine*« er Modsætningen mellem den stormende, sig selvudsplittende Livsfylde, der ligesom Havskummet mangler Centrum, og den derpaa nedslaaende guddommelige Funke fra en højere Verden meget sandere tænkt, og derfor skønnere. *Andersen* er for Resten et Menneske, i hvis Bryst der slaaer et virkeligt Digterhierte, og der, hvis han blot ganske aflægger sin Ungdoms Ledeløshed og vorder en Mand, kan præstere noget Udmærket; og meget har han jo allerede skienket os« (Tilskueren 1903, 841).

Da Henriette Hanck første gang omtaler hæftet, er det i en pudsig sammenhæng som et PS til brev af 22.9.1837: »Fr. Schleppegrell kan jeg hilse fra [...] Jeg havde laant hende det sidste lille Hefte af Deres Eventyr, og hun forsikrede mig, at hun havde læst den lille Havfrue 5 Gange igjennem, og grædt hver Gang, der laa og en stor Taare med Sminke i, paa et af Bladene, det ærgrede mig ordentligt, at den lille Havfrue skulde begrædes med en sminket Taare« (BHH 205). Først 30.3.1838 meddeler hun kort sit eget indtryk: »deres Eventyr have altid interesseret mig særdeles; især: den lille Havfrue der efter Improvisatoren har tiltalt mig meest af Alt hvad De har skrevet, der er en saa forunderlig Duft over disse Arbejder, jeg kan ikke sige hvad det er; men noget guddommeligt er det vist der maa fortrylle Alle« (BHH 221 f).

Fredrika Bremer, som i flere breve havde skrevet indgående om hans romaner og lyrik, ja uden forbehold rost Agnete og Havmanden, kendte endnu i sommeren 1838 ikke eventyrene (BtA 651). Men af hendes brev 21.4.1839 fremgår det, at hun netop har læst hele Første Samling samt EB 11:1. Hendes begejstring for Tommelise er uden ende: »»De vilde Svaner« har jag tackat för några förtjusande målningar, men »Tommelise«, åh »Tommelise«! den är en klenod, en riktig juvel i sin sort! Grnan. Sommerhielm (den vän med hvilken jag här lefver) och jag ha haft alldeles obeskrifligt roligt af den lilla, obeskrifligt behändiga historien; och dageligen ännu utgör den ämne för skämtsamt tal emellan oss, och kommer nog alltid att vara det« (BtA 654 f). Også Havfruen sætter hun højt: »Det är ett stycke fullt af djup, skön och målande poesi. Men jag håller med Er att det icke är för barn. Der är ett djup af smärta, som nästan öfverstiger mensklig fattning, och som vore mäktigt af att sönderslita ett barns själ. Jag hade som barn helt visst blifvit galen af den lille Haf-frue« (BtA 654). Andre titler nævnes ikke i det udførlige brev på over 5 tryksider. Det har sin forklaring, som hun ikke lægger skjul på: »oaktadt min glädje öfver »Tommelise«, så roper jag dock på Er bästa Herr Andersen, att skrifva »Eventyr for barn« af en annan art, - af en annan art särdeles, 136 än alla de barnhistorier i boken, som icke ha Er til Orig.-författare [...] I Improvisatoren och i Spillemanden har Ni visat oss de ljufligaste scener ur det *sanna* barn- och naturlifvet. Jag tillstår, att jag och många i Sverige med mig sätta dem öfver alla barnsagor. Dock lefve Tommelise!« (BtA 655).

Det er noget nær samme besked Ingemann tidligere havde givet ham (jfr. s. 128).

Til samtidskridkken hører også, at da *Andersen* havde jamret over, at hans kvindefigurer - det er Agnete og Maurerpigen det drejer sig om - ikke gjorde succes (BHH 504), mindede Henriette Hanck 15.2.1841 ham om, at »De glemmer den lille Havfrue, jeg har aldrig hørt nogen have læst den uden at finde den saa ubeskrivelig smuk« (BHH 515).

EB II:1 1838

Skønt hæftet indeholder et af A's mest berømte eventyr, *Den standhaftige Tinsoldat*, fik det kun én anmeldelse, nemlig i Berlingske Tidende, som ikke tidligere havde omtalt eventyrene, men 1.11.1838 skriver den:

»Der var en Tid, da man meente, at det kun var Tydskerne, der kunde skrive for Børn, og at vi Danske i denne Henseende maatte lade os nøie med Oversættelser. Men den Opmærksomhed, man især i den senere Tid skjænker Børneopdragelsen, og hvorpaa de heldbringende Asyler give et saa skjønt Exempel, har og vil sikkert fremdeles virke til, at ogsaa danske Forfattere forsøge sig i denne Retning.

Til disses Tal hører Hr. *H. C. Andersen*, og hans tidligere udgivne Eventyr, ligesom den nuværende Samling, der indeholder tre Smaafortællinger [...] kunne ved den naive Barnlighed, der karakterisere dem, ikke andet end vække Interesse hos Børn, ligesom Andre maa ønske snart at see flere lignende Eventyr fra samme Haand.«

Men inden denne tomme anerkendelse havde Andersen faet brev fra Henriette Hanck, som 27.10.1838 skrev: »Deres Eventyr har jeg faaet for længere Tid siden, de ere *nydelige*, den standhaftige Tinsoldat gjør jeg mindst af endskjønt der ere flere Vittigheder i, det forekommer mig, ja, nu leer De vist af mig, som om Forfatteren medens han skrev den maae have været ganske grusom indtaget af Jfr Grann! De vilde Svaner har alt hvad man kan forlange af et Eventyr, og desuden den yndige poetiske Indledning, der er noget saa rørende ved Søsterens urokkelige Hengivenhed for Brødrene især behager det mig særdeles at 137 den yngste og kjæreste Broder beholdt Svanevingen. Den lille Gaaseurt er og bliver dog blandt alle min Yndling, den synes Fader ogsaa bedst om!« (BHH 283).

Og 9.12.1838 gav Ingemann ham, som sædvanlig, ordentlig besked om sin mening: »Den simple, hjertelige Tone, De i disse Eventyr ret har faaet Greb paa, er ogsaa i denne Fortsættelse smukt bevaret. Fortællingen hos M. Winther om de elleve Svaner har vundet meget i Deres Fremstilling, idet De har udeladt adskillige stygge eller forslidte Træk, (som Dronningens Nedkomst med Hundehvalpe og den onde Stifmoders Straf i Spigertønden), og tilføiet mange selvopfundne, nydelige Træk. Gamle, bekjendte Sagn og Eventyr kan saaledes unegtelig vinde endeel ved blot at omskrives med en poetisk Pen; men naar de ikke fremtræde som aldeles gjenfødte i en heel ny Form (f.Ex. som Romance eller dramatisk Eventyr), bliver Omdigtningen dog ligesom en ny, forbedret Udgaave af, hvad enhver Fortæller dog ogsaa i Et og Andet varierer og udsmykker, - Ideen faaer en ny Klædning, men ingen ny Skabning. Jeg foretrækker i denne Henseende de 2 første Fortællinger som heelt udsprungne af Deres egen Opfindelse. De livsglade Stemninger troer jeg imidlertid, man helst maa vælge, naar man componerer Eventyr for Børn. Kunde Livets tragiske Alvor blive levende for de Smaa, ved at de saae Kjærlighedens og Poesiens Misforhold til den ideeløse Endelighed i Blomstens og Sangfuglens Undergang, vilde det dog vist være for tidligt at røre ved den Streng i Barnegemyttet. Det Hofmannsk ironiske Lune, hvormed De har lagt Liv og standhaftig Kjærlighed i Tinsoldaten og piint ham til at ville skrike eller græde Tin - hvis det passede sig, for tilsidst at smelte til en Klat (der dog lignede et lille Hjerte), som Bold for den »Troid i Daasen«, der aabenbarer sig i Drengeluner uden Grund - det Bittre i denne Spøg er vel ogsaa mere for de Store, end for de Smaa. Dette siger jeg kun for de følgende Børne-Eventyrs Skyld, hvortil jeg vilde ønske, De vilde vælge de mildeste, menneskekjærligste og meest livsglade Stemninger og Phantasier, der maatte blive Dem tildeel« (BtA 292 f.).

Ganske vist fulgte Andersen ikke i de 2 følgende hæfter rådet om at holde sig til de mest livsglade stemninger (jfr. bl.a. *Paradisets Have* og *Rosen-Alfen*), men han drog en anden konklusion: Undertitlen »fortalte for Børn« forsvandt fra og med 1844.

Tinsoldaten optog Molbech i sine Udvalgte Eventyr og Fortællinger 1843 og gav det det skudsmål, at det er »et af de bekiendte *Andersenske*, hvilket jeg betragter som et af de heldigste, og i sin Art eiendommeligste af denne Digter« (indledningen XV). Iøvrigt kan det næppe være andre end Andersen Molbech tænker på med flg. sætning fra indledningen: »At ville fortælle Eventyr for Børn eller Almuen paa en eller 138 anden særegen Viis, eller [...] i en saakaldet *barnlig* Stil og Tone, er kun at fordærve dem paa en smagløs og uforstandig Maade« (XIV).

EB II:2 1839

Også denne gang blev det kun til én anmeldelse, nemlig i Den Frisindede, et Ugeblad af blandet Indhold, redigeret af Claudius Rosenhoff, som i høj grad var »frisksindet«. Den stod at læse 29.10.1839 (ej i BFN), kun 10 dage efter at hæftet var udkommet:

»indeholder 3 Eventyr, med hvis Composition Forf. neppe har været aldeles heldig. Det første, »Paradisets Have«, udmærker sig ved en lang Episode om Vindene, der vel i og for sig kan være ret smuk, men griber aldeles ikke ind i Hovedhandlingen. Kundskabstræets forbudne Frugt er her hverken meer eller mindre, end - et Kys paa Paradisets Fees Mund, en Idee, der hverken er ny eller maa kunne tiltale den *barnlige* Phantasie som noget særdeles Fristende, - i saa Henseende ere vistnok Biblens *Æbler* mere tillokkende. - Det andet Eventyr, »den flyvende Kuffert«, har just heller intet Tiltrækkende for Barneverdenen; et Sted bliver Forf. endog »politisk«, det hedder nemlig S. 37: »Vort eneste Nyhedsbud er Torvekurven, men den snakker saa uroligt om Regjeringen og Folket; ja, forleden var der en gammel Potte, som af Forskrækkelse derover faldt ned og slog sig i Stykker! Den er *frisksindet*, skal jeg sige Dem!« - Det tredje Eventyr, »Storkene«, mangler den væsentlige Bestanddeel, der sikkert bør characterisere ethvert Eventyr, nemlig: at det maa kunne *fortælles*; men hvad her er at fortælle af, kunne idetmindste vi ikke finde. - Ret pudseerligt er det Indfald:

»Storkeungerne gjorde deres Ting saa nydeligt, at de fik *Udmærket Godt med Frø og Slange*.«

Også af brevene fremgår det, at der er delte meninger om hæftet. Allerede i samme oktober måned, da det udkom d. 19., rapporterer Andersen til Henriette Hanck: »»Den flyvende Kuffert« synes meest at behage af dette Hefte, og dog er »Storkene«, unægteligt, det meest afrundede« (BHH 385).

Først 9.11.1839 giver Henriette Hanck sin mening til kende: »Jeg har læst Deres Eventyr paany med megen Fornøjelse, jeg veed ikke hvilket af dem jeg skal foretrække, Storkene ere allerkjæreste; men den flyvende Kuffert er saa vittig, hvad der især har moret mig er den Yttring at man mærker paa en Bog at den er af en Dame, ved den Reenlighed der gaaer igjennem den, skriver jeg nogensinde en Bog mere som jeg dog neppe tror, vil jeg ikke som i Tante Anna, hænge Gardiner op i den, eller endnu mindre som Frederikke Bræmer, lave 139 Mad! [...] *Paradisets Have* er saa poetisk og smuk; men da jeg igjen læste det, forekom det mig som om det ikke ret egnede sig for Barnet, det modsiger imidlertid mine smaae Elever, det er det allersmukkeste forsikkre de, det samme sige de paa Guldensteen« (BHH 388).

18.11.1839 skrev Ingemann, som kendte indholdet fra Andersens sommerbesøg i Sorø: »Venligst Tak for de sidste Børne-Eventyr, hvormed De fornøiede os i Sommer, og som nu atter har moret os! »Paradisets Have« og »Storkene« holder jeg meest af [hertil i fodnoten: Det første hører til de fortrimgste Eventyr, jeg kjender. Min Kone finder det ligeledes saa udmærket smukt]. »Den flyvende Kuffert« er mig mere et lystigt satirisk Indfald, end et Barne-Eventyr« (BtA 297).

Da Andersen kolporterer Ingemanns dom videre til Henriette Hanck, kan han desuden oplyse: »Heibergs synes slet ikke om Paradisets Have, ansee Lykkens Kalosker for et udmærket godt Eventyr« (BHH 394). Det første lyder sandsynligt, men Heibergs takkebrev for Kaloskerne (p. 147) er en smule maliciøst.

EB II:3 1842

opnåede én kort, men meget rosende anmeldelse i Kjøbenhavnsposten 23.12.1841:

Ole Lukøie og *Svinedrengen* er »de mest naive af disse fire yndige Smaa-Eventyr. »Rosen-Alfen« er fortalt efter en gammel italiensk Novelle, og »Boghveden« en Fabel i en meget smuk Form. At Andersens naive Eventyr ogsaa ere tiltrækkende for Andre end Smaabørn, er altfor bekjendt, til at det behøver at gjentages, deres Overførelse og smukke Udstyr i andre Sprog vidner tilstrækkeligt om deres anerkjendte poetiske Værd, hvorvel der dog nødvendigviis maa gaae meget tabt af den oprindelige Naivitet og de skjelske Vendinger og Udtryk, som de have i deres danske Originalsprog.«

Men samtidig er Andersen nu ogsaa blevet genstand for Corsarens satire. 31.12.1841 vælger bladet en enkelt scene fra *Ole Lukøie* ud og giver flg. »tolkning«:

»Vi tør næsten bande paa, at H. Andersen i denne Bog (Pg. 11) har ville tage Revanche for den Maade, hvorpaa flere af hans nyere Værker ere blevne behandlede. - En Stork var saa uheldig at komme til *Ænder* og andet saadant Fjerkræ, til hvilke den taler om Africa og Pyramiderne (Africa? Er det ikke »Maurerpigens« og »Mulattens« Hjem?) »Men *Ænderne* *forstode ikke*, hvad han sagde, og saa puffede de til hinanden: »Skal vi være enige om, han er dum?« (Gik det ikke saaledes til med »Maurerpigen« og »Mulatten«?). - Nu vare de endvidere vittige over den stakkels Stork og kom saagar med Personligheder (»det er nogle 140 deilige tynde Been I har,« sagde en Kalkun, »hvad koster Alen?«);

men Storken saae og hørte dem med taus Foragt. Og tilsidst kom da ogsaa En, der forstod den (en høi

Person?), og lukkede op for den og lod den flyve til Syden (ligger Constantinopel ikke mod Syd?), hvorover da Ænderne bleve meget misundelige. - Den stakkels Stork! At den ogsaa skulde komme til at tale for Ænder! Børnene ville vist føle megen Medlidenhed, naar de læse denne Historie.«

Tidsskriftet For Literatur og Kritik (udg. af Fyens Stifts literære Selskab, red. af kirkehistorikeren Ludvig Helveg) har i bd. 6 1848 en artikel af Frederik Sneedorff Birch om danske læsebøger. Da *Boghveden* er optaget i en ny læsebog bemærker anmelderen: »Det har altid vakt en uhyggelig Følelse hos Anm., naar en Plante er bleven fremstillet som Symbol paa noget Ondt, uden at dertil i dens Natur fandtes den allerringeste Anledning. Lad en Giftblomst, en Skarntyde, Bulmeurt o.s.fr. fremtræde som et saadant Symbol; - men nu Boghveden! - en uskyldig, for Menneskene høist vigtig Væxt; hvorved har den forskyldt at skulle opstilles som Repræsentant for Hovmodet? [...] Anm. maa derfor paa Boghvedens Vegne anmode sin personlige Ven H. C. Andersen om at restituere den nævnte Plantens Ære og at give den en passende Fyldestgjørelse ved i en anden Digtning af forskjelligt Indhold at lade dens gode Egenskaber vederfares den Ret, de fortjene.«

Af brevkritik findes intet af betydning - undtaget et brev fra et lidt senere tidspunkt.

Da Andersen havde skrevet eventyrkomedien *Ole Lukøie*, sendte han den til Hertz og bad om en udtalelse om dens sceniske værd. Hertz svarede også 10.3.1850, men det er mere eventyret end komedien han skriver om, og han bekræfter at figuren forekom samtiden ny:

»Allerede for nogle Aar siden glædede jeg mig over et Par Træsnit (jeg troer til en af Gersons Børnebøger), hvor Ole Lukøie paa en sindrig Maade var fremstillet som en til vore Folkesagns Mytherække hørende, egen Person, ligesom Nissen, Ellefolk og Desl. Det var en ganske ny Idee; jeg veed ikke, hvem den oprindelig skyldes, men det er en virkelig Acquisition i vore Folkesagns Mythologi, lige kjærkommen for Digteren som for de bildende Kunstnere. I Deres Eventyr har De (og meget muligt har jeg her *primus motor*) udviklet Ideen om ham videre, og blandt Andet ved at gjøre ham til en Broder af Døden givet denne fortræffelige, lille Patron, saaledes som Folketroen og Børneverdenen hidtil har kunnet tænke sig ham, mere Indhold og Dybde. Pedersen har i sine Træsniets-Tegninger også vidst at give ham et meget characteristisk Physiognomi. At De endelig nu har gjort ham til en Person i et Drama, er en lykkelig Tanke, der endnu oftere maa kunne benyttes« (BtA 246).

141

Dødningen (Digte 1830)

Bogen, der udkom 2.1.1830, opnåede to store tidsskriftanmeldelser. Det toneangivende Maanedsskrift for Litteratur (1829-38) bragte i bd. 3, 1830, 162-72, »en særdeles anbefalende Recension af Molbeck, der ret glædede og oplivede mig«, som A skriver i Levnedsbog, 196. C. Molbeck var da også så positiv over for digtene, at A brugte ham som privatkonsulent til sin næste samling, Phantasier og Skizzer (jfr. BtA 514, BfA I 52), men hans kritik af eventyret kan næppe have opmuntret A:

»Bogen sluttet (S. 105-136) med »et fyensk Folke-Eventyr: *Dødningen*«; som ikke fattes poetisk Stof - en faderløs Yngling redder et Liig fra Mishandling; (Hensigten med denne er ikke forstaaeligt nok fortalt) den Døde belønner ham ved siden at slaee sig til ham som Staldbroder paa hans Vandring ud i den vide Verden, og hielpe ham til at blive gift med en fortryllet Kongedatter - men hvis Behandling vi maae ansee for mislykket. Forfatteren har forfeilet *den* episke Tone, hvori saadanne Eventyr maa fortællles; i det han har villet smykke det med for meget broget Stads i hans egen phantastiske Maneer; og har udmalet det med en undertiden ganske indholdsløs Vidtløftighed, og i en Tone, hvori der snart ligger alt for meget subjectivt og for megen søgt Pudseerlighed; snart en utidig Elegants i Udtrykket, som ikke passer til Folke-Eventyrets Sprog; eller en pludselig Overgang til det mest trivielle og lave Hverdagssprog (f.Ex. »begge *Pusselankerne* gik paa hende som *nogle* Trommestikker.« S. 119). I et *Folkeeventyr* venter Ingen sig at læse en Sommeraften saaledes beskrevet: »Myggene opførte deres luftige *Françaiser*; og Frøerne sadde som fugtige Spillemand, og qvækkede et lystigt Chor i deres dybe *Orchester*« o.s.v. og ligesaa lidt venter man sig at finde »*Werther* og *Sigvart*« eller *Hogarths* Kobbere anførte; eller hvad der S. 131 siges om det »arme unge Menneske«, der før var »saa naturlig, saa elskelig; men *talte nu ganske som en Claurensk Bog*.« Det klinger underligt, naar Forf. med ironisk Pathos udraaber (S. 131) »O! dette Smiil, dette Smiil kunde have giort Lykke baade i en Roman, og paa Theatret!« og strax ovenpaa i en ganske anden Sprogart: »*Hille den!* hvor blev ikke den gamle Konge glad.« - Vil Forfatteren, som han lover, fortælle flere af de danske »tildeels lidet bekiendte Eventyr«; hvilke »det var hans største Glæde som Barn at 142 høre fortælle«: da var det ønskeligt,

at han ikke just, som han bebuder »saaledes vil behandle dem«. Tiecks mesterligt fortalte Eventyr, og den ypperlige Fortælling i Oehlenschlägers klassiske »Vaulunders Saga«, ere nyere Mønstre, hvis rene Toner vi da heller maatte ønske at gienfinde; og Forfatteren behøver desuden mere Studium af ældre tydske og danske Folkebøger og Eventyr. Den snart pathetic- alvorlige, snart ironisk-spøgende, snart barnagtige Tone frembringer i vor Forfatters Eventyr en uheldig Blanding, som en saadan Digtning slet ikke taaler. Aldrig har han som Barn hørt et Folke-Eventyr saaledes fortælles; thi der falder egentlig al Ironie i Formen bort; det Lystige, Spøgende, Spottende maa ligge i Stoffet, i Situationerne og Charaktererne selv; og selv det mest Vidunderlige, Overnaturlige og Overdrevne maa finde den samme Tone, det samme Udtryk af subjectiv Overbeviisning, som det ganske Rimelige og Naturlige. Om endog et Eventyr kan fortælles ironisk eller komisk, saa maa det være en heel giennemført, dybere liggende Tone; og Fortælleren maa ikke i een Periode skrive alvorligt, i den næste drive Skiemt med sin egen Alvor.«

Stort bedre gik det ikke i Dansk Litteratur-Tidende (grundlagt 1811, men udkonkurreret af Maanedsskriftet 1836). Nr. 6, 1830, 81-88, har en grundig anmeldelse (usigneret, men iflg. H. G. Olrik: Hans Christian Andersen. 1945.179 vist skrevet af professor Jens Møller, som i hvert fald var redaktør i perioden 1830-33) med diverse forbehold over for digtene og nærmest afvisning af eventyret, delvis med samme argumenter som Molbechs: *Dødningen* »mangler ikke Interesse; men altfor ofte glemmer Forf., at det er et Eventyr, han fortæller, at det Barnlige og Underfulde her skulde fremtræde i nøie Forening, i en saa simpel og bramfri Fremstilling, som mueligt, uden at forstyrres af saadanne Bemærkninger, hvorved Forf. kun lader os vide, at han er belæst i Romaner og andre Digte, og endnu mindre af en ilde anbragt Satire. Mindst skulde man vente i et Eventyr at læse Tirader, som disse. »Af Verten erfarede vore Vandringsmænd, at de vare i Hjerterkonges Rige, en fortræffelig Regent, og nær beslægtet med *Silvio* Ruderkong, der er noksom bekjendt af *Carlo Gozzis* dramatiske Eventyr »*de tre Pommeranzer*«.« (Pag. 123). - »Det var som om han nylig havde læst *Werther* og *Siegwarth*, han kunde elske og døe.« (Pag. 126). »O, det var rørende at høre! det arme unge Menneske, der før var saa naturlig, saa elskelig, talte nu som en clarensk Bog; men hvad gjør ikke Kjærlighed? (Pag. 131)« [endnu flere citater af samme skuffe anføres, hvorefter anm. slutter med fig. ord:] Da nu Hr. A. bebuder, at han, hvis han seer dette Eventyr optaget med Bifald, vil saaledes behandle flere, maa man meget ønske, at han ikke ganske saaledes vil behandle de øvrige, og at han, førend han leverer en Cyclus af danske Folke-Eventyr, bedre gjør sig bekjendt med den 143 Indklædning, der stemmer overeens med Eventyrets Natur og Bestemmelse.«

Aviskritikken er minimal. Allerede 4.1. bragte *Kjøbenhavns-Posten* (1830-40 under J. F. Giødwards redaktion) en velvillig anmeldelse, uden omtale af *Dødningen*, og 26.2. (ej i BFN) refererede den Molbechs anmeldelse. *Dagen* (ved siden af *Berlingske Tidende* det førende organ i perioden, dog iflg. Heiberg 1842 det mest foragtede blad af alle i landet) begrænser sin omtale 22.3. til nogle spredte citater fra Molbech.

Når A læste sine tekster op på manuskriptstadiet var det ikke mindst for at fa en forhåndskritik, som han ofte var lydhør overfor. Iflg. Nicolaj Bøghs *Signe Læssøe-biografi*, 1877 (144-46) skal A med gevinst have brugt den praksis allerede i 1829: han har læst *Dødningen* for fru Læssøe, som så dagen efter sender ham et brev med forskellige indvendinger. Bl.a. skriver hun: »Gyser det ikke lidt i Dem, naar De tænker Dem, at Aanden af det kolde Marmor skulde give Pigen sin Haand, sin Skulder?« Bøgh konkluderer: »Gjennemlæser man Eventyret i den trykte Skikkelse, vil man see, at han har fulgt Fru Læssøes Raad, i alt Fald hvad Anken om Marmoret angaaer.« Det er ikke let at se, hvor i eventyret der skulle have forekommet en kold marmorånd. Derimod er det tydeligt, at brevet er fejldateret. Det omtaler nemlig digtet *Hvile paa Heden*, som først blev skrevet i sommeren 1830. Følgelig handler det ikke om *Dødningen*, men snarere om operateksten *Ravnen* fra 1832.

Men efter udgivelsen fik A et par meget kloge breve om eventyret.

Det første kom 31.1.1830 fra hans ældre digterven i Sorø, B. S. Ingemann, som livet igennem var en trofast rådgiver i æstetiske anliggender. Han er på bølgelængde med Molbech, men dels udtrykker han sig blidere, dels peger han på børneeventyret som et ideal: »Hvad Eventyret angaaer, da finder jeg det smukt paa alle de Steder, hvor De ligefrem fortæller eller skildrer uden at ville være humoristisk eller satirisk. Til slige Barneeventyr er den simple, naive, hjertelige Fremstilling vist den heldigste, hvorimod man ved selv at raillere med, hvad man fortæller, aldeles forfeiler Øiemedet og selv tilintetgjør al Virkning og poetisk Illusion. Musæus og Wieland har saaledes, efter min Mening, ofte selv forstyrret Hovedindtrykket af deres Fremstillinger ved utidig fornem Plaisanterie og Jagen efter Vittighed. Den uskyldige Barneverden, man vil føre Phantasien tilbage til, maa man først selv heelt hengive sig til, naar man vil fremkalde den for Andre. At De dertil er istand, seer jeg paa enkelte Steder; men denne Tone har De ikke vedligeholdt« (BtA 254 f).

Med samme brev fulgte et bilag fra fru Lucie, som havde sin egen 144 mening: »Begyndelsen af Fortællingen finder jeg meget heldig, Naturbeskrivelserne synes mig sande, man kommer strax til at interessere sig for Johannes, og den hele Situation ved Faderens Liig og siden paa Kirkegaarden er der noget meget Sandt i, og Afskeden med den lille Nisse finder jeg særdeles naiv; men den varslende Drøm, (skjøndt den staaer meget godt i Forbindelse med Begyndelsen) synes mig, vækker tragiske Forventninger, som da de ikke blive opfyldte, efterlader en Slaphed. Ideen, at Johannes opofrer al sin Eiendom, for at en fremmed Mands Liig skal hvile roligt i Graven, er i sig selv meget smuk; men Scenen i Vaabehuset troer jeg aldeles ei

er udført som den burde, der er Materialier nok til at gjøre den rædselsfuld; men den er i mine Tanker slet ikke bleven det; derfra og til Enden synes det mig, at De selv er bleven kjed af Fortællingen og har været uvis om, hvad De vilde gjøre med den; kun hvor de smaae Alfer komme frem, er den trohjertige Tone bevaret, som er angiven i Begyndelsen. De smaae Barndoms-Alfer synes ogsaa i det Hele at være Deres gode Genier, og hvor de leve i Phantasie og Hjerte, der troer jeg ei, der er nogen Fare for, at Forstanden skal fortabe sig i det glimrende Steenrige; Smaa-Alferne vil nok vise den rette Vei gjennem den klare, blaae Luft« (BtA 368).

Det turde være evident, at disse to breve fra Sorø har været vejledende for omskrivningen til *Reisekammeraten*.

Endelig en kontant besked fra Augusta Søeborg, den yngste datter af hans gamle velgører, bogtrykker Iversen i Odense, som 27.3.1830 meddelte ham, at »det fyenske Eventyr holder jeg oprigtig talt ei just meget af; det er af den Natur, at det let trætter, sligt eventyrligt smager mig meget godt, som *Kryderie* betragtet, men noget heelt heraf bliver aldrig min Yndlings-Lectüre, jeg veed jo at Modetonen stemmer for det Eventyrlige, og Overnaturlige, men her følger jeg aldrig Strømmen!« (A-iana VII, 53).

145

Lykkens Kalosker (Tre Digtninger 1838)

Bogen udkom 19.5.1838. Den første omtale, kort og drilagtig, findes allerede i Fyens Stiftstidende 28.5.1838 (ej i BFN):

»Hr. H. C. Andersen har udgivet trede Digtninger, benævned: »*Lykkens Kalosker, en rigtig Soldat og det har Zombien gjort.*« Aldeles ikke for at chicanere den talentfulde Digter, men blot for en Slags Aabenhjertigheds Skyld, tillader Man sig at yttre den Formening, at Forfatteren ikke har havt Førstnævnte paa, da han skrev de to sidstnævnte af Digtningerne.«

Henriette Hanck skyndte sig i brev af 9.6.1838 at forsikre Andersen om, at notitsen ikke skyldtes Carl Bagger, som nu var bladets redaktør: »det er bestemt en Witz Ganskelidtraaden selv har hemplet sammen [...] jeg gjenkjendte hans Skrivemaade. De maae hos ham undgjælde at Thomsen oftere fordeelagtigt har omtalt Dem, eller ogsaa er De Martyrer for Deres Bekjendtskab med og Besøg hos os« (BHH 261). Boghandler, kancelliråd Søren Hempel ejede Fyens Stiftstidende, mens Hanck-familien ejede byens anden avis, Fyens Stiftsavis (grundlagt af Henriette Hancks morfar, bogtrykker Iversen), som Ove Thomsen var redaktør af.

Men værre var det, at professor F. C. Petersens nystartede Tidsskrift for Litteratur og Kritik i 2. bind for 1839 bragte en stor og temmelig nedladende anonym anmeldelse:

»»Malere og Digttere have altid havt Lov til at vove, hvad det skal være!« siger en gammel Digter [Horats i *Ars poetica* (1.9 f)] og mange yngre Digttere synes at have gjort dette til deres Valgsprog, maaskee uden at kjende dets Ophavsmand; thi ellers vilde de maaskee have erfaret, at han ogsaa taler Noget om Feberdrømme og mener, at der er Maade med denne Digterens Frihed, at Eenhed, sund Sands, Menneskeforstand og andre Ubetydeligheder skulle findes i et Digt. Men, som sagt, der gives Poeter, som ikke tage sig disse Fordringer saa nær [...]

Vi have ikke uden Grund sat disse Bemærkninger i Spidsen for de faa Ord, vi ville sige om Hr. Andersens Digtninger.«

Derefter følger et indgående referat af eventyret, hvor kun en parentes i forbindelse med volontørens lyst til at se ind i folks hjerter 146 skal gengives: »han spadserer igjennem Hjerterne sig til liden Glæde (*old tricks!* det Samme have vi engang læst hos en Tydsker).«

Konklusionen lyder: »Læserne ville maaskee forlange, at vi skulle sige dem, hvad der er Ideen i dette Eventyr; vi vilde gjerne, men nødsages til at tilstaae, at vi ikke kunne finde nogen Idee. Man kunde maaskee antage, at Hr. Andersen kun har villet udvikle, at Folk gjør mange taabelige Ønsker, eller at det ikke var godt, om alle Ønsker bleve opfyldte, eller saadant Noget; men disse Sandheder ere saa forslidte, at det kun synes at røbe liden Originalitet at ville behandle dem igjen, naar det ikke gjøres bedre. Da vi altsaa ikke kunne sige, hvilken Idee Hr. Andersen har havt med dette Eventyr, eller om han overhovedet har havt nogen

Idee dermed, ville vi dog bemærke en Ting. Man har før bebreidet Hr. Andersen hans Uvidenhed, og det er derfor værd at bemærke, at han gjør Fremgang i Kundskaber. I Romanen »Kun en Spillemand« gav han adskillige Bidrag til Storkens Naturhistorie, der vel ikke vare fuldt saa interessante, som Heibergs Bidrag til Ændernes Naturhistorie [et indlæg i en litterær polemik 1828, se Prosaiske Skr. X 434-38], men i al Fald viste, at han følger med Tiderne og lægger sig efter Naturvidenskaberne. Af nærværende Eventyr seer man det Samme: han kiender Forholdet mellem forskjellige Gjenstandes Hurtighed (S. 19), har seet et stort Kort over Maanen (S. 38) og har af en Botaniker lært Noget om Lysets Indvirkning paa Planterne (S. 38) o.s.v. At han ogsaa har læst en Beskrivelse af Kjøbenhavn i Kong Hans's Tid, seer man af Justitsraad Knaps Hændelser (S. 6 ff.); om forresten hans Skildring er rigtig, har det ikke interesseret os at undersøge.«

Denne salve fik dog ikke lov at stå ubesvaret. Fyens Stiftstidende 22.7.1839 (ej i BFN) har en ny notits, og denne gang af Bagger, som bemærker at recensenten er »en meget bister Criticus, der i en aldeles skolemesteragtig Tone behandler Digteren, som om denne ikke endnu var kommen til Skjelsaar og Alder. I denne Anledning kommer Man uvilkaarlig til at mindes det Udtryk, som Conversations-Lexicon der Gegenwart bruger, »at A's Digternavn er mere anerkjendt i Tydskland, end i Danmark, hans Fædreland.««

Og privat jamrede A sig 25.7.1839 til Frederik Læssøe:

»Det nye Maanedstidsskrift har, som sædvanligt, kjørt mig til Vands; der er en høist drengagtig Critik over »Lykkens Galocher«;

det undrer mig, at Professor Petersen vil optage en saadan; den Snak, her forekommer, om mit Bidrag til Storkenes Naturhistorie i »Kun en Spillemand«, characteriserer min Recensent som en Flynder, der ikke har Sands for det Poetiske; thi er Noget Poesie i »Spillemanden«, saa er det Storken *der*. - Det er ulykkeligt med den Anonymitet; enhver Dreng tør optræde som Dommer bag dens Ægide« (BfA I 498).

147

Den anonyme dreng var i dette tilfælde den lærde klassiske filolog og rektor i Slagelse (!) C. W. Elberling, og A havde ingen grund til at undre sig over redaktøren, professor F. C. Petersen, som 5.5.1839 skriver til anmelderen om A's »lapsede Muse« og erklærer sig enig i den leverede domfældelse (utrykt brev, Ny kgl. Saml. 2° 1560).

Af egentlig brevkritik findes kun J. L. Heibergs dobbeltbundede takkebrev af 21.5.1838 (BtA 241 f):

»Ret meget maa jeg takke Dem for Deres Godhed at tilstille mig Deres sidste Samling af Digterværker. Jeg har allerede læst det Eventyr, som aabner Samlingen, og har moret mig over mangt et Indfald deri, f.Ex. over Papegøien og dens characteristiske Declamations-Nummer. Mod Planen i det Hele har jeg vel Et og Andet at indvende; dog dette kan jeg vel altid ved Leilighed fremføre mundtligt; og skulde jeg ikke finde Leilighed dertil, saa er Ulykken heller ikke stor [...]

De maa dog ikke tiltroe mig det Barbarie, ikke at *ville* læse store Bøger, endnu mindre det at ryge Tobak (at sige: af Pibe), hvilket jeg for længe siden har aflagt, og allermindst det, at ville bruge Deres interessante Bog, som desuden er mig en kjær Foræring fra Deres Haand til »Fidibus«. (! Her kan et Udraabstegn *in parenthesi* meget vel anbringes, naar Mælet forgaaer En af Skræk over denne forfærdelige Mistanke). Men jeg clauderer *parenthesis* og forbliver *extra parenthesin*

Deres hengivne og forbundne

J. L. Heiberg.«

Heiberg mestrede den elegante ondskabsfuldhed. »Deres sidste Samling af Digterværker« drejer sig om en beskeden bog på sølle 102 sider. »Papegøjen og dens characteristiske Declamations-Nummer« er et udsøgt svar på tiltale: papegøjen plaprer heibergske stikord, og deklamationsnummeret angives udtrykkeligt at være af Andersen (I 225, fjernet i 2. versionen). Følgelig skriver Heiberg i virkeligheden: Papegøje kan De selv være!

148

149

Nye Eventyr 1844-48

NE I:1 1844

Det var med dette hæfte (11.11.1843) A fik sit gennembrud som eventyrfortæller, for så vidt som ingen af de foregående havde fået så bred en omtale som dette. Tilmed en forhåndsomtale i Georg Carstensen's Ny Portefeuille, som allerede 29.10.1843 (ej i BFN) lod melde, at 150 de »Egenskaber, som udmærke de Andersenske Eventyr: et phantasifuldt Indhold og en barnlig Fortællemaade, have forskaffet disse Arbejder en mere udeelt Roes, og et mere talrigt Publicum, end hvad han forresten har præsteret i Literaturen. Vi haabe, at hans Eventyrs Venner ville glæde sig til denne nye Gave fra Digteren, og at Læsningen af disse igjen maa opfriske Erindringen om de tidligere, der tilvisse ikke fortjene at blive glemte.«

10.11.1843 bragte Kjøbenhavnsposten en venlig, men ret intetsigende notits om, at de 4 nye »Phantasibilleder« er skrevet »i den Andersen eiendommelige naive ironiske Tone«. Men allerede dagen efter sporer Berlingske Tidende (ej i BFN) en ændring i de nye eventyr: »Ligesom disse fremtræde i et noget større Format end tidligere, saaledes synes ogsaa de Børn, til hvilke Digteren denne Gang henvender sig, hist og her at være blevne lidt ældre end de, til hvem han før talte; men iøvrigt vil man gjenfinde den samme lunefulde Phantasie og den samme naive Tone, som i de tidligere. De ville derfor sikkert skaffe sig en ligesaa udbredt Læsekreds som de allerede kjendte.«

12.11.1843 kommer Ny Portefeuilles egentlige anmeldelse, som skelner mellem to kategorier i hæftet: »Engelen« og »den grimme Ælling« [er] af en mere gennemreflecteret og allegorisk Charakter og ville som en Følge deraf maaskee mest tiltale de Store; »Nattergalen« og »Kjærestefolkene« derimod som mere umiddelbart udsprungen af en naiv og barnlig Phantasie, ville ikke forfeile deres Virkning paa de Smaa [...] som endnu ikke ere forfaldne til vor Tids Skjødesynd, at ville søge en dybere Betydning i Alting.« Men under alle omstændigheder: »der er i alle disse Eventyr saa meget Smukt og Godt, saamegen Lune og Alvor, saamegen Poesie og Dybde, at selv de forskjelligste Læsere nødvendigviis maa finde Noget for Sig.« Derefter karakteriseres de enkelte tekster i tur og orden: »Man vil ikke uden Rørelse læse om den fattige, lille Dreng« i *Engelen*. Med velvalgte citater fremhæves det humoristiske ved *Nattergalen*, hvis klimaks dog er kejserens dødsleje: »men hvad vi der faae at høre er saa smukt og saa poetisk, at vi slet ikke ville berøre det her, thi det maa man selv læse efter.« Humoren i *Kjærestefolkene* belægges med endnu flere eksempler, hvorefter det hedder: »Fortællingen sprudler af Munthered, og man veed ikke, hvad man skal synes bedst om »Stoffet eller Behandlingen af det.« I *Den grimme Ælling* »er den lille Begivenhed anlagt tænksomt og dybsindigt, Dialogerne i Andegaarden ere morsomme, og Slutningen meget poetisk«. - Om hæftet som helhed lyder konklusionen, »at det ikke er nogen sædvanlig Lecture, der her bliver budt os«.

Selv Andersen var tilfreds og skrev samme dag i Almanakken: »Smuk Anmældelse i Figaro af Eventyr«. (Fra og med 1843 tog ugebladet 151 navneforandring fra Figaro til Ny Portefeuille). Og dagen efter hedder det i Almanakken: »Alle Blade for Eventyrene«.

Ordene kan også gælde for den kritik som endnu stod tilbage. Claudius Rosenhoffs ugeblad *Den Frisindede*, som tidligere havde haft diverse indvendinger mod A, måtte 14.11.1843 (ej i BFN) indrømme, at digteren synes »mere og mere at grundfæste sin største Hæder og Fortjeneste som dansk Eventyrfortæller«. De 4 nye er alle »gemytlig fortalt, har Pointe og poetisk Gehalt«, så man må »lade sig henrive af Fortællerens Hjertelighed og gode Lune«. Men skal man tage hans ironi alvorligt og vise sig som hans »sande Ven« ved at sige ham »Ubehageligheder«, kunne man ønske »nogle smaa Forandringer S. 41, hvor den Naivitet findes, at en Hytte ligger isoleret og indeslutter en gammel Kone, en Kat og en Høne, der lægger gode Æg«.

19.11.1843 bringer Fædrelandet (under signaturen 64) en fyldig anmeldelse, og da bladet ikke har omtalt nogen af de tidligere hæfter, får læserne meget passende først en præsentation af eventyrdigteren: »H. C. Andersen har allerede for længe siden opnaaet stor Berømmelse som Eventyrforfatter, ikke blot i Fædrelandet, men maaskee endnu mere i Udlandet, og man maa i Sandhed ret glæde sig over, at han i vor reflecterede og speculative Tid formaaer at bevare den naive Umiddelbarhed i Anskuelsen og den uformørkede Barnlighed i Gemyttet, som ere nødvendige Betingelser for at skrive gode Eventyr. I Eventyret er Andersen større Digter og mere sig selv end i nogen anden Retning; og skjønt denne beskedne Digtart mulig synes mindre tiltrækkende for det almindelige Publicum, saa er den maaskee dog i Virkeligheden den mest lønnende af alle. Thi hvilke Læsere ere saa taknemlige som Børn?«

Derefter behandles hvert eventyr for sig. *Engelen* er »en lille Legende, hvori især Skildringen [af krøblingen] er meget smuk [4 liniers referat]. Af en ganske anden Art er det andet Eventyr, »Nattergalen«, det er en vel anbragt Satire over Hoffernes, fyrstelige og fornemme Personers Konstkjærlighed, der belønne Konstneren ved at berøve ham sin Frihed, og ikke forstaae at skjelne mellem ægte Konst og Mechanisme, Geni og Dressur, før Døden sidder paa deres Hjerte. Nr. 3 er en nydelig humoristisk Skizze, som vi aftrykke til Prøve; og det 4de og sidste Eventyr, »den grimme Ælling«, er, uagtet det har en vis, i Andersens poetiske Virksomhed altfor hyppig fremtrædende, subjectiv Tendens, uagtet det utvivlsomt er en Allegori over samme Thema, som »Improvisatoren«, »Kun en Spillemand« o.s.v., meer end tilstrækkelig have varieret, nemlig Digterens eget miskjendte Værd, dog saa frit for sygelig Sentimentalitet, dog saa friskt opfattet, saa livligt og lunefuldt behandlet, at det læses med megen Fornøjelse.«

152

A skyndte sig at kommentere begivenheden: »»Fædrelandet«, et Blad der ellers aldrig har været mig gunstigt, men denne Gang var det henrykt over mine Eventyr; nu, det var jo ogsaa behageligt. Men at det sætter mindst Priis paa »Den grimme Ælling« forundrede mig, da jeg netop Dagen forud havde fra Hauch hørt den største Glæde over dette [...] »Nattergalen« behager ham mindre, og den staaer med Palmer i »Fædrelandet«. Saaledes er det med Smagen; dog synes disse Eventyr at gjøre stor Lykke.« (Brev til Jonna Stampe 30.11.1843, A&C 351). Senere daterede han ligefrem sit gennembrud som eventyrdigter til denne anmeldelse: »Det var »Fædrelandet«, der først af alle danske Blade og Skrifter gav mig en hædrende, erkjendende Anmeldelse« (MLE I 290 f).

Journal for Literatur og Kunst (red. Christian Juul, bd. II, 1843, 342 f) sætter Andersens særlige anlæg for eventyret i forbindelse med hans sociale opstigning: »Kun en Digter, der gennem Forargelserne i Livets lavere Regioner og gennem Aandens Kamp i de høiere, har bevaret et barnligt Sind, og hvis Gemyt endnu eier Kjærlighed nok til at kunne bøie sig ned til Barnet, sætte sig ind i dettes Idee om Verden og selv blive Barn igjen, vil kunne løse Opgaven.« Det bekræftes af det nye hæfte, hvoraf kun *Engelen* forekommer anmelderen »at være noget mindre heldigt. At den sygelige Dreng [...] blev til en deilig Engel, er rørende og smukt; men at Markblomsten, fordi den var en fattig Blomst og var henvisnet i Feieskarnet, ligeledes blev en Engel, er dog for meget forlangt; selv for Barnets Phantasi er den hele Ideegang vel følsom«. *Nattergalen* derimod har ikke blot »Lune og snurrige Indfald, men ogsaa en efter Barnets Fatteevne afpasset Moral, navnlig i Sammenstillingen af den kunstige og den virkelige Nattergal; idet denne sidste forsikkrer ei at ville faae nogen anden Løn end de Taarer, dens Sang har fremløkket i Keiserens Øie, troe vi at høre Digteren selv tale. »Toppen og Bolden« er i al dens Ubetydelighed en original Idee af ægte comisk Virkning; men det sidste Eventyr, »Den grimme Ælling«, er det bedste. Det danner en med Lune, ja næsten Begeistring gennemført Skildring af det længe miskjendte Talent, der gennem Gjenvordigheder og Mismod omsider kæmper sig seierrigt frem til fuld Udvikling og Anerkjendelse, skjønt saadant i Virkeligheden maaskee kunde synes en vel sangvinsk Forhaabning. Hvad vi tidligere have anket over hos H. C. Andersen, nemlig hans Individualitets stærke Fremtræden, forekommer os her smukt og tiltrækkende; den naive lunefulde Fortæller river Smaa og Store uvilkaarligt med sig, og blivende til Børn igjen, beklage vi kun, at Eventyrene allerede ere forbi.«

A havde forsynet sit eksemplar af bogen til Ingemann med denne 153 dedikation: »fire smaa Børn kommer fra deres Fader og beder om han snart maa glædes med Brev!« Det er forklaringen på Ingemanns ejendommelige takkebrev 15.11.1843 (med rette utrykt, KB, Collinske Brevsaml. IX). I stedet for hans som regel velbegrundede vurderinger er han slået over i en eventyrstil, hvor han lader de fire eventyr, A's børn, diskutere, om deres far nu ogsaa vil glæde ham med et svarbrev. Mindre morsomt end pjanket, men i hvert fald fremgår det, at han »allerbedst kan lide« *Den grimme Ælling*, »som i Grunden var en af Faders egne Tanker og den der lignede ham selv allermeest«. Fru Lucie foretrækker derimod *Nattergalen*, selvom ogsaa hun fandt »Ællingens Naturliv og huuslige Liv ganske fortræffelig udført«.

Dagen efter takker Hauch »ret hjertelig for den kjære Gave, De har sendt mig, og som jeg med stor Fornøjelse har modtaget og læst. Især har den sidste Fortælling, Den grimme Ælling, gjort et stærkt Indtryk paa mig; jeg mener at den er et af Deres allerbedste Eventyr, og jeg anseer den for classisk i sit Slags. Den er i sig selv Alt, hvad den skal være, og den symboliske Betydning slutter sig paa det nøieste og naturligste dertil. Der er en dyb Sandhed deri, og al den Haan og Smerte, som den stakkels Svaneunge maa gennemgaae, da den er falden ned i en lavere Kreds, er med faa, men grundige Ord gjengiven. - Historien om Katten og Hønen, der ansee sig for at være den bedste Deel af Verden, og der foragte Alt, hvad der ikke kan spinde eller lægge Æg, gjentager sig hver Dag paa Jorden. De Ord i Enden: »Det gjør ikke Noget at være født i Andegaarden, naar man kun har ligget i et Svaneæg«, ere af den Natur, at de burde være et Ordsprog, hvis de ikke, hvad jeg er uvidende om, allerede ere det. Jeg gratulerer Dem og os til den Fortælling; skriv os meer af det Slags! - Engelen er ogsaa smuk, og Kjærestefolkene er meget moersom; Nattergalen behager mig mindre, men Den grimme Ælling gaaer for Alt« (BtA 213 f). (Da Hauch godt 2 år senere skrev »Nogle Bemærkninger med Hensyn til Digteren H. C. Andersens Poesie« i professor J. F. Schouws Dansk Ugeblad, stiller han fortsat eventyret blandt »de allerfortræffeligste«: »Alt er i denne Fortælling hugget af eet Stykke og hentet af Æmnets inderste Natur, uden at dog den symboliske Betydning i noget Øieblik formørkes, eller tabes af Sigte« (p. 275).)

Med et par undtagelser havde Fredrika Bremer ikke brudt sig synderligt om de tidligere eventyr, men nu må hun kapitulere. Det sker i brev af 19.2.1844, hvor hun bl.a. skriver: »om Ni viste, hur ofta jag tackat Er i mit hjerta, och hur ofta jag med hög röst föreläst dessa berättelser af Er för unga och gamle, lärda och olärda!

Ack! att Ni då kunnat se hur lyssnat till dessa dikter med lika glädje och lika varmt intresse, huru de med gladt leende och rörda hjertan uttalat Ert beröm! - [...]

154

Bland dessa berättelser är det synnerligast en, som jag alldrig kan tröttna att föreläsa, det är »den fula Ankungen« [...] Deri förekomma ett par ställen, vid hvilka jag blott med möda förmått undvika en darning på rösten, t.ex. det, då ankungen första gången får se svanorna och af en dunkel aning känner sig dragen till dem och utstöter ett anskri, hvori hans egen verkliga natur ger sig tillkänna [...] En glädjersning, en innerlig, utsäglig rörelse genomblixtrar mig, så ofta jag läser detta [...] Hvilket lif, hvilket lefvande uttryck i hela denna skildring, djup i sin betydelse och så äkta satirisk i utförandet (men tillika så harmlös), lika så lätt och så intagande som blomman, som solstrålarne, som vårens foglar! O, Diktare Andersen, dikta sådana barnsagor! Hos barnen väcka de den tänkande människan, och oss gamla människor gora de åter til glada och goda barn. Ingen formår på detta sätt skriva såsom Ni, och under lek inlägga ett stort i det lilla, en *oändlig betydelse* i det begränsade och hvardagliga.« (Bremer II 389 f).

Nøjagtig en måned senere - 19.3.1844 - kom endnu et svensk glædesudbrud - fra ingen ringere end Jenny Lind:

»Utsägligt mycken tack for de sköna berättelserna! Jag finner dem så gudomligt vackra, att jag tror, det är det renaste och härligaste min bror någonsin låtit flyta ur sin penna. Jag vet ej, hvilken jag skall ge priset, men - gud vet om ej »*Den grimme Ælling*« ändå är och blir den vackraste. - Min gud! hvilken härlig gåfva att så kunna kläda sina *ljusa* tankar i ord, att på en liten papperslapp göra så begripligt för människorna hvad det vill säga, att det *ädlaste* ofta ligger som mest undangömdt och öfverhöljdt af uselhet och trasor, tills forvandlingen inträder och visar gestalten i en gudomlig dager. Tack, innerlig tack, for så mycket rörande och lärorikt!« (BtA 384 f).

Da A 10.12.1843 skridtede anmelderfronten af i brev til Henriette Wulff, kom han - med indbygget sikkerhedsventil - til det resultat, at »Disse Eventyr ere blevne optagne med udeelt Bifald, ingen af alle mine Bøger have hjemme gjort en saadan Lykke, alle Blade rose dem, alle Folk læse dem og det ikke laant hos Naboens Naboe, men de kjøbesljeg bliver erkjendt, som den første Eventyr Fortæller - kort, jeg har denne Gang Grund til at være tilfreds med Publicum! Det fornøier mig, det er godt at have lidt Renomé at slide paa, thi der kommer nok en Leilighed hvor jeg kommer i slem Sø igjen, saa har man dog et Bræt at holde sig ved« (BHW I 346).

De kjøbes - ja, samme dag havde forlaget meddelt, at oplaget på 850 eks. var udsolgt, og at et nyt oplag på 850 eks. var i gang. Det averteredes til salg 27.12.1843. Successen var hjemme!

155

NE I:2 1845

På baggrund af de mange anmeldelser af forrige hæfte er det påfaldende, at pressen denne gang alt i alt kun præsterer to korte anmeldelser.

23.12.1844 konstaterer Berlingske Tidende, at intet af de tidligere eventyr er »saa vidtløftigt« som *Sneedronningen*, der »paa en poetisk smuk Maade [skildrer] det Godes Seier over det Onde. Gjennem det Hele har Phantasien virket sine brogede og livfulde Billeder; skulde vi imidlertid bebreide Digteren Noget, skulde det være det, at Phantasien stundom har faaet vel megen Frihed, saaledes som ved de forskjellige Smaahistorier, som Blomsterne fortælle, og der i det Hele taget maaskee ere mindre forstaaelige for Børn.« Ligesom for forrige hæftes vedkommende synes kritikken fortsat ikke at have observeret, at adressaten »fortalte for Børn« er fjernet fra titlerne.

Berlingeren har ikke et ord at sige om *Grantræet*. Det har derimod Nyt Aftenblad 3.1.1845, men ikke for det godes skyld, »thi »Grantræet« er mere en Fabel af moralsk og temmelig trist Indhold, end et sandt Eventyr«, men »saa eventyrlig iøvrigt »Sneedronningen« er, er ogsaa den noget mere end et blot Eventyr. Man kunde fristes til at sige om den, som Brentano om sin »Gockel, Hinkel und Gackeleia«:

Keine Puppe sondern nur
Eine schöne Kunstfigur;

men den er dog ogsaa mere end en skjøn Kunstfigur, i det de brogede og livfulde Phantasiebilleder ere henkastede paa en alvorligere Grund. Et vist godmodigt Lune, der yttre sig i mange lystige Indfald, og den Andersen eiendommelige, naive Fortællingsmaade gjør disse smukke Smaafortællinger end mere tiltrækkende.«

Endelig anfører C. Hauch i Dansk Ugeblad 30.1.1846 *Sneedronningen* som eksempel på, at A topper, når »hans egen subjective Følelse kommer frem« (afhandlingens tese, som irriterede A). Troldspejlet tolkes som »et Billede paa den falske Kritik, der synes saa træffende, at det neppe kunde opfindes bedre. Næsten ligesaa heldigt er Billedet af det chinesiske Spil [...] hvori det iskolde Begreb ved Combinationer af visse Figurer troer at kunne opløse Verdens Gaade. Disse Billeder, der vel ere udsprungne af den Stemning, hvori en ubillig Kritik og den kolde Forstandsleg havde sat ham selv, høre sikkert til de betydeligste, han har opstillet« (p. 272 f).

Også brevkritikken er minimal. Ingemanns vurdering er tabt, men A's svarbrev af 10.1.1845 (i BfA fejldateret) viser, at Ingemann ikke har været ganske tilfreds med *Sneedronningen*: »jeg har troet, at De og Deres Kone vilde syntes om denne Genialitetens Seir over den kolde 156 Forstand. Af Deres Brev seer jeg ogsaa, at det har interesseret Dem; men een Yttring forstaaer jeg ikke ret: »Hvorvidt det barokke *Gevandt convenerer dens* [:grundtankens] *Alvor, kunde være et Spørgsmaal*«.« (BfA II 106).

I sit takkebrev af 12.1.1845 (utrykt, KB Collin Brevsaml VIII) skriver Hauch bl.a.: »Fra Deres Haand kommer der vanskelig noget, hvori der ikke findes en Fylde af poetiske Forestillinger, og om en usædvanlig rig Phantasie forened med Følelse vidner ogsaa disse Digte. Jeg foretrækker det sidste (*Sneedronningen*) hvilket især har tiltalt mig. Historien om Speilet og dets Virkning er fortræffelig opfundet, Røverpigen og hendes hele Færd[?] er karakteristisk og godt tegnet, og den stakkels Gerdas Vandring læser man med megen Deeltagelse.« Lutter ros, men ikke en lyd om *Grantræet*, heller ikke i Dansk Ugeblad-opsatsen året efter.

»Andersens »Nye Eventyr« due ikke synderligt,« hedder det kort og flot i et brev fra Hostrup til litteraten Ludvig Mynster 21.1.45 (Breve fra og til C. Hostrup, 1897,58).

Først 9.6.1847 lod Fredrika Bremer høre fra sig: »Ert »Grantræ«! tack for det! Det har riktigt förtjust mig! Jag säger åt alla mina vänner: »läs det!« Och de läsa det, och bli förtjusta som jag, och fatta lifligare interesse för Granträdet's ode än för många romanhjeltar och hjeltinnor. Ej underligt! Det är djup mensklig, tragisk verklighet under denna intagande natur-idyll. Blott författaren till den Grimme Elling kan så digta!« (Bremer III 48).

NE I:3 1845

Denne gang glimrer aviskritikken tilsyneladende helt ved sit fravær. Til gengæld skriver den indsigtfulde P. L. Møller sin første eventyrkritik. Det sker anonymt i Georg Carstensens Dansk Album for Litteratur og Kunst 4.5.1845, men 2 år senere indlemmede han den med en mindre udvidelse i sine Kritiske Skizzer (1847 I 175-81). Møller starter principielt med et frontalangreb på den grasserende kritik, som i A's tilfælde har stadfæstet sig i »en paafaldende Vanskelighed ved at finde de Synspunkter, hvorfra hans poetiske Betydning først ret falder i Øinene«. Det har ført til et misforhold mellem kritik og publikum: »Andersen er imidlertid den eneste virkelige Digter, som hos os er fremgaaet umiddelbart af Folkets Midte. Det var derfor sandsynligt, at der maatte være noget hos ham, som umiddelbart fandt Vei til Folkets Hjerte. Og saaledes var det virkelig; thi paa samme Tid, som den høilærde Kritik rettede Feil i hans Stil og Metrik, havde hans Arbejder 157 et større Læsepublicum end de fleste andre danske Forfattere kunde rose sig af [...] Dette gjælder navnlig om en Mængde af hans Smaadigte og alle hans Eventyr.«

Hvad angår hans nye hæfte må man ikke småligt »gaae i Rette med Forf., fordi han har ladet de fem forskjellige Arbejder, den indeholder, gaae under den fælles Benævnelse »Eventyr« [...] egentlig tilkommer dette Navn kun »de røde Sko« og »Hyrdinden og Skorstensfeieren«; hvad der gør disse to »til Eventyr i Ordets strengere Forstand, er deels det episk Fremskridende og Afsluttede i Formen, dels de Glimt af en ethisk Idee og moralsk Verdenstilstand, der bryde sig i det poetiske *Clair-obscur*, og som fra Arilds Tid har hørt til Eventyrets Prærogativer [...] de øvrige [tekster] kunne hver i sin Genre mulig endog staae høiere, men Eventyr ere de unægtelig ikke [...] »Springfyrene« er hverken meer eller mindre end en *Fabel*, men kjækt opfundet, og med en ypperlig satirisk Pointe. »Elverhøj« er en Slags Capriccio, en spøgefuld

Naturphantasi, der er benyttet som Folie for en Satire af speciel Natur [...] og er [derfor] egentlig bestemt for Voxne, idet Ff. med en Ironi, der ofte nærmer sig til Humor, i et aldeles barnligt Foredrag uddeler med Lethed og Lune den ene »ergötzliche« Visker [reprimande, »næse«] efter den anden til en vis Art voxne Personer.« Besjælingen af genstandene i *Hyrdinden* og *Skorstensfeieren* »er ikke blot i og for sig nydelig, men ogsaa ægte barnlig. Det ethiske Moment er her den blide Kvindeligheds Hængen ved Hjemmet og blufærdige Angst for den store vide Verden.« [!] Uden at *Holger Danske* overhovedet nævnes slutter kritikken med flg. apoteose:

»»De røde Sko« er imidlertid Perlen i Samlingen, forsaavidt som Blikket her har en videre Horizont, og skuer dybere ind i Poesiens Himmel. Det er den i et ungt Pige hjerte alle bedre Aander beseirende Forfængelighed, der faaer en [...] Straf, hvis Skildring vilde være sønderrivende, hvis ikke netop det Energiske i den bidrog til at forhøje Virkningen af Forsoningen. Slutningen, hvor Kirken »kommer hjem« til den lille Karen, er paa engang saa dybt religiøst følt, og saa glimrende poetisk tænkt, at Eventyrlitteraturen ikke har meget Skjønnere at opvise.«

Da hæftet er dediceret til Henrik Hertz kan det ikke forbavse, at han nu for første gang udtrykker sin mening om eventyrene. Det sker i takkebrev af 5.4.1845, hvor han bl.a. skriver: »Deres Eventyr har jeg allerede læst og især glædet mig over de fire første; det femte hører vel ikke ganske hjemme i en Eventyr-Samling. Disse Smaafortællinger, ligesom deres ældre Sødskende, besidde næsten alle en Egenskab, hvorved de meget fordeelagtigt adskille sig fra de nyere, tydske Samlinger, der ere beregnede for den barnlige Phantasi, nemlig et godt Lune, en munter Stemning, selv hvor vemodigere Toner slaaes an, og 158 en Satire, der under det gemytlige Foredrag tager sig meget pudsigt ud og er meget underholdende« (BtA 245).

I et udateret brev betyder Hauch, at han »som sædvanlig med Interesse og Fornøielse har læst Deres nye Eventyr. Den naive og barnlige Tone har De fuldkommen i Deres Magt, og Phantasi og Hjerte har endnu aldrig manglet Dem. Jeg veed vanskelig at gjøre noget Udvalg iblandt Deres Fortællinger, og hvorfor skulde jeg gjøre det! De have alle deres Fortrin, hver paa sin Maade. Skulde jeg gaae efter min Følelse, saa vilde jeg maaskee sige, Holger Danske og De røde Sko behage mig bedst; men de to [der er nu tre] andre have ogsaa glædet mig, og jeg miskjender ikke det Digtertalent, der findes deri« (BtA 221).

Hvilket dybt indtryk *De røde Sko* kunne gøre på en ældre, from kvinde lyser ud af Signe Læssøes smukke brev 6.1.1847: »Mange, mange Gange har jeg læst i Bibelen: »Værer ydmyge af Hjertet«, og det er aldrig rigtig trængt ind i mig. Veed De, hvad der først rigtig har vækket mig [...] og givet mig et klart Blik ind i mit Indre? Det har Deres herlige Eventyr »De røde Sko«. Jeg føler, at jeg, som hun, har været ydmyg i Gjerning, ydmyg i Ord; men ydmyg i Tanker, det har jeg desværre saa tidt ikke været. Gid jeg saadan kunde beherske mine Tanker, at jeg uden at blues kunde see ind i det Hjertespeil, De har holdt for mig, og De vilde have vundet en Fjeder meer i Englevingen, der skal bære Dem for Guds Throne« (BtA 470 f).

NE II:1 1847

Aviskritikken omfatter kun to numre, begge temmelig ubetydelige. Først på pletten var Berlingske Tidende, som 8.4.1847 meddeler: »De Andersenske Eventyr ere saa velbekjendte, at man ikke behøver at sige noget Nærmere om deres Character, og saa yndede, at man med Glæde modtager en ny Samling uden anden Anbefaling end at den er et smukt Led i den gode Række. Som de bedste i denne Samling ville vi nævne Nabofamilierne, Stoppenaalen og Skyggen, af hvilke den sidste især udmærker sig ved sin sindrige Idee.«

Nabofamilierne og *Skyggen* fremhæves ogsaa i Flyveposten 13.4.1847 (ej i BFN) som de bedste. I øvrigt får man at vide, at vor litteratur »har udviklet sig med en Eiendommelighed og Selvstændighed, som vi forgjæves søge hos flere andre, saavel i politisk som i sproglig Henseende mere begunstigede Nationer«. A hører til de mest udprægede digterindividualiteter, og inden for hans produktion er det eventyrene som tydeligst markerer hans ejendommelighed. »Derfor have de ogsaa, skjønt ægte nationale i deres Oprindelse og Behandling, 159 fundet Vei til de meest dannede Nationer, og ville tiltale ethvert sundt, poetisk Gemyt, ligemeget i hvilket Tungemaal, de læres at kjende.«

Det eneste brev om hæftet stammer fra en af A's tidligste veninder, Signe Læssøe, som nu var blevet halvblind, men fik eventyrene læst op, og 5.4.1847 udtrykker hun sin spontane reaktion: »Gid jeg havde Ord til at udtrykke min beundrende Følelse over »Lille Tuk«! Jeg blev saa betaget, saa lykkelig over den, at jeg slog Hænderne sammen og raabte: »Gud skee Lov for Andersen!« Tusinder ville glædes ved den [...] Nu spurgte man, om jeg vilde høre »Stoppenaalen«. »Ja, hvordan er den?« »Komisk«, var Svaret. »Nei, det kan ikke smage ovenpaa«. »Ja, men den er god!« »Aa, saa lad mig høre«, sagde jeg; halvt gnaven, og næsten

vred paa Stoppenaalen, satte jeg mig tilrette for at høre. Og see, alle blide, ømme Følelser, lille Tuk havde opvakt, forvandlede lidt efter lidt til Smil og Latter [...] og jeg glædede mig umaadelig over den og - sætter dem begge lige høit og troer at kunne antage dem blandt de allerbedste af Deres guddommelige Eventyr [...] »Skyggen« [...] morede mig; men skal den Mere? Er der Sands i den? Jeg kan ikke finde den [...] »Nabofamilierne«, jeg gjorde før saa meget af, er nu traadt lidt i Skygge [...] Hvad jeg egentlig følte, at jeg havde imod »Nabofamilierne«, da jeg hørte den iaftes, var, at den er født og baaren som et Barn, der hviler ni Maaneder under Moderens Hjerter, før det fuldbaarent kommer til Verden, hvorimod »Lille Tuk« og »Stoppenaalen« ere Minervaer, der i fuldt Harnisk ere udsprungne af Zeus's Pande« (BtA 473 f).

NE II:2 1848

Også denne gang kom der kun et par avisanmeldelser. Kjøbenhavnsposten bringer 10.3.1848 en 3 spalter lang omtale under signaturen 119, men den handler hovedsagelig om anmelderens eget forhold til eventyr i almindelighed og Andersens i særdeleshed, og nu vil han blot takke digteren for hans sidste arbejde, som langt overgår de tidligere: »Hvo kan læse det gamle Huus og ikke gribes af den simple, hjertelige, og dog saa betegnende Fremstilling? [...] Det Gamle maa gjøre Plads for det Nye! - det er en smertelig Sandhed, - dog hvor skjønt og mildnende viser ikke Andersen os det friske livlige Billede af den unge Mand, der flytter ind i det nye Huus med sin lille Kone, - det gamle er jo ikke glemt, og selv Tinsoldaten udbryder: »det er deiligt ikke at være glemt!« I samme stil understreges den »Vittighed og Satire, der ere gjemte i »den lykkelige Familie« og »Vanddraaben« [...] den rørende Veemod, der maa gribe Enhver under Læsningen af »den lille Pige 160 med Svovlstikkerne««, og sluttelig parafraseres »den deilige Historie om en Moder«.

Efter en indholdsoversigt skriver Flyveposten (anlagt 1845 som andliberalt organ) 13.3.1847: »I denne Tid, da Politiken absorberer næsten hele Opmærksomheden, ville disse nye Fostre af vor Andersens phantasirige og barnlige Muse være en høist velkommen Forfriskning, naar Aanden, træt af den storartede, men larmende Bevægelse trindtomkring, vil søge Hvile og Bevægelse [meningen må, som foreslået af Topsøe-Jensen i Buket til H. G. Andersen. 1971.133, være vederkvægelse]. Af de nye Eventyr har især det om »Flipperne« tiltalt os ved Originalitet og Livlighed. »Historien om en Moder« er et lille fuldendt Maleri af en dyb, poetisk Virkning, der, skjøndt holdt i en mørk Tone, dog ikke forfeiler sit velgjørende Indtryk.«

Hertil kan føjes, at J. C. Gerson bragte en entusiastisk omtale (ej i BFN) i sit *Den nye Børneven* I 1848, 251-52: »Hvo kjender ikke disse Eventyr, af hvilke mange ofte kun paa tvende Sider eller tre afspeile et heelt Livs Indhold? Hvo kjender ikke disse Eventyr, friske og livlige, hjertelige og velsignede?« etc.

Modsat bragte Corsaren 31.3.1848 (ej i BFN) flg. kommentar: »H. C. Andersen optræder i »Det gamle Huus« (det smukkeste af de »Nye Eventyr«) i Egenskab af »en Stump Svinelæder«, og giver Moralen, »en sund og gavnlig Moral, der indeholder baade Trøst og Opmuntring for dem, der troe sig glemte og tilsidesatte«. Alene for denne elskelige Beskedenheds Skyld har han ærligen fortjent »Nordstjernen«, og desuden - da Athenienserne opreiste en Æresstøtte for den, der indførte *Klisterens* Anvendelse i Bogbinderkunsten, var en Ridderorden vel ikke for stor en Belønning for den, der først anvendte den nævnte Meelcomposition i Literaturen.«

Samme år udkom romanen *De to Baronesser*, som Goldschmidt spenderede en 20 sider lang anmeldelse på i sit tidsskrift *Nord og Syd* bd. V 1849 72-92. Et helt afsnit er helliget eventyrene, med allusioner til og eksempler fra alle 5 NE-hæfter, så det fremtræder som en samlet karakteristik af genren på dette stadium og derfor hører til her:

»Det er en eiendommelig Evne, hvormed Andersen gaaer igiennem Verden: han synes at bære en Aladdins Ring og behøver blot at røre ved en Muur, ved en Gulerod, en Strikkepind, saa springer der en Aand ud. Han finder Poesien der, hvor Andre netop vogte sig for at søge den, i Gjenstande, som man anseer for uskjønne, i Kjelderer, hvor Grantræet ligger mellem Rotter og Muus, i Skarnbøtten, hvor Tjenestepigen har kastet et Par gamle Flipper o.s.v. Man seer ofte paa Gaden en Dreng ligge og rode i Rendestenen, efter et Markstykke, som en Herre har tabt, efter en Guldring, som en Dame har ladet falde ud af Vinduet; Andersen kan gribe i Rendestenen, hvor Ingen har tabt 161 Noget, og drager til de Omstaaendes Forundring et gyldent Smykke frem og uden at gjøre Fingrene smudsige. Han er et Barn, der uden at blive ældre har lært endeel af voxne Menneskers Lærdom (men ikke Meget), seet endeel og blevet tiltrukket af Verdens brogede Billeder, og som Barnet taler med sin Dukke og lader den svare, opfører han et Marionetteater, hvor Alt, hvad han har seet og læst, Levende og Livløst taler med, Sol, Maane og alle fem Verdensdele, Konger, Nøddeknækkere, Prindsesser og Springgaase, og en vidunderlig Forstandighed gaaer igiennem den barnlige Snak, og undertiden overraskes man af en fiin Vittighed, en satirisk Snært, som man ikke havde tiltroet det uskyldige Barn.

Vi dvæle ved denne Retning, fordi det er heri, at han har frembragt det Skjønneste, nemlig: Eventyret eller Fablen. Fablen skiller sig maaskee blot fra Eventyret ved den rolige Form, hvori den fastholder et enkelt Phantasibillede og udmaler det som Allegori paa Menneskelivet. Blandt disse Fabler udhæve vi »den grimme Elling«, der maaskee af underordnede, i alt Fald upoetiske Hensyn ikke nyder den store Paaskjønnelse, der formeentlig tilkommer den. Blandt Eventyrene: »Sneedronningen« og »Skyggen«, i hvilket sidste Barnet paa den omtalte Maade er meget satirisk.«

Så vidt ses har A aldrig ytret sig om denne meget positive dom, men i hvert fald har han lånt Goldschmidts rendestensbillede, udbygget og indlagt det i optakten til sin sidste kunstnerroman *Lykke-Peer* (R&R 249 f).

5 af de 6 eventyr var - sammen med 2 ældre - udkommet ved juletid 1847 på engelsk i »A Christmas Greeting to My English Friends«, som var dediceret til Charles Dickens. I begyndelsen af næste år fik A et meget varmt takkebrev fra Dickens, som han indlemmede i sit Album (Album I-V, 1980, s. 226 og ledsagende udgave s. 786 ff på engelsk og i ny oversættelse) og desuden i MLE (II 62). Dickens er glad for alle eventyrene, men det eneste han direkte omtaler er *Det gamle Huus*: »Deres Bog gjorde min Jule-Arne lykkeligere. Vi ere Alle henrevne af den. Den lille Dreng, og den gamle Mand, og Tinsoldaten ere især mine Yndlinger. Jeg læste dette Eventyr gjentagne Gange, og læste det med den meest udsigelige Glæde.«

Bortset fra Dickens' unikke opbakning er brevkritikken mager. Kun den trofaste Signe Læssøe skriver 12.3.1848, at næsten alle er af første rang, kun *Historien om en Moder* har hun haft et famlende forhold til: den »blev først læst for mig, og da gjorde den et ubehageligt Indtryk paa mig; nu læste jeg den selv, og nu gjør jeg Dem Afbigt; den er vel lidt vild; men enhver Moder røres, især den, der har bedet Gud om et Mirakel for at faae sit Barn tilbage« (BtA 475).

162

Eventyr 1850

Eventyr, 1850, der udkom i 5 hæfter (9.8, 10.9, 9.11, 11.12, og 18.12.1849) var den første samlede og illustrerede danske udgave af Andersens eventyr. Skønt udgaven for første gang medtog *Hyldemoer*, den reviderede version af *Lykkens Kalosker*, *Klokken* og *Hørren*, der ganske vist alle havde været trykt udenfor eventyrhæfterne, er det bemærkelsesværdigt så sparsom modtagelseskritikken egentlig er. Berlingske Tidende 9.8.1849 nøjedes blot med at konstatere, at Reitzel nu udsendte en samlet illustreret udgave af A.s eventyr, og 13.12 henledte avisen »paany Opmærksomheden paa denne rige Samling af herlige Eventyr«, men konstaterede iøvrigt kun, at den var »saa smukt og saa mangfoldig illustreret« af Vilhelm Pedersen. Heller ikke Flyveposten, 9.8.1849, beskæftiger sig med eventyrenes litterære indhold, men koncentrerer sig om Pedersens tegninger for sluttelig at ytre, at avisen ikke tvivler om, »at dette litteraire Foretagende vil vinde megen Deeltagelse hos Publikum«.

Ligesom sparsom er brevkritikken. Den eneste er af Hauch, der i sit hidtil utrykte brev af 12.1.1845 med tak for NE I:2 (KB Collin Brevsaml. VIII) skriver flg.: »Eventyret »Hyldemoer« i Gæa har jeg ogsaa læst. De veed bestandig med stor Phantasie at udstyre Deres Fortællinger, men her vil uden Tvivl mange (hvoriblandt jeg dog ikke regner mig selv) troe, at De rider Deres Pegasus altfor vildt.«

163

Historier 1852-55

HI 1852

Denne gang er kritikken på pletten i hele 4 dagblade og 3 periodiske publikationer, og den består næsten udelukkende af ros. Allerede på udgivelsesdagen 5.4.1852 taler Fædrelandet om »et Hefte i Prosa [...] under den fordringsløse Titel »Historier«. Læseren vil i disse med let Haand henkastede Stykker gjenfinde det samme naive Humor og den samme barnlig-friske Phantasi, som er ham en kjær Bekjendt fra Forf.s Eventyr, og han vil kun beklage, at Samlingen er saa lille.«

Dagen efter bragte Berlingske Tidende *Et godt Humeur* som kronik og skrev desuden: »H. C. Andersen er en ypperlig Fortæller, hvad enten han kalder sine Frembringelser »Eventyr« eller »Historier«. Under den sidste Benævnelse har han i disse Dage udgivet en smuk lille Samling, i hvilken det følelsesfulde, det naive og det humoristiske Element vexelviis spille Hovedrollen. Som Prøve paa det sidste Slags har jeg, med Forf.s Tilladelse, optaget Ovenstaaende.«

Flyveposten har 10.4.1852 vanskeligt ved at forstå titelændringen, da hans Historier er af samme art som Eventyrene og giver samme nydelse, men »vi feile vist ikke, naar vi henregne disse »Historier« til det Smukkeste af alt det Smukke, den danske Literatur skylder Andersen. Der gaaer gennem dem en levende, varm Phantasie, en Opfindsomhed i Compositionen, en Inderlighed og Dybde i Følelsen, en ægte poetisk Kraft, der stempler dem som smaa Mesterværker. Vi have heller ingensinde bemærket, at Andersen har udviklet mere Lune og Ironi end f.Eks. i: »Det er ganske vist«, der er et fortrinligt satirisk Billede, og i »Et godt Humeur«, der, skjøndt det handler om en Ligvognskudsk og en Kirkegaard, alligevel er meget morsom. Af de andre Stykker udmærker sig især »Aarets Historie« og »Paa den yderste Dag« ved Sindrigheid og ved en høi Grad velgjørende religious Verdensanskuelse. H. C. Andersen har [...] atter viist, hvad det rette Kald er for hans Genius, og hvor uopnaaet han staaer i den Art Digtning.«

I Kjøbenhavnsposten 15.4.1852 anmeldes bogen af signaturen E. S., 164 som næppe kan være nogen anden end forfatteren til Phantasterne (udgivet under samme initialer): Hans Egede Schack (A fik romanen med dedikation fra forfatteren). E. S. er blevet inspireret af *Historier* til at forme anmeldelsen som en historie om A, som er vendt hjem fra udlandet og nu sidder i den nysudsprungne skov og fortæller Historier for gamle og unge, bedrøvede og glade. Hver fortælling udløser den tilsigtede virkning - undtagen *Svanereden*: »Vi kunne ikke lide Historien, fordi det forekommer os sentimentalt at sammenligne Longobarder, Normanner og Væringer med Svaneflokkene, Oehlenschläger, Thorvaldsen og Ørsted med Svaner og vore Landsoldater med Svaneunger.« Men: »Vi haabe, at Digteren vil give os flere Eventyr, Stemninger og Billeder, saa skulle vi gjerne give ham Lov til fremdeles at kalde dem »Historier.«

Claudius Rosenhoff sætter også spørgsmålstegn ved titlen i sin omtale i *Heimdal*, *Et æsthetisk-artistisk Ugeblad* (I 1852, 111), men det afgørende er, at »der er Gemyt i dem alle, mere eller mindre naturligviis - mindst maaskee i »et Billede fra Castelsvolden«, mest i »det er ganske vist« [...] I »et godt Humeur« er der endog dyb Humor.«

Også J. C. Gerson er fornøjet i *Skolen og Hjemmet* (1852 nr. 16, 196): gennem alle historierne går der »en sådan Billedrigdommens, en saadan Lunets, en saadan Inderlighedens forfriskende Strøm, at man, naar man er færdig med dem [...] har Sang og Glæde i sit Hjerte.«

Aug. Sohlmans *Nordisk Tidskrift* (Stockholm 1852, 128) skriver: »Åter en liten samling af dikter på prosa, i Andersens gamla välbekanta manér. Af de 7 bilder förf. här tecknat, kunna tre räknas höra till den genre af »Eventyr«, hvars skapare Andersen är, och utmärka sig för samma friskhet och naivité som deras äldre syskon. De öfriga teckna särskilda allvarligare känslöstämningar och intryck. Skizzen »Et godt Humeur« är ett litet ypperligt stycke af äkta humor.«

Allerede 7.4.1852 takker Signe Læssøe for bogen: »»Verdens deiligste Rose«, »Aarets Hilsen« og »Svanereden« tiltale mig jo meest. »Det er ganske vist« gjorde først slet intet behageligt Indtryk paa mig; men da jeg siden læste den med Flere, og de loe og loe og kunde ikke høre op, saa loe jeg med, saa De fik en eenstemmig Latter-Approbation. »Et godt Humeur« synes jeg godt om; men Viggo [hendes teologiske søn] er ikke enig med mig; han synes, at Manden ærgrer sig meget paa den Kirkegaard. At han øieblikkelig begraver dem, der gjøre ham imod, er ypperligt, især da han har Evne til at grave dem op igjen, naar Fortrydelsen er endt. Billedet fra Castelsvolden synes Viggo saa godt om; jeg ikke. Den Jægermusik kommer for underlig bag efter, og man mærker slet ikke, at den gjør Indtryk paa Fangen; jeg synes, den 165 maatte gjøre det mere end Fuglen, der plukker en Fjer afsig. Da min Religion saa meget bestaaer i at elske Gud i hans Gjerning, saa indseer De nok, at »Aarets Hilsen« maa være mig kjærest. Ja, Foraaret skal være Aarets Begyndelse [...] Alt Dette har De skildret saa deiligt, at selv i de mørkeste Timer faaer De Solen til at skinne ind i det bedrøvede Sind« (BtA 484 f).

I brev til Ingemann 2.8.1852 skriver Fredrika Bremer: »Andersens sednast utgifna Historier har skänkt mig stort nöje, i synnerhet Svanereden och Hönse commercen, ypperliga hvar i sin genre« (Bremer III 248).

Den besked har åbenbart mindet Ingemann om, at han selv ikke har fået takket for bogen. I hvert fald er hans brev til A dateret 9.8.1852, hvor det bl.a. hedder: »Jeg holder meer af Deres rigtige Eventyr - som i det Hele meer af Menneskeliv end af Naturliv - meer af konkrete Livsbilleder end af abstracte Tanker i Allegorier

og Fabler. Til Allegorier henregner jeg tildeels *Aarets Historie* [...] til Fablernes Sphære henregner jeg »Det er ganske vist«, som er en meget trænende Satire. Det patriotiske »Svanerede« og det humoristiske »godt Humeur« flyve let og fornøieligt forbi Forestillingen. Det sidste holder jeg mest af, fordi der fremtræder et Characterbillede af et virkeligt Menneske.« (ej i BtA, cit. efter Kjeld Galster: *Fra Ahasverus til Landsbybørnene*, 1927, 224).

3 år senere da Hauch har fået 3. hæfte af *Historier*, læste han en smuk sommerdag påny *Aarets Historie*, som han i sit brev af 13.8.1855 hæver til skyerne: »Det er et særdeles deiligt Digt, fuldt af Følelse, Fylde, Digterphantasi. Det er netop et af de Eventyr, hvoraf De har skrevet flere, og som jeg sætter allerhøiest, hvori De viser, at der i den dristigste Opfindelse ogsaa ligger den høieste Sandhed. Og saadan skal det være; jo dybere Roden gaaer i Sandhedens Jordbund, des friere og kjækkere kan Toppen vifte mod Skyerne, høit i Luften, baade i Sollys, i Aftenglands og ved Stjerneskjær. De har i dette Digt tillige symbolisk udtalt al den Foraarsglands, Sommerfylde og Efteraarsveemod, der kan ligge i et Menneskeliv. Saadan skal det netop være i dette Slags Digte« (BtA 231 f).

H2 1853

Berlingske Tidende spenderer 3.12.1852 en notits på en halv snes linjer, hvoraf essensen er flg.: »Digteren har her atter givet os nogle af disse eiendommeligt smukke Fortællinger, der fængsle ved deres Gemyts- og Phantasi-Rigdom, og hvor ofte et enkelt eller nogle faa 166 Ord kunne give os saa slaaende, snart rørende snart humoristiske Billeder af Virkeligheden.«

Endnu knappere er Københavnsposten 12.12.1852 (ej i BFN): bogen »er i Plan, Indhold og Omfang ganske af samme Beskaffenhed som den foregaaende«.

Flyveposten trykker 15.12.1852 en standardformulering, som tåler genbrug: »Hvis det virkelig endnu behøvedes at give det Slags Arbeide af *Andersen* en Anbefaling med paa Veien, da skulde den sandelig ikke udeblive. Men Andersens Historier og Eventyr behøve ikke først at introduceres. Gamle og Unge begjerlige lige lytte efter, naar Digteren fortæller, og man kan være vis paa, at man heller ikke denne Gang vil komme til at kjede sig ved at læse det lille Hefte, der paa saa faa Blade giver et saa stort Udbytte.«

Først i Fædrelandet 18.12.1852 kommer der en egentlig anmeldelse (signeret: 25) af format, ovenikøbet på forsiden, og med positiv omtale af hver historie, dog må *Hjertesorg* nøjes med et referat, som slutter med udbruddet: »Hvilken »Hjertesorg!« »I »Alt paa sin rette Plads« kommer rige Fugl susende, og suser Fjerene af sig. Man er paa en Herregaard, hvor det begynder med at Junkerne kysse Hundene [...] og at der hældes Øl i en Strømpe til simple Dødelige, men hvor det ender med at Verdens Ironi vender op og ned paa Hosekræmmere og Adelsmænd, og hvor Alt i aandelig Forstand kommer paa »sin rette Plads«, idet Forsynets store Fløite blæser rige Fugl ud og fattig Fugl ind. Alt i Kraft af Fuglens sande Indhold.« - I *Nissen hos Spekhøkeren* »er der mindre Humor, men mere verdslig Ironi. Der have vi [...] ret en menneskelig Nisse, som ikke slipper det Udødelige, men heller ikke opgiver det Verdslige. Den deler sig forstandig og besindig mellem Idealet, baaret af en Student paa Tænkningens kølige Qvistkammer, og Materien, repræsenteret af en velhavende Spækhøker i Realismens og Smørffjerdingernes lune Kjælder.« - »Om Aartusinder« er en Symphoni i Prosa [...] Europa, Jernbanernes og Børsspeculationernes Europa er ikke mere historisk, det er blevet til en Oldtidslevning, der har undergaaet Aabenbaringens Spaadom, at, naar Jorden først er indhyllt i et Jernnet, saa stunder den sidste Dag til.« - Konklusionen lyder: »H. C. Andersen har i denne ny Samling Historier givet nye Beviser paa, hvor denne Digteart ret passer til hans rige Phantasi og humoristisk klare Opfattelse af Tilværelsen, og vi ønske at han endnu i mange Aar maa vedblive aarlig at skænke Danmarks, og vi kunne gjerne tilføie Verdens Literatur, »Historier«, uden Chronologi og »verdenshistoriske« Charakterer, men ogsaa uden en eneste Usandhed. Thi det er dog den bedste Historieskrivning.«

Ikke mindst takket være denne anmeldelse er det rigtigt, når 167 Corsaren 7.1.1853 skriver, at nu »er den gjængse Anskuelse gjendrevet, at Digteren kun i Udlandet har vundet Anerkjendelse«. Iøvrigt er Corsaren-kommentaren alt andet end A-venlig: »Det litterære Jule- og Nytaarsmarked har denne Gang været godt forsynet med Varer som efter god gammel Skik have givet de kritiske Maalere og Vragere en heel Deel at bestille. Ogsaa Hr. Professor *Andersen* har været tiltorvs og som sædvanligt »gjort i« barnlig Naivitet. Hans Arbeide blevet meget rost, i det mindste af Bladenes Kritikere. Derved er den gjængse Anskuelse gjendrevet, at Digteren kun i Udlandet har vundet Anerkjendelse. Skjøndt Tydskland jo rigtignok har bidt paa Krogen, er det dog ei skeet uden Protest fra en Enkelts Side. *Adolf Glassbrenner* har saaledes bl.A. paa sin humoristiske Maneer for flere Aar siden gjort sig lystig over vor Landsmand. Da Fremmedes Domme over Danske i Almindelighed læses med Begjærighed af Publikum, ville vi afskrive det paagjældende Sted.« Derefter citeres en ret tåbelig udtalelse af vedkommende Glassbrenner om Grantræets »Barkepine«. Sin

vane tro tog A sig det nær. Ikke alene noterer han i Almanak 7.1.1853: »I Corsaren mine Historier revet ned og aftrykt et flere Aars gammelt Angreb paa mig af Glasbrenner«, men han forfølger sagen i MLE (II 15), hvor han med et digt af Glasbrenner »An H. C. Andersen« dokumenterer, at den fæle tysker har sympati for ham.

1855 skrev Grimur Thomsen sin 20 sider store anmeldelse af Samlede Skrifter i Steenstrups Dansk Maanedsskrift, som udkom 31.3., altså 3 dage før A's 50 års dag. Men det eneste eventyr han beskæftiger sig mere indgående med er »*Alt paa sin rette Plads!*«, hvor han finder et dybt ironisk træk i, »at medens Forgyldningen gaaer af Herremanden, saa standser Hosekræmmeren ved at blive »*Justitsraad*«, men driver det ikke til Greve, og Røgteren flyver op - ikke i Storstuen, der kunde han ikke komme, nej op i Tjenerkammeret, mellem det fine Tjenerskab, »der gik i Silkestrømper«. Nej, Hosekræmmeren og hans Hustru »vilde ikke lade sig adle, de gamle skikkelige Folk«, og Røgteren skulde kun være et livagtigt Memento for Silkestrømperne. *Fiat justitia* er Eventyrets Moral. Derfor nivellerer det heller ikke hensynsløst. De Aristokrater, som tillige ere Hjertets og Aandens Aristokrater, de forblive i uanfægtet Besiddelse af deres velerhvervede Prærogativer. Paa denne Maade holder Eventyret en lystig Dommedag over Skin og Virkelighed, over den ydre Skal og den indre Kjærne. Der gaaer en dobbelt Strøm deri. En ironisk Overstrøm, som leger og spøger med Stort og Smaat, som spiller Fjerbold med Højt og Lavt; og saa den dybe Alvors Understrøm, som retfærdigt og sandt bringer Alt »paa sin rette Plads«. Dette er den sande, den christelige Humor« (s. 243).

168

De sidste linjer (fra »Paa denne Maade...«) anbragte A som en effektiv finale i MLE med flg. kommentar: »Hvad jeg vilde og stræbte at opnaa, er her klarligt udtalt!« (II 159).

Mærkeligt nok synes der ikke at foreligge nogen trykt brevudtalelse om bogen, men KB Collin Brevsaml. IX 1.4 har et utrykt brev fra Ingemann 1.12.1852, som fortjener at trykkes: »Idag kom Deres nye »Historier«, og jeg har nu just læst dem. Venligst Tak for dem allesammen! Jeg tager ingen Actier i Enkens Garveri: Jeg forstaaer meget godt den lille Piges Hjertesorg, som ingen Seleknep eier og ikke faaer Moppens Grav at see. Den Hjertesorg kjende vi Alle og den er meget gemytlig afspeilet i det hjertelig godmodige Epigram uden saarende Braad. Det morede mig at se hvorledes De for med jordisk Retfærdighed [?] at faae »Alt paa sin rette Plads« i en Verden, hvor den ydre Plads dog sjældnen *kan* og heller ikke *skal* være den rette - tilsidst maa kalde Eventyrets Genius til Hjælp og pludselig gjøre Præstesønnen til en Hexemester der stod i Pagt med en retfærdig Orkan med Evigheden i Baghaanden, ja *der* kommer det! Men saa streng Orden vil vi ikke forlange i Endeligheden! Det var morsomt at De skulde finde Spekhøkermadammens »Mundlæder« og ved Nissens Hjælp faae at høre hvad »Bøtten« og alt det andet Bohave havde at sige. Dersom det iøvrigt er den Nisse, der deler sig mellem Poesien og Grøden, som skal redde [?] Poesien i Verdens og Tidernes store Ildebrand i sin røde Hue - saa er jeg bange den gaaer Pokker ivold, og den samme Nisse kunde blive Styrmand paa Luftskebet for Amerikas unge Slægt, der om Aartusinder beseer Europa paa 8de Dage og kun i Norden synes at kjende den Poesie, som skyldes »Luftskebet« Digter og gaaer ved den elektromagnetiske Traad gennem - Vandet. Jeg har Intet mod denne Satire; men jeg vilde kun havt den lidt skarpere paavist som gjældende den prosaiske og igrunnen aandløse Aand i Filisternaturen, men jeg har maaskee her nedlagt en uberettiget Symbolik i Deres Eventyr. Under Deres Piletræ var yndigt, men sørgmodigt at hvile, der fandt jeg et meget herligere Hjerte end i den *bittre* Mandel paa Honningmandfolkets Bryst. De kan troe, Haandværkersvenden under Piletræet, er ikke frosset rigtig ihjel - han vaagner vist og seer, det er Foraar at Sneen var Blomsterblade og »den deiligste Time i hans Liv« var ingen Drøm! - Tak for den smukke Historie!«

»ikke frosset rigtig ihjel« - det måtte A tage til genmæle mod. 14.12.1852 skrev han: »Deres Tro paa, at han vaagner op, og hans bedste Drøm bliver Virkelighed, klinger smukt; men den opfyldes ikke, hverken i Digtningens Verden eller i Virkeligheden for den Deel *der*, som er beslægtet med Knud. Der er i den lille Fortælling et heelt Stykke af mit eget Hjerte; gid det hvile »under Piletræet« i Fred og ikke spøge ved Nattetid!« (BfA II 287).

169

HP 1855

Et par af historierne havde tidligere været omtalt. Da Folkekalender for Danmark, 1853 (udkom dec. 1852) bragte *Fem fra en Ærtebælg* og »*Hun duede ikke*«, skrev Flyveposten i sin anmeldelse (ej i BFN) 15.12.1852, bl.a.: »Som en sand Perle blandt det meget Værdifulde, denne Folkebog indeholder, udmærker [sig] H. C. Andersens Historie »*Hun duede ikke!*« Den er fortalt med al den rørende Simpelt og hjertelige Humor, der er *Andersen* saa egen, og kan henregnes til det Bedste, han i denne Retning har skrevet.«

Og 24.12.1852 betegner Ingemann historien som »et elskværdigt Billede af en skøn og ædel Menneskenatur under Ringhedens og selv den tilsyneladende Foragteligheds skuffende Klædebon. De gjettede fuldkommen rigtigt, naar De mente, jeg maatte sympathisere med Dem deri.« Og til slut i brevet hedder det: »Historien om de 5 Ærter er ogsaa meget gemytlig og tiltalende« (BtA 329 f).

Men da HP udkom, nærmede omtalen sig et nulpunkt, skønt bogen rummer 4-5 af de mest slidstærke historier. Det kan hænge sammen med, at præcis den første halvdel af bogen var et genoptryk af H og at udgivelsestidspunktet var uheldigt: markedet var mættet med A-titler. Halvanden måned før var der kommet 2 nye bind af SS, det ene med eventyr, og godt og vel en uge senere kom der et 3. bind af SS, også med eventyr, tilmed de samme som stod i H. Tilsyneladende er det først i 1858, efter udgivelsen af NEH, at bogen nyder offentlig omtale, og da meget summarisk i Theater og Literatur, marts II s. 134: »de saakaldte *Historier*« hvor »Verdens deiligste Rose« og »Paa den yderste Dag«, egentlig ikke mere ere Historier, endnu langt mindre Eventyr, men snarere lyriske Udbrud, der mere passede sig for metrisk Behandling end for at fortælles. Eventyret, der fra først af tumlede sig kjækt og friskt i to Verdener, er her gaaet reent udenfor Verden, er blevet sygeligt og Eneboer i de høiere Regioner. Denne Tilbøielighed til at skrive Digte i Prosa yttres sig ogsaa i »Aarets Historie«, hvor Aarets vexlende Skjønhed udmales med virkelig prægtige Farver, men hvor det Hele dog kun er et poetisk Foredrag.«

Allerede 1.5.1855 skriver Henriette Wulff: »Tusind Tak for »Historierne«, jeg læser dagligen i Dem, De veed jo kjære Ven, hvor inderligt jeg skatter dem Alle, men nu at have dem samlede, selv at kunde sidde og læse og gruble over dem er en stor Herlighed! Illustrationerne finder jeg næsten Alle fortreffelige. Kun een Eeneste af Historierne kjendte jeg ikke »Der er Forskjeld« og finder den blandt de allermeest velsignede« (BHW II 206 f).

Og 9.7.1855 takker Hauch for de »yndige Eventyr, over hvilke den friske Phantasie og den humoristiske Livlighed er udbredt, som aander 170 igjennem Alt, hvad der kommer fra Dem, især i denne Retning, hvori der neppe er Nogen nu, der kan maale sig med Dem« (BtA 230), og han fortsætter sin ros 13.8., hvor han taler om, at der i mange af eventyrene »ligger mere Poesie end i mange berømte, lange Digte« (BtA 232).

Efter at Søren Kierkegaard i sin debutbog *Af en endnu Levendes Papirer 1838* havde kritiseret A's roman *Kun en Spillemand sønder* og sammen udtalte han sig ikke mere offentligt om forfatterskabet. Men at han heller ikke brød sig om A's eventyr fremgår af den samtale filologen Israel Levin refererer i sine optegnelser: »Vi talte om *Andersen* en Aften i *Frederiksberg* Have: »*Andersen* har ikke Ide om, hvad Eventyr er, hvad skal han ogsaa med Poesi, han har et godt Hjerte, det er nok, denne stakkels Kone, hvor raat, hun drikker, men Herregud, og Børnene faa Kager, for Noget ska' man ha'e, det er meget uskyldigt, men Eventyr« - og nu fremmanede han i et Øieblik sex, syv Eventyr, saa jeg næsten blev uhyggelig tilmode. Saa levende var hans Phantasi, at det var som saae han Billederne for sine Øine. Det var, som levede han i en Aandeverden, og med en mærkværdig Utilbørlighed og Excentricitet kunde han udmale de frygteligste Ting til en Grad af Anskuelighed, der var rædsom.« (Erindringer om Søren Kierkegaard, Samlet udgave ved Steen Johansen 1980, 86).

Med den fordrukne kone kan der kun menes »*Hun duede ikke*«, derfor må samtalen have fundet sted mellem 1852 og 1855. Samtidig viser optegnelsen, at for Kierkegaard var kunsteventyret fortsat identisk med Hoffmanns eventyr.

BIND III

Nye Eventyr og Historier 1. Række 1858-60

NEH I:1 1858

A's bidrag til Folkekalender for Danmark, 1858 (udkom dec. 1857), var *Flaskehalsen*, og det blev fremhævet i Dagbladet 24.12.1857 (ej i BFN) som »et ypperligt Eventyr«. Også Fædrelandet 29.12. (ej i BFN) nævner det og sætter det på linje med Chr. Winthers bidrag, digtet 172 Sommerfuglen. Men da samme blad anmelder det nye hæfte allerede dagen efter udgivelsen 2.3.1858, hedder det: »Vi tør nok forudsige, at blandt disse Eventyr vil Digterens talrige Læsekreds sætte »Noget« høiest, thi dette hører virkelig til de allerfortrinligste, han har fortalt.« Men Dagbladet har 5.3.1858 ikke glemt *Flaskehalsen*. Efter at have fremhævet eventyret som den genre A »udfolder de skønneste Sider af sin rige, humoristiske Digterbegavelse« i, hedder det: »»Flaskehalsen« [...] er saa smukt, saa rigt paa Humor og dyb poetisk Følelse, at det kappes om Ærespladsen [...] med »Noget«, der ligeledes hører til det Bedste, som nogensinde er udgaaet fra Andersens Pen.«

Flyvepostens omtale 6.3. består mest af almindeligheder, men præciserer dog, at »et Par af dem, navnlig den genialt tænkte og fortalte Historie »Noget«, maa henregnes til det Bedste, han endnu har skjænket os.«

Langt mere indgående er Berlingske Tidende 9.3.1858. Indledningsvis fastslås det, at »Den Fylde af Poesie, den dybe, velgjørende Livsphilosophie og det Mesterskab i Behandlingen, som udmærker disse ypperste Frembringelser af Andersens Muse, gjenfindes i samme Grad i denne Samling som i de ældre«. Derefter omtales de enkelte stykker - med undtagelse af *Flaskehalsen*. *Pebersvendens Nathue* og *Det gamle Egetræes sidste Drøm* er »to smukke indholdsrige Drømmebilleder«, især er det sidste »fuld af Ynde«. *Suppe paa en Pølsepind* og *Noget* har »en humoristisk-satirisk Charakter tilfælles, og ere begge fortrinlige, undfangede med saa megen indre Sandhed. Høiest sætte vi dog »Noget« paa Grund af den classisk fuldendte Udførelse i hver Enkelthed, saavel som i det Hele. I faa raske Træk betegnende Træk staae de fem Brødre for os, ved Siden af dem et mesterligt Billede af den gamle Mor Margrethe paa Diget, den kjærlige, ydmyge Qvinde, og det Hele slutter sig ypperligt sammen i Mødet foran Himmerigets Port, hvor den dybe Moral træder frem med slaaende Virkning. Særdeles moersom er Begyndelsen og Slutningen til »Suppe paa en Pølsepind«, smukt og fiint udført er baade den første og den tredje Fortælling af Musene, men det gunstige Indtryk forstyrres noget ved den anden Fortælling, som falder temmelig tung. Samlingen slutter med »Abc-Bogen«, i hvilken en Række nye Riim til Bogstaverne, hvoraf det tør antages, at en Deel engang vil gaae over i vore Abc-Bøger, ere indfattede i en meget humoristisk Ramme.«

Endelig begynder der nu også at komme anmeldelser i provinspressen. Som den første melder Lolland-Falsters Stiftstidende sig med en udførlig kritik 30.6.1858, som også omfatter det flg. hæfte, der var udkommet 15.5. Anmelderen undrer sig lidt over genreskellet mellem eventyr og historie, »uden at der dog er nogen bestemt Forskjel at paavise mellem disse to Arter«. Men hvad enten de kaldes det ene eller 173 det andet »tiltales vi paa en vidunderlig Maade af denne Blanding af Spøg og Alvor, Phantasi og Tanke, Billede og Gehalt, der gjør dem lige tiltrækkende for Ældre og Yngre, om de end ikke altid kunne forstaaes af Børn. Overhovedet er Forstaaelsen en Kategori, det ikke overalt kommer an paa ved disse Eventyr; thi medens nogle indeholde en bestemt Tanke, der kun er iført den poetiske Dragt, og hvor Moralen, som man kalder det, af sig selv er indlysende, ere andre vistnok slet ikke at opfatte paa den Maade, at der skal være en »Mening« eller »Betydning« i dem [...] de ere ikke Andet end digteriske Phantasier, snart i Fablens, snart i Eventyrets, snart i den simple eller allegoriske Fortællings Form. Medens saaledes »Suppe paa en Pølsepind« er et egentligt Eventyr, i hvilket »Meningen« vanskelig lader sig paavise, men hvor vi glæde os ved den frie Phantasi, er »Flaskehalsen«, som Forfatteren vel vilde kalde en »Historie«, da den holder sig til Menneskelivets Begivenheder og det Overnaturlige Intet her har at gjøre, et nydeligt, naivrørende Billede, men et Billede, der saaledes taler selv, at der ikke kan lægges anden Betydning deri, end Situationen selv [...] »Noget« er en dyb og smuk Fremstilling af de forskjellige Menneskers Livs Betydning og indre Værd. - Hvor Digteren derimod vil være ironisk og satirisk, som i ABC-Bogen, kunne vi ikke altid følge ham; men det kommer maaskee deraf, at man er tilbøielig til at lægge mere Betydning i Ordene end der er.«

A's yngre digterkollega, M. Goldschmidt, havde trofast i Corsaren langet ud efter eventyrene og navnlig deres digter. Han har også omtalt den lille genre i sine anmeldelser af romanerne *De to Baronesser* og *At være eller ikke være*, men nu kommer - i Nord og Syd, bd. I, 1858, 231-234 - hans første egentlige eventyrkritik: A har faet mange efterlignere, men når man læser dem, mindes man stadig ham, »men naar man læser ham, har man glemt dem [...] Andersen gjentager sjelden eller aldrig sig selv og udvikler sig heller ikke. Dog, »i selve Eventyrdigtningen kan mærkes en Forandring, som ikke er en Tilbagegang. Saaledes findes i nærværende sidste Samling [...] en dybere Følelse af Tilværelsen, en gribende, poetisk skjøn Vemod, navnlig i »Flaskehalsen« og »Pebersvendens Nathue« [...] Digteren har for fin en Sands til at lade Flaskehalsen yttre nogen Deltagelse - det er kun, hvor Menneskesorgen er lille, at det Umælende kan tale med uden at blive sentimentalt eller ubehageligt -; over den lille, simple Fortælling er udbredt en dyb Fornemmelse af Forgjængeligheden, af al Tilværelsens hemmelige Sympathi overfor denne, og af Noget, der lever stille og er uforgjængeligt. Det Samme gjælder saa temmelig om »Pebersvendens Nathue«; men det turde være, at Eventyret i denne Retning ikke kan gaae videre, uden at Vemoden vil synes at blive til Sørgmodighed.«

Drøm« paany betegner sin Retning hen imod det kirkelig Fromme. Dette Sidste kan være saare godt og gavnligt, men næppe i Længden for Eventyrpoesien. Thi det specifikt Religiøse vil være Eneherre [...] Endnu Et beskjæftiger Andersen meget, og det er Kritiken. I »Suppe paa en Pølsepind« giver han den Sidehug, og i »Noget« ser man Recensenten blive udelukket fra Himmerig. Der er Noget deri; men naar en Poet kommer derop, mon da alle hans Værker blive indladte uden Kritik? [...] Endelig har Andersen skrevet nogle nye A-B-C-Vers, som vistnok for Størstedelen kunne træde istedenfor de gamle. Han har sat dem i en eventyrlig Ramme, idet den gamle A-B-C-Bog bliver en kritisk Hane, der læser og bedømmer sin Concurrent. Det er et morsomt og vittigt Indfald, og vi maae kun bemærke, at Hanen vilde blevet desto mere komisk, jo fortræffeligere Versene havde været.« Til sidst definerer Goldschmidt de to genrer: »Naar Væsener og Gjenstande optræde med selvstændigt og bevidst Liv, med symbolsk Betydning og dog tillige med barnlig Vilkaarlighed kalder man Digtningen Eventyr. Men det Livløse kan ogsaa bruges til at fortælle en menneskelig Begivenhed eller blot være Anledningen til, at den bliver fortalt, og saa have vi Noget, der omtrent er en sædvanlig Novelle; men formedelst det Skjær, som kastes derover fra den nære Eventyrverden, kalder Digteren den »en Historie«. »Flaskehalsen« og »Pebersvendens Nathue« ere Historier; af Eventyrene slutter »Noget« sig til den gamle, folkelige Eventyrdigtning, der søger at bringe trøstende Orden i Livet ved at fortsætte det til Himlens Porte. Men »Noget« er en Tilslutning eller Efterligning, hvorved det Gamle bliver paa original Maade gjendigtet og ligesom har faaet en finere og blødere Sands.«

Takket være sin kritiske distance får Goldschmidt her sagt noget, som hæver anmeldelsen op over alt, hvad der ellers blev skrevet i samtiden - før Georg Brandes' berømte essay om A.

Faldhøjden kan måles på den 13 sider lange anmeldelse et andet tidsskrift, nemlig Theater og Literatur, marts II, 1858 127-140, bragte. Efter nogle forvirrede betragtninger over de tidligere eventyr når kritikeren endelig frem til NEH 1, hvor han fastslår, at den første titel - *Suppe paa en Pølsepind* - er dækkende for hele hæftet, dog: »Perlen i Samlingen er »Flaskehalsen«, der nærmer sig den bedste Classe Eventyr, men adskiller sig dog igjen fra dem deri, at der ikke eksisterer noget Sympathieforhold mellem Mennesket og Tingen, der hver handler selvstændigt for sig [...] Eventyret indeholder iøvrigt mange Skjønheder, der dog maaskee ligge i Maaden, hvorpaa det er fortalt. Paa »Suppe paa en Pølsepind« ville vi raade Læseren ikke at smage, den er mere end tynd, den er det bare Vand.« *Pebersvendens Nathue* »skal 175 sætte Pebersvenden i et romantisk Lys, og forsvare ham mod den Spot, hvorfor han almindeligviis er udsat. Beskrivelsen af de første Pebersvende i Hyskenstræde er, skjøndt temmelig bekjendt, ret livlig og underholdende [...] I »Noget« har Forfatteren for første Gang forenet det satiriske og det religiøse Element, men omtrent som man forener Øl og Mælk ved for stærk Varme: hvert er gaaet til Sit igjen [...] I »det gamle Egetræes Drøm« fremtræder med usædvanlig Skjønhed Beskrivelsen af det gamle Egetræes og Døgnfluens forskjellige og dog saa lignende Tilværelse; det Relative i Tiden er fremhævet i disse to Liv [...] Men fra dette Sted aftager Fortællingen et andet Sving [...] Træet har i Julenatten en Drøm om alt Skjönt, det har oplevet; det gribes af en mægtig Længsel efter den lysende Sol, dets Rødder løsrive sig, og det flyver lige op i Himmelen. Ikke nok hermed, Træet har ogsaa et førende Hjerte, det vil have Alting med, Blomster og Urter, og ogsaa de rive sig løs fra Jorden, og deeltage i den almindelige Flyttedag. Man kan dog virkelig drive Godheden altfor vidt [...] Vil Prof. Andersen excellere yderligere i denne religiøs-phantastiske Retning, saa vil der snart ikke være en Stol eller et Bord i Stuen, der ikke kan være sikker paa den evige Salighed, og de Udkaarne ville ikke kunne flytte en Fod i Himmelen for Skramleri.«

Den stik modsatte vurdering tegner C. Rosenberg sig for i Dansk Maanedsskrift, 7. bd. 1858, 437-438, hvor Egetræet »maaskee [er] en af de mest romantiske Digtninger, som nogensinde er bleven til«. At lade træets længsel efter en evig tilværelse »være parret med en Kjærlighed, der omfatter alle Skabninger af samme Art, og dog at gjøre dette Billede saa sandt og levende, at det bliver poetisk Virkelighed, ikke en vilkaarlig Allegorie, en sliig Tanke kunde kun fattes og udføres af en virkelig Digter, hvis Genie heelt og holdent tilhører Romantiken.« Også i de andre stykker træder denne ejendommelighed »ved det ægte Folkeeventyr meer eller mindre tydeligt frem. Navnlig er Fortællingen »Noget« baade i Anlæg og Tone en fortrinlig Legende, idet en dyb og alvorlig Lærdom ligger skjult i en barnlig Opdigtelse, der sætter Menneskenes Færd og Idræt i umiddelbar Forbindelse med den hiinsidige Verden [...] I »Suppe paa en Pølsepind« og »A. B. C. Bogen« leger Digterens Phantasie humoristisk og dog ikke uden Dybde med menneskelige Latterligheder. Over de to Fortællinger: »Flaskehalsen« og »Pebersvendens Nathue« endelig hviler et dybt, men humoristisk forklaret Veemod.« Til sidst understreges det, at A's skabende fantasi fortsat er på sin højde: »Der er saaledes ikke mange af hans tidligere Eventyr rigere paa brogede Billeder end »Suppe paa en Pølsepind«, og hvo der vil have et Begreb om Andersens Evne til med faa Træk at male Naturen, saa at man ligesom selv oplever den skildrede Scene med hele den i samme 176 liggende Stemning, behøver f.Eks. blot at lægge Mærke til Flaskens eensomme Seilads paa Havet, eller den deilige Skildring af den klare Julemorgen efter Stormen, der har fældet det gamle Egetræ.«

En rig høst, som fortsætter i brevene.

23.4.1858 takker digteren Andreas Munch i Christiania for bogen, som han »flere Gange siden har gjennemlæst, altid med samme Aandsforfriskelse. Jeg kan ikke andet end beundre denne Deres altid lige klar og frisk fremvældende Kilde af Digterungdom, denne sjældne Forbindelse af dyb Følelse og sundt Humør. Skulde jeg foretrække et af disse nye Eventyr, saa vilde det blive »Noget«, det er et Stykke en Jean Paul

værdigt. Det er en stor Trøst i denne overkritiske Tid at see og følge en Digterpersonlighed som Deres. Man kommer derved til at tro paa sin Mission, og ikke lade sig forvilde eller forstemme ved Døgnets Raab« (Anna E. Munch: Et nordisk Digterhjem, 1954, 103).

At Ingemanns var »meget lykkelige i« *Flaskehalsen* og *Suppe paa en Pøsepind* fremgår af A's brev til Edvard Collin fra Basnæs 21.12.1857 (BEC II 292). I Ingemanns brev til A 29.5.1858 omtales udelukkende Goldschmidts anmeldelse: »Den er skrevet med venlig Paaskjønnelse af Deres Eiendommelighed, og med den er jeg paa Deres Vegne vel tilfreds [...] Goldschmidt er en af de Faa blandt vore Publicister, der have Sands for Idealitet midt i Paavirkningen af Tidsaandens Realisme. Han er selv Saameget Digter, som behøves for at raisonnere poetisk om Poesie« (BtA 353). Ingemann var en klog rådgiver: han må have haft en fornemmelse af, at A næppe var tilfreds med anmeldelsen og skynder sig så at afbøde et grædebrev.

At Signe Læssøes fromme hjerte måtte smelte over Egetræet kunne også forudses, men ikke at hun hele 3 gange meddeler A det. Første gang 28.12.1858: »Min hele Kjærlighed hænger ved Egetræet. I tre Aarhundreder var det Tusinder af Skabningers Lyst. I tre Gange tre Aarhundreder, ja, saa længe det danske Tungemaal lever, vil det leve og elskes og være en Ledestjerne for Sjælen, som det var for Havets Sønner« (BtA 501). 18.2.1859 tilføjer hun, »at det slet ingen Forklaring behøver, gjør mig det endnu dyrebarere. Det er mig som en Bibel: Ledetraad til alt Godt« (BtA 503 f). Og 18.4.1859 udbryder hun: »Lad disse Linier sige Dem, at jeg ikke vil blive her [: på jorden], men høre med mit elskede Egetræ de velsignede Ord: »Saa godt kan der være i Himlen!«« (BtA 510).

NEH I:2 1858

Allerede på udgivelsesdagen 15.5.1858 anmeldte Dagbladet hæftet som et af A's bedste: *Klokkedybet* »er mindre et Eventyr end et Digt i 177 Prosa, fuldt af Klokkeklang og Naturfantasier«. *Hurtigløberne* adskiller sig fra de foregående ved at mangle »den eiendommelige Dobbelthed, der ellers i Andersens Eventyr paa een Gang fængsler Børnene giennem Fantasien og griber de Voxne ved den dybere Betydning; det er kun et Eventyr for Voxne, men for dem er det ogsaa rigt paa den Humor og godmodige Satire, som saa rigt gjennemstrømmer Andersens fantastiske Fortællinger,« men med *Dynd-Kongens Datter* har han hævet eventyrene »endnu et Trin høiere«, takket være »den overraskende poetiske Kraft i alle Beskrivelserne af Naturen, af Livet i den nordiske Vikings Borg, af Scenerne i Ægypten og endelig den humoristiske Traad, der slynger sig gjennem det Hele ved den fortræffelige Storkefamilie [...] der uden det mindste Brud paa Naturligheden leverer et Hverdagsbillede, saa rigt paa karakteristiske Træk og humoristiske Skildringer som den bedste Novelle [: roman] i tre Dele; end ikke Dickens har nogensinde mere sandt og humoristisk tegnet det huuslige Liv med dets Sorger og Glæder, dets Rivninger med Idealet, Vrøvlet i det Ydre og Kjærligheden i det Indre, end Andersen her har gjort det med sin Storkefamilie, og det er fra vor Pen omtrent den allerhøieste Roes.« Dertil føjes nogle mindre sproglige indvendinger, men eventyrets hovedtema berøres ikke.

På det punkt får man mere besked i Berlingske Tidende 27.5.1858, som også starter med de to sidste stykker, »der mere have Fabelens belærende Character end Eventyrets friske Phantasispil«, og som »snarere passe for den ældre end for den ungdommelige Læser«. Men *Dynd-Kongens Datter* »er et Eventyr, der med lige Glæde vil læses af enhver Læser, i hvad Alder han end er [...] Der er maaskee neppe noget af Andersens mange herlige Eventyr, hvor den inderlige, barnlige, hjertelige Tone, forenet med dyb poetisk Fylde, træder mere levende frem end i »Dyndkongens Datter«. Læserens Interesse er saaledes her knyttet deels til den skønne religiøs-poetiske Udvikling af hvorledes Dyndets Barn lidt efter lidt hæver sig fra dets medfødte Natur til et høiere aandeligt Liv, deels til den uforlignelige Skildring af Storkefamilien. Den Maade, hvorpaa denne Familie er fremstillet og indblandet i hele Fortællingens Gang, er en saa heldig og velgjennemført Idee, at denne alene vilde være nok til at hævde Forfatteren en fremragende Plads blandt de bedste Eventyrdigtere.«

Anmeldelsen i Lolland-Falsters Stiftstidende 30.6., som også omfatter forrige hæfte (jfr. s. 172), og som er optaget af eventyr/historieforholdet, beskæftiger sig kun med hovednummeret, »hvor især »Storkemoder« er tegnet ypperligt«. Konklusionen lyder: »Skjønt den »Tanke«: Kjærlighed føder Liv gaaer igjennem Fortællingen, er denne dog i egentligste Forstand et Eventyr, med Forvandlinger, Troldom o.s.v., og ender paa en saa uventet Maade, at Digteren selv lader 178 »Storkefader« udbryde: »Den Slutning havde jeg nu slet ikke ventet«, og »Storkemoder« spørge: »Hvad mon Ungerne ville sige om den?«« Det er første, men ikke sidste gang spørgsmålet om slutningens berettigelse stilles.

Goldschmidt er i sin anmeldelse i Nord og Syd, bd. II, 1858, 200 f, ikke i tvivl: *Dynd-Kongens Datter* har en klar sammenhæng fra først til sidst. Vel er hans kritik hovedsagelig et »referat« af handlingsgangen, men

af den støbning at det samtidig rummer en tolkning. Om slutningen skriver han: »Under hendes Længsel efter det Himmelske foregaaer en ny Forvandling: Som hun forhen blev fra Padde forvandlet til en skjøn Kvinde, bliver Skjønheden nu til ren Aandighed og forenes med sit Ophav.

Til det Stykke, som handler om at gaae fra Brudgommen og skue ind i Himlens Herlighed samt om Følgen deraf, har Andersen næsten ordret benyttet et gammelt jødisk Sagn, der forresten forekommer under forskellige Bearbejdelser, f.Ex. om Munken, der hørte den lille Fugl synge og gik efter den. Men han har forenet det godt med det Øvrige og derved fuldstændiggjort Meningen: at ved Forsagelse af Jordens Glæder skal Menneskeheden i Kampen med sin Naturs Dobbeltthed fejre sin sidste Triumph. Vistnok er dette at forkynde Askesen; men Schiller, der forresten ikke var Asketiker, har omtrent sagt det Samme:

»Wollt Ihr schon auf Erden Göttern gleichen,
Frei sein in des Todes Reichen:
Brecht nicht von seines Gartens Frucht«.

Om Eventyret formaaer at bære den Slags Tanker, om det ikke ved Forsøget paa at optage det specifik Christelige og forkynde den menneskelige Sjæls Frelse ved Hjælp af Troen, maa tabe noget af sin Barnlighed og istedenfor Poesi sætte hellige Tegn, skulle vi ikke paany berøre videre.«

Indforståelse og distance på een gang. Uden at A forstod det, var Goldschmidt ham en fin kritiker.

At netop dette eventyr optog samtiden, som stod over for en ny konflikt mellem ateisme og kristendom, fremgår af en lang hegeliansk analyse, som Fædrelandet bragte henvend et år efter udgivelsen, 26.3.1859, under signaturen L. Tolkningen henvender sig til de mange »ellers forstandige Folk«, for hvem eventyret er en lukket bog, skønt det indeholder hele »den christelige Verdensanskuelse, i Modsætning nærmest til den jødiske, men ogsaa til den hedenske [...] og det er i saa Henseende maaskee ikke uden Betydning, at Storkene siges at have to Eventyr, som de fortælle deres Unger, nemlig det om »Moses, der blev en stor Mand, som man siden ikke veed om, hvor han blev 179 begravet« og om Dyndkongens Datter, liden Helga, der tilsidst paa den barnlige Længsels Vinger fløi didop, hvorhen man stedse drages - til Faderen, til Faderens Kjærlighed.« Senere fortolkes den syge ægyptiske konge som Gud, og prinsessen, der sænker sig i de dybe vande, som Guds kærlighed, »Guds Aand, der i Begyndelsen svævede over Vandene«. Anden forenes med naturen, og af jorden frembringes planten, der stræber opad mod den himmelske lysets kilde. »Frugten af denne Formæling med Naturen er Mennesket [...] repræsenteret ved Helga, hende, der er »født af Sjæl og Dynd«, og i hvis Væsen de to modsatte Naturer, Moderens og Faderens, Aandens og Materiens, føre en Strid, der aldrig lader hende Ro.«

A holdt hele tiden Ingemann underrettet om sit arbejde med *Dynd-Kongens Datter*, og allerede 10.4.1858 skrev Ingemann: »De er et lykkeligt Menneske! naar De rager i en Rendesteen, finder De strax Perler [skjult Goldschmidt-citat, jfr. s. 160], og nu har De jo fundet en Ædelsteen i - Dyndet. Det er en velgjørende Phantasia, der saaledes holder os Roser for Næserne, hvor det stinker værst i Verden, og viser os en kongelig Herlighed og en smuk Prindsesse i Dyndet; at hun er smuk, har jeg allerede hørt af Andre. Det skal fornøje mig at see hende efter den Storvask og de sex Skyllinger [: omarbejdelser], De har foretaget med hende. Jeg har saa megen Kjærlighed til hendes ældre Søskende og saa megen Tillid til hendes Afvaskers Smag og fine æsthetiske Lugt, at jeg er vis paa, der hverken ved hende eller det halve Kongerige, hun sagtens medbringer, klæber mindste Plet fra hendes kongelige Faders Heelstat« (Brevet i sin helhed tr. i MLE II, 205 f).

14.5.1858 jubler Signe Læssøe: »Saa er da virkelig allerede Dynd Kongens Datter i mit Eie! Hvor inderlig takker jeg Dem, kjære, kjære Andersen. Den er læst for mig til Fleres Glæde, skjønt ikke læst, som da De læste den, dog min Hukommelse gav mig hvert betydende Sted med Deres Betoning, og jeg følte atter hver Skjønhed med inderlig Rørelse og Tak til den Algode at han blandt sine Skabninger havde skabt Væsener med den Magt at de formaaede at indgyde Tusinde gode, kjærlige Tanker.« Men slutningen har hun svært ved at kapere: »At liden Helga ikke kan være en almindelig Husmoder og tugte og ave Børn og Tjenestefolk begriber jeg godt; men hvad hun skal see ind i Himmels Herlighed for, og saa atter vende her tilbage, forstaaer jeg slet ikke. Gid De engang vilde løse mig den Gaade« (cit. efter H. Topsøe-Jensen: *Buket til Andersen*, 1971, s. 176).

Ingemann blev ikke skuffet i sine forventninger til Dyndkongen. 19.5.1858 rapporterer A til Henriette Wulff fra Basnæs, at »Ingemanns var meget glade over denne sidste Digtning, han ansaae den for at 180 være den rigeste og smukkeste jeg endnu havde bragt, han læste eller hørte den 3die Gang« (BHW II 366). Og samme dag sender hun A sit superlativiske takkebrev: »skjøndt jeg tænker mig, at der strømmer ind paa Dem Glædes og Taksigelses-Skrivelser for Deres sidste Gave til os Alle, saa kommer jeg dog [...] ogsaa med *min* Tak, for *nu* har jeg rigtig læst »Dyndkongens Datter« og det flere Gange til min store Glæde, skattende den oprigtigen! Jeg havde megen Lyst til at tale med Dem om den i detail, udhæve hvær enkelt Sted hvor jeg udbryder enten i Taare eller i Smiil, thi alle de forskjelligste Stemninger der kunde røre sig i Sjælen, sættes jo i Bevægelse [...] Det er moersomt hvor de forskjelligste Mennesker, der ellers aldrig læse Noget, dog skal læse »Dyndkongens Datter«; det er en heel epoque det gjør.« *Hurtigløberne* finder hun »meget

moersom og vittig, men en lille bitte Smule mere bidende end De plejer« (BHW II 367).

Et brev fra den plattyske digter Klaus Groth i Kiel citeres nedenfor s. 183f.

Men begejstringen over *Dynd-Kongens Datter* kulminerer i Bjørnstjerne Bjørnsons store brev fra Rom 10.12.1861, hvor han fortæller, at han ved et tilfælde først nu har læst eventyret:

»Det maatte være Skjebne; som Theaterdirektør lod jeg engang en Elev prøve en Del Overgange med Stemmen og tog som sædvanlig Deres Eventyr til dette Brug og traf dennegang dette, som vedkommende Elev saaledes hakkede i, at Stemmen og Erindringen derom blev som Paddeskallen, hvori Eventyrets skjønne Sjel laa indeklemmt. Jeg havde som én Angst forat komme den nær og løse Fortryllesen, og i denne Angst laa Fjederhammen gjemt til den rette Tid. Igaar kom Budet om at løfte den susende gennem Luften med Kjerlighed og Erindring, jeg sprang til, Skallen faldt, jeg tog Fjederhammen paa og bruste afsted med hele Deres forunderlige hjemlige og dog til det fjerneste Fjerne i Tankens Rige førende Storkeflok. Og aldrig har den ført mig saa langt, heller aldrig saa højt. Det er ikke alene Deres bedste Rejse, men der er en Vemod, et klogt stort Øje fra Himlen deri, en fjederlet Tilstedeværelse ved det Største og Mindste, saa aandig, at jeg ikke kunde andet end tænke den hele Tid paa det som vi kalde »Svanesang«, noget til Himlen løftende, men saa højt, - at det bliver sidste Gang. Og det er vist, at den Dag det mældes mig (jeg haaber det bliver meget sent) at De ikke længer kan røbe af det Uanedes Hemmeligheder, men er selv flyttet op mellem Gaadernes Ophav og Løsning, - den Dag tager jeg »Dyndkongens Datter« frem, kysser Bogen og læser Eventyret langsomt ligesom vi følger til Graven under Musik. Og paa Randen deraf, ude paa Eventyrets Veranda, naar jeg saa staar der og ser ud i det Frie, er jeg vis paa, det sker med Taarer og med en Følelse af Hjemlængsel til det Eviges Minutter. Jeg kunde som 181 Barn aldrig tænke mig Saligheden uden som det mest Pinende, der var til - næst Helvede; - jeg havde her en Følelse af den saa stor i det Uendelige, at alt det Oplevede og Ønskede ikke engang blev af Straaets Vægt i dens Herligheder, og netop derved kom dette korte Øjeblik paa Verandaen i Rang med mit skjønneste Livsmoment. Man kan aldrig komme længer i Glæde end til et Minuts Anelse af, hvad den evige Salighed er.

Var jeg hos Dem, da dette Eventyr blev skrevet, saa blev jeg bange, idet jeg vilde tro, at De aldrig skrev mere. Jeg begriber heller ikke hvad Indtryk der kan have skabt det. Den Evne De har til at finde de bedste Mennesker og i disse Mennesker det Bedste og at undgaa alt Andet, maa jo tilsidst føre op til det højeste, saavist som det Gode har Slægtskab med Gud. Og De maa netop derved komme højere, nærmere ham i Forstaaelse til Gjengivelse end vi Andre, som ifærd med Forstaaelsen, bortblander den i urenere Omgang, - i hin prosaisk tunge, lidt onde, lidt afsides førende, lidt fristende til Irllysene, som hopper om og vinker [...]

Da jeg er mig bevidst, at jeg mangan Gang har været vildfarende i Forstaaelsen af Dem, naar jeg nemlig har læst et Eventyr, som pinte mig, saa er det mig ofte nu en saa stærk Trang at faa raabe ud hvordan jeg er kommen til Forstaaelsen i Kjerlighed. Og da jeg paa den anden Side er mig bevidst, at jeg har talt med Dem om andre Ting end Deres Dyder og Fortjenester, er jeg vis paa ikke at blive opfattet som Smigrer. Ja, Bud og Hilsen, kjere store Digter og Ven; Gud velsigne Dem!« (Bjørnson I 178-80).

NEH I:3 1859

Flyveposten meddeler 26.3.1859 meget summarisk, at alle seks historier »er fortalte med den naive Humor og gennemstrømmende af den dybe Følelse og rige Phantasi, der blandt Store og Smaa har erhvervet Digteren en saa talrig og taknemlig Læsekreds.«

Allerede 15.3. havde Berlingske Tidende bragt en forhåndsnotits, som gør et nummer ud af, at det nu er 25 år siden[!] A skrev sit første eventyr, *Fyrtøiet*, »som strax gjorde Opsigt i Børneverdenen«[!]. Men bladets egentlige anmeldelse kom på A's fødselsdag, 2.4., og konstaterer indledningsvis, at hæftet er blevet en succes: »Medens Phantasien dominerer i hans første Eventyr, er det Tanken, der spiller Hovedrollen i de efterfølgende [...] ved »Vinden, der fortæller om Valdemar Daae og hans Døttre« [ville vi] navnlig fremhæve det Musikalske i den sproglige Fremstilling, thi man hører gennem denne Fortælling alle de forunderlige Modulationer, som Vinden er saa rig paa, og naar man er 182 tilende med Fortællingen, behøver man ordentlig at samle sig, for at komme paa det Rene med, at det ikke er Vinden, men Andersen, der har fortalt os den.« Om *Pigen, som traadte paa Brødet*, *Taarnevægteren Ole* og *Anne Lisbeth* fremhæves det, at de har det »dybere Indhold«, mens *Børnesnak* har humor og ironi og *Et Stykke Perlesnor* inderlighed og gemytlighed.

Tredje og sidste avisanmeldelse kom 7.6.1859 i Dagbladet, som taler om »uformindsket Digterkraft og en frodig Produktionsevne«. Valdemar Daae »er ikke af den almindelige Art; den har foruden sit eget reelle

Indhold ogsaa en anden Interesse, en sproglig eller fonetisk, idet det nemlig er Vinden, som fortæller, og Stilen har det stødviis Susende, det rastløst Henfarende, som er eiendommeligt for Vinden; man maa være opmærksom derpaa, naar man læser Historien, for ret at forstaae den, men hører man den blive oplæst, paatrænger det sig afsig selv«. Men samtidig ankes der over, at A, som i sine senere eventyr har taget »Livets vanskeligste Gaader« op til behandling, forsømmer en digtning »af en anden og mere jordisk Art, saadanne Eventyr som »Kjærestefolkene«, »den standhaftige Tinsoldat«, »Stoppenaalen« og saa mange andre, der ere heelt gjennemtrængte af gnistrende Humor [...] Denne Humor [...] er sparsommere repræsenteret i det sidste Hefte end i noget af de foregaaende.«

Endelig placerer C. Rosenberg - Dansk Maanedsskrift bd. 2, 1859, 479-80 - A i et bestemt kulturperspektiv: *Vinden fortæller* »staaer [...] og vil maaskee bestandig staae uovertruffet i Originalitet og Friskhed [...] den ubundne Stiil gjør her et fuldkommen saa lyrisk Indtryk, som den bedst til Æmnet svarende Versification og Musik kunde gjøre [...] Ved denne Fortælling, saavel som ved de to betydeligste af de følgende: »Pigen, som traadte paa Brødet« og »Anna Lisbeth«, mindes man iøvrigt atter levende om den Sammenhæng, der finder Sted mellem Middelalderens Legendedigtning og Andersens Eventyrdigtning. Der er begge Steder den samme religiøse Grundvold, ofte kommende tilsyne gennem ganske beslægtede Phantasibilleder - hvor nær ligger f.Ex. ikke Indholdet af de bekjendte svenske Viser »Dufvan på liljekvist« eller »Liten Karin« ved Indholdet af mangt Andersensk Eventyr! og der findes hos ham dog intet Spor af bevidst Efterligning. Det er aabenbart en oprindelig Aare i det danske eller de nordiske Folks Dyb, der atter her er vældet frem, efter i lange Tider at have rundet i det Skjulte. Heri ligger vel egentlig Hr. Andersens nationalhistoriske Betydning.«

Sin vane tro er Signe Læssøe begejstret: »Min hele Sjæl er blevet oplivet [...] Alt er herligt, Hjertet faaer Alt, hvad det trænger til, og Aandens Gnister blusse saa livsaligt op ved [...] alt det Tænkte, der 183 lyser frem af hvert Blad.« Men hun har dog ogsaa nogle indvendinger: »At De har personificeret Adelen, Rigdommen og Aanden i de tre Smaapiger i »Børnesnak«, er ypperligt. At De tilsidst lader dem blive som de Bedre de ere, det er lidt melankolsk at tænke sig; thi ere de voxne, skikkelige Mennesker saaledes og blot skjule det med den Kaabe, vi Alle have ved Haanden, saa er det sørgeligt. Ved Deres »Ane Lisbeth« saa jeg for mig to Lande, skilte ved en Flod, hvorover De som Bro havde lagt Overtroen som en Overgang fra Eventyr til Historie. Da Lise [hendes hushjælp], som læste den for mig kom til det Sted: »Hold Dig fast ved mig, Du er dog min Moder« [...] da brast hun i Graad og kunde ikke strax læse mere. Jeg troede, den endte dér og sagde: »Ja Gud er naadig og barmhjertig!« Da hun saa begyndte igjen, blev jeg lidt utaalmodig, jeg vilde ikke have den længere; men altsom hun blev ved at læse, blev jeg god igjen, og nu takker jeg Dem inderligt for den hele [...] Vægteren er jeg ikke rigtig bekjendt med endnu; maaskee sidder han mig for høit paa sit Taarn. Jeg har kun een Gang prøvet at stige op til ham, og da hilsede han mig ikke saa lokkende som de Andre; maaskee gjør han det næste Gang, naar jeg atter hilser paa ham. Man kjender jo Folk paa det Selskab, de omgaaes; da han nu er i det meest udvalgte Selskab, tvivler jeg ikke paa, at jeg har miskjendt ham« (Nicolaj Bøgh: Signe Læssøe, 1877, 149 ff).

Bøgh daterer blot brevet til året 1859, men det må være fra før 9.4., for den dag sender hun A et nyt brev, hvor hun har forsonet sig med slutningen på *Børnesnak*: »Den Slutning, min lille Yndling faaer, at de skaanselsløse tre Smaapiger dog blive gode og elskværdige, tyder paa det rene, skyldfrie Hjerte, hvormed De har tilgivet og derfor nu ogsaa høster den reneste Himmelsæd. Den anden Aften paa Taarnet [*Taarnvægteren Ole*] er saa ypperlig, saa skarpsindig, at jeg, hver Gang jeg hører den, har min inderlige Glæde af den. Saadan Skarpsindighed, som *der* er udviklet, forynger mig hver Gang det læses for mig, hver Gang jeg tænker paa det [...] Viggo [hendes søn, præsten] beundrer den Klarhed, hvormed De har fremsat hendes [: Anne Lisbeths] Samvittighedsnag; han sætter »Ane Lisbeth« og »Valdemar Daa« øverst, den Sidste for den locale Duft og Tone, der er over den; han siger, den er classisk, den er dansk og kan ikke være uden dansk.« (BtA 507 f).

Endnu en brevkritik fik A. Kort tid i forvejen havde han gjort bekendtskab med den plattyske digter Klaus Groth, som han havde sendt sine eventyr, og som nu svarede fra Kiel 5.12.1860: »Ueber Ihre Eventyr hätte ich gem etwas Ausführliches mit Ihnen gesprochen. Dynd-Kongens Datter und Vinden fortæller om Valdemar Daae og hans Døttre haben mir besonders zugesagt. Das letztere hat ganz 184 besonders einen Schnitt oder vielmehr einen Ton wie ein Naturlaut, der durchklingt. Mehr davon, lieber Andersen! Dyndkongens Datter ist ja ein Stück, das kommt und nicht gemacht werden kann; eben zu dem letzteren hätte der »Vind« wohl noch Geschwister im Sack. Anna Lisbeth ist mir etwas zu traurig, herzbrechend.« (BtA 140 f).

Da Brandes i 1869 offentliggjorde sit berømte A-essay (i *Illustreret Tidende* 11., 18. og 25.7.), var der næsten ingen grænse for digterens jubel. Næsten - for han savnede omtale af et par eventyr, »som jeg giver særlig Betydning«. Det er nu ikke færre end 6 eventyr han savner, heraf 3 fra dette hæfte, nemlig »to af de, antager jeg, dybeste af alle mine Eventyr: »Anna Lisbeth« og »Pigen, som traadte paa Brødet« [...] Et for sin Danskhed og fra Sprogets Side betydende Stykke er vistnok »Valdemar Daae«« (BfA II 602 f).

NEH I:4 1860

Berlingske Tidende spør 13.12.1859, at samlingen vil »faae en overordentlig talrig Læsekreds baade mellem Smaa og Store, skjøndt den væsentlig synes skreven for de Sidste«. Af bemærkningerne til hvert enkelt stykke kan nævnes, at *Gaardhanen og Veirhanen* »rivaliserer med« *Toppen og Bolden* (som *Kjærestefolkene* altså fra første færd er blevet kaldt!). *Barnet i Graven* kaldes »et lille Digt i Prosa [...] et sandt Mesterstykke, hvori et fortvivlet Moderhertes Forstemning og Gjenopvækkelse er skildret med en mageløs Kraft og Simpelhed.« »*Deilig*« har »en Blanding af skalkagtigt Lune og Gemyt, der gjør en forfriskende Virkning; Figureerne, der optræde, er let skizzerede, men forme sig i saa bestemte Omrids og staae saa lyslevende og talende for Læseren, at det er umuligt at glemme dem.« I *En Historie fra Klitterne*, »der slutter denne kostelige lille Samling, smelte Forfatterens livlige Beskrivelser af en Natur, der nylig har grebet ham stærkt, ypperlig sammen med et smukt, digterisk Stof til et Hele, der vidner om, at hvormeget Fortræffeligt St. Blicher end har skjænket os fra den jyske Vestkyst, er der dog endnu en rig Høst tilbage for Den, der har et aabent Øie for denne vilde, forunderlige Scene og for de Figurer, der bevæge sig paa den.«

Også Dagbladet 24.12.1859 er positivt stemt og glæder sig over, at Andersen »vedbliver at producere med en Friskhed og en Ungdommelighed, der er forbausende«. Af de 5 fortællinger klassificeres *Pen og Blækhuus* plus *Gaardhanen og Veirhanen* som eventyr, de 3 andre stykker som historier. *Pen og Blækhuus* har en smuk tanke: ingen skaber noget af sig selv, indklædt i en humoristisk allegori. Men i *Gaardhanen og Veirhanen* »savnes der Klarhed i den Grundtanke, som skal give 185 Eventyret dets højere Betydning, der løber for mange Traade sammen, og det svækker Indtrykket«. Derimod er *Barnet i Graven* »en netop ved sin Simpelhed gribende Skildring af en Moders overvældende Sorg ved Tabet af sit Barn og hendes Vækkelse af denne Sorg til atter at føle sine Pligter for de Efterlevende«. »*Deilig*« er gennemtrukket af »et sprudlende Humor [...] og dog fremtræder Grundtanken med slaaende Klarhed; hvor kort og flygtig »Enkefruen« end er tegnet, staaer hun dog for Læseren som en lyslevende Skikkelse, en fortrinlig Typus, til hvilken vi Alle kjende Sidestykker«. Men *En Historie fra Klitterne* er ikke blot hovedstykket, men også »Samlingens Perle«. Hvad der mislykkedes for A med romanen At være eller ikke være, »fordi han kom ind paa Filosofiens og Dialektikens Gebeet, hvor han ikke mægter at føre sine Vaaben paa den rette Maade«, er nu lykkedes ham her »med en Overlegenhed, som vidner om hans store Digtermagt [...] han raisonnerer ikke, indlader sig ikke paa vanskelige spekulative Problemer, han fortæller i simple Ord sit Hittebarns Historie, lader den selv tale til Læserens Hjerter, og naar Fortællingen er tilende, har han med Poesiens Magt tvunget enhver Tvivl tilbage, saa at Enhver siger til sig selv: Det maa være saaledes! - Vi ansee denne Historie for noget af det Bedste og mest Fuldendte, der nogensinde er udgaaet fra Andersens Pen. En forøget Tiltrækningskraft faaer den derved, at dens Skueplads er henlagt til de vilde og øde Egne i Jylland, Vesterhavets Kyster og Klitterne ved Skagen; de kraftige Skildringer af disse lidet kjendte Egenes Natur og Befolkning ere en Frugt af Andersens sidste Sommerreise.«

Almanakken 24.12.1859 Basnæs: »I Dagbladet læst en meget rosende Anmeldelse af de sidste Eventyr«.

Illustreret Tidende, som begyndte at udkomme 2.10.1859, var fra starten af A venligsindet. Under signaturen M. (M. Galschiøt?) bragte det 25.12.1859 (ej i BFN) en stor biografisk artikel om A, væsentligt refererende fra MLE, men dens slutord former sig som en anmeldelse: »Naar han netop i denne Tid, fem og tyve Aar efter at det første Eventyr var skrevet, kan bringe sin ualmindelig store Læsekreds en ny Samling, i hvilken »En Historie fra Klitterne« og »Deilig« ikke staae tilbage for nogen af de tidligere Historier, saa see vi heri en Forjættelse af, at Høsten vil blive Sommeren lig.«

C. Rosenberg, som tidligere havde rost eventyrene, men slagtet At være eller ikke være, er nu både positiv og negativ i sin anmeldelse i Dansk Maanedsskrift, bd. I 1860, 419-21: Hæftet giver »interessante Exempler baade paa hvor høit en naiv Digter kan stige, naar han udelukkende følger sin umiddelbare Følelses og sin Phantasies Indskydelser, og hvorledes han kan gribe fejl, naar han vil skrive med en bestemt filosofisk Hensigt og for at bevise Noget [...] »Pen og 186 Blækhuus« staaer saaledes maaskee uovertruffet iblandt de mange Frembringelser af lignende Art fra denne Haand. I [...] »Barnet i Graven« kommer det gennem en smuk og sand Phantasie til levende Anskuelighed, hvorledes den christelige Livsopfattelse er i Stand til at styrke og gjøre dygtig til at leve, medens Digterens naturlige Lune slaaer sig løs paa sin ganske eiendommelige Maade i »Gaardhanen og Veirhanen«, og i »Deilig« med Træk, der ere grebne ud af Livet, satiriserer over en rigtignok ofte fremhævet, men vistnok altid paany fremkommende Daarskab.« Så langt så godt. »Derimod bliver under Læsningen af »En Historie fra Klitterne« den Glæde, som man har ved alt det Poetiske i Opfindelsen og Fremstillingen, ligefra Skibbrudet og Barnets Liv i Fiskerhytten til den vanvittige og syge Mands Forsvinden i den tilfygdede Kirke, forringet, ikke Saameget ved enkelte Urigtigheder eller Usandsynligheder, saasom at Fiskerbaaden skal føres paa en egen Maade over den yderste Sandrevle - denne ligger overalt i det Mindste over en Favn dybt - eller at der i Magsveir pludselig springer en Planke i Skibet, som derved, at Fortællingen er anlagt paa at bevise Noget, der ikke kan bevises,

og at i alt Fald Digterens Tankegang er meget utilstrækkelig og tildeels skjæv [...] Man skal ikke gjøre det, der kun er den inderste personlige Bevidstheds, Samvittighedens, Troens Sag til Gjenstand for den endelige Forstands Raisonneren *pro* og *contra*. Allermindst kan dette blive Digterens Opgave [...] men prøver han paa at overbevise ved Grunde og Slutninger, da bringer han strax den selvbehagelige Forstand paa Benene, der virkelig paa denne Kampplads er den stærkere Part, og han vil ogsaa for den, der deler hans Tro og Livsanskuelse, forstyrre sin Dignings rene, poetiske Indtryk, selv hvor den er saa rig paa Skjønheder, som »En Historie fra Klitterne«.«

»Ærgerlig over et ubilligt Angreb af Rosenberg paa min Klithistorie«, noterede A i Almanakken 9.5.1860.

At Rosenberg stod temmelig alene i samtiden om sin dom bekræftes yderligere af brevene. 14.3.1859 skrev Ingemann bl.a.: »Det var mig smukt og glædeligt at Udødeligheds-Ideen var Grundtonen ogsaa i hvad Stormen tilhviskede Dem mellem Klitterne, den Døendes smukke Vision i Kirken blev rigtignok Digterens Drøm og »Historien« opgav sin mulige objective Grund, men det var en nødvendig Følge af Compositionen.«

Signe Læssøe, som på denne tid boede hos sin søn i Ølgod præstegård ved Varde, skrev 16.12.1859: »Jeg er henrykt over det første Stykke, som er, hvad en Digters Arbejder altid skulde være: et Nødvendighedens Foster; man føler, at De ikke kunde lade være at skrive. Det rene, sande Digtervæld sprudler fra hver Linie; det er et 187 Mesterværk, som altid vil bestaae og erkjendes af kommende Slægter. »Barnet i Graven« er særdeles rørende og træder her poetisk frem; i Stedet for af den almægtige Tid, der, som jeg af Erfaring veed, ogsaa bringer Trøst, kaldes Moderen tilbage af sine Pligter. - Over »Deilig« blev der leet her i Præstegaarden meer end i det sidste Aar; jeg hilste i Mama min gamle Veninde, hvis Datter var *Primula veris* og *Bella donna* paa Ballet; hun er fortræffelig. - - - I det sidste Stykke have vi beundret Deres vidunderlige Blik for Alt; endog det uldne Lagen, Bonden skjuler bag Omhænget, har De seet. Det er ubegribeligt, som De gjemmer Alt og veed at anvende det [...] Naturbeskrivelserne fra Klitterne og hele Folkelivet er Sandhed til det Ubegribelige; hvor har De saa hurtigt kunnet opfatte det saa ganske? Jeg fulgte Dem Skridt for Skridt, og det var Alt sandt!« (BtA 510 ff).

I et brev dateret julenat 1859 fortæller Ilia Fibiger, at hun på en prik kan »sige Dem, hvilken af Deres Historier jeg finder deiligst. Trods »Barnet i Gravens« ideale Korthed - en Egenskab jeg, i Forbigaaende sagt, næsten sætter over alle - og trods Klithistoriens Naturbeskrivelser og øvrige Skjønheder, foretrækker jeg dog - ubetinget - : Deilig. Alene undtagen mit Yndlingseventyr, Den lykkelige Familie, synes jeg, det er det Deiligste, De har skrevet. Men Sophie anseer jeg rigtignok, paa Grund af hendes sidste Yttring, for en stor Skjælm. Dersom jeg var en gammel Onkel - thi for en Tante vilde det vel ikke engang skikke sig - vilde jeg sige: Pokker troe hende« (BtA 128 f).

I sit takkebrev 26.12.1859 nævner Hauch kun én titel: Klithistorien, »der vist er noget af det Bedste, De har skrevet [...] Den faste Tro, hvormed Deres Sjæl er henvendt mod det Evige hisset, udbreder en romantisk Glands over Deres Digte, som de fleste Poeter i vor Tid som oftest savne, hvormegen Dygtighed de ellers i andre Retninger kunne vise. De Øvriges Arbejder ligne Landskaber uden nogen dybere Himmelglands, uden Solskin, uden Maaneskin eller Stjerneskjær; men alt dette findes i Deres Digte, det kan ikke negtes; og dertil en eiendommelig barnlig og naiv Opfattelse af Livet, som Ingen i vor materialistiske Tid saa let skal gjøre Dem efter« (BtA 236 f).

Også den norske forfatter Andreas Munch havde glædet sig over den nye samling. 14.2.1860 skrev han, at han i forvejen kendte *Barnet i Graven* fra Nordiske Dikter och Skildringer, og at den af personlige grunde havde gjort ham så godt. »»Pennen og Blækhuset« er kosteligt - humoristisk og dog saa dybt. Ja, maatte vi kun Alle være rette Instrumenter i den store Mesters Haand! Og nu Historien fra Klitterne! I faa, dristige Træk et helt Livsmaleri - og det et Liv for Evigheden. Hvad De har villet dermed, har De opnaaet - man føler efter Gjennemlæsningen saa klart og trøstefuldt: Jordelivet er ikke vor 188 sidste Bestemmelse - der *maa* være en Fortsættelse, en Udvikling, en Gjengjældelse, en Forklaring og Udfyldning hiinsides! O, didhen staaer nu mit eneste Haab!« (BtA 517 f).

Endelig meddeler Almanakken 16.12.1859: »Besøg af Paludan Müller henrykt over Historierne.«

BIND IV

Eventyr og Historier I-II

1862-63

EHP 1/2

De 2 bind fik i alt 6 små anmeldelser: Berlingske Tidende 6.10.1862, Folkets Avis 14.10.1862, Flyveposten 15.10.1862, Dagbladet 17.10.1862 og igen 16.4.1863 samt Fædrelandet 27.4.1863, men da alle tekster - bortset fra de 2 sidste i bd. II, som dog kendtes fra Folkekalenderen for 1856 - tidligere havde foreligget i bogform, var det først og fremmest illustrationerne som blev omtalt, men dog også i et par tilfælde A's Bemærkninger. Følgelig er det i modtagelsen af *En Digters Bazar* (udkom 30.4.1842) og *I Sverrig* (udkom 19.5.1851) de derfra overførte titler bliver bedømt.

190

Af de i alt 7 anmeldelser *En Digters Bazar* fik omtales »vore« eventyr kun i to, begge velvillige. Den første er af P. L. Møller i Nye Intelligensblade (red. Georg Carstensen) 29.5.1842, som fremhæver A's »mærkværdige Talent til at finde det Skjønne og Sande i det Smaa. Saaledes Scenen [i *Metalsvinet*] hvor den fattige Tiggerdreng, efterat være mættet og opklædt, begynder at drille Madamens Bologneserhund. Hvor sandt og rigtigt er ikke dette Træk? hvor dybt grebet ud af Barnelivets særegne Poesi, i den Tid, da man ikke tænker paa den Dag imorgen, og dog fødes af den himmelske Fader?« Anmeldelsen er i sin helhed med få ændringer optrykt i hans Kritiske Skizzer, bd. I, 1847, 171-74 (også i Hans Hertels udvalg af samme i Trane-Klassikere, 1971, 116-18).

Den anden står i Journal for Litteratur og Kunst bd. I, 1842, 156-66, hvor det om *Metalsvinet* hedder: »For i al Korthed at give os en Idee om Livet og Konstens Værker i Florenz [...] anbringer Forfatteren en Historie, som han kalder det [hvorpå følger et handlingsreferat]. Skjøndt vi ikke uden Interesse følge med og ofte føle os tiltrukne af Skildringerne, kunne vi dog ikke finde os i, at den lille Dreng skal see paa de deilige nøgne Mænd ved Siden af »de nøgne Qvinder, der strække deres utilslørede Lemmer paa de bløde Hynder, og hvis Bryst hæver sig« etc. Den saa interessant indledte Historie afbrydes desuden der, hvor Spændingen var højest, og vi faae pludselig at vide, at den lille Dreng, efter at være bleven til en stor Maler, er død. Kun som en Curiositet bemærke vi at Hunden Bellissima, der i denne Historie spiller en vigtig Rolle, og som i Førstningen benævnes en hvid Bologneser, mod Slutningen kaldes *en klippet Mops*.« Gennemgående er anmeldelsen utilfreds med de græske kapitler: »Verdensbegivenhedernes politiske Betydning synes ej at have nogen saadan for Forfatteren«. Ikke des mindre kaldes *Venskabs-Pagten* »en smuk Episode af det nygræske Folkeslags Liv«. Og senere kaldes *En Rose fra Homers Grav* »en poetisk Rose«. Her omtales altså positivt - dog med visse forbehold over for *Metalsvinet* - netop de 3 kapitler A indlemmede i eventyrrækken.

Kritikken af *Metalsvinets* nøgne damer tog A ad notam og ændrede stedet i eventyrudgaven, se parallelteksterne IV 13 ff.

Bedstemoder, som i sin I. version i Freia, 1845, hed *En Historie*, havde Corsaren (dvs. Goldschmidt) 12. og 19.12.1849 »anmeldt« i form af en meget vittig parodi, som dog i første række er en satire over politiets lovlig flittige brug af stokke (optrykt i sin helhed af J. Skjerk i A-iana 1973, 410).

Af de 3 anmeldelser *I Sverrig* fik, omtales et par af bd. II's eventyr i de 2. Først i Københavnsposten 20.6.1851, som ikke er uden kritiske 191 indvendinger, men - »Endeel af Værket bestaaer af smukke Sagn og betydningsfulde historiske Episoder, der i høi Grad vække Læserens Deeltagelse saavel ved de storartede Billeder, der oprulles for ham som ved den heldige Form, hvori de som oftest ere gjengivne [...] Glandspunktet her som i den hele Bog er imidlertid »en Historie« [...] en deilig Digtning, besjælet af Poesiens og den skjønne rene Menneskelighedens Aand og derved forlenet med en opløftende Kraft; det gjør godt at læse dette Afsnit. Det er ogsaa fortalt med rolig Høihed, undtagen det første Blad, der er holdt i den bekjendte Eventyrmaneer, der her ikke er paa sin Plads.«

Dernæst i det norske tidsskrift Idun. Et Blad for Literatur og Kunst, nr. 12, 1851, som gennemgående er negativ: »man sukker forgjeves efter en Draabe Virkelighed i dette Fantasienes uoverskuelige Hav«. Bogen er »et mislykket Arbejde«. Men - »Nogle Steder [...] hvor Forfatteren aldeles har løsrevet sig fra Omgivelserne og fuldstændig tyr ind i Fantasiverdenen, er han saaledes ogsaa heldig som i »Fugl Fønix«, »Digter-Skiltet«, »En Historie«; men overalt hvor han forsøger at klamre sig fast til Gjenstandene omkring, mislykkes det, og Læseren faar Pjat istedetfor sund Digtning«.

Da Grimur Thomsen skrev sin store oversigtsartikel om A i Dansk Maanedsskrift april 1855 fremhævede han fra Sverigesbogen to af de titler, som blev opsuget i eventyrene: »»Bedstemoder«, som har gjemt en tør

og flad Rose i sin Psalmebog; og »den stumme Bog«, hvor et Herbarium indeholder den afdøde Upsala-Students Levnetsbeskrivelse. Kan man vel tænke sig en mere poetisk Livssymbolik?»

I sit takkebrev af 30.4.1851 for *I Sverrig* er Hauch meget begejstret: »Jeg vil aldeles ikke skjule det for Dem, at denne Bog tiltaler mig endnu meget mere end Deres tidligere Basar [...] Jeg vil egentlig nødig fremhæve enkelte Steder i Deres Bog, da den har virket paa mig som en Heelhed, hvilket er det, som jeg mener, De helst maa ønske med Hensyn til Deres Læsere. Skal jeg imidlertid fremhæve Noget, saa vil jeg fornemmelig nævne, hvad De især fortæller om Wadstena-Kloster, om Gustav Wasa, ligeledes det smukke Eventyr om den strenge Præst, der prædikede den evige Helvedesstraf, men ikke kunde finde Nogen, som han nænte at finde værdig dertil« (BtA 225 f).

Ingemann derimod har 25.5.1851 efter at have læst bogen to gange diverse indvendinger mod dens Ørstedpåvirkning, og han ville også gerne »faa de rullende Billeder til at staae stille [...] - men dertil giver De næsten aldrig Frist - dog jo, naar De selv falder i Tanker og glemmer Reisen og Sverrig over »*Fugl Phønix*« eller »den gamle Bedstemoder« (et deiligt Hjertestraa i Foraarsbouquetten), eller ved »Historien« om den strenge Præst og hans Drøm (en rar, kjærlig 192 Fantasie), eller ved den gamle, forulykkede Students »stumme Bog«, som jeg ogsaa holder meget af« (BtA 326). Her udpeger han præcis de 4 titler A tog med i 63-bindet - den 5., som Ingemann var utilfreds med, *Marionets pilleren*, ventede han med at indlemme i eventyrrækken til efter Ingemanns død.

Besyderligt nok meddeler Signe Læssøe 15.6.1851, at *Marionets pilleren* er hende »særdeles kjær«, og siger hvorfor, men hun takker ogsaa »saa uendelig« for *Den stumme Bog og Bedstemoder* (BtA 482).

»*Ærens Tornevei*« og *Jødepigen* offentliggjordes 1. gang i Folkekalender for Danmark 1856 (udkom dec. 55), som blev anmeldt i Flyveposten 24.12.1855 (ej i BFN): I den første har A »paa en smuk og tiltalende Maade viist, hvorledes udmærkede Mænd, Nationens Velgjørere behandles af en utaknemmelig Samtid (man skulde næsten troe, at han ogsaa sigtede til Nutidens Begivenheder hos os)«. Et rigtigt gæt. I *Jødepigen*, »der i flere Henseender hører til hans bedste Smaaskildringer, har han talt Tolerancens Sag, men dog neppe saaledes, at selve den lille Jødepige, der søger at holde Løftet til sin Moder, kunde være tilfreds dermed«.

Det samme crux har fru Læssøe noteret sig i et udateret brev til A 1856: »Denne Historie gaaer jeg ikke saa ganske ind paa. I Aanden rettede »Jødepigen« sig ikke efter Moderens Befaling; hvorfor gjorde hun sig da ulykkelig ved at hænge fast ved det Udvortes, som dog er Intet? Jeg synes, det er en usand Følsomhed, som altid kun svækker Sjælens Kraft. Selv den Svageste maa gjøre sig Umage for at vide klart og tydeligt, Hvad han vil; billiger Tanken Villien, da maa man gaae den Vei og ikke lade sig lokke hverken til Højre eller Venstre« (Nicolaj Bøgh: Signe Læssøe, 1877, 147 f).

Også Ingemann kendte historierne fra Folkekalenderen, og allerede 2.1.1856 skriver han, at »*Ærens Tornevei*« »sprang mig dog for hastig fra det ene til det andet Exempel paa *Ærens Tornevei-Vandrere*, til at Exemplerne kunde faae Tid til at blive ret levende Billeder, og de syntes mig vilkaarlig grebne, uden nogen nødvendig Forbindelse; »*Jødepigen*« derimod afspejlede sig strax i Phantasie og Sind som et sandt og skjønt Billede af den christelige Aands Magt til at sprænge alle endelige Mure, og selv gennem den grundmurede Kirkemuur at sende sin Ilddaab til en Sjæl baade før og efter Døden. Deri samstemmer jeg ganske med Dem. »*Ærens Tornevei*« skal jeg læse om igjen. Mulig har jeg der - som De siger - »stillet Digtningen efter min egen Opfatning af Ideen«, [A's indrømmelse af sin mistolkning af Ingemanns »Tankebreve«] istedetfor efter Deres. Jeg er nemlig altid noget bange for at overvurdere den *Ære*, Mennesker kunne give og fratage hverandre, og Andet er her dog ikke Tale om. »Anerkjendelse«, 193 opstillet som Livsopgave, er mig en ængstende Forestilling. Naar De om 10 eller 20 Aar maaskee skriver et Supplement til Deres »Livs Eventyr«, vil De maaskee ogsaa have stillet Dem en anden Livsopgave« (BtA 341 f).

Nye Eventyr og Historier 2. Række 1861-66

NEH II:1 1861

Af hæftets 7 numre havde *De Vises Steen* tidligere været trykt, i Folkekalender for Danmark, 1859 (udkom dec. 58), og anmeldt i Flyveposten 22.12.1858 (ej i BFN): Eventyret »kan sættes ved Siden af det Bedste af denne Art, hvormed Forfatteren har beriget Litteraturen; imidlertid bestyrker den religiøse og moralske Tendents i dette Eventyr os atter i den Formening, at Digteren i den senere Tid er slaaet ind paa en Retning, som, hvor smuk og poetisk den end kan være, dog er ikke lidet forskjellig fra den, der aabenbarede sig i hans tidligere Eventyr, og hvori mere det Spøgende, det Lunefulde, udgjorde Grundtonen. Det var vel ogsaa fornemmelig ved dette Element, at hans Eventyr opnaaede en saa stor og fortjent Berømted; men hvorvidt Andersen har gjort Ret i saa afgjort at bøje ind paa en anden Vei, skulle vi ikke her undersøge.« Kursændringen har tidligere været observeret af kritikken (se p. 178 og 182), som ogsaa har stillet sig tvivlende til, om den har været til gunst for A.

Hæftet opnåede i alt 7 anmeldelser af noget blandet karakter. A har åbenbart været meget spændt på modtagelsen, for sjældent har han så nøje dagbogskommenteret reaktionerne som her. Berlingske Tidende er først ude, 5.3.1861 med sin hidtil fyldigste, næsten 2 sp., omtale: A's domæne er at fortælle historier, og »hvad enten Grundtonen er dyb og alvorlig eller spøgende og ironisk, saa udmærke de sig altid ved en saadan Friskhed i Fortællemaaden, at selv naar han fortæller en gammel Historie, som vi Allesammen kjende, f.Ex. [*Hvad Fatter gjør*], saa fortæller han det saaledes, at det forekommer os at være en ganske ny Historie [...] Men fordi man fortæller sine Historier lige godt, derfor ere ikke alle Historierne lige gode, og det er heller ikke Tilfældet med dem, vi her have for os!« Fx. indeholder *Skarnbassen* og *I Andegaarden* ikke »synderlig Mere eller Andet, end hvad han tidligere har sagt under en anden Form eller i en noget forandret Indklædning«. *Tolv med Posten* er ogsaa tynd, »et lystigt Indfald, men heller ikke mere, skjøndt vi gjerne skulle indrømme, at flere af de tolv Passagerer ere morsomt individualiserede«. *Det nye Aarhundredes Musa* får ogsaa sin sag for: »Er det saa let at konstruere Fremtidens Musa, saa har man hende 195 ogsaa, og Den, der kan sige os, hvordan hun vil blive, maa selv være Aarhundredets Mand, paa eengang Evangelisten og Tolken. Dog, herom ville vi ikke gaae i Rette med Digteren, men hellere betragte [eventyret] som en veltalende, digterisk Phantasi end som en Spaadom om det, der vil komme.« Højest sætter anmelderen *De Vises Steen*: »en ædel og dyb Tanke, der er gennemført med Dygtighed,« samt *Sneemanden*, som står på linje med *Kjærestefolkene*, *Tinsoldaten* etc., »kort sagt, ved Siden af det Bedste, som han - og altsaa Nogen - har leveret i denne Retning [...] en lykkelig Inspiration, ligesaa genialt opfunden som lunefuldt gennemført.« A's kommentar samme dag: »ret god, men jeg vendtede ingen Indvendinger, Skarnbassen stillet lavt, Sneemanden glimrende« (Dagbøger V 14).

6.3.1861 hæfter Dagbladet sig ved »de karakteristiske Dyreskikkelser, der saa træffende parodierte de Synsmaader og Anskuelser, som bevæge Menneskeverdenen, uden at de derfor falde ud af deres Dyre-Individualitet«. Som eksempel anføres *Skarnbassen*, *Sneemanden*, *I Andegaarden*. Men mest indgående behandles *Det nye Aarhundredes Musa*, som mindre er en historie »end et i Prosa skrevet Digt om Poesiens Fremtid - det er Noget af det Smukkeste, som Andersen har skrevet«. Her »gjenfinde vi atter den kraftige, styrkende Tanke, at det ikke ligger i Tidens Udvikling, at den er Poesien fjendtlig. Naar Digterne klage over Materialismens Fremgang, over Poesiens Tilbagekriden, over Mangelen paa Stof, da ligger Feilen ikke i Aarhundredet, men hos Digterne, der ikke har faaet Øiet op [...] Vi kunne ikke forlade den herlige Skildring [...] uden at afskrive Digterens sidste, baade veemodige og begejstrende Ord«, hvorpå IV 117,16-21 citeres.

Samme dag konstaterer Fædrelandet, at der fortsat er skønhed, lune og ynde i A's sprog. *Skarnbassen* »synes os endogsaa at høre til hans fortrinligste Eventyr, idet ikke blot alle Enkelthederne ere meget fornøielige, men ogsaa Anlægget som Helhed er humoristisk og fuldt af træffende Satire.« *Det nye Aarhundredes Musa* karakteriseres som »en Slags apokalyptisk Recension [...] et frit Phantasispil og ikke nogen klar Tankeudvikling, saa at man ikke vilde være berettiget til at stille Fordringer til det som saadan.«

A's kommentar samme dag: »Dagbladet omtaler i Dag med stor Roes Eventyrene og fremhævet Det ny Aarhundredes Musa. Til Aften i Fædrelandet rosende Anmeldelse, hvori Skarnbassen kaldes fuldendt. Saaledes modsige Critikerne hinanden.« (Dagbøger V 14).

Nyhedsposten beskæftiger sig 9.3.1861 mest med *Det nye Aarhundredes Musa*, hvis tankegang billiges, »thi det tør ligge uden for al Tvivl, at Naturlighed, Inderlighed og barnlig fast Tro vil være den kommende Tids guddommelige Perle, at Tidens Travlhed og hastværkhavende Locomotiver meget vel vil kunne harmonere og forliges med 196 Aarhundredets Musa.« A's egen muse er »endnu bestandig den unge blide Skjønaand, den samme friske liflige Kilde, der vederquæger og læsker ved sine letflydende Strømninger.« Til belæg herfor aftrykkes et stykke fra *De Vises Steen*.

Illustreret Tidende har 10.3.1861 (ej i BFN) ogsaa kun lutter lovord om »hans Phantasies dristige Flugt, der uimodstaaeligt river os med sig«. Som de bedste i samlingen fremhæves *Sneemanden*, *Skarnbassen* samt *Det nye Aarhundredes Musa*, »noget af det Smukkeste, vi have læst af denne med Rette saa yndede Digter«.

Flyveposten indleder sin store anmeldelse 9.4.1861 (under mærket -e, G. Siesbye?) med ordene: »Andersen var engang i den saakaldte Kritiks Velmagtsdage et jaget Vildt«, men de tider er forlængst forbi, bl.a. fordi han er holdt op med at skrive romaner om sig selv, men har fundet frem til »sit Genies forjættede Land, Eventyrverdenen«. *Skarnbassen* og *I Andegaarden* roses som træffende satirer, men »ikke saa heldig

forekommer Forf. os, hvor han er mere allegorisk, t.Ex. i »de Vises Steen«, som saa Mange have maattet lade ligge uløftet, saa at Andersen ogsaa kan være det bekjendt. At Ordet *Tro* trykkes med stor Stiil, hjælper ikke ud af Vanskeligheden. Heller ikke »de nye Aarhundreders [!] Musa« forekommer os at være paa sin Plads, om vi end deri erkjende mange dristige, kjække og fordomsfrie Tanker«.

C. Rosenberg er i Dansk Maanedsskrift I, juni 1861, 450, overvejende utilfreds: »I det Hele hører dette Heftes Indhold neppe til Forf.'s heldigere Frembringelser: han forekommer os, ligesom Tilfældet er med Dickens, at outrere den Fortællemaade, ved hvilken han er bleven Nationen kjær, og paa den anden Side at gjentage sig selv i de Ideer, hvilke han søger at anskueliggjøre ved sine Billeder, idet han overalt fornemmelig finder Udtryk for Borneerthed og Forfængelighed.« Dog: »Ubetinget bedst synes os Historien: »Hvad Fatter gjør, er altid det Rigtige«, fordi den netop ved det Storslaaede i Motivet og ved sin parabelagtige Korthed gjør Indtryk som en i Sandhed folkelig Opdigtelse.« Forbavsende nok nævnes *De Vises Steen* overhovedet ikke.

(På hjemturen fra sit sommerophold i Schweiz boede A nogle dage hos Ingemann i Sorø, hvor han 28.8.1861 noterer: »Læst opad Dagen i Juni Heftet af Maanedsskrift hvor det sidste Hefte Eventyr af mig stilles mellem de svageste, dette forstemte mig en Deel; den første Ærgrelse efter min Hjemkomst; der kommer fleer!« (Dagbøger V 115).)

Da *De Vises Steen* havde stået i Folkekalenderen skrev A til fru Læssøe 21.12.1858 bl.a.: »Professor Rasmus Nielsen er ganske indtagen i det og siger, at det er det bedste eller rettere: det betydeligste af alle mine Eventyr, idet Idee og Form, Dybde og Humor smelte aldeles sammen. »Den grimme Ælling« er Digterens Liv,« sagde han, »dette Eventyr, er derimod, hvad Digteren skaber os!« (BfA II 401).

197

Signe Læssøes vurderinger kan være af varierende interesse, men da hun havde læst *De Vises Steen* i Folkekalenderen, gjorde hun en træffende iagttagelse: 27.12.1858 tilstår hun, at hun har »ondt ved at føle sig hjemme under Solens Træ; det overvældede mig arme Gamle. Jeg svimlede ved, at hver Green skulde kunne være en kæmpestor Platan eller en kongelig Ceder. Og nu i den gigantiske Natur et Glaspalads -jeg maatte tænke paa Glaspaladset i London, - og det var jo ogsaa saadan opfyldt med Alverdens Herligheder. Der skal Kraft og Ungdom til for at finde sig hjemme der; jeg er det ikke mægtig. Jeg føler nok det Grandiose i Beskrivelsen; men jeg er ikke hjemme der og aldrig kunde jeg hvile saa trygt paa Liliebladets Balkon som Døgnfluen paa det elskede Egetræes Blad. Jeg tilstaaer: jeg følger ikke ganske Brødrene; Digteren har De været haard imod, og at Søsteren er blind, er reent imod min Religion« (BtA 500 f).

Som venteligt er udviklingsoptimismen i *Det nye Aarhundredes Musa* ikke Ingemanns livret, hvad han da også omstændeligt redegør for i sit takkebrev 4.3., hvor det bl.a. hedder: »Lad ogsaa enhver kommende Slægt staae paa Skuldrene af alle sine Forgjængere *in effigie*, den staaer der dog kun et Øieblik, og seer ikke selv, hvor den staaer, før den er ude derover. Skal den ikke svæve i den tomme Luft, maa den respectere og tilegne sig, hvad der er dens Basis og Bærer, og maa ikke indbilde sig at være Noget selv, paa egen Haand, uden levende og altsaa poetisk Opfattelse af alle foregaaende Aarhundreders Poesie, Videnskab og historiske Liv. - See, denne min Anskuelse kan jeg ikke faae Plads til i hiin Efterslægtsmusa med dens noget vilkaarlig grebne Løsninger af dens Bærer mellem de mange Orme.« Men bortset herfra saluterer Ingemann for hæftet: »Af hvad jeg kjendte tilforn, holder jeg meest af »De Vises Steen« og »I Andegaarden«, og jeg har gjenlæst dem næsten med større Fornøjelse, end ved den første Opfattelse. De tolv personificerte Maaneder gik mig noget flygtigt forbi, som lethenkastede Vignetter til en illustreret Almanak [...] »Snemandens« Kakkellovnsforelskelse med Kakkellovnsskraberen i sig var meget morsom, og »Skarnbassen« fandt jeg i Særdeleshed riig paa Humor. Min Lucie beder mig takke Dem for den Fornøjelse hun har havt ved at gjense gamle Venner og gjøre Bekjendtskab med nye [...] Hvad der [...] især interessere hende, er Deres levende Opfattelse af Naturen, saaledes som i Beskrivelsen af Hytten i »Hvad Fatter gjør, er bedst« og i Vinterscenen i »Snemanden«, og Deres levende Kundskab til Dyrenes Oeconomie, hvortil De saa characteristisk veed at knytte det Tilsvarende hos Menneskene, saaledes som i »Skarnbassen« og »I Andegaarden« (BtA 360 f).

5.3.1861 sender Christian Winther sin »hjerterligste Tak« for bogen og undskylder, at han ikke er kritiker. »Men en taknemlig Læser er jeg, og det har jeg da godt ved at være i dette Tilfælde [...] Om det 198 Stykke, som slutter Bogen, tør jeg nu allermindst yttre mig; Det er ikke blevet mig ganske klart; men *dette* er jo *min* Feil« (BtA 560 f).

Umiddelbart før Bjørnson traf A personligt (men efter at han af Clemens Petersen var blevet manuduceret i, hvad man burde mene om ham), sendte han 2.4.1861 fra Rom et brev til samme C. P. med flg. bemærkninger om *Det nye Aarhundredes Musa*: »Har du seet hin sidste Bestialitet af Andersen den om Fremtidspoesien? At vi er Orme, som skal skjæres over af en Ploug og blive Muld og andet saadant Svineri. Er da de ældste Digtere [...] eller er nogen af dem, som duer, er de skaaret over som Orme af en Ploug, er de Muld og Andersensk Vrøv! - Jeg gjør som Skolelæreren: skjænder paa den Nærværende fordi de andre Disciple er borte uden Lov [...] men etsteds maa jeg lægge min Vrede fra mig. Jeg saa det nemlig rost i alle Blade fra Athen [:Nordens Athen, dvs. København]« (Bjørnson I 90). Endnu skrappere udtrykker han sig medio april 1861 i brev til skuespilleren Chr. Hviid: »Nu har jeg faaet to Formaninger om at være god mod

Andersen [når han kommer til Rom]. Men i Herrens Navn er jeg da virkelig en Bjørn fordi jeg bærer Navnet? Jeg har aldrig tænkt at æde Andersen eller hans Smule Collin [Jonas d. y. som ledsagede A på rejsen]. Men spørger han, hvad jeg synes om hans »Fremtidens Poesi«, siger jeg rigtignok, at det er det græsseligste Tøv jeg i mine Levedage har læst. Men saa kan jeg jo lægge til, at »den grimme Ælling« er mageløs. Det har rigtig nok ingen Sammenhæng, men det behøves vel heller ikke« (Bjørnson I 96).

Da Bjørnson små 2 uger senere mødte A kom der andre trut i trompeten.

Mens A's dagbøger i mange år kun blev ført på rejser udvides de nu til også at omfatte hans københavnske hverdagsliv, og dermed også fyldig registrering af mundtlige vurderinger af hans produktion. Eksempelvis kan nævnes 1.2.1861: »Middag hos Thieles; han var ikke ret klar i min ny Aarhundredes Musa« (V 7), 3.3.1861: »Gik til Fru Læssøe og læste for hende Det ny Aarhundredes Musa, hun var betaget der af; syntes at hun aldrig havde hørt Noget ligt det og saa rigt paa Tanker, hun gjorde mig forlegen ved at rose min Reenhed og Afholdenhed at herfra kom min lange Ungdoms Friskhed. [...] [politikeren] Hall glædede sig over Friskheden [i de nye eventyr] og syntes disse overgik de foregaaende« (V 13). 7.3.1861: »Aftenen hos Cultus Minister *Monrad*, hvor jeg læste tre Eventyr og talte en Deel med Monrad, der var glad over Eventyrene« (V 14).

NEH II:2 1862

Gennemgående er kritikken velvillig, men det virker som om den kører i tomgang og ikke mere har noget nyt at meddele. Berlingske Tidendes 199 anmeldelse på udgivelsesdagen 25.11.1861 er symptomatisk ved sin klichégenbrug: *lisjomfruen* kaldes »en smuk Fortælling fra Schweiz, der udmærker sig ved henrivende Naturskildringer og veltegnede Figurer. Ogsaa Dyrene ere ikke uvigtige Figurer i dette Maleri, thi er der Nogen, der forstaaer at lade dem optræde characteristisk, saa er det Andersen«. *Sommerfuglen* er »en af disse sindrige Bagateller, som Ingen forstaaer at fortælle som Andersen, eller rettere sagt som Ingen uden han er i Stand til at fortælle«. *Psychen* er »Perlen i denne Samling [...] en Digtning, der udtrykker en ædel Tanke i en usædvanlig ædel og smuk Form. Hovedpersonen [er] mesterligt tegnet; Bifigurerne ere fremstillede i faa og raske Træk, men med en saadan Energi, at de indpræge sig for bestandig«. *Ang. Sneglen og Rosenhækken*: »Satiren er udmærket beregnet paa en egoistisk Tid, hvor man kun lidt bryder sig om hvad der springer ud i Glæde og blomstrer i Uskyldighed, og Sneglen, der kryber ind i sit Huus, bryder sig kun lidt om Verden og spytter af Alting, er en udmærket Repræsentant for Nutidens Blaseerthed.«

I Folkets Avis 29.11.1861 understreger Erik Bøgh, at det er fortællemåden som giver Alpehistorien sit værd: »Digteren har fra det virkelige Liv kun hentet den spinkle Vidie, Krandsen har han selv skabt, og den er vidunderlig pragtfuld, den er saa bugnende rig, at det er knapt nok, at den ene Blomst kan faae Plads for den Anden.« Men denne lovprisning sættes i bengalsk belysning af anmeldelsens slutning: »Uagtet *lisjomfruen* [...] rimeligviis vil finde det største Publikum af de fire Historier, betragter vi dog ikke denne som Perlen blandt disse. Det er efter vor Mening Eventyret: »*Sneglen og Rosenhækken*«. Det er en lille Blomst, hvorpaa der ikke mangler et Blad og heller ikke er et Blad - ikke engang en Torn tilovers!« Ikke underligt, at A var nervøs for, hvad Bøgh ville sige til hans næste hæfte: »jeg har en Fornemmelse at man ikke vil være venlig mod mig, særligt Erik Bøgh, Mester Erik i Literaturen, hin Kjøbenhavns Mester Jaget, der siger, heraus, til Alt hvad der sees paa, udenfor hans Bøtte«. (Dagbogen 14.11.1865, VI 323.)

Hovedsynspunktet i Flyveposten 6.12.1861 går på historiernes egnethed eller ej for »det uskyldige Barnesind«, men der bliver også plads til karakteristik af de 2 største titler: »»*Psychen*« har kun et eneste Glimt af Eventyrverdenen, at det nemlig er Morgenstjernens tause Lys, der seer alle de forskellige Led i »*Psychens*« Historie, dens Tilblivelse i Kunstnersjælen, dens Formning i Leret, dens Udfoldelse i Marmoret, Modellens Marmorkulde, Kunstnerens Fortvivlelse, *Psychens* Nedsænkelse i Jorden og dens Opdagelse i vore Dage.« Men denne »smukke Fortælling forudsætter næsten [...] en haard Prøvelse i Livets Skuffelser for at kunne forstaaes«. »»*lisjomfruen*« er en 200 Blanding af Eventyr og Virkelighed [som] forener i sig en Mængde udmærkede Egenskaber [...] Tanken om »*lisjomfruen*«s klamme Kys, som hemmeligt drager den unge Alpesøn og river ham ud af Brudens Arme Aftenen før Bryllupet, er aldeles psykologisk rigtig. Huuskattens Accompagnement til de alvorlige Begivenheder giver Fortællingen et ypperligt humoristisk Anstrøg. Beskrivelsen af Bjergvandringerne og Schweizerlivet er saa levende, at ingen Reisebeskrivelse kan give den bedre. Og Babettes elskelige Lunefuldhed er tegnet med raske, men sande Træk. Hvad der imidlertid er særligt eiendommeligt for denne Fortælling er en Mængde smaa sindrige Strøbemærkninger, hvorved den virkelig har Noget af det, der gjorde Bjørnstjerne Bjørnsons Fortællinger saa forunderligt tiltrækkende. Det er derfor ret betegnende, at Forf. tilegner ham disse Fortællinger, »som Mødets Aar har i hans Lyre lagt.««

Illustreret Tidende 8.12.1861 forsikrer, at »I »*lisjomfruen*« vil Læseren beundre de med store og

majestætiske Træk udkastede Skildringer af Alpenaturen, medens Charaktererne, der ere tegnede langt skarpere og bestemtere end Forfatteren i Almindelighed pleier, berettiger os til at antage, at han heller ikke som Romanforfatter har sagt sit sidste Ord. Det Afsnit, der hedder Ørnereden er en af de mest gribende og startede Skildringer, vi nogensinde har læst [...] Psyken udvikler i den skønneste, mest tiltalende Form den ædle Tanke, at om end Kunstnerens Liv er Forsagelse, ja om end Eftermælet forsvinder, om Alt hvad Jordisk er, veires hen, lever endnu Psyken.« *Sneglen og Rosenhækken* viser, at A »ogsaa kan svinge Satirens Svøbe, naar han vil«.

Fædrelandet kalder 9.12.1861 *lisjomfruen og Psyken* »en Slags fantastiske Noveller« og finder, at mange enkeltheder har en fantasistyrke, som søger sin lige.

Dagbladet 22.12.1861 gør det kort af med *Sommerfuglen*: »et skjelsk og nydeligt lille Eventyr« og med *Sneglen og Rosenhækken*: »en i sin Satire udmærket træffende Fabel« for des udførligere at behandle *lisjomfruen*, som »vistnok noget nær er det Betydeligste, som i flere Aar er udgaaet fra hans Pen [...]! hans Landskabsbilleder beundrer man lige meget Penselsstrøgets Raskhed og det yppige Farvespil, og derhos ere de som de store Rundmalerier, Læseren selv danner Skildringens Midtpunkt; et Slag med Tryllestaven, og man er, hvor Digteren vil have det, i Sverig eller paa Halligerne, i Italien eller i Orienten eller, som denne Gang, i det sydlige Schweiz. Man aander Bjergluft, man vandrer over Gletscherne med deres blaagrønne, sammenskruede lismasser, man knuges af Gysen i de sorte, gabende Fjeldkløfter, eller oplives af de fjerne Alper med de hvidpuddrede Tinder i Aftensolens Gløden og 201 de rivende Strømme, der som Sølvbaand snoe sig ned ad Siderne.« I denne ramme har A »inddigtet en smuk og simpel lille Handling, hvortil Motivet er hentet fra en virkelig Begivenhed. Især Gemsejægeren Rudy er en fortræffelig, lyslevende Figur, og den Maade, hvorpaa han igjennem *lisjomfruen*, Legemliggjørelsen af den dæmoniske Naturmagt, er sammenknyttet med Omgivelserne, maa kaldes mesterlig. Selvfølgelig fattes ikke Andersens kjære Dyrefigurer; denne Gang er det dog ingen Storke, men et Par humoristiske Katte, en Stuekat og en Kjøkkenkat, der som et spindende Chor slynge sig igjennem Fortællingen og anstille deres humoristiske Kattebetragtninger. Slutningen maatte ved det benyttede Motiv blive sørgelig, men Digteren har ialfald bestræbt sig for at mildne det Sørgelige Saameget som mulig.« Og så rundes der af med en kritisk bemærkning om *Psyken*, som indeholder »en filosofisk Idee, hvormed Andersen i de senere Aar hyppig har sysselsat sig, baade i Stort og i Smaat. Vi miskjende hverken Fremstillingens mange gribende Træk eller den Aandsmodenhed, hvormed Tanken er gjennemført; men ret eiendommeligt er det dog, at Digteren ikke er naaet længere end til den Udødelighed, der tilintetgjør Individet, medens den lader Værket bestaae. Er det Forsæt eller Tilfælde?«

Dette er ikke blot den største, men også den kritisk mest overlegne af avisanmeldelserne. Den kan - som Topsøe-Jensen formoder (Buket til Andersen, 1971, 136) - næppe være skrevet af andre end redaktøren selv, C. St. A. Bille (hos hvem A forresten havde læst *lisjomfruen* 3.11.1861 (Dagbøger V 129)), og det tør også antages, at denne kritik har været med til at stemme den strenge G. Rosenberg mildt over for *lisjomfruen* i Dansk Maanedsskrift 1862, I 279-99, som på ét punkt uddyber Dagbladets anmeldelse: »At Naturmagterne sejre over Mennesket [...] uden nogen Skyld fra det unge Pars Side, kunde synes en Fejl, fordi Slutningsindtrykket bliver saa nedslaaende; men man har da glemt et lille Afsnit i Fortællingen, der hører til det mest Poetiske, vi have seet fra Digterens Haand, nemlig det Capitel, der har til Overskrift »*lisjomfruen*« [...] Her er denne Digtning store Grundtanke: de enkelte Mennesker kan Naturen magte, men, medens den uddødelige Menneskesjæl ved Døden forløses til et høiere Liv i Kjærlighed, er Menneskehedens Aand med dens utrættelige Arbejde dog endnu stærkere end Naturkraften, er dennes Herre og Betvinger.« »I »*Psyken*« er Tanken [: åndens magt over forgængeligheden] maaskee ligesaa poetisk [...] Men her er ikke den Lejlighed til Skildring af Menneskelivets Sammenhæng med Naturlivet, som maaskee er H. C. Andersens bedste Force, og Fortællingen gjør derfor neppe saa storartet et Indtryk som »*lisjomfruen*«.«

202

Den stik modsatte vurdering tegnede den norske litteratur- og kunstprofessor Lorentz Dietrichson sig for i sit Nordisk Tidsskrift for Literatur og Kunst, bd. I 1863, 449-58.

Med megen ordrigdom far han frem, at mens A tidligere opererede inden for eventyrets lyriske fantasiverden er han nu gået over til sande skildringer af psykologiske tilstande, af livsbilleder, og her har han nået en ny højde, som kulminerer i *Psyken*: »Hver liden Enkelthed bidrager i en forunderlig Grad til at belyse og hæve det hele samlede Kunstverk, og i det Hele taget tro vi kun med enkelte Undtagelser at have set en saa fuldstændigt afrundet Digtning fra Andersens Haand.« *lisjomfruen* derimod mangler enhed i ideen: »Det vil saaledes t.Ex. falde vanskeligt at udfinde nogen indre Berettigelse i den Maade, hvorpaa Forf. behandler Heltens Forhold til Soldøttrene, der love saa højt og helligt, at Isjomfruens onde Magt og Hjælpere aldrig skal naa ham, medens han jo dog virkelig bliver et Offer for hendes Hævn og Had omsider. Har da de lyse, solklare Væsener pralet og løjet, lovet ham en Beskyttelse, som de ej formaa at give ham? Eller har nogen Brøde klæbet sig ved Heltens Skridt, der gjør ham uværdig til deres Beskyttelse? - Derom hører man Intet. Det hele Forhold bliver saaledes [...] uden indre Mening.«

30.12.1861 takker Hauch »varmt for den meget smukke Samling af Eventyr, De har sendt mig. »Itsdronningen« er, efter min Mening, et af Deres allerbedste Eventyr. Hele Alpenaturen i sin Storhed og

Skjønhed, men ogsaa i sin Frygtelighed, gaaer deri op for os. Deres Phantasie er stærk og farverig, det er vist, og det er desuden skjønnede, romantiske Tankebilleder, der blive synlige i dette Farveskjær [...] »Sneglen og Rosenhækken« kunde ogsaa kaldes »Recensenten og Digteren«. Saa lille, som dette Digt er, saa er det dog et Verdensbillede ligesom saamange af Deres i en lille Ramme indfattede Eventyr. Dette er uden Tvivl en af de Grund-Egenskaber hos Dem, der have forskaffet Dem et saa stort Publikum og saa megen Anerkjendelse selv i de fjerneste Lande. - »Psychen« er ogsaa smuk og betydningsfuld, men for mig havde den noget saa Smerteligt, at jeg maatte læse den i omvendt Orden fra Enden tilbage til Begyndelsen« (BtA 237 f).

Allerede 31.1.1862 skrev Bjørnstjerne Bjørnson fra Rom sin kontante mening om samlingen til Chr. Hviid: »H. C. Andersens Eventyr ere mageløse; hans to Fortællinger [*Isjomfruen* og *Psychen*] derimod højst forunderlige og overanstrengte, skjønt med glimrende Syn i det Enkelte« (Bjørnson I 185).

Først 16.2.1862 meddelte han A sin korrekte mening i et langt brev: »Deres Fortællinger og Eventyr var mig en Velsignelse. Nu skal jeg 203 korrekt sige min Mening. Først om Eventyrene, fordi de ere saa aldeles fuldendte og fine. Dette De skrev henede [*Sneglen og Rosenhækken*] er i Rang med det øverste, som De har gjort. Jeg vilde, at det skulde slutte der: »det er min Erindring, mit Liv!« [IV 179, 3-4] Det næste formår blot denne dejlige Slutning. - »Sommerfuglen« er jo ogsaa et af disse fuldendte Billeder, som De gav Vinger, men saadanne Vinger, at de aldrig mere kunne blive Pupper, aldrig mere faa Høst og vente en Andens Opvækkelse. - *Psychen* gjorde et mægtigt Indtryk paa mig; men man vægrer sig forat læse den to Gange. *Isjomfruen* har en Begyndelse saadan, at det jublede og sang i Luften, lo med Grønt og Blaåt og Schwejtserhuse. De har der skildret en Gut saadan som jeg havde Lyst til at have en Broder, og hele Sceneriet, Babette, Mølleren, Kattene, hun, som fulgte med over Fjeldet og saa ham ind i Øjet, - jeg blev begejstret til Udraab og maatte gjøre flere Standsninger. - Men kjere milde Mand, at De havde Hjerte til at slaa dette Billede istykker for os? - Den Tanke, som danner sidste Afdeling, har noget af Gud i sig, den imponerer mig, denne Tanke, at to Mennesker skilles paa Toppunktet af deres Lykke; endnu mere, at De forinden, klart som naar en pludselig Kæstevind kruser det stille Vand, har ladet os ane, at der boede i begges Sjele, hvad der kunde have kuldkastet denne Lykke. - Men at De nænnede gjøre dette *med disse to Mennesker!* Maaske er det blot en Slags moralsk Svaghed af mig, kanske, at jeg ved hvilket som helst Mennesker vilde, naar det kom til dette Punkt, have holdt Haanden for og bedet Dem ikke gjøre det. Men jeg vover dog ogsaa at tro, at *netop De* maatte kunne have skildret deres Fortidsliv saadan, at Døden viste sig for os som en *Fortsættelse* i Lykke, og ikke som en grusom Forstyrrelse, skjønt den syntes saa for dem selv og deres Slægtninge. Jeg husker »*Dyndkongens Datter*«, o, hvordan føltes ikke Døden der, som den højeste Velsignelse! Jeg indrømmer, at her ønskede Heltinden den selv, næsten uden at vide deraf, og at under hine Forudsætninger i *Isjomfruen* maa Vedkommende saa langt fra ønske den, at de endog maa (især den Efterlevende) gribes af uhyre Rædsel. Men kan De det Ene, kan De ogsaa det Andet, og igjennem denne hendes Rædsel kunde saa vi se som Gud gjennem Skyerne godt og klart Vejr bag, og evig Lykke. Men nu sidde vi den hele Tid og protestere: hvorfor skulde *disse to* uskyldige Mennesker skilles? Hvorfor netop dem? Saa klare, saa *hele*, at Synden neppe syntes at have en Rift at komme ind igjennem - o, hvorfor *dem?* - Det, jeg kalder »sidste Afdeling«, er hele sidste Halvdel, nemlig fra det Øjeblik Engelænderen træder op. Deres Naturbeskrivelse er saadan som jeg aldrig før har seet Schwejts tegnet af en Nordbo, og jeg har nu givet mig selv det bestemte Løfte at jeg vil se Schwejts. I det, jeg kalder sidste Afdeling, synes mig at Beskrivelsen 204 af Sceneriet optræder vel selvstændig, bæres ikke i sin hele Udstrækning af Handlingen; men den har jo for os Nyhedens Interesse, for *Andre* Erindringens, derfor er det godt alligevel [...]

Dette er hvad jeg ovenfor kaldte min Mening »korrekt fremstillet«, og De vil se, at De har haft en meget opmærksom og meget taknemmelig Læser. Og naar jeg har haft noget at bemærke, er det kun »som Mand af Faget«, min Nydelse har været stor. Vi have jevnlig brugt Deres Bog til deraf at læse højt i vore Samlag henede, navnlig i vore Lørdagsaftener og i vore Juleselskaber. Richardt læser Deres Eventyr ganske udmærket, med tørt Lune og Blidhed. Fortællingerne kan han derimod ikke læse; dem maa jeg læse« (Bjørnson I 189-91).

Et par kompetente udtalelser har A yderligere betroet dagbogen. 25.9.1861: »Var et Øieblik hos Gamle *Sibbern*, der var henrykt over »*Psychen*« og sagde at den var »Menneskehedens Tragedie!« gratulerede mig og Publicum til den« (Dagbøger V 120). 1.12.1861: »Besøg af Paludan Müller, som var saa glad over min »*Isjomfru*« og mit Venskab for ham, han omfavnede og kyssede mig paa Kinden« (V 134). Og 11.1.1862: »Læst *Isjomfruen* hos Fru Neergaard. Rasmus Nielsen henrykt, han meente at jeg selv ikke havde Forestilling om den mægtige Symbolik der var i dette Arbejde« (V 142).

NEH II:3 1865

To af titlerne havde tidligere været trykt: *Sølvskillingen* og *Bispen paa Børghlum og hans Frænde*. Den sidste, som stod i Ill. Tidende 27.1.1861, ses ikke at have fået nogen anmeldelse, men *Sølvskillingen*, som offentliggjordes i Folkekalender for Danmark, 1862, (tr. dec. 61) blev først omtalt i Fædrelandet 17.12.1861 (ej i BFN): »Blandt de prosaiske Stykker vinder Andersens »Sølvskillingen« luttelig Prisen.« Derefter i Flyveposten 20.12. (ej i BFN), hvor det kaldes »et nydeligt Eventyr«, og endelig i Dagbladet 22.12. (ej i BFN): »et fortræffeligt Eventyr [...] om »Sølvskillingen«, der kom udenlands og maatte gaae saa Meget igjennem, fordi alle Mennesker antog den for uægte, indtil endelig en Landsmand kjendte, at den var en god ærlig Skilling hjemmefra, af godt Sølv og med ægte Præg, som de havde slaaet Hul i og kaldt falsk - Et Eventyr, hvis Anvendelse paa Digterens eget Liv ligger nær nok.«

Hæftet opnåede kun få og korte anmeldelser. Berlingske Tidende bringer 20.11.1865 kun almindeligheder. Den mest præcise observation går ud på, at *Lygtemændene* »har ligesom flere af Andersens tidligere og et Par af de nye, et vist satirisk Anstrøg«.

Illustreret Tidende giver 26.11.1865 prisen til *Lygtemændene*, »som 205 paa en meget poetisk Maade giver en Bedømmelse af eller Advarsel imod en aandelig Forgiftelse, der truer vor Slægt«, og kalder *Sølvskillingen* »et rigtig godt og smukt Eventyr«.

Dags-Telegraphen konstaterer 18.12.1865, at »Det samme poetiske Væld, den samme overstrømmende Fantasi og livlige Satire, og det samme fortræffelige Blik paa Medmenneskenes Dyder og Svagheder findes her i ligesaa fuldt Maal som i Digterens øvrige Eventyr og Historier, og det er vanskeligt at fremhæve nogen enkelt af de syv Perler paa de andres Bekostning.«

Dagbladet giver 22.12.1865 sin vane tro mere indgående besked. I *Lygtemændene*, »hvis Bygning er noget indviklet, forklarer Digteren paa sin eiendommelige Maade, hvorfor han har tiet saa længe, og maler derpaa med Træk, hvis fantastiske Form er præget af dyb Poesi, et Billede af den fremstormende, forvirrede Tid.« *Bispen paa Børghlum* »er en af de Kontraster mellem Fortid og Nutid, som Andersen veed at give med saa stor Virkning, og hvor Skikkelserne fremtræde i stærke, brede Omrids. Skulde vi fremhæve nogen enkelt [...] maatte det blive »i Børnestuen«; den minder os mest om de gamle Eventyr, hvor hver en Ting, som Digteren rører ved, faaer Liv og Personlighed, bliver til en karakteristisk Figur.«

Endelig lader Dansk Rigstidende 6.2.1866 melde, at »Heftet i sin Heelhed forekommer os noget svagere, end Digteren har vænnet os til at vente det«, dog - »det første af dem, »Lygtemændene ere i Byen«, fører navnlig en rask og vittig Polemik mod en Deel af vor Tids litteraire Raaddenhed«.

I sit lange brev fra Rom 16.2.1862 har Bjørnson denne bemærkning om *Sølvskillingen*, som han kender fra Folkekalenderen: »det har moret os kostelig, da dens Ide er i høj Grad humoristisk; den synes mig derimod noget vidløftigt fortalt« (Bjørnson I 191). Andre brevudtalelser foreligger vist ikke.

Men i dagbøgerne meddeler A et par mundtlige reaktioner. Fredag 11.8.1865: »(igaar Torsdag, var Bjørnstjerne Bjørnson hos mig [...] Jeg læste for ham *Lygtemændene*, Stormen og Guldskat, ved Læsningen af den sidste fik han Taarer i Øinene fandt den saa særdeles skjøn og sagde den alene kunde bære en heel Bog)« (VI 264). 6.11.1865 læser han et par eventyr for Bournonville: »han blev aldeles opfyldt af »Veirmøllen«. Jeg sagde ham at hele Samlingen var dediceret ham og han kyssede mig i Glæde« (VI 319). 20.11.: »Middag hos Etatsraad Thieles, han synes egentlig kun i de ny Eventyr om I Børnestuen« (VI 326).

206

NEH II:4 1866

Dagbladet meddeler 13.12.1866, at »I Fantasirigdom, Følelse og Humor staae disse Fortællinger ved Siden af det Bedste, Andersen har skrevet, og det forekommer os, at han i dem heldig har undgaaet den noget for abstrakte Allegori, som vi paapegede ved den sidst udgivne Samling. »Skrubtudsen« er maaskee den bedste af Historierne, den er et rigtigt Eventyr af den gode gamle Slags og gennemstrømmet af Lune. I »Portnerens Søn« er der nogle ypperlige Træk af falsk Fornemhed.«

Den frygtede Erik Bøgh er i Folkets Avis 18.12.1866 lutter elskværdighed: Hæftet »hører til det Friskeste og Bedste, vi har modtaget [...] i flere Aar. Det egentlige Eventyr er ikke repræsenteret i denne Samling, men derimod er der i den Arabesk-Maneer, som i den senere Tid er bleven hans Yndlingsform, leveret to Billeder, »Sommergjækken« og »Skrubtudsen«, der i Skjønhed, Klarhed og Dybde kan staae som Mønstre for Genren.«

Fædrelandet 19.12.1866 er ikke i tvivl om, at novellen *Portnerens Søn* er den bedste i hæftet, men ubegribelig for børn, og »skjönt ganske vist Ingen har Raad eller Hjerte til at kaste Vrag paa sliig en rapfodet, skarptandet, blaaøiet lille Skizze [som denne], saa kunde man dog nok deraf tage Anledning til at gjøre Digteren opmærksom paa, at han ved at opgive den ene Part af sine Læsere tillige opgiver den ene Part af sit Geni. Kun i Begyndelsen af »Sommergjækken« møder man Noget af det gamle Eventyr igjen. Blomsten ligger skjult i Frøet og Frøet i Jorden. Da kommer Vaarens første Solstraale gennem Sneen og Muldet og prikker paa Frøet. »Kom ind!« siger Blomsten. »Jeg kan ikke,« svarer Solstraalen. »Jeg er ikke stærk nok endnu.« Dette er »Eventyr af Andersen.« Denne knappe, men meget præcise konfrontation af novelle og eventyr er signeret -n, dvs. tidens førende kritiker Clemens Petersen, og da det er hans eneste selvstændige eventyrkritik bør det tilføjes, at han i sin store anmeldelse af *I Spanien* (Fædrelandet 2.12.1863) har præsteret en ypperlig karakteristik af eventyrstilen: »Andersen river ofte Sprogets Syntax itu ved sine raske Vendinger; han nærmer sit Skriftsprog saa tæt til Talesproget, at det Nedskevne ligefrem maa opfattes som dramatiske Repliker, med visse Betoninger paa visse Ord og med visse Tonefald i hele Stemmens Gang, thi ellers hænger det slet ikke sammen og kan ikke forstaaes [...] Men man vil da ogsaa see, at disse Spring i Vendingerne netop ere det Middel, hvorved Andersen giver sit Syn og sin Tanke dens eiendommelige indtrængende Kraft, og at dette Brud paa Sprogets syntaktiske Form ligefrem er Betingelsen hos ham for Tankens eller Stemningens fuldstændige Frigjørelse i Udtrykket. Det kommer som et Solblink eller 207 det knalder som et Piskesmeld i hans Stil; men det er Udtrykket for den dybe Inderlighed og det eiendommelige Lune, hvormed han forstaaer at gribe en Ting, som næsten ingen Ting er, og saa dog gjøre den til Noget, der ligger os sært paa Hjerte. En Ærtebælg, en gammel Gadelygte eller den første den bedste Ubetydelighed tager han, og saa forstaaer han i denne Stil, men ogsaa kun i den, at fortælle den saaledes, at den bliver betydelig.«

Dags-Telegraphen nøjes 20.12.1866 (ej i BFN) med at oplyse, at det nye hæfte i »Friskhed, Lune og Skjønhed« kan måle sig med A's tidligere »fortræffelige« værker.

Illustreret Tidendes Tillæg 23.12.1866 taler ogsaa om hæftets »Friskhed og poetiske Flugt« og fremhæver »den af Livet grebne »Moster««, »de skarpttegnede Figurer i den lille Novelle »Portnerens Søn«« og »Eventyrforfatterens sande Humor« i *Skrubtudsen*.

Samme dag hedder det i Figaro, at samlingen »forekommer os at staae ikke saa lidt over [de foregående] Især gjælder dette om det prægtige Eventyr »Skrubtudsen«, hvor Forfatteren paa en skjøn Maade har brudt med den gamle Natursymbolik, der sætter Skrubtudsen og lignende Kryb som det Ondes Repræsentanter. Digterens kjærlige Øie kan ikke see nogen Skabning som ond, og hans Phantasi og Digtterevne er stærk nok til at bryde med den gamle Fordom og lade selve den lede Tudse være en Skabning, der bærer den ædle Hogens og den skjønne Stræbens Ædelsten i sit Indre« (Iflg. Birket Smiths kartotek, KB, skrevet af P. Hansen).

Dagbogen 23.12.1866: »Smuk Kritik over Eventyrene i Figaro og i illustrerede Tidende; de andre Blade have ogsaa talt vel« (VII 223).

Folkets Nisse har 29.12.1866 en artikel (ej i BFN), som parodierer kritiker virksomhed en med dens skelen til konkurrenter, forlagsinteresser etc. I den forbindelse forekommer flg. linjer: »Endvidere kan jeg naturligvis rose H. C. Andersens [nye hæfte] uden Skade. Stoppe ham i Farten kan man jo dog ikke, og det gasser ham altid.«

I Berlingske Tidende 18.1.1867 skriver kunsthistorikeren Philip Weilbach indledningsvis om udviklingen fra børneeventyr til »aphoristiske Skizzer, Smaahistorier, hvori Forf. med samme Frihed, som ellers kun Eventyret tillader, afbryder og tumler med Fortællingens Gang, og naar de engang imellem have Eventyrets Præg, spiller Allegorien lidt for meget Rolle, til at de ret maae kunne tiltale Børn. Men selv om en enkelt af disse Digtninge har ligget Reflexionens Omraade for nært til, at Digterens lyriske Umiddelbarhed har kunnet faae Bugt dermed, saa have de fleste dog haft saameget af den rigtige H. C. Andersen i sig, at man har læst dem med Fornøielse.« Kun *Skrubtudsen* »kan egentlig kaldes et Eventyr, men hører ikke til de bedste, medens i den lille Skizze »Vintergjækken« [*Sommergjækken*] hele 208 Eventyrets lunefulde Spil af Ord og Tanker er Bærer for en klar og fyldig Stemning. »Gjemt er ikke glemmt« og »Flyttedagen« ere et Par af den Slags aphoristiske Udmalinger af den reelle Virkelighed, hvilke Andersen altid har haft Forkjærlighed for, den ene i mere reflexionsmæssig, den anden i eventyrlig Stiil. En ganske egen Slags Noveller ere den theatergale »Moster« og »Portnerens Søn«, navnlig er den sidste i sin Art et lille Mesterstykke, idet den barnlige Eventyrstil, anvendt paa en ligefrem naturlig Fortælling, giver Fremstillingen et eiendommeligt spillende Liv og tvinger Læsernes Phantasi til strax at udfylde og forbinde de løst skizzerede Træk. Selv om man i Erindringen om, hvad Andersens Lune og Frihed tidligere har leveret, ikke ret vil lade sig rive hen af de øvrige Skizzer i dette Hefte, saa er dog »Portnerens Søn« i den Grad den bedste, ligesom den er den største, at den holder Læseren rigelig skadesløs for hvad han, til Digterens Ære, forøvrigt savner.« (Godt, at Weilbach ikke vidste, hvad vi ved, at en lille måned tidligere, da han havde anmeldt A's digt Danske Digttere i Bouquet, blev A »lynende gal. Var nerveus og lidende... Skrev et Eventyr mod Veilbach« (21.12.1866, Dagbøger VII 223)).

Endelig: I Svensk Literatur-tidskrift, 3. årgang, 1867 skrev redaktøren, C. R. Nyblom, en anmeldelse (ej i BFN) som går ud på, at de fleste af samlingens numre er ubetydelige i sammenligning med *Portnerens Søn*, »i hvilken vi se en hel lifsbild vackert och åskådligt utvecklad, med bibehållande af den naivitet, som är den omtäckte författaren egen«.

27.12.1866 skrev A til Carl Bloch: »De sidste Eventyr, hører jeg, gaae rivende af; Bladene tale vel om dem, og flere Breve rundt om fra synge Taksigelse« (BfA II 564).

Af disse taksigelsessange kendes kun én fra før nævnte dato, nemlig Signe Læssøes brev 10.12.1866: »Jeg er reent henrykt over Deres sidste Aandsproduct; hvert Øieblik slog jeg Hænderne sammen og raabte: »Vi har den gamle, eller rettere den unge Andersen igjen i »Skrubtudsen«, »Sommergjækken«, »Flyttedagen« [...] jeg er vis paa, at Tusinde glædes og overvælde Dem med Taksigelser, der vel ere bedre udtrykte end mine, men ikke bedre meente eller dybere følte« (BtA 513).

Men godt og vel 2 år senere, 31.12.1868 skrev skuespillerinden Julie Sødning til A: »Jeg har læst »Portnerens Søn«, det er en udmærket lille Fortælling, den er morsom, meget morsom og rigtig og sand, tilfredsstillende.« A's begejstring for dette brev viser sig i, at det er indklæbet i hans Album (Tekstbog I til HCAs Album I-V, 1980, 299 f).

209

BIND V

Samlede Skrifter 25-28 1868

SS 25/28

De her indslusede titler har to ting fælles, dels har de ikke været indlemmet i de foregående samlinger, men er alle trykt andre steder, dels har de ikke faet særskilt omtale i anmeldelserne af SS. Følgelig må den evt. kritik stykkes sammen efter originaltrykket forud for SS.

210

Den onde Fyrste (Gottlieb Siesbys Salonen. Et belletristisk Maanedsskrift, I. bd., I. hf., oktober 1840) blev anmeldt i Goldschmidts Corsaren 28.10.1840 (ej i BFN): »Endnu et Arbeide [udover vaudevillemonologen »Mikkels Kjærlighedshistorier i Paris«] har Hr. Andersen leveret til »Salonnen«, og det er: »Den onde Fyrste«, et Eventyr, hvori Fablen om Nimrod, som udfordrede Gud, og hvem Gud betvang ved en af sine mindste Skabninger, en Myg, er omdannet til en lignende Fabel om en Fyrste, der byggede Luftskebe for dermed at bestorme Himlen, og hvem Gud ligeledes betvang ved en Myg. Hr. Andersen har ikke villet bibeholde Nimrod-Sagnets Simpelhed og har derfor tilføjet, at Fyrsten seilede op i Luften og skjød paa Englene, hvorved formodentlig een af disse blev saaret; thi en Bloddraabe faldt ned i Luftskebet og tvang det til Jorden.« Desuden omtales det i brev fra Henriette Hanck 5.6.1841: »i Middags bladede [jeg] lidt i en gammel Salon hvori jeg for første Gang læser [...] Eventyret om den onde Fyrste. Det [...] syntes jeg godt om« (BHH 550).

Marionetspilleren omtales ikke i anmeldelserne af *I Sverrig* 1851, men til gengæld skrev Ingemann et langt brev 25.5.1851, hvor han strengt advarer mod den påvirkning fra Ørsted han sporer i rejsebogen: »jeg kan heller ikke med Deres »Marionetspiller« - som jeg ellers godt kan lide - saaledes hylde Corsartidens Lattermildhed, at jeg vil henvise, hvad man bevægedes ved (»tvinte over«) for 30 Aar siden eller for 1000 Aar siden - til Dukketheatret for Uconfirmerte. Al sand Følelse er dog vel ikke forbeholdt vor allernyeste Tids Antiromantik, og man vil dog nu vel ikke sige, at Christus »tvinte« over Jerusalem? See, der har De, hvad Ondskab De har fremkaldt i mig ved Deres smaa Offringer til Tidens og Naturens Aand i antipoetisk Paavirkning« (BtA 327). Men 15.6.1851 er Signe Læssøe lutter begejstring: »De vil maaskee finde det underligt, naar jeg siger Dem, at »Marionetspilleren« er et af mine kjæreste Stykker; det gaaer saadan ind i

mit hele Jeg, det er saa ganske taget af mit hele Sind og har saa ganske de Anskuelse, jeg fra min tidligste Alder har havt [...] mit Valgsprog, som er i Hjertet og ikke blot paa Læben, er: »Ønskers Fornegtelse og ikke Ønskers Opfyldelse beder jeg Guderne om« [...] »Marionetspilleren« [...] er mig efter flere Ganges Gjennemlæsning særdeles kjær; den indeholder den sande Philosophie, som gjør os til tilfredse Væsener« (BtA 481 f).

To *Brødre* far tilsyneladende slet ingen omtale. Men *Den gamle Kirkeklokke* (Folkekalender for Danmark 1862 (udkom dec. 1861)) roses højt i Flyveposten 20.12.1861 (ej i BFN): det er en fortælling, »der i poetisk Tankefyldte og i simpel, naiv Fremstilling hører blandt Digterens bedste Arbejder«, og i Dagbladet 22.12.1861 (ej i BFN) kaldes den »et tiltalende, selvopfundet Sagn«.

Hverken *Theepotten* eller *Folkesangens Fugl* omtales noget sted. De 211 *smaa Grønne* far tilsyneladende heller ingen anmeldelse, men af dagbogen fremgår det, at ved en større familiemiddag hos Melchior, hvor også Dagbladets redaktør Bille har været med, læste A det nyskrevne eventyr 16.6.1867, »og det gjorde Lykke« (VII 307). 4 dage senere var bl.a. Carl Ploug gæst hos Melchior, hvor han var »meget behagelig og indladende mod mig. »De smaa Grønne« tiltalte ham« (VII 309).

Nissen og Madamen (Folkekalender for Danmark, 1868 (udkom dec. 1867)) blev kort omtalt i Illustreret Tidende 29.12.1867 (ej i BFN): »der er meget Pudsigt deri, som man forud maatte være vis paa; et phantastisk Lune har imidlertid gjort Eventyrets Mening lidt gaadefuld«. Samme besked fik A også fra en anden kant, jfr. dagbogen 18.1.1868: »laftes kom paa Gaden, en mig ubekjendt Mand og spurgte, høflig, om jeg vilde forklare ham Eventyret Nissen og Madamen, han forstod det ikke« (VIII 8). Gerne havde man vidst hans svar.

Peiter, Peter og Peer ses ikke at være omtalt noget sted, men både før og efter udgivelsen (Figaro 12.1.1868) har det iflg. dagbogen gjort stor lykke som oplæsningsnummer. Ved et besøg 17.7.1868 hos den nu stokdøve fru Ingemann, hvor der var 6-7 soranere tilstede, læste A »for dem de smaa Grønne og Peiter, Peder og Peer, den sidste fik dem uhyre til at lee« (VII 319f). Det gentog sig ved et selskab på Holsteinborg 7.8.: »Jeg læste Eventyr og særligt gjorde Peiterpeterpeer Lykke« (VII 329). Endnu så sent som 23.3.1874 hedder det: »Besøg af Nicolai Bøgh der bragte mig Hilsener fra Mantius [:skuespilleren Mantzius] der havde stor Glæde ved at oplæse mine Eventyr, han kom lige fra en Skole hvor der havde været stor Henrykkelse over »Peiter, Peter og Peer«« (X 228). Før trykningen havde A derimod hørt enkelte kritiske røster.

Hverken *Vænø og Glænø* eller *Gudfaders Billedbog* blev omtalt i anmeldelserne af SS 28, som samtidig udkom med særskilt titel: *Reiseskizzer og Pennetegninger*. Iflg. A's Bemærkninger (jfr. ovf. s. 26) fandt kritikken, at *Gudfaders Billedbog* »ikke var paa sin rette Plads, den hørte hjemme mellem *Eventyr og Historier*. Jeg har derfor nu optaget den her [EFS 1874]«. Det samme gælder *Vænø og Glænø*. Enten må der eksistere en ukendt anmeldelse eller det kan være mundtligt A har hørt denne indvending. Igen er det i dagbøgerne de vigtigste reaktioner noteres. 11.1.1868 besøgte A arkæologen J. J. A. Worsaae »og læste for ham og Kone »Gudfaders Billedbog«, han fandt den høist interessant (iaftes hørte Fru *Jerichau* den og var i Henrykkelse.)« (VIII 5). 27.1.1868 sad A i teatret ved siden af Brosbøll (: Carit Etlar), som »takkede varmt for de to Leveringer af Gudfaders Billedbog, det var for dem som kjendte Historien, sagde han, Historiens Aand jeg havde givet« (VIII 11) og 2.2.1868 hedder det: »Gik til *Niels Gade* og læste for 212 ham og Familie: »Gudfaders Billedbog«, han fandt den særdeles smuk og med poetiske Slyngninger og en ypperlig Slutning med Thorvaldsens Musæum« (VIII 13).

Under æresfesten i Odense var A gæst hos biskop Engelstoft, hvor han 9.12.1867 læste Gudfaders Billedbog i bispegården. I brev fra bispen 13.2.1868 hedder det om eventyret: »Det har ogsaa været som en kjær Reminiscens fra skjønne Dage [:æresborgerfesten], naar vi have læst Deres Gudfaders Billedbog; jeg har nu intet at anmærke mere og finder det at være en tiltalende Ide og meget smukt udført; men jeg glæder mig dog mere ved den Nydelse, den yder Andre, for hvem maaske Historien er mindre præsent; thi De har den Tilfredsstillelse af dette Digt eller denne Skildring, at den modtages med levende Interesse - og skeer det her ude i Provindserne, maa det vel endnu mere være Tilfældet i selve Kjøbenhavn« (A-iana I 51 f).
213

Dryaden 1868

Bogen opnåede i alt 9 anmeldelser, som alle kom i løbet af december måned. Berlingske Tidende lagde for 12.12.1868 med en anmeldelse, som åbenbart vil plædere for, at det er en slags tilværelsens grundvilkår A

her har digtet om. Derfor starter den på en noget snørklet facon med at postulere, at en ung pige, som lever et afsondret liv, har udlængsel efter den store, glimrende verden, men opfyldes ønsket, skuffes hun og længes tilbage til sin forrige tilværelse. »Den unge Piges Længsel er imidlertid kun et Udtryk for den almeen menneskelige Higen mod det Nye, det Ubekjendte. Det var ikke alene Adam og Eva, som fængsledes af Lysten til at prøve - alle deres Efterkommere har arvet den samme Tilbøielighed. Som Symbol for denne 214 almeen menneskelige Længsel har Andersen i sit nye Eventyr fremstillet Dryaden, og han har i denne Digtning fundet et Motiv, der ved Geniets Blik er grebet lige ud af Livet, hvor det stod med en stor Idees Indhold.«

Efter et omstændeligt og delvis skævt handlingsreferat slutter anmeldelsen med disse ord: »Den rige Symbolik, der findes i dette Eventyr som Heelhed betragtet, vil man desuden kunne skaffe sig den Tilfredsstillelse at forfølge ogsaa i dettes Enkeltheder. Det eier fremdeles en Phantasi og en Varme, som u vilkaarlig river med sig.« Dagbogens kommentar 12.12.: »en [...] velmeent og rosende Artikkel, men Refferaratet af Indholdet aldeles misforstaaet« (VIII 151).

13.12.1868 bragte Illustreret Folkeblad (ej i BFN) flg. besked: »Det forekommer os, at Forfatteren under Digtningen af dette Eventyr mere har tænkt paa et europæisk end et dansk Publikum. Der er nydelig Stemning tilstede, som i Alt, hvad H. C. Andersen skriver, men der findes mindre end sædvanligt af hans tidligere Eventyrs elskværdige Naivitet.« (Folkebladet blev udgivet af Michael Gjørup (»Dansken har Sejer vunden«), den senere stifter af De danske Forsvarsbrødre.) A overså ikke den mindste bemærkning, men noterede i dagbogen 12.12.[!]: »I *Gjørups* Blad en Trang til at Indvende og her keitet gjort det i at sige den er skrevet for Europa og ikke for Danske« (VIII 151).

I tidsskriftet For Romantik og Historie I, 1868, 699-700, skrev redaktøren H. P. Holst en begejstret anmeldelse, hvoraf essensen er flg.: »Panserudstillingen er kun et Vehikel, en Staffage, der imidlertid giver ham en velkommen Leilighed til at lade Han- og Hun-Rotten nede i Kloaken og Fiskene i Aquariet vexe nogle af disse kostelige Replikker, som Ingen kan sige ham efter; men Kjernen i hans Arbeide er det poetiske Syn, han har havt paa Dryaden og hendes Døgnliv [...] Jeg kjender flere Bøger saavel af min ærede Ven som af Andre, der ere formede med mere Omhyggelighed end denne; men Andersen har aldrig skrevet noget mere Gribende end denne [: Dryadens] Døds scene, ligesom jeg ikke kjender noget Arbeide af ham, der i høiere Grad forener Genialitet og Besindighed.« A var fornøjet, dagbogen 12.12.1868: »en smuk og hjertelig Anmældelse af Dryaden, digterisk og velvilligt skrevet« (VIII 151).

16.12.1868 konstaterer Dagens Nyheder, at hæftet samler alle eventyrenes heldigste egenskaber i sig. »Det humoristiske Element, der spiller en saa stor Rolle i mange af Digterens tidligere Frembringelser, er mesterlig repræsenteret af Rottefamilierne og Akvariernes Beboere.« Samme dags notat i dagbogen: »Smuk Anmældelse af Dryaden i »Dagens Nyheder«« (VIII 153).

17.12.1868 skriver Flyve-Posten (ej i BFN) om det »smukke og phantasirige Eventyr«, der allerede er kommet i nyt oplag.

Dagbladet er 21.12.1868 ogsaa særdeles rosende, men har dog en 215 kritisk bemærkning som ingen af de tidligere anmeldere har gjort. Eventyret »hører til det Bedste og Smukkeste, som han har skrevet; vi vilde bruge et endnu stærkere Udtryk, dersom vi ikke frygtede for at blive utaknemlige imod det Gamle af Glæde over det Nye [...] i [storbyens] brusende Strøm, der hidser hver Nerve, bruges Livet op med en forfærdelig Hast. Denne Tanke er det nu, som Andersen i sit Eventyr har givet Legeme og Form. Dryaden, som flytter til Paris med sit friske Kastanietræ, som gribes af uimodstaaelig Længsel efter at see den forførende, berusende Verden, som føres ind i den for et flygtigt Minut og betaler den korte Nydelse med sit Liv, er en Allegori paa alle de Ulykkelige, der drages ind i Malstrømmen og fortæres af den Lidenskab, der gjærer rundt om dem og i dem [...] Der knytter sig til Fortællingen endvidere et Par humoristiske Episoder, nogle af disse pussige Kritiker af Dyrene over Menneskene, hvori Andersen har en særlig Styrke. De ere i og for sig ypperlige, men de forekomme os dog ikke ret at passe ind i denne Fortælling, de ere ikke ret i Stemning med dens romantiske Tone. Rotternes Tidsbetragtninger og Fiskenes Skumlerier over deres tobenede Medskabninger ville ikke ret falde sammen med Dryadens lette Flugt.« Dagbogen 21.12.1868: »en særdeles rosende Anmældelse af Dryaden i »Dagbladet«, ogsaa rosende i »Flyve-Posten«« (VIII 155).

I Dags-Telegrafen 23.12.1868 udnævner signaturen V. W. [Valdemar Wille] bogen til en af årets smukkeste og placerer den blandt A's bedste eventyr, »ja, i formel Henseende - saavel for Kompositionens som for den sproglige Udarbeidelses Vedkommende - overgaaer det endog de allerfleste. Den fine og træffende Symbolik, som udgjør denne Digtningens egentlige Indhold, den glimrende Maade, hvorpaa vor Tids vidunderlige Eventyr - Verdensudstillingen - er skildret, den levende Følelse, der saa at sige Linie fængsler Læsere til denne lille Bog, den sunde, prægtige Humor, hvormed et enkelt Parti er behandlet, og endelig den gribende Skildring af Dryadens Død - Alt dette er tilstrækkelig klart paapeget andensteds« og vi vil blot sige tak. Denne kraftsalut værdiger dagbogen ingen omtale. Det samme gælder Erik Bøghs velmenende, men intetsigende anmeldelse i Folkets Avis 24.12.

Men 27.12.1868 bragte Illustreret Tidende en fyldig anmeldelse, hvor det bl.a. hedder: »Hans Billede af

det i Verdensstaden saa stærkt pulserende Liv er ikke blot udkastet med en glødende Phantasi og et udtømmeligt Humor, men det bærer tillige Sandhedens umiskjendelige Stempel.« Derefter følger en suveræn parafrase "over eventyret, som fører frem til konklusionen: »Men den Nydelse, hvormed vi følge Dryaden paa hendes kortvarige Bane, forvandler sig til Sorg over, at den letteste, luftigste, meest gracieuse Skikkelse, som H. C. Andersen nogen Sinde har skildret, skulle døe saa hurtigt, og at hendes kun et 216 Øieblik tilfredsstillede Længsel skulde blive hende »til Fordærv«.« - Alligevel er det »et Eventyr, som hører til noget af det Fortrinligste af Alt, hvad han har skrevet«. Dagbogen samme dag: »En særdeles smuk Anmeldelse af »Dryaden«, rimeligviis af Magnus [: litteraten J. C. Magnus (1812-79)]« (VIII 157). I hvert fald står der i dagbogen for 10.11.1868: »Middag hos Henriques, om Aftenen læste jeg her Dryaden. Magnus aldeles henrykt« (VIII 143).

Iflg. dagbogen fik A 21.12.1868 brev fra fru Læssøe med tak for Dryaden (VIII 155) og 3.1.1869 også et takkebrev fra gamle Hauch (VIII 162), men begge synes tabt. Til gengæld giver dagbogen god besked om reaktionerne på A's oplæsning af eventyret. Politiaassessor Drewsen er vist den eneste som er gnaven: »han syntes ikke om Dryaden, meente at Beskrivelse af Udstilling og Eventyr ikke hørte sammen. Jeg sagde ham at Eventyret skulde bygge paa vor Tid for ret at erkjendes i Fremtiden« (15.12.1868, VIII 153). Nyttigt at vide. Men adskilligt interessantere er det, at tidens to hovedmodstandere, filosofen Rasmus Nielsen og kritikeren Georg Brandes, begge har udtalt sig om eventyret. 18.10.1868 læste A det for Rasmus Nielsen, som »var varmt udtalende over dette Digt, som saa primitivt, saa rigt paa nye, overraskende Billeder« (VIII 136). Nøjagtig 10 dage senere, 28.10. hedder det: »Fik Besøg af Kritikeren Brandes, som med tilsyneladende stor Glæde hørte mig læse *Dryaden*, han syntes det var i een Gydning, fuldendt i Heelhed og Enkeltheder. Udtalte sig varmt« (VIII 139). Finere kunne det ikke være.

Næste år forårsagede Brandes' A-essay (se s. 220) lutter glæde - og dog: »Det er velmeent og kløgtigt skrevet men dog ikke fuldstændigt nok« hedder det i dagbogen 25.7.1869 (VIII 233). Og dagen efter skriver han et hengivent og taknemligt brev til Brandes, men lader ham dog vide, at han savner »et Par« af eventyrene. Tallet viser sig imidlertid at være seks, heriblandt *Dryaden*: »Det har undret mig, at De ikke har nævnet »Dryaden«, hvori hele det Materielle i vor Tid afvindes sin Poesie« (BfA II 602). 1870 optog Brandes essayet i Kritiker og Portraiter og udvidede det bl.a. med et afsnit om *Dryaden*: »Hvad der i Eventyrsproget er fastslaaet som Regel, det maa Eventyret respectere, hvor ligegyldigt det end forresten kan være overfor den virkelige Verdens Love og Regler. Det gaar saaledes ikke an, at Eventyret, naar det handler om en »Dryade«, adskiller hende fra sit Træ, lader hende gjøre symbolske Reiser til Paris, gaae paa Bal paa »Mabile« o.s.v., thi det er ikke mere umuligt for alle Jordens Konger at sætte det mindste Blad paa en Nælde, end det er for Eventyret at vriste en Dryade løs fra hendes Træ« (p. 359).

217

Tre nye Eventyr og Historier 1870

3NEH

18.12.1869 skriver Berlingske Tidende, at samlingen »repræsenterer forskellige Sider af Digterens eiendommelige Begavelse«. *Hønse-Grethes Familie* »udmærker sig ved et meget broget Indhold, og de optrædende Personer ere, skjøndt skitserede, tegnet med sikker Haand [...] Om selve »Hønse Grethe« faaer man kun Lidt at vide, men desto mere om hendes Mormoer og dennes Skjæbne. Talrige poetiske og for Digteren eiendommelige Træk findes i denne Historie, og med ikke mindst Virkning har han [...] lagt sine Ord ind i Fuglenes Naturlyd; Raager, Krager og Alliker skringe igjennem hele Fortællingen og give den en egen Farve.« *Hvad Tidselen oplevede* er »et ægte Andersensk Eventyr«. *Hvad man kan hitte paa* er polemisk, og »den naive Form, hvori Polemiken finder sit Udtryk, forøger ofte dens Vægt [...] Historiens Slutning er ikke ganske fri for Bitterhed, men den er som Heelhed baade morsom og belærende«.

24.12.1869 mener Dagbladet, at mens de to sidste eventyr spiller på temaer, der tidligere »og maaskee fyldigere« er gjort til genstand for A's fremstilling, er *Hønse-Grethes Historie* en nyhed, »mesterlig fortalt, alle dens Scener og alle dens Personligheder fremtræde med en sjælden Anskuelighed, skjøndt de ere skildrede med nogle ganske faa Træk [...] og over det Hele svæve de sladdrende, gamle Krager, der som et græsk Chor fælde Dommen over Begivenhederne og de handlende Personer.«

Også i Tillæg til Illustreret Tidende 26.12.1869 får det første eventyr prisen: »Med bred og kraftig Pensel leverer han os først et med dristige Træk udkastet Billede af Grubbernes stolte Slægts Undergang. Derpaa fører han os udenfor en Haves Stakit og lader os lytte til Tidselbuskens ærgjerrige Tanker.« *Hvad man kan hitte paa* indeholder en advarsel til kritikken.

Dags-Telegrafens er 29.12.1869 af en anden mening: »Kun i Eventyret »Hvad Tidselen oplevede« findes Andersens gamle geniale Blik, Lune og den særegne Fremstillingsmaade, som kun falder naturlig for 218 ham [...] »Hvad man kan hitte paa« er i det Hele meget morsom og Satiren træffende, men Fortællingen er dog lidt søgt i Sujettet«. Og *Hønse-Grethes Familie* kan ikke måle sig med *Vinden fortæller*.

12.1.1870 bringer Lolland-Falsters Stifts-Tidende (ej i BFN) en oversigt over julelitteraturen, som sætter den ny samling ind i et større perspektiv: »H. G. Andersen er virkelig Skaber af noget Nyt i vor Literatur; hans rige Fantasi, hans Evne til at besjæle Alt, hvad han seer, hans elskværdige Lune og barnekloge Skalkagtighed, der især karakteriserede hans tidligere Eventyr, maa slaae Enhver; men efterhaanden som han er slaaet ind paa at ville give historiske Billeder, styrer han tidt ind i det Trivielle, ikke at tale om, naar han bliver theologisk. Man har ogsaa været altfor ivrig for at rose hans store og rige Gaver i hans Sfære, saa at det gaaer ham ligesom de Skjønne, der have en for stærk Viden om deres Skjønhed - han har stundom koketteret med sit Talent. Ytringer som disse vilde have været ilde anbragte, hvis ikke Flanepublikummets raa Brøl til Fordeel for en Digter, der sandelig er for god til at modtage Hylding af forkrammede kjøbenhavnske Baldronninger, ikke havde forbudt andre ligesaa betydelige eller endnu betydeligere digteriske Røster at faae Ørenlyd. Af den sidst udkomne Samling ere forøvrigt de to første Historier smukke, og om de end ikke høre til den geniale Digtets ypperste Ting, gjenfinde vi dog Saameget af ham fra hans bedste Aar, at der er Nok til at glæde sig over; den sidste synes os vel ubetydelig.«

Dagens Nyheders anmeldelse 24.1.1870 er signeret V-m, dvs. Vilhelm Møller, igen en repræsentant for »den unge Kritik«, som A kaldte brødrene Brandes. Det er hans eneste A-anmeldelse og fortjener derfor lidt større plads: End ikke A vil formodentlig nægte, at han tidligere har givet os historiske billeder, »der vare fyldigere og mere farverige end »Hønse-Grethes Familie«, eller at han har skrevet Eventyr, der gennemstrømmes af en stærkere Følelse, lyste ved et mere spillende Lune, end Tilfældet er med »Hvad Tidselen oplevede« og »Hvad man kan hitte paa«. Men betragt nu engang disse tre Digtninger for sig selv og i Forhold til de nye Mænds literaire Produktioner! Hvor træder Dig da ikke fra den første Skildring Forskjellen mellem før og nu levende imøde, Forskjellen mellem Marie Grubbes og de vilde Fugles Dage, og mellem Hønsegrethes og hendes spagfærdige Undersaatters Tid? Hvor føres ikke Billedet af hin selvraadige, kraftige og dygtige Kvinde Dig klart for Øie, hvor er Du ikke helt nærværende, dengang hun tugter Rigets første Adelsmand, eller da hun flygter ud til Heden, eller da hun, som den ensomme Arbeiderske, gjør Bod for sin Fortids Vildfarelser? Med hvor faa, og dog med hvor sikre Træk er ikke hin aarle Morgenstund i Pestens Tid anskueliggjort, - ikkesandt, der seer Du selv den unge, ubekjendte 219 Student komme ned ad den bugtede »Kjødmangergade« og dreie forbi Ligvognen, medens han snuser til sin Spiritusvamp? Seer Du ham ikke forstærke sin Gang, da Lyden af Svirebrødrenes Skraal og Latter pludselig afbryder Stilheden, og hører Du ikke Klangen af Ordene, da han til Skipperen navngiver sig som »Ludvig Holberg«? - Og nu i Fortællingen om ham, der vilde være Digter til Paaske [...] men som desværre slet ikke kunde hitte paa! Forfatterens Animositet mod Kritiken, en Animositet, der forlængst har tabt sin Berettigelse eller Undskyldning, har ledet ham til en Slutning, som indsnævrer det Foregaaendes almenlydige Sandhed til en blot individuel eller personlig, - det er sandt; men hvor er der ikke fine og skarpe Enkeltheder [...] Endelig i den tredie, den mest helstøbte og afrundede Skildring - hvor simpelt og smukt er der ikke her fortalt om mere end et Menneskeliv med dets forfængelige Ønsker og Drømme og med dets Resignation: »Naar Ens Børn ere vel inde, finder en Moder sig i at staa udenfor Stakittet!« [...] her er meget Mere end i mange andre af Julelitteraturens Bøger tilsammentagne.« A kunne være tilfreds med »den unge Kritik«, som kunne begejstre uden at blive ukritisk.

Hvis der i Lolland-Falsters Stifts-Tidende kunne anes en antikjøbenhavnsk tendens (»kjøbenhavnske Baldronninger«), så er den langt tydeligere i Aarhus Amtstidende, som 26.1.1870 (ej i BFN) under overskriften »Vore ældre Digtere« anmelder A's nye samling sammen med Hauchs sidste digtsamling. Den starter med nogle »afkølede Betragtninger«: »næsten alle Anmeldere ved de større kjøbenhavnske Blade synes at have indgaaet en stiltiende Overenskomst om at være begejstrede for alle Bøger, som prange med en Berømted paa Tittelbladet, idet de derved ligesom ville udsone den Brøde, deres Forgængere i Anmelderskabet i sin Tid begik mod Vedkommende. Vi, som kjende Fremgangsmaaden, ledes ganske vist ikke saa let paa Vildspor, men andre Fj(???)restaaende kunde bringes paa den Tro, at Digtere, som f.Ex. H. C. Andersen og Hauch netop nu skrive deres bedste Ting.« Men nu skal sandheden for en dag: at stille A's nye eventyr »ved Siden af deres bekjendte Forgængere kan kun falde meget smagløse Dommere ind. Naar vi særligt have seet »Hønse-Grethes Familie« fremhævet, kunne vi ikke modstaa Fristelsen til at gjøre den Bemærkning, at Enhver, som var istand til at efterligne Andersens udprægede Stil, neppe vilde ansee det for et uoverkommeligt Kunststykke at brygge temmelig lignende Fortællinger paa adskillige Noter hos Trap. Af disse tre er vistnok Tidselens Historie den vakreste. Forskjellen mellem Andersens tidligere og senere Eventyr, og dermed tillige hines Fortrin for disse, turde maaske være betegnet derved, at de tidligere kunde nydes baade af Børn og Voxne, de senere derimod kun af Voxne, og det tilmed kun af Saadanne, som forud kjende og ynde 220 Andersen. Men Eventyrets Hemmelighed er det just at baade Børn og Voxne kunne være med.« Påstanden om Traps Danmark turde være den anonyme anmelders egen, men slutbetragtningen

lyder som et ekko af Goldschmidts tidligere kritik.

Tidsskriftet *For Idé og Virkelighed* bringer på omslaget til januar 1870 en ultrakort omtale: Samlingen repræsenterer de tre hovedretninger i A's digtning: den historisk-karakteriserende, den fantastiskburleske og den lunefuldt-satiriske. Det er i den midterste - *Hvad Tidselen oplevede* - A har leveret det betydeligste.

Også *For Romantik og Historie IV*, 1870, 110-11, er fåmælt: *Hønse-Grethe* er beslægtet med *Vinden fortæller*. *Hvad Tidselen oplevede* er i »den gode, gamle Genre«, og *Hvad man kan hitte paa* er »en morsom, ganske godmodig Skjemt«.

29.7.1869 besøgte A Georg Brandes for at udtale sin mening om hans essay; »læste derpaa »Hønse-Grethe« og hvad man kan hitte paa, han var meget tiltalt« (Dagbøger VIII 234).

Da Brandes året efter indlemmede sit essay om A i *Kritiker og Portraiter*, tilføjede han også nogle - forbeholdne - linjer om *Hønse-Grethe*: »i Eventyrformen ligger [...] at Rammen ikke kan optage Noget, der for poetisk at komme til sin Ret udfordrede en dyb Sjæleskildring, en alvorlig dramatisk eller romanagtig Udvikling. En Kvinde, som den Marie Grubbe, af hvis interessante Liv Andersen giver en Skizze i »Hønse-Grethe fortæller«, er altfor meget Character til at det skulde være en Eventyrdigter muligt at fremstille eller forklare hendes Væsen; forsøger han derpaa, saa fornemmer man et Misforhold mellem Gjenstanden og Formen. Man bør imidlertid mindre undre sig over disse enkelte Pletter end over, at de ere saa yderst sjeldne« (p. 360).

221

Eventyr og Historier V 1874

EHF 5

Den tidligste omtale af *Laserne* turde være i Ingemanns utrykte brev 23.12.1859, hvor det hedder: »Deres lille venlige Besøg var os - som altid - glædeligt og oplivende. Historien om de to »Laser« var fortræffelig« (cit. Topsøe-Jensen i *Fund og Forskning* 1963, 150).

Da eventyret blev trykt i *Folkekalender for Danmark 1869* (udkom dec. 1868) blev det omtalt i *Dagbladet* 30.12.1868 (ej i BFN) som »ganske tidssvarende«. Og 3.1.1869 skriver *Illustreret Tidende* (ej i BFN): »H. C. Andersen har givet en gammel, men dog ny og tilmed ligesaa tidsvarende som pudsigt Historie om »*Laserne*«.«

Loppen og Professoren stod første gang i *Folkekalenderen* for 1873 (udkom dec. 1872) og fik også et par venlige ord med i *Illustreret Tidende* 22.12.1872 (ej i BFN): det er »meget pudsigt og vidner om et altid lige høit sprudlende Lune hos Forfatteren«.

Af de anmeldelser samlingen fik omtales de to eventyr kun af »den unge Kritik«. I brødrene Brandes' tidsskrift *Det nittende Aarhundrede*, januar-februar-nummeret 1875, stod en meget positiv anmeldelse, hvor det bl.a. hedder: »Vi ville kun fremhæve et enkelt Moment, at den komiske Kraft hos Digteren fremtræder saa usvækket i denne sidste Samling som i hans første Produktioner. Ganske vist er den overgivne og fortræffelige *Spøg »Laserne«*, der lige morsomt parodierer dansk og norsk Pjalten, af ældre Dato, men »*Loppen og Professoren*« og »*Tante Tandpine*«, som ere fra de allersidste Aar, overraske ved det friskeste og lyseste Lune.« *Dagbogen* 9.1.1875 noterer, at det er en »særdeles rosende« kritik (X 387).

At Lorenz Frölich har taget sit illustrationsarbejde alvorligt lyser ud af hans brev fra Paris 26.10.1872, hvor han famler sig frem til en tolkning af *Loppen og Professoren*: »dette Eventyr var af dem, der behagede mig mindre. Jeg saae nok det livlige Billede, men ei den dybere Sandhed eller Sandheder, som deri fandt et saa levende Udtryk for Følelsen, som dens filosofiske Udvikling kan have det for Forstanden. Den maa jeg have, for fuldkomment at glædes [...] En 222 skjøn Dag fremtonede der en Forstaaelse af Fortællingen [...] for mig [...] Men jeg kan ei dy mig for at meddele Dem, hvad jeg seer under den. Luftskipperen er Kunstner; men hans Kunst er ei den himmelbaarne, men den, som alle Aandløse, Halvstudeerte og »Vilde« orke,

forstaae og forgabe sig i, og, idet de omfattede den, troe, at Skyen er Juno.

I samme Grad, som Publicum er ufuldkomment, er det jo denne Kunst, som bliver bedst forgyldt, og saaledes kan selv den sande Kunstner blive nødt til at blande de to Kunster for at faae Mod saavel som for [at] kunne tilfredsstille sig selv og dem, der forstaae ham.

Er det nu *Deres* Hovedtanke i Digtet? Hvis det ei kjeder Dem, vilde De glæde mig ved at give mig et Svar herpaa.

Søger De Billedet (Fortællingen) til den underliggende Idee, eller opstaae de sammen? Det Tredie, at De skriver, at Fortællingen opstaaer ubevidst om Ideen, kan jo ei være Tilfældet. Forøvrigt formoder jeg, at denne Udviklings-Proces er afvexlende, og at Tankerne komme, uden at De veed hvordan?

Dette interesserer mig endnu meer end mit første Spørgsmaal« (BtA 133 f).

Gerne havde man vidst A's svar. Nu ved vi kun, at natten til 10.12.1872 var »lang og fuld af Plageaander, denne Gang Phantasier om Billedet af Frölich til Loppen og Professoren; sendte to Gange Bud før jeg fik det fra Bogladen. Alt Phantasi og Diaboliq« (Dagbøger IX 372).

Også hans amerikanske forlægger Horace E. Scudder var i tvivl om satirens sigtepunkt. 24.10.1872 skriver han: »I was very most entertained over *Loppen og Professoren*. Pray whom are you satirizing in it? Perhaps I am wrong but it reads very most as if you had in mind some literary *prestidigitateur* who only goes up in a balloon when he has promised to fire off a cannon!« (BScudder 138).

223

Nye Eventyr og Historier 3. Række 1872

NEH III:1 1872

Anmeldelserne denne gang er relativt korte og ikke særlig markante:

Gennemgående samler interessen sig om *Den store Søslange* og *Gartneren og Herskabet*.

Dagbladet lægger for 2.4.1872 med at understrege A's friskhed og lune, men hertil kommer »en Fantasi, der er saa dristig, at den her endog i en af Historierne gjør et Greb som det at tage Ugens Dage og bringe dem, om end kun for et Øieblik, ind i den Tryllekreds, hvor Tinsoldaterne og Støvekosten og Roserne færdes«. *Den store Søslange* har »alle de gamle Andersenske Eventyrs fortræffelige Egenskaber«. Samme dag jubler A i dagbogen: »I den tidlige Morgen blev jeg glad ved i Dagbladet at finde en smuk Hilsen paa min Fødselsdag og stor Roes over det nys udkomne Hefte Eventyr og Historier, jeg troede at den var af Bille, men hørte senere at den er af *Topsø*« (IX 249).

Dagen efter skriver Dagens Nyheder mest om A's berømmelse, som nu er ved at blive større i Amerika end i Europa, men observerer også det nye hæftes alsidighed: »Det er Blæsten, Solskinnet, Regnveiret, Duggen, Roserne, Tælle- og Voxlyset, Hvalerne, Havkattene, Haierne og Flyvefiskene, der fortælle, og det, som kun Andersen kan lade dem gjøre det [...] og sidst i Bogen findes Perlen i hele Samlingen. Læs Eventyret »Gartneren og Herskabet«; tænk saa kun paa det Allerbedste, som hans Muse nogensinde har frembragt, og det vil endda staa lige beundringsværdigt for Tanken.«

Også Illustreret Tidende 7.4.1872 fremhæver *Gartneren og Herskabet*, som viser A's »Genialitet i sin fulde Flor«.

8.4.1872 indleder Heimdal (under signaturen L-1) med nogle almindeligheder inden det hedder: »Vel maa vi ærlig tilstaa, at vi i enkelte af de smaa Historier savne den tidligere Friskhed«, men ser man på samlingen som helhed, genkender man mange steder digteren igen: »vi gjenkjende hans Lune i den morsomme Beskrivelse af Fiskenes Forskrækkelse over Telegraftovet, vi gjenkjende hans fromme Barnesind og Barneglæde i den lille smukke Historie »Lysene«, vi 224 gjenkjende hans dybe Blik for Naturen [...] og

hans malende Pen, naar han fortæller om de friske Roser i »Hvem var den lykkeligste«.« Også *Gartneren og Herskabet* udnævnes til at være en »lille smuk Historie«, som »skal lære os at skjønne mere paa Digteren [...] end Herskabet skjønnede paa Larsen«.

Aprilnummeret af *For Idé og Virkelighed* beskæftiger sig udelukkende med *Gartneren og Herskabet*, som formulerer en klage digtere til alle tider har fremført, men som navnlig har gjort sig gældende i moderne dansk litteratur: »Denne Læseverdenens Mangel paa sand Medleven i det Liv, der gennem Digtningen byder den sine ædleste Anstrængelser« har også Oehlenschläger og Chr. Winther påtalt på en måde, »der nøie stemmer med hvad Andersens Digtning denne Gang har givet os i Fantasiens Omdannelse. Vor poetiske Literaturs Konge besværer sig bittert over, at Aandens Frembringelser blive ansete for Frugter, hvorpaa Frembringerne selv ikke have Forstand, men som først skulle sorteres og bedømmes af de kyndige - »Spisere«.« Stort mere kryptisk kan det ikke siges.

H. P. Holst skriver i *For Romantik og Historie*, bd. VIII p. 574 om samme nye eventyr, at det er »af en sjelden Skjønhed« og »har alle den Andersenske Eventyrdigtnings fortræffelige Egenskaber og i ingen Henseende staaer tilbage for Digterens ældste og bedste«.

Efter nogle almindeligheder om »den eiendommelige Maner, som Digteren har Eneret paa og Enemagt til« munder også anmeldelsen i *Folkets Avis* 22.5.1872 ud i en apoteose til *Gartneren og Herskabet*: »Det Hefte, hvori der staaer et saadant Billede, dør ikke. Det er i sin Satire, i Form, i Gennemførelse, kort sagt i enhver Henseende et af Digterens ypperste og friskeste Arbejder - det er trods de faa Sider, det optager, uendelig mere værdifuldt og indholdsrigt end baade tolv og tretten af vore sædvanlige Noveller og Romaner.«

Dags-Telegraphen 10.6.1872 er enig: det »er en af de smukkeste og dybest følte Skildringer i hele Samlingen«.

I brødrene Brandes' tidsskrift *Det nittende Aarhundrede* findes i jan.-februar-nummeret 1875 s. 393 en anmeldelse (sign. Red.) af EHF 5, hvor en af teksterne hører til her: efter at have omtalt *Loppen og Professoren* samt *Tante Tandpine* hedder det: »Ligeledes humoristisk, men udført i større og bredere Stil er det ypperlige Eventyr »Den store Søslange«. Det er lykkedes Digteren ved sin kraftigt fantastiske Behandling selv af det mindst Fantastiske som en Telegraftraad at føre Læseren ind i en Trylleverden, hvor Alt synes En at gaa aldeles naturligt til.«

25.9.1871 havde A i brev til Bjørnson fortalt, at han netop havde fået ideen til *Den store Søslange* og løst skitseret, hvad den gik ud på. To dage 225 senere svarede Bjørnson: »Dit æventyr henriver mig på forhånd. Tanken om, *hvad der kommer ovenfra* [...] begejstrer mig« (BtA 640).

Andre breve findes tilsyneladende ikke om denne samling. Til gengæld fortæller dagbøgerne om diverse reaktioner.

Onsdag 27.4.1870 hedder det: »I Mandags læste jeg »Det Utroligste« for *Thiele*, han forstod det ikke sagde han syntes slet ikke for det; han havde tænkt sig »Det Utroligste« ganske anderledes; det var hans Mening. Hartmann havde kaldt samme Eventyr *genialt*. Eduard og Jette Collin fandt det særdeles *morsomt*, igaar læste jeg det for *Høedt* som fandt det var et af de senere allerbedste og talte om Shakspears *Værker* som Kritiken af hans Samtids Kritik bleve slaaede ihjel men nu kom Aanden i disse og slog Kritiken ihjel« (VIII 361). 8.10.1871: »Jeg læste for Rasmus Nielsen: den store Søslange og han fandt det var saare heldig med Poesiens Lys at belyse Naturen saa at dens hele vidunderlighed kom frem« (IX 152). 29.12.1871: »Da jeg gik ud [...] mødte jeg Skribenten Goldschmidt, han havde en Idee, sagde han, den han ikke kunde gjøre Noget ud af, men det kunde jeg. Det var om de smaa Dampskibe paa Peblingsøen hvad Smaafiskene vel tænkte og dømte om denne Nutids Opfindelse. Jeg svarede, derom kan jeg nu ikke skrive, da jeg har skrevet den store Søslange dvs. Kabbeltouget mellem Europa og Amerika, hvad Fiskene tænkte og dømte om den! »Det er en god Idee!« udrød han, men havde [ikke] læst mit Eventyr da han ikke læste Illustrerede Tidende« (IX 187).

NEH III:2 1872

Hele 11 anmeldelser fik denne samling, en kritikernes succes, som overgår selv NE:I og *Dryaden*, men forbavsende nok har kritikken fortsat samme opfattelse af A som for henvend en menneskealder siden. At *Krøblingen* er favorit i den konservative presse kan ikke undre, men at den også er det i den liberale lejr forbavser en smule.

A's unge ven Robert Watt lægger for i Dagens Nyheder 24.11.1872 med en snakkesalig usigneret anmeldelse. Hans generelle karakteristik af A er symptomatisk for den samlede omtale: »Faa kan som han fortælle os om det Gode, det Smukke og det Sande her paa Jorden, kan i jevne, simple, barnlige Ord skildre Livets lyse og straalende Sider, saa at man har den naturligste, den mest umiddelbare Nydelse af at følge ham.« Ordene er som skræddersyet til *Krøblingen*, men rimer dårligt med de 3 andre tekster. Watt har sans for anslagets betydning:

»Først høre vi »Hvad gamle Johanne fortalte«, men ikke førend Digteren har stemt Tilhørerne med en af disse smaa Ouverturer, som Andersen er en Mester i.« [Herpå citeres V 180 1.3-6].

226

»Saaledes begynder Digteren, og saa gaaer han videre og fletter det gamle Piletræ med dets halvskjulte og halvforglemte Omgivelser [...] ind i det stemningsfulde Billede han opruller [...] man føler sig i lige Grad tiltalt og opfyldt af denne simple Historie, der er beundringsværdig godt fortalt. »Portnøglen« er en Arabesk, fuld af Humor og pudsige Indfald [...] Og da Kammerraaden levede paa Frederik den Sjettes Tid, faaer man tillige et Miniaturbillede af visse Sider af Livet, som det dengang var [...] »Krøblingen«, der kommer som Numer Tre, vil muligvis Adskillige sætte et lille rødt Kors ved som det allerbedste Blad i dette Eventyr-Firkløver [...] Til sidst kommer »Tante Tandpine«. Der har Digteren ret slaet sig løs; der er sprudlende Humor, overgivne Indfald, en Friskhed og Ungdommelighed som i hans allertidligste og mest populære Eventyr.« Samme dag står der i dagbogen: »En smuk Anmeldelse om mine ny Eventyr af Robert Watt (i Dagens Nyheder), skrev ham strax Brev til« (IX 357).

28.11.1872 kom Berlingske Tidendes længste eventyranmeldelse (1 1/2 sp.), men trods længden bliver *Tante Tandpine* kun lige akkurat nævnt og *Portnøglen* gøres af på nogle få linjer om A's humor. Med denne fordeling bekender Tante Berlinger konservativ kulør. Den politiske baggrund er tidens socialistforskrækkelse efter den ulovlige demonstration på Fælled i København maj samme år, hvor arbejderførerne Pio, Geleff og Brix blev arresteret og fik hårde straffe. Nu kan A's eventyr bruges til at holde arbejderne i ave: *Krøblingen* betragtes som et eksempel på A's »store Evne til at gribe de Bevægelser, der netop røre sig i Samtiden, og idet han griber dem, at løfte dem op til Poesi [...] Det er i [*Krøblingen*] visse Udtryk for den mellem de Fattige i vor Tid herskende Tankegang, som han har behandlet, og ved hvis svage Sider han har viist det Feilagtige, lige som han ved Poesiens Magt har bragt den til en velgjørende Forsoning. I »Have-Ole« har han skildret os en af de Arbeidere, der med Misfornøjelse og Misundelse see hen til de bedre Stillede, og i »Herskabet« har han omvendt skildret disses kjærlige Omhu for de dem Undergivne og deres Bestræbelser for at bringe Glæde ind i deres Liv. Høist eiendommeligt ere her Modsætningerne givne, og ikke mindst med Hensyn til den mandlige og kvindelige Naturs Opfattelse af disse Forhold, saaledes som den aabenbarer sig hos »Have-Kirsten« og hendes Mand [...] Mesterlig, usædvanlig malende og gribende er Beskrivelsen af den Scene, hvor Helbredelsen endelig indtræder; det er som om Læseren virkelig var tilstede i den fattige Stue og med en lignende Spænding som Drengen lever med i den betydningsfulde Katastrophe, hvori Katten er paa Jagt efter Drengens Yndling, den syngende Fugl, der sammen med den indflydelsesrige Eventyrbog betegner den Poesi, som »Herskabet« har bragt ind til de Fattige. 227 Saavel i disse to Udtryk for Poesien, som i Katten synes der at ligge en symbolsk Betydning, hvorved den omtalte Katastrophe ikke lidet vinder i Interesse, ligesom det ogsaa har en dybere Betydning, at det netop er »Herskabet«, der har bragt disse Gaver til det fattige Huus. Ogsaa med Hensyn til Katastrophens Løsning og Drengens deraf følgende Helbredelse kommer man til at tænke paa Digterens ovennævnte Evne til at tilegne sig Hverdagslivets Begivenheder og omsætte dem i Poesi [...] en usædvanlig fiint opfattet og sand Skildring af Livet blandt Bønderne paa Landet.« Det samme mener anmelderen kan siges »om muligt i forøget Grad« om *Hvad gamle Johanne fortalte*, som er »en ægte Landsbyhistorie, hvor Personernes hele Liv oprulles for os i klare, fyldige Billeder, og hvori den levende, friske Andersenske Naturskildring paa talrige Punkter, ikke mindst i Fortællingens Begyndelse, træder os imøde.«

Da NEH 10 udkom 1874 med i alt 25 titler nævner Berlingske Tidende 11.1.1875 kun én: *Krøblingen*, »der i et Billede, taget af Hverdagslivet, skildrer Poesiens og særlig Eventyrdigtningens Magt over det menneskelige Sind«. Det ligger Berlingereren meget på sinde at fa det læst i den rette ånd. 28.11.1872 står der i dagbogen: »Berlingstidende iaften blev sendt mig af [digteren] *Frederik Bøgh* med en særdeles varm Anmeldelse af Eventyrene, særligt *Krøblingen*, det var vistnok skrevet af ham selv« (IX 362).

I Peter Hansens tidsskrift *Nær og Fjern* 1.12.1872 lægges vægten på *Krøblingen* og *Tante Tandpine*. A's »usvækkede Fantasi [...] er især fremtrædende i den højst malerisk gjengivne Personifikation af Tandpinen med dens Marterkammer af Torturretskaber, medens den rige Følelse gyder sin Varme ud over den simple Fortælling om *Krøblingen* [...] en ved sin skjønne Simpelhed gribende Apotheose af Eventyrdigtningen og af Digtets Verden overhovedet.«

Også signaturen G. (dvs. Carl Ploug) udnævner i *Fædrelandet* 4.12.1872 *Krøblingen* til glansnummeret: »Denne lille simple Historie er saa nydelig fortalt og vidner saa tydeligt om, at Digterens Syn paa Livet og Menneskene endnu er ligesaa klart og kjærligt, hans Fantasi ligesaa mægtig og hans Hjerte ligesaa varmt som i hans kraftigste Manddom, og den vil derfor læses med stor Glæde af alle hans Muses Venner. Af de andre tre Historier ere de to, som strejfe lidt ind paa Eventyrets Omraade: »Portnøglen« og »Tante

Tandpine«, fortalte med et saa spillende elskværdigt Lune, at man ogsaa læser dem med megen Fornøjelse. Den sidste »Hvad gamle Johanne fortalte«, er en mere almindelig, og mere mørkt farvet Hverdagshistorie, der, skjønt ogsaa den har Stænk af det samme Lune dog har noget mindre Interesse.« Selv om anmeldelsen er langt mer afbalanceret end Berlingerens forstod også Ploug, at *Krøblingen* kunne udnytttes politisk. 228 4.12.1872 besøgte han A: »Han sagde at min sidste lille Bog var een af de Bedste, jeg havde skrevet og at »Krøblingen« var en Perle. Han vilde læse den op i Arbejderforeningen [!]. laften kommer en Anmeldelse af min Bog i »Fædrelandet«, den var skrevet af ham, sagde han, da jeg spurgte om jeg turde vide Forfatteren« (Dagbøger IX 367 f). Og mandag 9.12.1872 meddeler dagbogen: »Igaar har Ploug i en stor Underofficeer-Soldater Forening [...] læst som det Nyeste af mig *Krøblingen*, der blev optaget med stor Jubel« (IX 372). Ikke blot politiet, men også militæret var sat ind mod arbejdermødet på Fælleden 2.5.1872, og med henblik på nye »revolutionsmøder« burde soldaterne vide, at de kæmpede på den rigtige side.

Også Folkets Avis satser 5.12.1872 på *Krøblingen*: »Skulde vi foretrække nogen, maatte det blive Historien om »Krøblingen«, der med sin Æventyrbog udbredte Lykke og Velsignelse i sit fattige Hjem, men vi indrømme Enhver Ret til at føle sig mere tiltalt af »Hvad gamle Johanne fortalte« om den »sølle Rasmus«, til at forbavses over Kammerraadens vidunderlige »Portnøgle« eller blive smertelig bevæget over den stakkels Student, som »Tante Tandpine« hindrede i at blive Digter.« Dagbogen samme dag: »Læste Fædrelandets Anmeldelse af min Bog ligesaa Folkets-Avis, som var meget velmeent« (IX 368).

6.12.1872 remser Jyllandsposten (ej i BFN) titlerne op og meddeler så kort og godt: »Af disse [titler] tiltaler det næstsidste os mest, og der er noget sjældent Skjønt og Gribende i Drengens Indvirkning paa Forældrene, men især ved den Maade, paa hvilken han atter faar sin Førlighed.«

8.12.1872 bringer Illustreret Tidende en kritik, som både ved sin polemik og sit perspektiv lyser op i anmeldelsesrækken: »Forfatteren har ingen autentiske Meddelelser modtaget fra Underverdenen, har ikke seet fantastiske Syner i Aandernes Hjemstavn, har ikke haft fortrolig Omgang med de »Fremmede paa Jorden«, de kvindelige Dæmoner, med hvilke man nutildags ynder at opvarte Publicum. Han fortæller kun simpelt og sandt om, hvad Folk see hver Dag men uden virkelig at see det, medens han tager Anledning til at udfolde hele sit glimrende Talent. Det er jævne Historier om nogle stakkels Bønderfolks daadløse Liv, om en spidsborgerlig Kammerraads Snurrigheder og om Tantekjærlighed ens og Tandpinens Kvaler, men i disse gaae dyb Følelse og kostelig Humor jævnsides, og trylle Friskhed og blomstrende Skjønhed frem i, hvad der ellers vilde synes os vissent Løvt.«

Dagbogen samme dag: »Imorges sendte Eduard Brandes mig Illustrerede Tidende [med] sin saare venlige, rosende Anmeldelse af de nye Eventyr og Historier. Han indleder der med en Anecdote« (IX 371). 229

9.12.1872 er Dagbladet prisværdig kortfattet: »Medens man i »Hvad gamle Johanne fortalte« glædes over den simple Skjønhed, hvormed den lille Hverdagshistorie er fortalt, og i »Portnøglen« morer sig over de snurrige Figurer, der føres frem for vort Blik, er det dog navnlig i »Tante Tandpine«, at man atter seer Digterens vidunderlig rige Fantasi i fuld Virksomhed med Skildringen af Tandpinens Eventyrfigur, og i »Krøblingen«, at man atter møder det fulde, varme Hjerte, der saa ofte har gjort os delagtige i sin Rigdom af Følelse og Sympathi for Menneskenes Færden.« »En særdeles rosende Anmeldelse«, hedder det dagen efter i dagbogen (IX 371).

Essensen i Dags-Telegrafens anmeldelse 16.12.1872 er flg.: *Hvad gamle Johanne fortalte* »er en vemodig Fortælling om et spildt Liv, men uden al usund »Weltschmerz« - tværtimod gjør den et velgjørende og løftende Indtryk, fordi den Nød og Smerte, Digteren maler, har til Baggrund Evigheden med dens Bod for alle det nærværende Livs Savn. Nærmest i Slægt med denne Historie er »Krøblingen«; men her er Stemningen lysere, som Solstraaler og Fuglesang, der holder Modet oppe i et fattigt Hjem. »Portnøglen« og »Tante Tandpine« ere derimod fulde af det prægtigste Humor, og i den sidstnævnte Historie sammensmeltes det komiske Syn paa Livet med et fantastisk Element, der i sin barokke Dristighed gjør en fortræffelig Virkning.« Også denne gang uddeler dagbogen karakteren »særdeles rosende« (IX 378).

H. P. Holst skriver i For Romantik og Historie bd. 9 1872 om »et nydeligt lille Hefte, der ligner sine Forgængere, som den ene Rosenknop ligner den anden [...] især eet Eventyr - »Krøblingen« - som kan staae i Række med det Fortrinligste, han har skrevet, og som foruden sine andre Skjønheder faaer en særlig Interesse som selve Eventyrdigtningens Apotheose.«

Endelig betror Fyens Stiftstidende 21.12.1872 (ej i BFN) sine læsere, at »den Stemningens Umiddelbarhed, der vækker sympathetisk Gjenklang hos Læsere af alle Folkeslag og Aldere, er usvækket bevaret [...] Endog det elskværdige Skjelmeri, der satirisk titter frem af saa mange af hans bedste Eventyr, har her faaet Plads i »Portnøglen« og »Tante Tandpine«, medens alvorligere Strenges anslaaes i »Hvad gamle Johanne fortalte« og i »Krøblingen«, der vistnok er Perlen i denne Samling.«

Brevkritik findes der vist ingen af. Til gengæld indeholder dagbogen mange oplysninger om forskellige reaktioner, blot de mest kompetente skal nævnes i kronologisk rækkefølge.

19.7.1872 læste A for Frølich de 3 sidste eventyr »med Tante Tandpine, som ret henrev ham« (IX 309). 20.7. læste han Eventyrbogen (dvs. *Krøblingen*) for kunst- og litteraturhistorikeren Sigurd Müller, 230 »han var ganske bevæget« (IX 309). 2.8.: »Læst for Dr. Georg Brandes og hans yngre Broder, som skriver Kritikker i illustrerede Tidende, hans Moder var der, samt Sangerinden Fru Saloman fra Rusland og Frøken Salomonsen [som snart efter blev forlovet med Edvard Brandes], Der var stor Glæde, og Tante Tandpine vakte megen Lystighed, men alle tre Historier tiltalte den unge Kritik« (IX 314). 9.9. kom turen til Rasmus Nielsen med Eventyrbogen (dvs. *Krøblingen*), »som interesserede ham men han vilde have den fortsat længer, hvor den unge Dreng traadte op i Folkeforsamling som ældre og anvendte Eventyrbogen, jeg anmærkede at man da let vilde sige at det var mig selv. Tante Tandpine fandt han genialt givet« (IX 328). 12.10: »Middag Kl 5 hos Enkefru Salomonsen [fra 1873 Edvard Brandes' svigermor], stor festlig Middag for min Skyld [...] Jeg læste (særlig for [Edvard] Brandes) Hvad gamle Johanne fortalte, han udtalte sig varmt om dens Friskhed og Poesi og bad om han maatte anmelde den nye Samling;« jfr. p. 228, (IX 341). Og til slut 25.11: »Brev fra H. P. Holst der kaldte »Krøblingen« en Perle i Literaturen, Noget af det Skjønneste jeg havde skrevet og at det næsten var Synd den havde Plads med de Andre i Heftet, det ærgrede mig« (IX 358). Andersen vidste godt, hvad han havde skabt, og ærgrede sig med rette.

231

Denne udgave trykkes af Bianco Lunos Bogtrykkeri A/S, VI-VII med Baskerville fotosats. Papiret er Micha tonet 202, 100 g/m². Helshirtingsbind til en del af oplaget udføres af Fløistrup & Baden Bogbinderi ApS. Typografi, opslag og bind efter skitser af textudgiveren. Vignet af Vilh. Pedersen efter frontispice til *Eventyr* 1850, se s.VII og 1.